

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุ
เพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน :
กรณี ชมรมหนูรักจักรยาน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

โดย ผศ.ดร. อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ มหาวิทยาลัยรังสิต

พฤษภาคม 2554

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน : กรณีชมรมหนูรักจักรยาน อ.ป่าซาง จังหวัดลำพูน” นี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เพราะนักวิจัยได้โอกาสและกำลังใจที่ดีมาโดยตลอด

ลำดับแรกขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ให้การสนับสนุนทุนในการทำวิจัยนี้ ทำให้นักวิจัยได้มีโอกาสไปเรียนรู้ภูมิทัศน์หนึ่งในชอกมมเล็ก ๆ ณ หมู่บ้านหนองคู จังหวัดลำพูน ที่ซึ่งลุงจันทร์และป้าพรรณ เขียวพันธุ์ ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ให้ความกรุณาทั้งที่พัก อาหารสุขภาพที่แสนอร่อย ที่สำคัญในงานวิจัยนี้จะสำเร็จลุล่วงไม่ได้เลยหากท่านทั้งสองไม่เป็นกลุ่มตัวอย่างให้ ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

เหนืออื่นใดในโลกนี้ ขอกราบเท้าขอบคุณพ่อและแม่ที่เลี้ยงลูกจนเติบโตและมีสติปัญญา และหน้าที่การงานจนทุกวันนี้ เสร็จงานวิจัยชิ้นนี้ลูกหวังจะได้ดูแลท่านได้มากขึ้น

อีกท่านหนึ่งที่ทำให้ความกรุณานักวิจัยมาโดยตลอดตั้งแต่สมัยเป็นนักศึกษาจนกระทั่งบัดนี้ กล่าวได้ว่าทุกครั้งที่ได้มีโอกาสพบเจอท่านความรู้ด้านการสื่อสารจะถูกตอก ย้ำ ซ้ำ ทวน ให้เสมอ ขอขอบพระคุณท่านรองศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา แก้วเทพ ปรมาจารย์ด้านนิเทศศาสตร์สำหรับนักวิจัย ที่ท่านได้สละเวลาอ่านงานวิจัยนี้และให้ข้อเสนอแนะในการปรับแก้

ขอขอบคุณเพื่อนสนิทมิตรแท้ที่ไม่เคยทอดทิ้งนักวิจัยยามมีปัญหา และคอยให้กำลังใจมาโดยตลอดจนงานวิจัยนี้เสร็จ ขอขอบคุณอาจารย์จรัส อาจารย์ไกรสร อาจารย์ศศ โสพล และอาจารย์ดวงทิพย์ รวมทั้งเพื่อนอีกหลายท่านที่ไม่ได้เอ่ยนาม

ท้ายที่สุดนี้ นักวิจัยทราบดีว่างานวิจัยชิ้นนี้ยังมีข้อบกพร่องอีกมากมายซึ่งเป็นเพราะความอ่อนด้อยทางปัญญาของนักวิจัยเองที่ยังต้องเรียนรู้เพิ่มเติมความรู้อีกมาก หากแต่ข้อดีที่ยังมีอยู่บ้างของงานวิจัยนี้ นักวิจัยขอยกให้กับผู้สูงอายุทุกคนที่มีจิตอาสาพัฒนาชุมชน

อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ

พฤษภาคม 2554

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ MR65180356

โครงการ การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน : กรณีชมรมหนูรักจักรยาน อ.ป่าซาง จังหวัดลำพูน

นักวิจัย ผศ.ดร. อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ มหาวิทยาลัยรังสิต

Email atippalert@yahoo.com

ระยะเวลาโครงการ 14 พ.ค 2551-14 พ.ย 2552

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เกิดจากความสนใจที่ว่า ในสังคมไทยนับวันจะมีผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น และ“ผู้สูงอายุ” ส่วนใหญ่มักถูกมองว่าเป็นบุคคลชราภาพที่หมดคุณประโยชน์ต่อสังคม หากแต่ยังมีผู้สูงอายุอีกจำนวนหนึ่งที่เป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพและได้ทำบทบาทหน้าที่ของ “สื่อบุคคล” ในการพัฒนาชุมชนเนื่องจากผู้สูงอายุมีต้นทุนต่างๆ ทั้งที่เป็นต้นทุนความรู้ ต้นทุนทางสังคม ต้นทุนทางวัฒนธรรม ฯลฯ ดังนั้นหากทำการศึกษาถึงการใช้ต้นทุนที่มีอยู่ของผู้สูงอายุดังกล่าว นั้น เท่ากับเป็นการดึงเอาวิธีการเหล่านั้นออกมาแปลงให้เป็นความรู้ที่ใช้อธิบายต่อสาธารณะ เพื่อขยายผลการนำไปใช้ได้ในวงกว้าง ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าวจะเป็นหนทางหนึ่งในการสร้างภูมิคุ้มกันและเสริมสร้างพลังทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และเป็นคุณูปการต่อการพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง งานวิจัยนี้จึงกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 3 ประการ ได้แก่

1. เพื่อศึกษาวิธีการผสมผสานต้นทุนในมิติต่างๆ ได้แก่ ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสัญลักษณ์ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม ทั้งที่เป็นต้นทุนเดิมและต้นทุนใหม่ของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน
2. เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร
3. การถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้นศึกษาปรากฏการณ์ด้านการสื่อสารโดยกรณีตัวอย่างในการศึกษาวิจัยนี้ได้แก่ ลูกจันทร์ และป่าพรณ เขียวพันธุ์ ผู้สูงอายุที่ก่อตั้ง

ชมรมอนุรักษ์จักรยาน ตำบลบ้านเรือน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ซึ่งได้ทำการพัฒนาชุมชน ด้วยการสอนเด็กๆในชมรมให้เป็น “เด็กดี” โดยใช้กิจกรรมจักรยานเป็นสื่อ เช่น การเก็บออม การปั่นจักรยานไปเรียนรู้รอบชุมชน ให้อำเภอส่งเสริม การเรียนภาษา เป็นต้น

ผลการศึกษาพบว่า ในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุในฐานะสื่อบุคคลได้ใช้ความสามารถเฉพาะบุคคลทั้งในด้านความรู้ ทักษะการสื่อสาร และกลยุทธ์การสื่อสารในการทำงาน ซึ่งความสามารถดังกล่าวเกิดจากการสั่งสม “ต้นทุน” จากภูมิหลังของผู้สูงอายุเองและจากปัจจัยภายในชุมชน โดยผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีทุนครบทั้ง 4 ประเภทตามแนวคิดของ บรูดีเยอ ได้แก่ ทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนสัญลักษณ์ และทุนสังคม

นอกจากนี้ยังพบว่าผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีทุนความรู้ที่หลากหลายจึงผสมผสานทุนดังกล่าวเพื่อใช้ในการการทำงานใน 2 ลักษณะ คือ การผสมผสานทุนแต่ละประเภท และการผสมผสานทุนความรู้ต่างๆ เช่น การผสมผสานทุนความรู้เรื่องสุขภาพกับความรู้เรื่องธรรมชาติของเด็ก การผสมผสานความรู้เรื่องการสวดมนต์กับความรู้เรื่องกฎจราจร เป็นต้น

ผลการวิจัยเรื่องความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุมีความสามารถทางการสื่อสารในระดับสูง ประกอบด้วย 1) ความรู้ ได้แก่ ความรู้เชิงวิชาการ ความรู้ทางธรรม ความรู้ด้านการสื่อสาร 2) ทักษะการสื่อสาร ได้แก่ ทักษะการเลือกใช้สื่อ ทักษะด้านเนื้อหาสาระ ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร 3) กลยุทธ์การสื่อสาร ได้แก่ กลยุทธ์เชื้อฟังผู้ใหญ่แล้วจะได้ดี กลยุทธ์รุ่นพี่สอนน้อง กลยุทธ์สื่อด้วยวินัยสร้างความปลอดภัยทั้งกลุ่ม กลยุทธ์คนดีมีคู่มี กลยุทธ์ธรรมสร้างสมาธิ-สติ นำทาง กลยุทธ์ออมเพื่อเที่ยวเก็บเกี่ยวความรู้ และต่อมาภายหลังเมื่อมีการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอกแล้ว ผู้สูงอายุมีความรู้และทักษะการสื่อสารเพิ่มขึ้น

จากการถอดบทเรียนเรื่องกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุพบว่า ผู้สูงอายุมีกระบวนการทำงานกับเด็กที่น่าสนใจ 6 วิธี คือ 1) การทำงานเป็นกลุ่ม 2) ควบคุมโดยใช้กฎระเบียบของกลุ่ม 3) ทำงานแบบอาสาสมัคร 4) เน้นผู้รับสารเป็นตัวตั้ง 5) ทำงานแบบ Multifunction 6) สร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน

ในท้ายที่สุด งานวิจัยนี้ยังคงยืนยันข้อค้นพบเกี่ยวกับสื่อบุคคลเพื่อการพัฒนาว่าต้องเป็นบุคคลที่มี “จิตสาธารณะ” ประกอบกับการมีต้นทุน และความสามารถทางการสื่อสารที่เอื้อต่อการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนด้วย

คำสำคัญ

ผู้สูงอายุ ต้นทุน ความสามารถทางการสื่อสาร เด็กและเยาวชน การเสริมพลังความสามารถ

Abstract

Project Code : MR65180356

Project Title : The Empowerment of Communication Competency of The Elderly for Children and Youth Development: Case Study “I love bicycle” (Chom-Roum NU Luk Chakayan) Club at Pasang District; Lumpphoon.

Investigator : Ass.Dr. Amornrat Tippalert Rangsit University

E-mail Address : atippalert@yahoo.com

Project Period : May 14, 2008 - November 14, 2009.

Abstract: This research originated from the idea that in Thai society, an amount of ageing is increased, and an overall of “The Elderly” cannot give the benefits to society. Conversely, it still have some particular elderly, who have more efficiency and play roles as “personal media” for developing community. The reason is they have more knowledge capital, social capital, cultural capital, and soon. Therefore, if the study focuses on the uses of these all capitals of the ageing, it means this study applies and transfers them to knowledge as a board on which information can be displayed to public view. This disciplinary knowledge will create an immune, will empower a culture in locality, and will definitely be the advantages for development.

The objectives of this research are as follow

1. To study the integrated methods of capitals in variety of dimensions, such as economic capital, symbolic capital, and social capital, which are the previous capital and new capital among elder. These capitals are the significant factors toward children and youth development's procedures.

2. To comparative analyze between the elders' communication competency before and after empowering the communication competency.
3. To decode the work procedures' lessons of the elder in children and youth development.

This research is qualitative research emphasizing the Communication phenomenon. The case studies within this research such as Uncle Chun and Auntie Phun Keaqphun: the elders who established "I love bicycle" club (Chom-Roum NU Luk Chakayan) in Pasang Districk, Lumphoon province. They developed a community with giving a concept of "Good Child" to children, including used of bicycle activity as media. For example, to save for biking bicycle around a community, make a merit, Learning language and Dharma, and so on.

The results reveal that the ageing play roles as personal media in children and youth development. They spend the individual skills, such as knowledge, communication skill, and communication strategy for work. These skills based on accumulating "capital" of the elderly' background and internal community's factors. And this research also demonstrate that the elderly in this research have capitals entirely of Bourdieu' paradigm that is economic capital, cultural capital, symbolic capital, and social capital, which are the previous capital and new capital among elders. These capitals are the significant factors toward children and youth development's procedures.

Additionally, the results also presents that the elderly within this research have many varieties of knowledge capital, which are combined for works into 2 ways: 1) the combination of each capital, and 2) the combination of all kinds of capital, such as the combination of capital of children between healthy knowledge and natural knowledge, the combination of knowledge between pray knowledge and traffic regulations, and so on.

The findings of this research concerned to the "communication competence" of the elderly in children and youth development's procedure. Especially, the particular elderly in this

research have the high level of communication competency. This communication competency is

- 1) knowledge: academic knowledge, dharma knowledge, communication knowledge
- 2) communication skill that is media uses, message skill which include select and construction it
- 3) communication strategies; such as, 'Believe in elder's statements is good' strategy, 'brothers and sisters learning' strategy, 'regulations lead to safety group' strategy, 'ghost protects good man' strategy, dharma creates concentration and concentration leads the way' strategy, 'save for travel and knowledge' strategy, and so on. After that, the increasing of empowerment of communication competency from external organizations to elderly, it can be seen that they had much more knowledge and communication skills levels.

Regarding to translation of lesson concerned to elder's work process, it realizes that the elderly have the interested work process with children in 6 methods; 1) teamwork, 2) group's regulation control, 3) volunteer as work, 4) emphasizing on receivers, 5) work as multifunction, and 6) community participation.

Finally, this research still confirm the result concerning to personal media for development. That means the personal media must have "social responsibility" mind, comprising capital, and communication competency supporting the works for children and youth as well.

Keywords:

The Elderly , Capital, Communication Competency, Empowerment, Children and Youth

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ.....	i
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ii
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	v
สารบัญ.....	viii
สารบัญภาพ.....	viii
สารบัญตาราง.....	xv
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	20
1.3 โจทย์นำวิจัย.....	20
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	20
1.5 นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ.....	21
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	
22	
2. แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	24
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับสื่อบุคคล.....	24
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ.....	30

2.3 แนวคิดเรื่องการเสริมสร้างพลัง (Empowerment).....	34
2.4 แนวคิดเรื่องความสามารถทางการสื่อสาร.....	37
2.5 แนวคิดเรื่องทุนของ บัวร์ดิเยอ (Bourdieu).....	40
2.6 แนวคิดเกี่ยวกับเด็กและกิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน.....	43
2.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework).....	51
3. ระเบียบวิธีวิจัย	52
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	52
3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	52
3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	55
3.4 การนำเสนอข้อมูล.....	56
4. ปัจจัยภายในชุมชน: ต้นทุนในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน ของผู้สูงอายุ.....	57
4.1 ประวัติภูมิหลังของลุงจันทร์และป้าพรรณ : ต้นทุนติดตัว ของผู้สูงอายุ.....	59
4.2 บริบทชุมชน : ปัจจัยภายในชุมชนที่ก่อให้เกิดต้นทุนของผู้สูงอายุ.....	74
4.3 ชมรมอนุรักษ์จักรยาน: ผลผลิตจากต้นทุนของผู้สูงอายุ.....	87
4.4 ข้อเด่นของผู้สูงอายุในงานวิจัย.....	108
4.5 ข้อจำกัดของผู้สูงอายุในงานวิจัย.....	112
5. การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก.....	117

5.1 กิจกรรมค่ายปั่นจักรยานสร้างสรรค์ของเล่นที่บ้าน.....	119
5.2 กิจกรรมรณรงค์ “ปีใหม่เมืองม่วนอกม่วนใจ๋ ถนนปลอดภัยฮ่วมกันจั่งเหล้า”... 128	
5.3 ค่ายเยาวชน “รู้ทันตนเอง รู้เก่งใช้สื่อ”.....	134
6. ความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุเปรียบเทียบกับก่อน และหลังการเสริมพลังจากหน่วยงานภายนอก.....	141
6.1 การวิเคราะห์เปรียบเทียบความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุก่อน และหลังการเสริมพลังจากหน่วยงานภายนอกชุมชน.....	142
6.1.1 เปรียบเทียบความรู้ก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถ ทางการสื่อสารจำหน่วยงานภายนอก.....	143
6.1.2 เปรียบทักษะการสื่อสารก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถ ทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก.....	159
6.1.3 เปรียบเทียบกลยุทธ์การสื่อสารก่อนและหลังการเสริมพลัง ความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก.....	169
6.2 บทบาทของหน่วยงานภายนอกชุมชนในการหนุนเสริมการทำงานของ ผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและ เยาวชน.....	184
7. การผสมผสานทุนของผู้สูงอายุในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน.....	189
7.1 การผสมผสานทุนแต่ละประเภท.....	189
7.2 การผสมผสานทุนความรู้ต่างๆ	195
8. กระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน.....	204

8.1 ถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับผู้ปกครองของสมาชิก ชมรมหนูรักจักรยาน.....	205
8.2 ถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับเด็กๆ ในชมรมหนูรักจักรยาน	209
8.3 ถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับหน่วยงานภายนอก....	229
8.4 ถอดบทเรียนเรื่องการบริหารจัดการของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็ก และเยาวชน.....	232
8.5 ถอดบทเรียนเรื่องลักษณะของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการทำงาน เพื่อพัฒนาเด็กและ เยาวชน	235
9. สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ.....	239
9.1 สรุปผลการวิจัย	239
9.2 อภิปรายผล.....	258
9.3 ข้อเสนอแนะ.....	268
บรรณานุกรม.....	270
ภาคผนวก.....	276
ประวัติผู้วิจัย.....	283

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 2.1 แสดงความหมายของความสามารถทางการสื่อสาร.....	38
ภาพที่ 2.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	51
ภาพที่ 4.1 ลุงจันท์ เขียวพันธุ์: ผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษาของงานวิจัยนี้.....	61
ภาพที่ 4.2 ป้าพรพรรณ เขียวพันธุ์: ผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษาของงานวิจัยนี้.....	69
ภาพที่ 4.3 แผนที่อำเภอป่าซาง จ.ลำพูน.....	75
ภาพที่ 4.4 แผนที่ 8 หมู่บ้าน ใน ต.บ้านเรื่อน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน	76
ภาพที่ 4.5 วัดเกาะกลาง วัดประจำหมู่บ้านหนองคู	80
ภาพที่ 4.6 สภาพภายในวัดเกาะกลาง วัดประจำหมู่บ้านหนองคู.....	80
ภาพที่ 4.7 วัดหนองคู วัดประจำหมู่บ้านหนองคู.....	80
ภาพที่ 4.8 บ้านหนองคู หมู่ 1.....	82
ภาพที่ 4.9 โรงเรียนวัดหนองคู.....	84
ภาพที่ 4.10 ถนนคอนกรีต : ความเจริญภายในหมู่บ้านหนองคู	85
ภาพที่ 4.11 สภาพบ้านเรือนสองข้างทางของหมู่บ้านหนองคู หมู่ 1.....	85
ภาพที่ 4.12 ตลาดนัดข้างวัดเกาะกลาง แหล่งอาหารการกินของชาวบ้าน.....	86
ภาพที่ 4.13 ป้ายหน้าบ้านลุงจันท์แสดงสถานที่ตั้งชมรมอนุรักษ์จักรยาน.....	87
ภาพที่ 4.14 บ้านลุงจันท์และป้าพรพรรณ ที่ใช้เป็นสถานที่ทำกิจกรรม.....	90
ภาพที่ 4.15 ใต้ถุนบ้านที่ใช้เป็นห้องเรียนภาษาอังกฤษ.....	91
ภาพที่ 4.16 บริเวณบ้านอันร่มรื่นแวดล้อมด้วยสวนลำไยที่ตั้งของชมรมอนุรักษ์จักรยาน.....	91
ภาพที่ 4.17 หลังจากกลับจากปั่นจักรยานเด็กจะมารวมตัวกันที่บ้านลุงกับป้าเพื่อทำ กิจกรรมอื่นๆ ที่ชมรม.....	92
ภาพที่ 4.18 เด็กๆ สมาชิกชมรมอนุรักษ์จักรยาน.....	96
ภาพที่ 4.19 กิจกรรมการฝึกซ้อมดนตรีไทยของสมาชิกชมรมฯ ในค่ายวันเสาร์.....	98
ภาพที่ 4.20 รถพ่วงสำหรับขนน้ำและอาหารที่ร้านจะไหลยนต์บริจาคให้.....	105
ภาพที่ 4.21 หมวกและเสื้อของสมาชิกในชมรมอนุรักษ์จักรยานที่ได้รับการบริจาค	

จากร้านนงอะไหล่ยนต์.....	106
ภาพที่ 4.22 แสดงข้อเด่นของลุงจันทร์และป้าพรรณ ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้.....	111
ภาพที่ 4.23 แสดงข้อจำกัดของลุงจันทร์และป้าพรรณ ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้.....	114
ภาพที่ 5.1 กิจกรรม “ค่ายปั่นจักรยานสร้างสรรค์ของเล่นพื้นบ้าน” ของโครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ ร่วมกับชมรมหนูรักจักรยาน.....	125
ภาพที่ 5.2 กิจกรรมการละลายพฤติกรรมเพื่อให้เด็กแต่ละกลุ่มทำความรู้จักกัน.....	125
ภาพที่ 5.3 การให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ ของเล่นพื้นบ้าน การรู้เท่าทันสื่อ และการขี่จักรยาน โดยวิทยากรในด้านต่างๆ.....	126
ภาพที่ 5.4 กิจกรรมการฝึกวิเคราะห์คุณลักษณะของสื่อของเล่นพื้นบ้านและสื่อจักรยาน เพื่อ การรู้เท่าทันก่อนไปปฏิบัติ.....	127ภาพ
ที่ 5.5 กิจกรรมฝึกภาคปฏิบัติการทำของเล่นพื้นบ้านและฝึกขี่จักรยาน.....	127ภาพที่
5.6 กิจกรรมการปั่นจักรยานรณรงค์งดเหล้าช่วงสงกรานต์.....	131ภาพที่
5.7 กิจกรรมวันสงกรานต์และการแจกสื่อเพื่อรณรงค์งดเหล้า.....	132ภาพที่
5.8 กิจกรรมรณรงค์งดเหล้าช่วงสงกรานต์ที่แพร่อยู่ในประเพณีสงกรานต์ และการรดน้ำดำหัว.....	133
ภาพที่ 7.1 การผสมผสานทุนประเภทต่างๆ	195
ภาพที่ 8.1 ลักษณะเฉพาะของสามกิจกรรมหลักกับเด็กชมรมหนูรักจักรยาน	212

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 4.1 แสดงถึงทุนทั้ง 4 ประเภทของลุงจันทร์ตามแนวคิดของ บุรีดิเยอ.....	68
ตารางที่ 4.2 แสดงถึงทุนทั้ง 4 ประเภทของป้าพรรณ ตามแนวคิดของ บุรีดิเยอ.....	73
ตารางที่ 6.1 แสดงการเปรียบเทียบความสามารถทางการสื่อสารก่อนและหลังการเสริมพลัง.....	158
ตารางที่ 6.2 แสดงการเปรียบเทียบทักษะการสื่อสารก่อนและหลังการเสริมพลัง.....	169
ตารางที่ 6.3 แสดงการเปรียบเทียบกลยุทธ์การสื่อสารก่อนและหลังการเสริมพลัง.....	182
ตารางที่ 6.4 แสดงการเปรียบเทียบความสามารถทางการสื่อสารก่อนและหลังการเสริมพลัง.....	183

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

งานวิจัยเรื่อง “การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน : กรณีชมรมอนุรักษ์จักรยาน อ.ป่าซาง จังหวัดลำพูน” เป็นงานวิจัยที่เกิดจากความสนใจ 3 ประการ

ประการแรก เนื่องจากในสังคมไทยนับวันจะมีผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น และ “ผู้สูงอายุ” ส่วนใหญ่มักถูกมองว่าเป็นบุคคลชราภาพที่หมดคุณประโยชน์ต่อสังคม หากแต่ยังมีผู้สูงอายุอีกจำนวนหนึ่งที่เป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพและได้ทำบทบาทหน้าที่ของ “สื่อบุคคล” ในการพัฒนาชุมชน ดังนั้นจึงควรให้ความสนใจต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุเพื่อเพิ่มจำนวนของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา เนื่องจากต้นทุนต่างๆ ของผู้สูงอายุทั้งที่เป็นต้นทุนความรู้ ต้นทุนทางสังคม ต้นทุนทางวัฒนธรรม ฯลฯ เป็นสิ่งที่มีศักยภาพอันยิ่งใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากทำการศึกษาถึงการใช้ต้นทุนที่มีอยู่ของผู้สูงอายุดังกล่าว นั้น เท่ากับเป็นการดึงเอาวิธีการเหล่านั้นออกมาแปลงให้เป็นความรู้ที่ใช้อธิบายต่อสาธารณะเพื่อขยายผลการนำไปใช้ได้ในวงกว้าง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเป็นการแปลงจากความรู้ที่ติดตัวหรือติดอยู่ในท้องถิ่น (Tacit knowledge) ให้กลายเป็นความรู้ที่แจ่มชัด (Explicit knowledge) ซึ่งผู้สูงอายุในอีกหลายๆ ท้องถิ่นสามารถนำไปปรับใช้เพื่อเพิ่มมูลค่าการพัฒนาให้กับท้องถิ่นของตนได้ ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าวจะเป็นหนทางหนึ่งในการสร้างภูมิคุ้มกันและเสริมสร้างพลังทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และเป็นคุณูปการต่อการพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง

ประการที่สอง จากการที่ผู้วิจัยได้ทำกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพภายใต้โครงการที่ชื่อ “โครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ”¹ ผู้วิจัยได้พบปรากฏการณ์ที่น่าสนใจจากเครือข่าย ที่ชื่อว่า “ชมรมอนุรักษ์จักรยาน” ซึ่งเป็นโครงการที่เกิดขึ้นจากผู้สูงอายุสองท่านในชุมชนเล็กๆ ที่ตำบลบ้านเรื่อน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ลุงจันทร์และป้าพรรณ เขียวพันธ์ุ

¹ โครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ ดำเนินงานระหว่างปี 2546-2549 ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ซึ่งเป็นโครงการที่มุ่งเน้นการให้ความรู้เรื่องรู้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพกับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย

ผู้สูงอายุสองสามีภรรยา ได้สร้างสรรค์เด็กและเยาวชนในชุมชนให้แข็งแกร่งด้านสุขภาพทั้งสุขภาพกาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ ด้วยกิจกรรมการปั่นจักรยาน หากแต่ภายใต้กิจกรรมการปั่นจักรยานของชมรมอนุรักษ์จักรยานนั้น ผู้สูงอายุทั้งสองได้สร้างและพัฒนาเด็กและเยาวชนของชุมชนด้วยวิธีการต่างๆ ที่น่าสนใจยิ่ง อาทิ การหล่อหลอมด้วยกฎระเบียบข้อบังคับของชมรมที่ล้วนแล้วแต่สอนให้เป็น “เด็กดี” โดยการปั่นจักรยานไปวัดเพื่อฟังเทศน์ การปั่นจักรยานเพื่อสร้างจิตสำนึกรักถิ่นกำเนิด การสอนให้เก็บออมเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการไปเรียนรู้และเห็นโลกกว้างในที่ต่างๆ การสอนให้ดูแลสุขภาพด้วยอาหารการกิน ฯลฯ ชมรมอนุรักษ์จักรยานจึงเป็นเครือข่ายการสื่อสารเด็กที่มีภูมิคุ้มกันและพลังทางวัฒนธรรมหนึ่งที่น่าสนใจศึกษา ดังนั้นผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตว่า คงไม่ใช่ผู้สูงอายุทุกคนที่จะทำงานกับเด็กได้ ซึ่งงานวิจัยนี้จะสามารถค้นหาได้ว่าผู้สูงอายุแบบใดที่จะสามารถทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนได้ และมีกระบวนการทำงานท่ามกลางความแตกต่างของคนสองวัยอย่างไร

ประการที่สาม เนื่องจากผู้วิจัยมีต้นทุนความรู้เดิมจากการทำงานวิจัยเรื่อง “สื่อบุคคล²” และจากการทำกิจกรรมในโครงการสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาพดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยพบว่า “การสื่อสาร” เป็นเครื่องมือสำคัญในงานพัฒนา และสื่อบุคคลเพื่อการพัฒนาที่ผ่านมานอกจากต้องใช้ต้นทุนต่างๆ ที่เกิดจากตนเองและปัจจัยภายในชุมชนในการทำงานแล้วจำเป็นต้องได้รับส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกชุมชน ที่เรียกว่า “การเสริมพลัง” (Empowerment) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสริมพลัง “ความสามารถทางการสื่อสาร” ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญยิ่งในการช่วยให้การพัฒนาประสบความสำเร็จได้ และหากย้อนไปพิจารณาถึงบทบาทของหน่วยงานภายนอกที่เข้าไป “จัดการ” และ “ช่วยเหลือ” ต่อการพัฒนาชุมชนผ่านมานักพัฒนามักเข้าไปบริหารจัดการในกระบวนการพัฒนาเสียเอง หรือนำทุนทรัพย์เข้าไป “ให้” ซึ่งส่งผลให้พัฒนานั้นไม่สอดคล้องและตรงกับความต้องการของชุมชนหรือเมื่อยุติกระบวนการช่วยเหลือหรือหมดทุนทรัพย์แล้ว ชุมชนก็ไม่สามารถพัฒนาเองได้อย่างยั่งยืน ผู้วิจัยจึงมีความเชื่อว่าหน่วยงานภายนอกชุมชนนั้นควรสนับสนุนด้วยการให้ “ความรู้” กับชุมชนและสื่อบุคคลที่ทำหน้าที่ในการพัฒนาน่าจะเป็นการหนุนเสริมที่เหมาะสมกว่า

ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาถึงการผสมผสานต้นทุนเดิมของผู้สูงอายุที่เกิดจากตัวผู้สูงอายุเองหรือจากภายในชุมชนเองและต้นทุนใหม่ที่เกิดจากการเสริมพลัง

² งานวิจัยเรื่อง “สมรรถนะด้านการสื่อสารของสื่อบุคคลกับการระดมพลังการพัฒนา” งานวิจัยภายใต้ทุนสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ปี 2547

ความสามารถทางการสื่อสารของหน่วยงานภายนอกชุมชนหรือโครงการสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาพดังกล่าว

จากจุดสนใจทั้งสามประการดังกล่าวจึงเป็นที่มาของงานวิจัยเรื่อง “การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน : กรณีชมรมหนูรักจักรยาน อ.ป่าซาง จังหวัดลำพูน” ซึ่งผู้วิจัยจะเสนอรายละเอียดเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงที่มาที่ไปของงานวิจัยนี้ต่อไป

1.1 สถานการณ์และบทบาทของผู้สูงอายุในปัจจุบัน

ผู้สูงอายุ คนแก่ หรือ คนชรา (Ageing) มีความหมายถึง แก่ด้วยอายุ ขำรดหดโทรม หรือคำที่ใช้เรียกบุคคลที่มีความเสื่อมทางด้านกายภาพของอินทรีย์ต่างๆ ที่เป็นสัญลักษณ์ที่นำไปสู่ความตายได้ (Webster's Encyclopedia) อย่างไรก็ตาม ความหมายของคำว่า “ผู้สูงอายุ” สามารถใช้เกณฑ์การพิจารณาได้หลายเกณฑ์ เช่น องค์การอนามัยโลกได้กำหนดเกณฑ์กลางที่มีอายุ 60 ปี ถือว่าเป็นคนชราเพื่อเป็นเกณฑ์กำหนดสภาพทางสังคมตามกฎหมายเพื่อให้บุคคลพ้นภาระหน้าที่ทำงานประจำ ขณะที่บางงานวิจัยดังเช่นงานวิจัยของ มัลลิกา มัตติโก และคณะ (2542) ได้ข้อค้นพบว่าเกณฑ์ที่ใช้จำแนกผู้สูงอายุคือเกณฑ์เรื่องบทบาทหน้าที่ทางสังคมและครอบครัว ดังนั้นบรรทัดฐานของการใช้คำว่า “คนแก่” “คนชรา” และ “ผู้สูงอายุ” จึงแตกต่างกันไป โดยผู้สูงอายุยังมีน้อยของความหมายของคนที่มีสุขภาพแข็งแรงแต่อาจต้องพึ่งพิงการเกื้อหนุนทางสังคมจากบุตรหลานเพียงเล็กน้อย อย่างไรก็ตามยังมีผู้สูงอายุที่เป็นบุคคลที่สามารถทำกิจกรรมต่างๆ ในสังคมและชุมชนได้

ปัจจุบันการเพิ่มจำนวนผู้สูงอายุของทุกประเทศเป็นประเด็นสำคัญของประชาคมโลก องค์การ สหประชาชาติ (WHO, 1999) ให้ข้อมูลว่า มีประชากรผู้สูงอายุทั่วโลกถึง 330 ล้านคน และจะเพิ่มเป็น 855 ล้านคน ใน 20 ปีข้างหน้า และคาดว่าจะมีจำนวนสูงถึง 1,000 ล้านคนในปี ค.ศ.2020 (ละเอียด แจ่มจันทร์, 2542)

สำหรับประเทศไทยในปี พ.ศ.2538 มีประชากรผู้สูงอายุ 4,816,000 คน คิดเป็นร้อยละ 8.1 เป็นผู้สูงอายุชาย 2,228,000 คน หรือร้อยละ 7.51 เป็นหญิง 2,588,000 คน หรือร้อยละ 8.71 (กรุงเทพฯธุรกิจ, 50) ในปีพ.ศ.2542 มีผู้สูงอายุถึง 5,131,000 คน จากประชากร 58,995,000 คน และในปี พ.ศ.2543 ผู้สูงอายุมีจำนวน 5,733,000 คน คิดเป็นร้อยละ 9.1. และในปี พ.ศ.2548 ผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็น 6,617,000 คน หรือร้อยละ 9.34 คาดว่าในปี พ.ศ.2553 จำนวนผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้น เป็น 7,639,000 คน หรือร้อยละ 11.01 และจะมี

แนวโน้มเพิ่มเป็น 14,160,000 คน ในอีก 25 ปีข้างหน้า เมื่อ พ.ศ.2567 (สำนักคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550)

จำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นเป็นผลเนื่องจากประชากรมีอัตราการตายลดลง ช่วงอายุขัยของประชากรยาวนานขึ้น จำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นนี้มีผลต่อสถานการณ์เศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากผู้สูงอายุจะกลายเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ที่สุดแทนที่ประชากรวัยทำงาน การเพิ่มจำนวนของผู้สูงอายุในสังคมไทย เป็นสัญญาณเตือนให้นักวิชาชีพด้านสุขภาพเตรียมรับมือกับสถานการณ์ทางสุขภาพที่จะเปลี่ยนแปลง ซึ่งความเชื่อที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดนโยบายและทางเลือกสำหรับผู้สูงอายุได้ชัดเจนขึ้น หากผู้สูงอายุมีสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีจะช่วยให้ผู้สูงอายุเหล่านี้ได้ใช้ศักยภาพของตนร่วมในการช่วยเหลือเกื้อกูลชุมชนและสังคมของตนอย่างแท้จริง

หากแต่ คนทั่วไปมักมีความเชื่อเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่ผิดไปจากความเป็นจริง ส่งผลให้ภาครัฐและเอกชนไม่ได้ให้ความสนใจในศักยภาพของผู้สูงอายุเท่าที่ควร ควรเชื่อที่ถูกต้องจะช่วยให้เราแต่ละคนและผู้กำหนดนโยบายเข้าใจและปฏิบัติต่อผู้สูงอายุอย่างที่เหมาะสม และการปฏิบัติต่อผู้สูงอายุที่สำคัญคือ การทำให้ผู้สูงอายุใช้คุณค่าที่ตนมีอยู่ในการพัฒนาชุมชน โดย ละเอียด แจ่มจันทร์ (2542) กล่าวถึง ความเชื่อที่ผิดไปจากความเป็นจริงเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ดังนี้

1) ผู้สูงอายุส่วนใหญ่อยู่ในประเทศที่พัฒนาแล้ว ความเป็นจริงแล้ว มากกว่า 60 % ของผู้สูงอายุทั่วโลกอยู่ในประเทศที่กำลังพัฒนา ทั้งนี้เพราะอายุขัยของผู้คนในทุกประเทศสูงขึ้น

2) ผู้สูงอายุทุกคนเหมือนกัน เป็นความเชื่อที่ไม่ตรงกับความจริง เพราะผู้สูงอายุมีความแตกต่างกันไปจากหลายปัจจัย เช่น เชื้อชาติ วัฒนธรรม ภูมิภาค ที่อยู่อาศัย ภูมิอากาศ ขนาดครอบครัว วิถีชีวิต ประสบการณ์ภูมิหลัง ฯลฯ

3) ผู้สูงอายุชายและหญิงเหมือนกัน ความเป็นจริงแล้วผู้สูงอายุทั้ง 2 เพศ มีความแตกต่างกัน โดยภาพรวมแล้วหญิงมีอายุขัยที่ยาวนานกว่าชายก็จริง แต่ไม่ได้หมายความว่าสุขภาพดีกว่า เพราะสตรีส่วนใหญ่มีปัญหาเรื่องโรคกระดูกพรุน เบาหวาน ความดันโลหิตสูง ข้ออักเสบ ในขณะที่ผู้ชายมักมีปัญหาจากโรคหัวใจมากกว่า และมีความเสี่ยงจากการสูบบุหรี่ และในหลายประเทศความแตกต่างระหว่างผู้สูงอายุสองเพศมักเกิดจากปัจจัยทางสังคม เช่น หญิงมีรายได้น้อยกว่าชายซึ่งมีผลต่อการดำรงชีวิตและสุขภาพ นอกจากนั้น ผู้หญิงสูงอายุมักเป็นหม้ายและมีอายุที่ยาวนานกว่าผู้ชาย ทำให้ต้องอยู่ตามลำพังยาวนานขึ้นด้วย

4) ผู้สูงอายุเปราะบางต้องได้รับการหนุนถนอม ซึ่งในความเป็นจริงแล้วการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุไม่ได้หมายถึงสภาพที่เปราะบางต้องการการดูแลเป็นพิเศษ แต่ผู้สูงอายุปกติทั่วไปยังคงมีร่างกายแข็งแรงสามารถทำงาน สามารถทำกิจกรรมของตนเองและร่วมกิจกรรมของชุมชนได้ โดยผู้สูงอายุแต่ละคนมีช่วงเวลาแต่ละช่วงแตกต่างกันในการดำรงชีวิตที่ผ่านมา หากผู้สูงอายุไม่มีความเจ็บป่วย มีความรู้ในการดูแลสุขภาพตนเอง มีการออกกำลังกาย ดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ มีกิจกรรมร่วมกับครอบครัวและชุมชนอย่างต่อเนื่อง ผู้สูงอายุเหล่านี้จะมีคุณภาพชีวิตที่ยาว นาน

5) ผู้สูงอายุไม่มีอะไรจะให้กับผู้อื่น โดยความจริงแล้วผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังคงมีความสามารถด้านต่างๆ ที่จะให้ความช่วยเหลือครอบครัว ชุมชนและสังคม ได้ในแบบต่างๆ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่แม้จะมีรายได้น้อยลงแต่การมีจิตอาสาช่วยงานโครงการต่างๆ ในชุมชนด้วยความสมัครใจนับว่าเป็นการให้ที่มีความหมายต่อคุณค่าของตนเองและสังคม ขณะเดียวกันผู้สูงอายุยังคงทำงานที่ไม่มีค่าตอบแทนหรือไม่สามารถวัดในเชิงปริมาณได้ เช่น การช่วยกิจกรรมของครอบครัว การเลี้ยงเด็ก การดูแลตนเอง การรับจ้าง การค้าขายเล็กๆ น้อยๆ นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่สมัครใจเป็นครูอาสาสมัคร เป็นผู้นำชุมชน หรือใช้ความรู้ความสามารถและความชำนาญเฉพาะด้านของแต่ละบุคคลร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

6) ผู้สูงอายุเป็นภาระของสังคม โดยความจริงแล้วผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังคงทำงานอยู่ทั้งงานที่ได้รับเงินและไม่ได้รับเป็นตัวแทน ดังนั้นประชากรสูงอายุจึงยังคงมีส่วนในระบบเศรษฐกิจ ความสามารถในการพึ่งพาตนเองนี้ยังช่วยลดอัตราส่วนการพึ่งพาสังคมลงด้วย

จากความเชื่อที่ผิดไปจากความเป็นจริงดังกล่าวข้างต้น หากมีการทำความเข้าใจเสียใหม่ด้วยมุมมองที่เน้นการค้นหาศักยภาพของผู้สูงอายุแล้ว ภาระของสังคมในการดูแลผู้สูงอายุก็จะลดลง ขณะเดียวกันมีสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ดี สร้างเสริมศักยภาพที่มีอยู่ของผู้สูงอายุให้คงอยู่หรือเพิ่มขึ้น ผู้สูงอายุเหล่านี้ก็สามารถเป็นกำลังสำคัญในการช่วยพัฒนาชุมชนและสังคมได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยในต่างประเทศ (Dietz, 1990; Smith et., 2004) ที่พบว่าผู้สูงอายุมีการปรับตัวได้เมื่อเข้าสู่วัยชรา เนื่องจากประสบการณ์ที่สั่งสมมา ตลอดจนผู้สูงอายุไม่มีความกังวลหรือหวั่นหวาดกลัวดังที่ถูกต้องข้อสังเกต หากได้รับทุนเสริมหรือทดแทนความเสื่อมถอยทางร่างกายด้วยปัจจัยแวดล้อมที่เหมาะสมและให้โอกาสได้ทำภาระหน้าที่ที่สอดคล้องกับประสบการณ์ ความรู้ความชำนาญของแต่ละบุคคล ก็จะสามารถเอื้อประโยชน์ต่อผู้สูงอายุเองและสังคมได้อย่างมาก

ดังนั้นประเด็นคำถามที่น่าสนใจคือ สังคมจะวางบทบาทของผู้สูงอายุไว้ตรงไหน ? เนื่องจากในอดีตที่ผ่านมา ผู้สูงอายุนับว่าเป็นบุคคลที่ผ่านประสบการณ์ของชีวิตและการทำงานเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน จึงอาจกล่าวได้ว่าผู้สูงอายุเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าในสังคม และหากพิจารณาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่าผู้สูงอายุในสังคมไทยมีบทบาทในสังคมอย่างมาก ดังที่ สมศักดิ์ ศรีสันติกุล (2539) กล่าวว่า เนื่องจากเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ยังไม่มีความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากนัก ความรู้ด้านเกษตรและความรู้ด้านอื่นๆ จึงได้รับการถ่ายทอดจากผู้สูงอายุโดยตรง ผู้สูงอายุในอดีตจึงมีบทบาทที่หลากหลาย ได้แก่ บทบาทการเป็นครูตลอดชีวิตของลูกหลาน บทบาทในการเป็นที่ปรึกษา บทบาทในการเป็นที่ปรึกษาคอยตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมในครอบครัวและชุมชน บทบาทเป็นผู้นำทางศาสนาหรือหมอฟันบ้าน บทบาทเป็นผู้นำทางการเมืองที่ได้รับการยกย่องเลือกให้เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

จากสถานภาพและบทบาททางสังคมของผู้สูงอายุในอดีตดังกล่าว ผู้สูงอายุได้ถูกกำหนดบทบาทในฐานะ “ผู้อาวุโส” ซึ่งต่างได้รับความเคารพนับถือจากคนในครอบครัวและชุมชน ให้เป็นผู้นำทางความรู้ ความคิด และความเชื่อ เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม การเรียนรู้ของบุคคลในสังคมเกี่ยวกับอาชีพในชีวิต เช่น ชาวไร่ชาวนาก็เรียนรู้การทำนาจากพ่อแม่หรือ บรรพบุรุษของตนเอง ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากผู้สูงอายุเพราะในอดีตยังไม่มีโรงเรียนวิชาชีพเหมือนในปัจจุบัน ในสังคมนอกบ้านผู้สูงอายุจะเป็นผู้นำในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนและสังคม เพราะเป็นผู้รู้ในเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งการกำหนดเวลาที่เหมาะสมต่อการดำเนินพิธีกรรมต่างๆ นอกจากนั้นยังเป็นที่รักของคนในหมู่บ้านและชุมชน สังเกตได้จากการได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือ ผู้นำทางศาสนา เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ลัดดา สุหนต์ เรื่อง การใช้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุเพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ : ศึกษากรณีชมรมผู้สูงอายุในเครือข่ายของสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย พบว่าบทบาทของผู้สูงอายุที่สำคัญคือ การเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านพิธีกรรมทางศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม และการปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพได้ เช่น การเย็บเสื้อผ้าแบบไทย การทำดอกไม้ประดิษฐ์ เป็นต้น

หากแต่ในปัจจุบันบทบาทของผู้สูงอายุทั้งในครอบครัวและสังคมก็ลดลงไปเหลือเพียงผู้สูงอายุหรือคนแก่ที่ไม่มีบทบาททางสังคม และเป็นเสมือนบุคคลที่ไร้ความสามารถ ไม่สามารถสร้างฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับครอบครัวได้ และถูกมองข้ามความสำคัญไป นอกจากนั้นแล้วผู้สูงอายุยังพบกับปัญหาในเรื่องสุขภาพ เนื่องจากผู้สูงอายุมีภูมิต้านทานต่ำลงและมีโอกาสเกิดโรคต่างๆ ได้สูง ร่างกายที่เคยสมบูรณ์ ไปไหนมา

ไหนสะดวกก็ไม่เหมือนก่อน ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความเครียดได้ ปัญหาเรื่องการเงินก็เป็นปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่ง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ได้ออกไปทำงาน นอกจากอยู่กับบ้านคอยให้ลูกหลานเลี้ยงดู จึงทำให้ผู้สูงอายุไม่ค่อยมีรายได้ในการใช้จ่าย และปัญหาทางสังคม ผู้สูงอายุยิ่งอายุมากขึ้นเพื่อนร่วมรุ่นก็ล้มหายตายจากไป โดยเฉพาะคู่สมรส ทำให้เกิดความรู้สึกว่าเหงา ขณะเดียวกันผู้สูงอายุมักถูกมองว่าเป็นคนที่ล้าสมัย มีการดำรงชีวิตที่ไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันหรือสภาพการณ์ที่พวกเขาประสบอยู่ที่ต้องทันสมัย ผู้สูงอายุมักถูกมองว่าเป็นภาระที่จะต้องเลี้ยงดู ซึ่งมีผลทำให้ผู้สูงอายุบางคนต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวหรือขาดการเอาใจใส่ที่ดีพอ และถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง ไม่มีลูกหลานคอยดูแล

นอกจากนี้ปรากฏการณ์ดังกล่าวยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ มัลลิกา มัตติโก และคณะ (2542) ซึ่งศึกษาสถานภาพและบทบาทในสังคมของผู้สูงอายุในเขตภาคเหนือ ที่พบว่าบทบาทของผู้สูงอายุในการเป็นผู้นำครอบครัวเริ่มสั่นคลอนหรือถูกโอนอำนาจไปให้บุตร บทบาทที่เคยเป็นที่ปรึกษาและเป็นผู้ตัดสินใจเรื่องต่างๆ ในครอบครัวกลายเป็นบทบาทของผู้รับรู้รับฟังเรื่องต่างๆ ที่ผ่านการตัดสินใจของบุตรหลานมาแล้ว บทบาทหน้าที่ส่วนใหญ่กลายเป็นหน้าที่ของบุตรหลาน โดยช่วงการเปลี่ยนผ่านจากบทบาทที่เคยมีความมั่นคง มีอำนาจ เข้าสู่บทบาทของผู้สูงอายุที่มีอำนาจลดลง เป็นบทบาทที่ถูกสั่นคลอนด้วยความเสื่อมทางร่างกายกลายเป็นบทบาทที่ต้องพึ่งพา ส่งผลให้ผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ภาคเหนือมีทัศนคติต่อบทบาทของตน ระบุว่า ผู้สูงอายุควรทำกิจกรรมในบ้าน (ร้อยละ 55.2) แทนการทำบทบาทของผู้หาเลี้ยงครอบครัว และควรเปลี่ยนบทบาทจากหัวหน้าครอบครัวมาเป็นผู้พึ่งพาอาศัย เป็นผู้รับมากกว่าผู้ให้ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จึงรู้สึกว่าตนเองหมดคุณค่าและหมดความสำคัญและท้ายที่สุดก็ยอมรับบทบาทใหม่ คือ บทบาทของผู้สูงอายุที่อยู่ดูแลบ้านและเลี้ยงเด็ก

จากสถานการณ์บทบาทในปัจจุบันของผู้สูงอายุดังกล่าวมาข้างต้น สังคมควรตระหนักและหาแนวทางในการเกื้อหนุนและกำหนดบทบาทของผู้สูงอายุให้สอดคล้องกับความเป็นจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ประการแรก ในแง่จำนวนปริมาณของผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นทุกปี จนกลายเป็นกลุ่มวัยที่มีจำนวนมากที่สุดในสังคมไทยขณะนี้ สังคมจะวางบทบาทของผู้สูงอายุไว้ที่ตรงไหน เนื่องจากปัจจุบันเป็นกลุ่มวัยที่ถูกกำหนดบทบาทให้เป็นผู้พึ่งพิง และคนทั่วไปมีมุมมองต่อผู้สูงอายุในฐานะภาระสังคมที่ต้องเฝ้าช่วยเหลือน ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรค้นหาศักยภาพของผู้สูงอายุที่ยังเหลืออยู่และเสริมสร้างพัฒนาศักยภาพนั้นให้เป็นประโยชน์

ต่อการพัฒนาชุมชนและสังคม โดยงานวิจัยนี้จะเน้นศึกษาศักยภาพที่เกิดจากต้นทุนทั้งจากตัวผู้สูงอายุเองและภายในชุมชน และจากปัจจัยภายนอกชุมชน

ประการที่สอง ค่านิยมของคนส่วนใหญ่ในสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุซึ่งคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงรวมทั้งจากผลการวิจัยต่างๆ ที่ยืนยันถึงทัศนคติของผู้สูงอายุที่มีต่อตนเองว่าเป็นบุคคลที่ควรพักผอนอยู่กับบ้านเนื่องจากหมดประโยชน์นั้น ล้วนแล้วแต่เป็นทัศนคติที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมและการได้รับการปฏิบัติของครอบครัวและสังคม ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีมุมมองต่อตนเองว่าไร้คุณค่า ซึ่งในความเป็นจริงแล้วยังมีผู้สูงอายุอีกจำนวนมากที่เป็นผู้สูงอายุเนื่องจากเกณฑ์เรื่องอายุกำหนดให้เป็น หากแต่ยังเป็นบุคคลที่มีสุขภาพแข็งแรง มีประสิทธิภาพความสามารถที่ยังคงเป็นประโยชน์ต่อการทำงานด้านอื่นๆ โดยเฉพาะการทำกิจกรรมเพื่อสังคมหรือการพัฒนาชุมชน จึงเป็นที่น่าเสียดายที่ผู้สูงอายุอีกจำนวนมากไม่ได้ใช้ศักยภาพที่ยังคงมีอยู่ในการทำงานเพื่อสังคม ขณะเดียวกันก็ไม่ได้เสริมสร้างศักยภาพด้านอื่นและด้านใหม่ๆ ที่ยังสามารถเรียนรู้ได้เพื่อใช้ในการทำงานด้านพัฒนา ผู้วิจัยมีความเห็นว่าผู้สูงอายุมีความหลากหลายเหล่านั้นไม่ควรถูกกำหนดบทบาทให้เป็นผู้สูงอายุที่ไร้ประโยชน์ เฉกเช่นเดียวกัน เนื่องจากในความเป็นจริงแล้วผู้สูงอายุเป็น “ต้นทุนทางสังคม” อย่างหนึ่งที่คนในชุมชนควรให้ความสนใจในฐานะผู้มีประสบการณ์ ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ ซึ่งใช้เวลาในการสั่งสมด้วยระยะเวลาอันยาวนานนั้น สังคมจึงสมควรวางบทบาทให้ผู้สูงอายุเหล่านี้ได้ใช้ต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่มีอยู่ในการรักษาคุณค่าของตัวเองผู้สูงอายุเองในฐานะปัจเจก ขณะเดียวกันก็จะสืบทอดและดำรงรักษาต้นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนด้วย

แม้ว่าผู้สูงอายุจะถูกกำหนดบทบาททางสังคมให้เป็นผู้อ่อนแอ หรือกลายเป็นกลุ่มคนที่ไร้อำนาจปราศจากคุณค่าดังกล่าวก็ตาม หากแต่ยังมีปรากฏการณ์ของผู้สูงอายุในอีกหลายกรณีในอีกฟากฝั่งหนึ่งของสังคมไทย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในแบบที่พวกเขาเป็นผู้กำหนดเอง ตัวอย่างเช่น งานวิจัยของ รัตติกาล เจนจัด (2548) ซึ่งศึกษาถึงกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่แห่งบ้านป่าแดด จังหวัดเชียงราย ที่สร้างพลังของผู้สูงอายุโดยการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมของเล่นพื้นบ้านเพื่อสอนเด็กๆ ในชุมชน ส่งผลให้เยาวชนมีความรู้ในด้านวัฒนธรรมและสำนึกเรื่องการรักษาป่า ขณะเดียวกันกิจกรรมดังกล่าวส่งผลให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่าและประโยชน์ต่อชุมชนด้วย

นอกจากนี้งานวิจัยนี้สะท้อนประเด็นที่น่าสนใจในเรื่องความสามารถทางการสื่อสารที่ผู้สูงอายุใช้ในกระบวนการถ่ายทอดศิลปะการทำของเล่นพื้นบ้านให้กับเด็กใน

ชุมชนซึ่งเป็นการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารที่มีความแตกต่างระหว่างวัย ซึ่งเป็นต้นทุนอย่างหนึ่งของผู้สูงอายุที่เกิดจากการสังสมประสบการณ์

อีกงานวิจัยหนึ่งที่ชี้ให้เห็นถึงภาพของผู้สูงอายุที่มีความเข้มแข็งหรือผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ คือ งานวิจัยของ กำจร หลุยยะพงศ์ (2552) ซึ่งศึกษาอัตลักษณ์ของแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ที่สะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุสามารถกำหนดอัตลักษณ์ของตนเองให้มีบทบาทของ “ผู้สูงอายุที่เข้มแข็งและช่วยเหลือสังคม” “ผู้เชี่ยวชาญ” “ผู้เสียสละ” “ผู้มีความคิดสร้างสรรค์” “ผู้สืบทอด” ฯลฯ โดยการพัฒนาตนเองและระดมความร่วมมือจากทุกฝ่าย เพื่อพัฒนาให้กลุ่มแกนนำและสมาชิกในชมรมมีความเข้มแข็ง จนในที่สุดเมื่อเข้มแข็งแล้วก็นำไปสู่การพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็งควบคู่ไปด้วย ส่งผลให้ผู้สูงอายุได้ตระหนักในคุณค่าของตนเองแล้ว ยังรื้อฟื้นอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุที่จางหายไปให้กลับมาใหม่ในฐานะ “ปราชญ์” และ “ผู้เข้มแข็ง”

1.1.2 ผู้สูงอายุ : สื่อบุคคลที่ควรเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร

จากงานวิจัยเกี่ยวกับสื่อบุคคลที่ผ่านมาได้ข้อค้นพบว่า “สื่อบุคคล” มีคุณสมบัติหลายประการที่ทำให้ “สื่อบุคคล” แตกต่างจากสื่ออื่นๆ ซึ่งส่งผลให้เป็นสื่อที่มีคุณูปการต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยิ่ง คือ เป็นสื่อที่ใช้ง่าย ไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายสูง เป็นสื่อที่ใช้การสื่อสารระหว่างบุคคลที่มีรูปแบบของการสื่อสารสองทาง (Two-way communication) ทำให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถโต้ตอบกันได้ทันทีหากเกิดข้อสงสัย จึงเป็นสื่อที่มีศักยภาพในการสร้างความเข้าใจได้สูงทั้งในด้านเนื้อหา และความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน

โดยเฉพาะคุณสมบัติที่สำคัญยิ่งของสื่อบุคคล คือ ความน่าเชื่อถือ (Credibility) และได้รับความไว้วางใจ (Trustworthiness) คุณสมบัติทั้งสองประการนี้มักพบในสื่อบุคคลประเภทคนในชุมชนอยู่แล้ว และเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นต้องใช้เวลาสร้างและสั่งสมนาน ซึ่งโดยพื้นฐานแล้วสื่อบุคคลที่เป็นผู้สูงอายุน่าจะมีแนวโน้มที่จะมีคุณสมบัติทั้งสองประการดังกล่าว เนื่องจากผู้สูงอายุมีข้อเด่นในเรื่องของประสบการณ์ชีวิตหรือ “อาบน้ำร้อนมาก่อน” ตัวอย่างเช่น สื่อบุคคลบางคนมีภูมิหลังหรือประสบการณ์การทำงานและประสบการณ์ชีวิตที่เอื้อต่อการทำบทบาทหน้าที่สื่อบุคคล เช่น เคยไปใช้ชีวิตในต่างประเทศ เป็นนักพูดประจำโรงเรียนมาก่อน เคยรับราชการมาก่อนทำให้มีความถนัดในการเขียน หรือเป็นคนที่ชอบอ่านหนังสือจึงเป็นคนที่รู้ข้อมูลมาก เป็นต้น

หากพิจารณาคูณลักษณะเด่นของสื่อบุคคลในมิติด้านการสื่อสารแล้ว ยังพบว่า ข้อเด่นของสื่อบุคคล คือ ใช้การสื่อสารสองทาง (Two-ways communication) ในลักษณะเห็นหน้าค่าตากันซึ่งเป็นวิธีการสื่อสารที่สามารถทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ (Interaction) และการโต้ตอบทาง การสื่อสารระหว่างผู้สารและผู้รับสารได้ (Feedback) ดังนั้นสื่อบุคคลจึงมีอิทธิพลต่อผู้รับสารในฐานะเป็น “เนื้อหาสาร” ได้ ดังเช่นที่ McLuhan (1987) ได้เสนอว่า “เพียงแค่ตัวสื่อก็เป็นสารแล้ว” (The medium is the message) เมื่อสื่อบุคคลสามารถแปลงตัวเองให้เป็นสารได้ ก็สามารถให้ความหมายและกำหนดความหมายได้ด้วยการกระทำหรือการกระทำให้เห็นเป็นแบบอย่างเพื่อให้ปฏิบัติตาม หรือที่เรียกว่า “สื่อสารด้วยการกระทำ” (Action for Communication) ดังนั้นการสร้างและพัฒนาเด็กและเยาวชนในชุมชนให้ไปในทิศทางใด สื่อบุคคลที่เป็นผู้สูงอายุสามารถเป็นต้นแบบเพื่อนำไปสู่การอบรมบ่มเพาะได้เป็นอย่างดี

ตัวอย่างเช่น หากสื่อบุคคลที่เป็นผู้นำชุมชนต้องการสื่อสารให้ชาวบ้านเข้าใจว่าการออกกำลังกายทำให้มีสุขภาพที่ดีทั้งกายและใจ สื่อบุคคลนั้นอาจออกกำลังกายเป็นประจำให้ชาวบ้านเห็นเป็นแบบอย่าง เป็นต้น หรือดั่งกรณีศึกษาของงานวิจัยนี้ที่ลุงจันทร์และป้าพรรณ ผู้สูงอายุที่เป็นผู้ก่อตั้งชมรมอนุรักษ์จักรยาน ใช้กิจกรรมการขี่จักรยานเป็นสื่อในการสอนเด็กในชุมชนให้เป็นคนดี โดยการขี่จักรยานไปวัดฟังเทศน์ การสอนให้ออมเงินวันละบาทเพื่อซื้อจักรยานเองไม่ต้องรบกวนเงินของพ่อแม่ เป็นต้น

แม้สื่อบุคคลจะมีข้อเด่นดังกล่าวข้างต้น อีกด้านหนึ่งของสื่อบุคคลก็มีข้อจำกัดเช่นกัน โดยเฉพาะเรื่องความถูกต้องของข้อมูลข่าวสารในขณะส่งต่อข้อมูลข่าวสารเป็นทอดๆ ในกระบวนการสื่อสารสองข้างหะนั้น การใช้ “สื่อบุคคล” จึงควรพิจารณาถึงกระบวนการสื่อสารขาเข้า (Input) ของสื่อบุคคลนั้นด้วย เช่น เป็นผู้ที่สนใจแสวงหาข้อมูลข่าวสารจากหลากหลายแหล่งข้อมูลหรือไม่ เป็นผู้มีทักษะในการเลือกสาร เป็นผู้มีทักษะในการแปลงสาร (Message Transmission) เป็นต้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อความถูกต้องของข้อมูลข่าวสารที่จะส่งไปยังผู้รับสาร ลักษณะดังกล่าวแม้ว่าจะเป็นไปได้ยากที่จะมีอย่างครบถ้วนในตัวสื่อบุคคลหนึ่งๆ หากแต่สามารถเสริมพลัง (Empower) ให้แก่ “สื่อบุคคล” ได้ถ้าสื่อบุคคลนั้นมีความเข้าใจในความสำคัญและบทบาทหน้าที่ของตนตลอดจนความสำคัญของความถูกต้องของข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนการเสริมพลังให้เกิดทักษะด้านต่างๆ อยู่เสมอ “สื่อบุคคล” จะเป็นสื่อที่มีศักยภาพและคุณภาพต่อการเสริมสร้างชุมชนเป็นอย่างดี

เมื่อประสิทธิภาพในการสื่อสารของ “สื่อบุคคล” ขึ้นอยู่กับ “ความสามารถ หรือศักยภาพของตัวสื่อบุคคล” ล้วนๆ ดังนั้นหากพิจารณาประเด็นเรื่อง “การพัฒนาตัวสื่อ บุคคล” ดูเหมือนจะเป็นข้อได้เปรียบของสื่อประเภทนี้ ซึ่งในการพัฒนาสื่อบุคคลเพื่อการ สื่อสารเรื่องสุขภาพนั้น หากใช้กรอบวิธีคิดว่า ผู้ที่ทำหน้าที่เป็น “สื่อบุคคล” สามารถเป็นได้ทุก องค์ประกอบทางการสื่อสาร (S-M-C-R) ดังกล่าวไว้ในหัวข้อต้นๆ ของบทความ จะเห็นว่า บุคคลที่จะทำหน้าที่เป็น “สื่อ” ในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารไปยังชาวบ้านอย่างมี ประสิทธิภาพนั้น จำเป็นต้องพัฒนาตัวเองทั้งในฐานะ “ผู้ส่งสาร” และ “ผู้รับสาร”

โดยการพัฒนาสื่อบุคคลในฐานะเป็น “ผู้ส่งสาร” นั้น เป็นการพัฒนาหรือ สร้างศักยภาพในการเป็นสื่อกลางการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเป็นกระบวนการสื่อสารขา ออก ได้แก่ วิธีการสื่อสาร วิธีการเลือกเนื้อหา วิธีการแปลงเนื้อหาให้ชาวบ้านเข้าใจได้ง่ายขึ้น ส่วนการพัฒนาสื่อบุคคลให้เป็นผู้รับสารที่มีประสิทธิภาพ สามารถกระทำได้โดยเสริม ศักยภาพสื่อบุคคลให้เข้าใจเรื่องการสื่อสารอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะการสังเกตบทบาทหน้าที่ ในการเป็นผู้รับสาร ซึ่งเป็นการทำหน้าที่ในกระบวนการสื่อสารขาเข้า ได้แก่ วิธีการหาข้อมูล หรือความรู้ในเรื่องที่จะทำการสื่อสารนั้นเป็นอย่างดีในส่วนของ การรับข้อมูลเรื่องสุขภาพจาก หน่วยงานอนามัย สื่อมวลชน สาธารณสุข ซึ่งต้องมีกระบวนการเลือกรับ ตรวจสอบ และทำ ความเข้าใจข้อมูลเหล่านั้นก่อนทำหน้าที่ส่งต่อไปยังชาวบ้านในชุมชน

กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ยังคงมีผู้สูงอายุอีกจำนวนมากที่มีศักยภาพในการ ทำงานด้านการพัฒนาชุมชนได้ หากได้รับการพัฒนาในด้านต่างๆ และสิ่งหนึ่งที่มี ความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน คือ **“ความสามารถทางการสื่อสาร”** (Communication competency) ซึ่งตามแนวคิดเรื่องความสามารถทางการสื่อสารระบุไว้ว่า ผู้ที่มีความสามารถ ทางการสื่อสารต้องเป็นผู้ที่สามารถประยุกต์ใช้องค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่ ความรู้ (Knowledge) ทักษะการสื่อสาร (Communication skill) และ กลยุทธ์การสื่อสาร (Strategic communication) หรือในความหมายว่า “การรู้จักใช้รูปแบบการสื่อสารให้เหมาะสมกับ สถานการณ์และความรู้” (Knowledge + How to use knowledge) หรือกล่าวให้แคบลงมา ก็คือ ความสามารถในการนำทักษะต่างๆ ทั้งทางกาย จิตใจ และความรู้ทางสังคมวัฒนธรรม มาประสานกันอย่างสอดคล้องกับบริบททางการสื่อสารนั่นเอง ดังนั้นในการพัฒนาสื่อบุคคล ให้เป็นนักสื่อสารสุขภาพนั้น จำเป็นต้องทำการเสริมศักยภาพ (empower) ทั้งในเรื่องความรู้ ด้านสื่อ และด้านสุขภาพ ตลอดจนฝึกอบรมในเรื่องทักษะการสื่อสารต่างๆ ได้แก่ ทักษะการ วิเคราะห์ผู้รับสาร การวิเคราะห์บริบทชุมชน ทักษะการแปลงสาร ทักษะการใช้สื่อประเภท ต่างๆ เป็นต้น

1.1.3 ต้นทุนเดิม : ปัจจัยสำคัญในการทำงานพัฒนาของผู้สูงอายุ

ลุงจันทร์และกับป้าพรรณ เขียวพันธุ์ เป็นคนยากจนมาก่อน ต่อมาได้ไปทำงานที่ประเทศออสเตรเลีย มาณะบากบั่นเก็บหอมรอมริบจนพอมีฐานะระดับหนึ่งและกลับมาใช้ชีวิตที่บ้านเกิด เมื่อใช้ชีวิตอยู่ในต่างประเทศเป็นเวลากว่า 10 ปี ดังนั้นต้นทุนด้านภาษาจึงเป็นสิ่งที่ลุงกับป้าสามารถนำมาใช้พัฒนาเด็กและเยาวชนในชุมชนได้เป็นอย่างดี และเริ่มต้นกับหลานๆ ของตนเองเป็นอันดับแรก แรกเริ่มเดิมทีหลานๆ ของลุงกับป้าแวะมาเยี่ยมเยียนเป็นประจำ ลุงกับป้าจึงต้องการสอนภาษาอังกฤษให้หลานๆ ต่อมาเพื่อนๆ หลานในละแวกใกล้เคียงก็อยากมาเรียนด้วย จนกระทั่งขยายเป็นกลุ่มใหญ่ ลุงกับป้าเริ่มสังเกตเห็นว่าเด็กบางคนปั่นจักรยานมาเรียน บางคนไม่มีจักรยานก็ต้องเดินมาเรียนทุกวันเสาร์ ลุงกับป้าจึงคิดจะสอนให้เด็กในละแวกนั้นปั่นจักรยานเป็น ประกอบกับตอนสมัยอยู่ที่ประเทศออสเตรเลีย ทั้งสองคนปั่นจักรยานอยู่เสมอ จึงได้เห็นและเรียนรู้วิธีการใช้จักรยานอย่างถูกต้องมาก่อน ซึ่งเป็นต้นทุนทางความรู้อีกอย่างหนึ่งที่ได้นำมาใช้สอนเด็กๆ ได้ แต่ด้วยความที่เด็กส่วนใหญ่ฐานะยากจนไม่สามารถซื้อหาจักรยานได้ ลุงกับป้าซึ่งเคยยากจนมาก่อนเช่นกันจึงเกิดแรงบันดาลใจที่จะพัฒนาเด็กๆ เหล่านี้ให้เป็นเด็กดี

จุดเริ่มต้นของการเป็นเด็กดีคือ เริ่มจากการตั้งใจเรียน ให้มาเรียนภาษากับลุงป้าเพื่อใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ไม่ไปเกเรหรือมั่วสุมติดยา และรางวัลของการเป็นเด็กดีอย่างแรกก็คือ การจะได้เป็นเจ้าของจักรยานด้วยตัวเอง ด้วยการเก็บออมวันละ 1 บาท ดังนั้นเป้าหมายหลักลุงกับป้าก่อตั้งชมรมอนุรักษ์จักรยานขึ้นก็เพื่อสร้างโอกาสให้เด็กเหล่านี้

ประสบการณ์ของลุงกับป้าในเรื่องความบากบั่นมุ่งมั่นะ จึงกลายเป็นแบบเรียนเบื้องต้นของการเดินทางไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังนั้นลุงกับป้าจึงสอนเด็กๆ ด้วย “กฎ 5 อ.” ได้แก่ กินอาหารดี ออกกำลังกายให้ร่างกายแข็งแรง ทำอารมณ์ให้แจ่มใส เพื่อให้มีสติในขณะที่ปั่นจักรยาน สอนให้เด็กๆ ให้โอกาสเพื่อนๆ ได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และเด็กๆ ต้องออมเงินวันละ 1 บาททุกวัน โดยแนวคิดดังกล่าว ลุงและป้าได้คิดขึ้นจากความรู้และประสบการณ์ในการดูแลสุขภาพของตนเองและจากการดูแลพ่อแม่ตอนท่านเจ็บป่วย 3 อ. แรก คือ กินอาหารดี ออกกำลังกาย และ ทำอารมณ์ให้แจ่มใส จากนั้นเมื่อมาทำงานพัฒนาเด็กๆ ในชมรมอนุรักษ์จักรยานจึงเพิ่มเติมขึ้นอีก 2 อ. คือ อ.โอกาส และ ออมเงิน

กฎ 5 อ. ข้างต้น ลุงและป้าอธิบายว่า

อ. ที่หนึ่ง คือ อาหาร เป็นการสอนให้เด็กๆ กินอาหารที่มีคุณประโยชน์ต่อร่างกาย ซึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมของคนปั่นจักรยานในเรื่องสุขภาพกาย

ขณะเดียวกันก็ให้รู้จักแบ่งปันและเอื้อเฟื้อขนมหรืออาหารที่นำมากับเพื่อนๆ ในชมรม ซึ่งเป็นการสร้างความสามัคคีและส่งเสริมสุขภาพสังคมอีกทางหนึ่ง

อ. ที่สอง คือ ออกกำลังกาย เป็นการสอนให้เด็กๆ ออกกำลังกายอย่างถูกวิธี ด้วยการสอนให้รู้จักส่วนประกอบของจักรยาน วิธีการขี่จักรยานที่ถูกต้อง รวมทั้งการอบรมเรื่องกฎจราจรเพื่อความปลอดภัย ซึ่งเป็นการสอนให้เด็กรู้เท่าทัน “สื่อจักรยาน” อย่างถ่องแท้ก่อนจะใช้สื่อนั้น

อ. ที่สาม คือ อารมณ์ เป็นการสอนให้เด็กๆ ทำจิตใจให้แจ่มใสและมีสติในขณะที่ขี่จักรยาน ซึ่งการมีสติเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพราะนอกจากต้องรู้เท่าทันจักรยานเป็นอย่างดีแล้ว จำเป็นต้องรู้เท่าทันตนเองทั้งในเรื่องความพร้อมของกายหรือกำลังของตน และความพร้อมในเรื่องจิตใจและอารมณ์ด้วย มิฉะนั้นอาจเกิดการล้มคว่ำคะมำหายกลายเป็นจักรยานที่คนแทนที่จะเป็นคนขี่จักรยาน

อ. ที่สี่ คือ โอกาส เป็นการสอนให้เด็กๆ ที่มาจากต่างบ้านต่างครอบครัว ได้มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้สังคมและวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน รวมทั้งการสร้าง “โอกาส” ในการเรียนรู้ถึงการได้เป็นเจ้าของจักรยาน “ด้วยตัวเอง” เท่าๆ กัน

อ. ที่ห้า คือ ออมเงิน เป็นการสอนให้เด็กๆ ออมวันละ 1 บาท ทำให้เด็กรู้จักค่าของเงิน และมีมานะในการออม รวมทั้งการสอนให้เด็กช่อมจักรยานเองเพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการซ่อมบำรุง และที่สำคัญคือ เด็กได้รู้จักรักษการใช้ของตนเองเพราะกว่าจะได้จักรยานมาต้องใช้เวลาในการออม ซึ่งเป็นการติดตั้งวิธีคิดในการต่อต้านกระแสบริโภคนิยมเป็นอย่างดี และประเด็นที่น่าชื่นชมคือ ลูกจันทร์และป้าพรรณใช้ตัวเองไปค้าประกันที่ร้านจักรยานให้เด็กๆ เอาจักรยานมาใช้ก่อนแล้วค่อยผ่อนทีหลัง ซึ่งเป็นการสร้างพันธะสัญญาที่เป็น “สัญญาใจ” จึงยิ่งทำให้เด็กๆ เกิดวินัยในการออมอย่างเคร่งครัดมากขึ้น

นอกจากมี “กฎ 5 อ.” เป็นแบบเรียนเบื้องต้นในการสอนเด็กแล้ว หากพิจารณาจุดหมายปลายทางของการปั่นจักรยานแต่ละครั้ง พบว่าส่วนใหญ่ในวันอาทิตย์จะปั่นจักรยานเพื่อไปวัดฟังธรรม ซึ่งเป็นการพาเด็กเข้าสู่สถาบันทางศาสนาที่นับวันคนจะยิ่งห่างไกลออกไป และบางอาทิตย์ก็ปั่นจักรยานไปชมสวนเกษตร หรือดูสิ่งแวดล้อมรอบๆ หมู่บ้าน ก็เป็นการสอนให้เด็กๆ รู้จักรักถิ่นกำเนิดและสำนึกถึงชาติกำเนิดจากอาชีพเกษตรกรรม การปั่นจักรยานอย่างมีจุดหมายปลายทางดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการให้จักรยานเป็น “สื่อ” ในการปั่นเด็ก ที่มีใช้เพียงการปั่นธรรมดาๆ ด้วยการให้โอกาสหรือสิ่งที่เด็กอยากได้อีกมี หากแต่เป็นการปั่นให้เป็น “เด็กดี” ที่เดียว

จากความมุ่งพัฒนาในการสร้างและพัฒนาเด็กและเยาวชนในชุมชนให้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ หลบหลีกจากสิ่งที่จะชักจูงให้เด็กและเยาวชนไปในทางที่ผิด และจากจุดเริ่มต้นที่หน่วยของครอบครัวขยายจนเป็นหน่วยของชุมชน ลุง-ป้า จึงได้ก่อตั้ง “ชมรมหนูรักจักรยาน” ในปี 2543 ซึ่งเป็นชมรมที่รวมเด็กๆ หมู่บ้านต่างๆ ในตำบลบ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน ร่วมกันปั่นจักรยานเพื่อสุขภาพ ซึ่งในปัจจุบันปี 2553 มีสมาชิกทั้งหมด 148 คน

ดังนั้นชมรมนี้จึงมีความน่าสนใจตรงที่เป็นชมรมที่ไม่ได้เกิดขึ้นจาก “ความสนใจร่วม” ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้วเข้ามาร่วมเป็นสมาชิกในชมรมเหมือนชมรมอื่น ๆ เช่น ชมรมดนตรีไทย ชมรมนักฟุตบอล ชมรมการแสดง เป็นต้น หากแต่ชมรมหนูรักจักรยานนี้ เกิดขึ้นจากความต้องการสร้างและปั่นเด็กๆ ในชุมชนให้เป็น “เด็กดี” โดยใช้จักรยานเป็น “สื่อ” ซึ่ง “เด็กดี” ในที่นี้มีความหมายครอบคลุมถึง สุขภาพดีใน 4 มิติ คือ สุขภาพกายดี สุขภาพใจ/อารมณ์ดี สุขภาพสังคมดี และสุขภาพจิตวิญญาณที่ดี

โดยผู้ก่อตั้งชมรมหนูรักจักรยาน คือ ลุงจันทร์และป้าพรพรรณ เชี่ยวพันธุ์ ซึ่งเป็นชาวบ้านธรรมดาที่อุทิศตนเพื่อพัฒนาเด็กๆ ในหมู่บ้านหลังจากกลับจากต่างประเทศมาใช้ชีวิตในบ้านเกิด ในการพัฒนาเด็กๆ ลุงกับป้าใช้ “กิจกรรมการปั่นจักรยาน” เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสุขภาพทั้ง 4 มิติ เพื่อเป้าหมายปลายทางในการทำให้เด็กๆ เป็นคนดี แม้ว่าการปั่นจักรยานจะทำให้สุขภาพดีได้ แต่แน่นอนว่าไม่สามารถทำให้เด็กๆ เป็นคนดีได้ หากไม่มี “กระบวนการ” อื่นๆ อีกหลายขั้นตอนในการสอนเด็ก ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ ลุงกับป้ามีกระบวนการทำงานกับเด็กและเยาวชนเหล่านี้อย่างไร หากพิจารณาในเบื้องต้น จะเห็นได้ว่ากระบวนการพัฒนาเด็กๆ เหล่านี้ เป็นวิธีการที่ลุงกับป้าใช้ ภายใต้อุดมการณ์ “ต้นทุน” ที่มีอยู่ ได้แก่ เช่น การเป็นคนท้องถิ่น เป็นต้นทุนทางสังคมที่นำมาสู่ความไว้วางใจของพ่อแม่เด็กและเยาวชนในชุมชน ความรู้และความสามารถด้านภาษา ซึ่งเป็นต้นทุนที่ได้จากการเคยไปทำงานต่างประเทศ กำลังทรัพย์ เป็นทุนที่ได้จากการเก็บหอมรอมริบจากการทำงานในต่างประเทศ ความรู้และทักษะการขี่จักรยาน เป็นต้นทุนที่ได้จากท้องถิ่นเดิมของคนภาคเหนือที่ใช้จักรยานเป็นพาหนะผสมผสานกับความรู้ในการขี่จักรยานเพื่อออกกำลังกายที่ถูกต้องจากการไปใช้ชีวิตที่ต่างประเทศ เป็นต้น จึงเห็นได้ว่าต้นทุนทั้งหลายของลุงป้าส่วนใหญ่นั้นได้จากการใช้ชีวิตในต่างประเทศแต่นำต้นทุนเหล่านี้กลับมาใช้ยังท้องถิ่น ในขณะที่ปัจจุบันนี้คนส่วนใหญ่กลับพยายามสร้างและพัฒนาความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมให้ไปสู่ความเป็นสากล (internationalize)

ต้นทุดังกล่าวเป็นต้นทุดที่มีความหมายมากกว่า “ทุน” ที่มีความหมายด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่มีความหมายขยายกว้างออกไปดังที่ บูร์ดิเยอ (Bourdieu) (อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ, 2550) ให้ความหมายของคำว่าทุนขยายออกไป 4 ความหมาย คือ

1) **ทุนเศรษฐกิจ (Economic capital)** ทุนประเภทนี้ได้แก่ รายได้ ทรัพย์สิน/ความมั่งคั่งที่สะสมเอาไว้ เงินทอง สิ่งของที่มีราคาเช่นที่ดิน อาคารบ้านเรือน เครื่องเพชรนิลจินดา รถยนต์ หุ่น ฯลฯ ทุนประเภทนี้เป็นรูปแบบทุนที่สามารถคิดคำนวณเป็นปริมาณที่แน่นอนได้ และสามารถระบุรูปแบบได้อย่างแน่ชัด เช่น เงินสดในธนาคาร ราคาเครื่องจักร ราคาที่ดิน เป็นต้น ดังนั้นจึงเป็นการง่ายที่จะศึกษาทุนประเภทนี้ไม่ว่าจะเป็นการวิเคราะห์การสะสมทุน การครอบครองทรัพย์สิน การแลกเปลี่ยน ฯลฯ

2) **ทุนวัฒนธรรม** บูร์ดิเยอ แบ่งรูปแบบย่อยของทุนวัฒนธรรมออกเป็น 3 รูปแบบคือ

- Objectified form ได้แก่ ทุนวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบของวัตถุ เช่น หนังสือ รูปภาพ ซีดี ฯลฯ ที่ปัจเจกบุคคลครอบครองเป็นเจ้าของ
- Institutionalized form ได้แก่ ทุนวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบของสถาบัน เช่น คุณภาพ/ชื่อเสียงของสถาบันการศึกษา เป็นต้น
- Embodied form ได้แก่ สมรรถนะด้านวัฒนธรรมของปัจเจกบุคคล เช่น ความสามารถ/ความรู้ที่จะพูดเรื่องศิลปะ การมีบุคลิกที่สง่างาม สามารถวางท่าทางได้อย่างงดงาม

3) **ทุนสัญลักษณ์ (Symbolic capital)** ทุนประเภทนี้ บูร์ดิเยอหมายถึง “สถานภาพ/ชื่อเสียง/การได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่นๆที่ทำให้เจ้าของทุนเกิดความได้เปรียบหรือเกิดประโยชน์ต่างๆ”

4) **ทุนสังคม (Social Capital)** ความหมายของทุนสังคมนั้นมี 2 ความหมาย แต่ทั้งสองต่างก็หมายถึง “เครือข่ายทางสังคม” (Network) ทั้งสิ้น เพียงแต่ว่าในความหมายแรก เป็นการมองมาจากตัวโครงสร้างที่มอง “ตัวเครือข่ายจริงๆ” เช่น โครงสร้างของกลุ่มเพื่อนร่วมโรงเรียน เพื่อนร่วมอาชีพ ฯลฯ ส่วนในความหมายที่สองนั้น เป็นมุมมองมาจาก “ปัจเจกบุคคล” ที่มีเครือข่าย และมองว่าเครือข่ายนั้นเป็นทรัพยากรอย่างหนึ่งของตน เช่น เป็นคนมีเส้นสาย/กว้างขวาง จะทำอะไรก็ง่ายและสะดวก ในความหมายที่สองนี้เองที่เป็นความหมาย “ทุนสังคม” ของ บูร์ดิเยอ นอกจากนี้ บูร์ดิเยอ ยังเห็นว่า ทุนสังคมนั้นถือเป็นเสมือนทรัพยากรอย่างหนึ่งที่สามารถเอื้ออำนวยประโยชน์ให้ได้

ตัวอย่างงานวิจัยที่สนับสนุนแนวคิดเรื่องต้นทุนดังกล่าว ได้แก่ งานวิจัยเรื่อง “สมรรถนะด้านการสื่อสารของสื่อบุคคลกับการระดมพลังการพัฒนา : กรณีศึกษา ประธานชุมชนคลองเจริญ อ.เมือง จังหวัดอุดรธานี” (อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ และคณะ, 2547) พบว่าสื่อบุคคลในตำแหน่งประธานคณะกรรมการชุมชนซึ่งเป็นทั้งผู้นำชุมชนในเขตชุมชนเมือง เป็นสื่อบุคคลที่คอยทำหน้าที่ประสานระหว่างเทศบาลและชุมชนนั้น จำเป็นต้องอาศัย “ต้นทุน” ทั้งทุนความรู้จากประสบการณ์การทำงานในต่างประเทศ ทุนความเป็นคนในชุมชนที่คอยช่วยเหลือชาวบ้านมาก่อนเป็นประธานชุมชน ทุนทางการสื่อสาร เช่น เป็นผู้ที่มีทักษะการสื่อสารเนื่องจากประสบการณ์ภูมิหลังเคยทำงานด้านการประสานหรือเคยรับราชการมาก่อน ก็จะเข้าใจระบบการทำงานแบบเป็นทางการ(Formal) และทราบว่าจะต้องเขียนโครงการเพื่อเสนอของบประมาณมาพัฒนาชุมชนอย่างไร หรือการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ในระบบราชการต้องดำเนินการอย่างไร ซึ่งทักษะการสื่อสารเหล่านี้ เอื้อประโยชน์ต่อการทำหน้าที่สื่อบุคคลในการประสานงานและข้อมูลข่าวสารเป็นอย่างดี ทุนดังกล่าว ส่งผลให้ประธานชุมชนคลองเจริญสามารถแสดงบทบาทการเป็นผู้นำชุมชนได้อย่างดี

จากความหมายของทุนดังที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าทุนของลุงจันท์และป้าพรรณล้วนแล้วแต่เป็นทุนทางวัฒนธรรม ทุนสัญลักษณ์ และทุนทางสังคมในความหมายของบูร์ดิเยอ หากทำการศึกษาถึงต้นทุนของสื่อบุคคลที่เป็นกรณีตัวอย่างนี้ จะเป็นข้อค้นพบที่สามารถสกัดเป็นความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับสื่อบุคคลอื่นๆ ในบริบทต่างๆ ได้ในการนำต้นทุนสังคมและวัฒนธรรมที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ในการสร้างและพัฒนาชุมชน ขณะเดียวกันอาจส่งผลให้สื่อบุคคลอื่นๆ เรียนรู้ที่จะสร้างและสั่งสมต้นทุนบางประการที่จะเอื้อประโยชน์ต่องานพัฒนา นอกจากจะเป็นการสร้างคุณประโยชน์ต่อส่วนรวมแล้วยังเป็นการเพิ่มคุณค่าให้ตนเองในฐานะผู้สูงอายุอีกด้วย

1.1.4 ผู้สูงอายุกับสื่อจักรยาน

จากงานวิจัยต่างๆ ที่ผ่านมามีเกี่ยวกับการใช้สื่อของคนชรา (K.Riggs, 1998) พบว่า คนชราจะมีกิจกรรมการไปวัด ทำกับข้าว คุยกับเพื่อนบ้าน ฯลฯ ในช่วงก่อนที่จะเริ่มมีสื่อโทรทัศน์เกิดขึ้น และในยุคหลังจากมีสื่อโทรทัศน์แล้ว กิจกรรมหลักของคนชราที่มีการศึกษาน้อยก็คือ การนั่งดูโทรทัศน์ ส่วนคนชราที่มีการศึกษาสูงและมีฐานะดี จะใช้เวลาดูโทรทัศน์น้อยมาก หากแต่มีกิจกรรมอย่างอื่นๆ ที่หลากหลาย เช่น เล่นกีฬา ท่องเที่ยว อ่านหนังสือ สังสรรค์ ฯลฯ ขณะเดียวกันงานวิจัยของ John Tulloch (1989) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการใช้สื่อของคนชรา ก็ได้ข้อสรุปว่า นอกเหนือจากลักษณะของความแก่ชรา

แล้ว ยังมีตัวแปรอื่นๆ อีกที่เข้ามามีส่วนในการเลือกเนื้อหาจากสื่อโทรทัศน์มาใช้ในชีวิตประจำวันเกี่ยวข้องกับ เช่น ลักษณะส่วนตัว รูปแบบชีวิต เพศ ชนชั้น การศึกษา ฯลฯ ซึ่ง จะเห็นได้ว่า “การเลือกใช้สื่อ” ของคนชราหรือผู้สูงอายุก็คือ สื่อมวลชน และ สื่อกิจกรรม ซึ่งมักจะ สอดคล้องกัน เช่น เมื่อผู้สูงอายุดูรายการท่องเที่ยว ก็จะมีกิจกรรมการท่องเที่ยวตามมา เป็น ต้น

ข้อมูลดังกล่าวข้างต้นทำให้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ด้วยวัยหลักสิบกว่าของลุง จันท์และป้าพรรณ ซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่น่าจะอยู่กับสื่อกิจกรรมอื่นๆ เช่น กิจกรรมการฟังเทศน์/ ทำบุญที่วัด แต่กลับมามีการใช้ “สื่อจักรยาน” และเมื่อพิจารณาบทบาทหน้าที่ของจักรยาน จากประวัติศาสตร์พบว่า “จักรยาน” ถูกประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้เป็นยานพาหนะ ต่อมาได้รับการ พัฒนาเพื่อใช้ในการแข่งกีฬา เมื่อเข้ามาในประเทศไทยในรัชสมัยรัชกาลที่ 4 โดยชาว ต่างประเทศที่มามีพนักในไทยนั้น ก็เพื่อต้องการใช้จักรยานในการออกกำลังกาย และเป็น ที่ นิยมอย่างแพร่หลายในรัชกาลที่ 5 และหลักฐานปรากฏว่ามีจักรยานสำหรับเด็กที่มี 3 ล้อ ส่งเข้ามาขายในประเทศไทย เพื่อให้เด็กๆ ได้ขี่เล่น (ยศ วัชรเสถียร, 2521)

เห็นได้ว่าหากพิจารณาด้วยมิติของการสื่อสาร ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน จักรยานมีบทบาทของการเป็น “สื่อ” ใน 3 บทบาท คือ เป็นสื่อวัตถุในการแข่งกีฬา เป็นสื่อใน ฐานะพาหนะนำพาคนหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดไปยังจุดหมาย และเป็นสื่อของเล่น ทั้ง 3 บทบาท ดังกล่าวเป็นเพียงบทบาทโดยทั่วไปที่คนส่วนใหญ่รับรู้และปฏิบัติ หากทว่าอันที่จริงอะไรก็ ตามที่เป็น “สื่อ” ยังมีอีกหลายความหมายและอีกหลายบทบาท และงานวิจัยนี้ก็เป็นกรณีหนึ่งที่ สะท้อนให้เห็นอีกบทบาทหนึ่งของจักรยานในการเป็นสื่อเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก และเยาวชนในชุมชน เป็นสื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุและเด็ก กล่าวได้ว่าเป็นสื่อ เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างวัย ที่สำคัญ คือ การที่จักรยานเป็นสื่อกิจกรรมที่ลูกกับป้าใช้เป็น หนทางสร้างและพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เป็นเด็กดี

ดังนั้น การที่ลูกกับป้าเลือกใช้สื่อจักรยาน ซึ่งเป็นสื่อที่ต้องใช้พลังกำลัง และทักษะในการขี่ค่อนข้างมาก ไม่น่าจะเหมาะกับผู้สูงอายุที่เริ่มมีพลังกำลังลดลง และมี ข้อจำกัดอื่นๆ เช่น ผู้สูงอายุต้องระมัดระวังเรื่องความปลอดภัยมากกว่าวัยหนุ่มสาวเนื่องจาก กระดูกแตกหักได้ง่าย เมื่อพิจารณาด้วยกรอบแนวคิดเรื่องความสามารถทางการสื่อสารจะเห็น ได้ว่า “การเลือกใช้สื่อ” ของลูกกับป้าไม่ได้เพียงใช้ทุนความรู้และประสบการณ์เรื่องจักรยานที่ ได้มาจากการใช้ชีวิตที่ต่างประเทศเพียงประการเดียว หากแต่ลูกกับป้าพิจารณาแล้วว่าสื่อ จักรยานเหมาะกับเด็กๆ และเยาวชนในชุมชน หรือในด้านการสื่อสารเรียกว่า “การเลือกสื่อให้

เหมาะกับผู้รับสาร”ซึ่งเป็นทักษะอย่างหนึ่งของบุคคลที่มี“ความสามารถทางการสื่อสาร” (communication competency)

ดังที่ Robert N. Bostrom (1984) กล่าวว่า ความสามารถทางการสื่อสาร” หมายถึง “การรู้จักใช้รูปแบบการสื่อสารให้เหมาะสมกับสถานการณ์และความรู้” (Knowledge + How to use knowledge) หรือความสามารถในการนำสมรรถนะทางกาย จิตใจ และความรู้ทางสังคมวัฒนธรรม มาประสานกันอย่างสอดคล้องนั่นเอง ซึ่งประกอบด้วย ความหมาย 2 ส่วน คือ **การสื่อสารเชิงกลยุทธ์** (Strategic communication) และ **ทักษะทางการสื่อสาร** (Tactic communication skills) และงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะทำการถอดบทเรียน ถึงความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุในกรณีนี้ด้วย อาจทำให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ เกี่ยวกับกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในการสร้างและพัฒนาเด็กและเยาวชน

1.1.5 ความรู้เรื่องกระบวนการทำงานพัฒนาของผู้สูงอายุ: ภูมิคุ้มกันและพลังทางวัฒนธรรม

งานวิจัยเรื่อง “การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุ เพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน : กรณีชมรมอนุรักษ์จักรยาน อ.ป่าซาง จังหวัดลำพูน” เป็นการ ศึกษาวิจัยที่สนใจองค์ความรู้หรือการถอดบทเรียนจาก “สื่อบุคคล” ที่เป็นผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นต้น พุณเดิมในท้องถิ่นที่สามารถสร้างให้เกิดภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างไร ขณะเดียวกันผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยนี้อาจช่วยตอบคำถามและเห็นแนวทางในการรื้อฟื้น พลังและต้นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนได้

ปัจจุบันสังคมไทยกำลังเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงจากกระแส โลกาภิวัตน์และอายุธรรมภายนอก ตัวอย่างเช่น ค่านิยมและรูปแบบการใช้ชีวิตของผู้คนที่ เปลี่ยนไปเนื่องจากการขยายตัวของลัทธิบริโภคนิยม การเสื่อมสลายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัญหาทางจริยธรรมของกลุ่มเยาวชน การอยู่อย่างปัจเจกมากขึ้น เป็นต้น ซึ่งปัญหาดังกล่าว นับว่าเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องเร่งค้นหาแนวทางและวิธีการคลี่คลายหรือสกัดกั้นไม่ให้ปัญหา ดังกล่าวฝังรากลึกมากยิ่งขึ้น

วิธีการหนึ่งที่น่าจะเป็นแนวทางในการลดปัญหาข้างต้น คือ “กระบวนการ สร้างภูมิคุ้มกันและเสริมสร้างพลังทางวัฒนธรรม” และเครื่องมือสำคัญในกระบวนการ ดังกล่าวก็คือ “การสื่อสาร” ซึ่งถือเป็น ‘วัฒนธรรม’ ชนิดหนึ่งเช่นกัน ประกอบกับสังคมไทยเป็น สังคมที่มีต้นทุนเดิมทางด้านการสื่อสารอยู่แล้วในท้องถิ่น เช่น การสื่อสารโดยสื่อบุคคล สื่อ พื้นบ้าน เป็นต้น ขณะเดียวกันต้นทุนทางวัฒนธรรมการสื่อสารที่เป็นต้นทุนใหม่ก็เกิดขึ้น

มากมายและมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว เช่น วิทยุชุมชน หอกระจายข่าว โทรศัพท์ท้องถิ่น อินเทอร์เน็ต เป็นต้น หากมีการผสมผสาน (hybridization) ต้นทุนเหล่านี้ได้อย่างลงตัวจะทำให้มีศักยภาพในการต่อสู้กับวิกฤติทางสังคมได้

อย่างไรก็ตาม “การใช้” ต้นทุนทางการสื่อสารในการแก้ปัญหาต่างๆ ดังกล่าว จำเป็นต้องกระบวนการใช้ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับแต่ละบริบท ขณะเดียวกันในอีกด้านหนึ่ง ก็จำเป็นต้องมี “กระบวนการพัฒนา” การสื่อสารนั้นด้วย เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้ใช้การสื่อสารและตัวสื่อผู้นั้นอยู่เสมอให้สามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและใช้ได้ในระยะเวลานาน หากจะกล่าวถึงพลังอำนาจของการสื่อสาร ดังจะเห็นได้ว่ามีอย่างมากแต่ต้องรู้จักใช้และรักษา เช่น การสื่อสารเข้าไปมีส่วนในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรมอันหลากหลาย (heterogeneity) ของคนหลาย ๆ กลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป้าหมายของการวิจัยนี้ที่ศึกษาความสามารถทางการสื่อสารและสื่อบุคคล ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการธำรงรักษาพื้นที่ อัตลักษณ์ ศักดิ์ศรี และความเข้มแข็งให้กับวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางการสื่อสารดังกล่าววิธีการหนึ่ง คือ “การจัดการความรู้” (Knowledge management) ซึ่งในความเป็นจริงแล้วมีองค์ความรู้เดิมมากมายในสังคมไทย หากแต่อยู่อย่างกระจัดกระจายไม่มีการรวบรวมและบริหารจัดการในการนำไปใช้ ตลอดจนองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่ต้องดำเนินการเร่งสร้างและพัฒนา เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา แนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันและพลังทางวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อขับเคลื่อนพลังทางวัฒนธรรมของผู้คนด้วยปัญญาและความรู้ (knowledge culture) นี้ นอกจากจะหมายถึงความถึงการติดตั้งหรือถ่ายโอนความรู้จากภายนอกสู่ชุมชนท้องถิ่นเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงการดึงศักยภาพทางความรู้ของท้องถิ่นออกมาด้วย

เรื่อง ‘การจัดการความรู้’ (knowledge management / KM) ในปัจจุบันได้รับความสนใจอย่างแพร่หลายทั้งในแวดวงธุรกิจและวงวิชาการ ประกอบกับมีหลากหลายนิยามความหมาย เช่น ในองค์กรธุรกิจให้ความสนใจความรู้ในฐานะเครื่องมือทางธุรกิจที่ควรจะมีการจัดการเพื่อให้เป็นทรัพย์สินทางปัญญาขององค์กร ขณะที่ในแวดวงวิชาการอาจให้ความหมายการจัดการความรู้ว่าเป็นการถอดบทเรียนหรือการสกัดองค์ความรู้จากการศึกษาพัฒนาเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพื่อนำไปใช้ขยายผลให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการแปลงความรู้ที่ติดตัวกับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง (tacit knowledge) ให้กลายเป็นความรู้ที่แจ่มชัด (explicit knowledge) ที่สามารถอธิบายให้บุคคลอื่นๆ ในวงกว้างได้เข้าใจ

และนำไปใช้ได้จริงในเชิงปฏิบัติ ดังนั้นในการศึกษาวิจัยนี้ จุดเด่นจึงอยู่ที่การ ‘ยกระดับองค์ความรู้’ กล่าวคือ แนวคิดเกี่ยวกับสื่อบุคคลมีการค้นคว้าวิจัยมาแล้วระดับหนึ่ง ยังมีองค์ความรู้อื่นอีกมากที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของและสร้างสรรค์วัฒนธรรมของชุมชน หรือกรณีของสื่อบุคคลก็เช่นเดียวกัน ยังมีช่องว่างทางความรู้ ทั้งในแง่ของการนำสื่อเหล่านี้ไปใช้ และการพัฒนาตัวสื่อบุคคลที่เป็นผู้สูงอายุดังกล่าวให้มีคุณค่าต่อวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น

1.2 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาวิธีการผสมผสานทุนในมิติต่างๆ ได้แก่ ทุนเศรษฐกิจ ทุนสัญลักษณ์ ทุนวัฒนธรรม ทุนสังคม ทั้งที่เป็นต้นทุนเดิมและต้นทุนใหม่ของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน
- 2) เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร
- 3) การถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน

1.3 วิทยานิพนธ์

- 1) ผู้สูงอายุมีวิธีการผสมผสานทุนต่างๆ ได้แก่ ทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนสัญลักษณ์ ทุนสังคม ทั้งที่เป็นต้นทุนใหม่และต้นทุนเดิม ในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน อย่างไร
- 2) การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุ ส่งผลต่อกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน อย่างไร
- 3) ผู้สูงอายุมีกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนอย่างไร

1.4 ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน : กรณีชมรมหนูรักจักรยาน อ.ป่าซาง จังหวัดลำพูน” ผู้วิจัยจะทำการศึกษากระบวนการทำงานของผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษาในฐานะสื่อบุคคล คือ ลูกจันทร์และป้าพรรณ ขณะเดียวกันก็ทำการศึกษาข้อมูลจากเด็กๆ ในชมรมหนูรักจักรยาน เพื่อประกอบการศึกษาวิเคราะห์ถึงกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุ และความสามารถทางการสื่อสาร

ของผู้สูงอายุ และผู้ที่เกี่ยวข้อง (stakeholders) ได้แก่ หน่วยงานภายนอกที่ทำงานเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษา เช่น สภาวัฒนธรรมจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) พ่อแม่เด็กในชมรม ร้านขายจักรเย็บผ้า เป็นต้น

1.5 นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

ผู้สูงอายุ (Ageing) หมายถึง บุคคลที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพทั้งด้านร่างกายและจิตใจ พร้อมทำงานเพื่อพัฒนาสังคมด้วยต้นทุนจากประสบการณ์ชีวิตและประสบการณ์การทำงานมายาวนาน และแสดงบทบาทของสื่อบุคคลในการสร้างและพัฒนาเด็กและเยาวชนในชุมชน ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้คือ ลูกจันทน์และป้าพรรณ เขียวพันธุ์ ผู้ก่อตั้งชมรมหนูรักจักรเย็บผ้า

ทุน (Capital) หมายถึง สิ่งที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่ใช้เริ่มต้นกระทำการใดๆ ซึ่งโดยทั่วไปหมายถึง ทุนที่เป็นทรัพย์สิน แต่สำหรับงานวิจัยนี้มีความหมายครอบคลุมถึงทุน 4 ประเภทตามแนวคิดของ บูร์ดิเยอ (Bourdieu) ได้แก่ (1) ทุนเศรษฐกิจ (economic capital) เช่น ฐานะ/รายได้ ทรัพย์สิน เป็นต้น (2) ทุนสัญลักษณ์ (symbolic capital) เช่น สถานภาพ ชื่อเสียง เป็นต้น (3) ทุนวัฒนธรรม (cultural capital) เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศักยภาพ ความสามารถด้านต่างๆ เป็นต้น (4) ทุนสังคม (social capital) เช่น เครือข่ายทางสังคม การเกื้อกูลกันจากความเป็นพันธมิตรหรือเครือข่ายใดเครือข่ายหนึ่ง โครงสร้างของความเป็นคนในชุมชนเดียวกัน เป็นต้น งานวิจัยนี้ให้ความสนใจทุนใน 2 ลักษณะ คือ ทุนจากตัวผู้สูงอายุเองและปัจจัยภายในชุมชน และส่วนที่สองคือ ทุนที่ได้จากเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอกชุมชนที่ชื่อว่า “โครงการสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาพ”

การผสมผสานทุน หมายถึง การปรับประสาน (Articulation / Hybridization) หรือการนำทุนต่างๆ ที่มีอยู่มารวมเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดทุนเพิ่มขึ้นหรือเกิดทุนประเภทใหม่ และผู้สูงอายุใช้ทุนดังกล่าวในการสื่อสารออกไปในสถานการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

ความสามารถทางการสื่อสาร (Communication Competency) หมายถึง ความสามารถในการใช้ความรู้ต่างๆ ผสมผสานกับทักษะทางการสื่อสาร และกลยุทธการสื่อสารต่างๆ ในแต่ละสถานการณ์เพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายทางการสื่อสาร โดยความรู้ดังกล่าว ได้แก่ ความรู้เรื่องบทบาทหน้าที่ของผู้สื่อสาร องค์ประกอบของการสื่อสาร ความรู้เรื่องการใช้ภาษาสื่อสาร ความรู้เรื่องสุขภาพ ความรู้เรื่องการชี้จักรเย็บผ้าที่ถูกต้อง

และปลอดภัย และความรู้ในเรื่องต่างๆ ที่ได้จากประสบการณ์ภูมิหลัง เป็นต้น ส่วนทักษะทางการสื่อสาร ได้แก่ การวิเคราะห์ผู้รับสาร การเลือกเนื้อหาสารให้สอดคล้องกับแต่ละกลุ่มผู้รับสาร การเลือกใช้ช่องทางการสื่อสารให้สอดคล้องกับเนื้อหาสารและกลุ่มผู้รับสาร เป็นต้น ส่วนกลยุทธ์การสื่อสารที่ผู้สูงอายุใช้ในงานวิจัยนี้ เช่น กลยุทธ์การสื่อสารด้วยระบบอาวุโส กลยุทธ์กลยุทธ์ให้รุ่นพี่สอนน้อง กลยุทธ์คนดีมีคู่มี กลยุทธ์ธรรมชาติ – สดชื่นทาง กลยุทธ์อ้อมเพื่อเกี่ยวเก็บเกี่ยวความรู้ กลยุทธ์สร้างห้องเรียนเคลื่อนที่ – ชี้จักรยานไปเรียนรู้กัน เป็นต้น

กระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน หมายถึง การทำกิจกรรมต่างๆ ที่สะท้อนถึงการใช้ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์การทำงาน ประสบการณ์ชีวิต ตลอดจนหลักวิธีคิด ในการทำให้เด็กและเยาวชนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา จิตใจ

การเสริมพลังความสามารถ (Empowerment) หมายถึง การหนุนเสริมและเพิ่มเติมสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ต่อสื่อบุคคลที่เป็นผู้สูงอายุ เพื่อเอื้อต่อการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน เช่น การเสริมความรู้ด้านการสื่อสาร ทักษะการสื่อสาร ความรู้ด้านสุขภาพ วิธีการทำงาน เป็นต้น

เด็กและเยาวชน (Children and Youth) หมายถึง บุคคลที่มีอายุ 6-15 ปี ซึ่งในที่นี้หมายถึงเด็กและเยาวชนสมาชิกชมรมอนุรักษ์จักรยาน ตำบลบ้านเรือน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) งานวิจัยนี้เป็นการค้นหาค้นหาบทเรียนจากการพัฒนาสื่อบุคคลที่เป็นผู้สูงอายุ ทั้งในระดับทฤษฎีและปฏิบัติ ซึ่งนอกจากจะเป็นมูลค่าเพิ่มต่อผู้สูงอายุแล้ว ข้อค้นพบจากงานวิจัยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ “การผสมผสานต้นทุน” ของผู้สูงอายุ จะเป็นแนวทางให้ผู้สูงอายุในบริบทต่างๆ รู้จักดึงต้นทุนของตนที่มีอยู่มาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมต่อไป
- 2) องค์ความรู้จากการงานวิจัยนี้จะเป็นข้อมูลพื้นฐานให้หน่วยงานภายนอก ชุมชนหรือองค์กรที่ทำงานด้านการพัฒนาใช้กำหนดทิศทางการพัฒนา หรือเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุให้เป็น “สื่อบุคคล” เพื่อทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนต่อไป

- 3) การถอดบทเรียนเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชนจากงานวิจัยนี้ สามารถประยุกต์ใช้กับผู้สูงอายุในบริบทอื่นๆ เพื่อการทำงานพัฒนาต่อไป

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน : กรณีชมรมหนูรักจักรยาน อ.ป่าซาง จังหวัดลำพูน” เป็นงานวิจัยเน้นศึกษาและถอดบทเรียนกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนของผู้สูงอายุที่เกิดจากการผสมผสานต้นทุนต่างๆ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกใช้แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสื่อบุคคล ผู้สูงอายุ การเสริมพลัง ความสามารถทางการสื่อสาร และทุนวัฒนธรรมเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานและใช้เป็นกรอบในการอธิบาย รวมทั้งสิ้น 6 แนวคิด ดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับสื่อบุคคล
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ
- 2.3 แนวคิดเรื่องการเสริมพลัง (Empowerment)
- 2.4 แนวคิดเรื่องความสามารถทางการสื่อสาร (Communication Competence)
- 2.5 แนวคิดเรื่องทุน ของ บูร์ดิเยอ (Bourdieu)
- 2.6 แนวคิดเกี่ยวกับเด็กและกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน
- 2.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

โดยแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้มีรายละเอียดดังนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับสื่อบุคคล

หากพิจารณาความหมายของคำว่า “สื่อ” จากนิยามของ O’ Sullivan และคณะ (1994) ที่ว่า “สื่อคือตัวกลางที่ทำให้มนุษย์สื่อสารกันได้” สามารถนิยามความหมายของสื่อได้ใน 3 ลักษณะ คือ

ประการแรก สื่อในความหมายของตัวกลางเชื่อมโยงบุคคลหนึ่งให้รู้จักกับบุคคลหรือสิ่งอื่น เช่น แม่สื่อหรือบุคคลที่เป็นผู้ชักนำให้หญิงชายได้รู้จักกัน นักพิราบสื่อสาร เป็นต้น

ประการที่สอง สื่อในความหมายของพาหะในการถ่ายทอดเนื้อหาสาระในกระบวนการสื่อสาร ซึ่งเป็นความหมายของพาหะทุกชนิดที่ทำการถ่ายทอดสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร

ประการที่สาม สื่อในความหมายของพื้นที่ในการสร้างความหมายร่วมกัน (Shared meaning) ระหว่างผู้เข้ารหัสและผู้ถอดรหัสสาร ซึ่งเป็นความหมายจากสำนึกคิดด้านวัฒนธรรมศึกษาที่สนใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ภายใต้พื้นที่ทางการสื่อสารหรือการมีประสบการณ์ร่วมกัน

ดังนั้นจึงอาจนิยามสื่อบุคคลได้ว่า หมายถึง บุคคลที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ ตัวกลางในการถ่ายทอดเนื้อหาสาระ และตัวกลางในการเข้าและถอดรหัสสารในสถานการณ์ที่สามารถเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนระหว่างกันและกันได้ทันที หรือกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการสื่อสารที่มีรูปแบบของการเห็นหน้าค่าตากัน และเกิดการสลับบทบาทระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารเป็นระยะๆ ซึ่งการสื่อสารระหว่างบุคคลนั้นเป็นไปในลักษณะของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) และการสื่อสารระหว่างบุคคลนั้นส่งผลให้เกิดความรู้สึกลึกซึ้งและพึงพาอาศัยกันระหว่างปัจเจกบุคคลก่อให้เกิดความรู้สึก “ไว้วางใจ” ในท้ายที่สุด จึงกล่าวได้ว่า “สื่อบุคคล” เป็นสื่อที่มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากสื่ออื่นๆ ตรงที่เป็น “สื่อที่เกิดขึ้นบนปฏิสัมพันธ์แบบเห็นหน้ากัน”

1.1.1 ลักษณะเฉพาะของสื่อบุคคล

ในการพิจารณาถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จำเป็นต้องทำความรู้จักกับสิ่งนั้นเสียก่อน ดังนั้นการทำความเข้าใจ “สื่อบุคคล” จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจถึง “ลักษณะเฉพาะ” (Attributes) ของสื่อบุคคลเป็นอันดับแรก ผู้เขียนจึงได้วิเคราะห์เปรียบเทียบกับเพื่อหาจุดร่วมและจุดต่างกับสื่อประเภทอื่น เพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจถึงแนวทางการใช้และพัฒนาสื่อบุคคลในการสื่อสารเพื่อสุขภาพต่อไป

จากงานวิจัยเกี่ยวกับสื่อบุคคลที่ผ่านมา (ชุดโครงการการสื่อสารเพื่อชุมชน, 2549) สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของสื่อบุคคลดังนี้

(1) **สื่อบุคคลมีลักษณะที่ยึดหยุ่นสูงมาก** จากงานวิจัยเกี่ยวกับสื่อบุคคลที่ผ่านมาได้ข้อค้นพบว่า “สื่อบุคคล” มีการใช้กลยุทธ์การสื่อสารอย่างหลากหลาย ใช้กลยุทธ์อย่างยืดหยุ่นและพลิกแพลงตามสถานการณ์ กลุ่มบุคคลที่ติดต่อสัมพันธ์ด้วย ตลอดจนตามเนื้อหาของการสื่อสาร ตัวอย่างเช่นงานวิจัยเรื่อง ความสามารถด้านการสื่อสารของพระพิศาลธรรมพาทีกับการระดมพลังการพัฒนาชุมชน (ทัศนีย์ เจนวิถีสุข และคณะ, 2547) ที่

พบว่า พระพยอมเป็นสื่อบุคคลที่มีการใช้กลยุทธ์การสื่อสารอย่างหลากหลายโดยพิจารณาจากกลุ่มผู้รับสาร หรือการปรับกลยุทธ์การใช้สื่อให้เหมาะกับกลุ่มผู้รับ เป็นต้น เช่นเดียวกันกับสื่อบุคคลที่เป็นประธานชุมชนในงานวิจัยเรื่อง สมรรถนะด้านการสื่อสารของสื่อบุคคลกับการระดมพลังการพัฒนา กรณีศึกษาประธานชุมชนคลองเจริญ จังหวัดอุดรธานี (อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ และคณะ, 2547) ซึ่งพบว่าสื่อบุคคลใช้กลยุทธ์การสื่อสารแต่ละกลยุทธ์ในแต่ละสถานการณ์ที่แตกต่างกัน

(2) สื่อบุคคลมีโอกาที่จะใช้การสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบกระบวนการ
ทัศน์การแก้ปัญหาแบบทางเลือก ซึ่งจากงานวิจัยเกี่ยวกับสื่อบุคคลพบว่า สื่อบุคคลมักเลือกใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมากกว่าการสื่อสารในแบบอื่นๆ โดยเฉพาะงานวิจัยเรื่อง สมรรถนะด้านการสื่อสารของสื่อบุคคลกับการระดมพลังการพัฒนา กรณีศึกษาประธานชุมชนคลองเจริญ จังหวัดอุดรธานี (อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ และคณะ, 2547) พบว่า สื่อบุคคลไม่ได้ใช้แบบจำลองการสื่อสารเพื่อการพัฒนาตามกรอบแนวคิดเดิมที่เน้นรูปแบบการใช้การสั่งการหรือการสื่อสารในแนวดิ่ง (Vertical) เช่นดังในอดีต หากแต่มีการเลือกใช้รูปแบบการสื่อสารตามกรอบแนวคิดการพัฒนาแบบทางเลือก ที่เน้นการสื่อสารในแนวนอน (Horizontal) ที่เป็นการสื่อสารสองทางและเลือกใช้ประเภทของสื่อที่หลากหลายมากขึ้น

(3) สื่อบุคคลเป็นสื่อที่พัฒนาได้อย่างมีศักยภาพ จากงานวิจัยเกี่ยวกับสื่อบุคคลที่ผ่านมาพบว่า สื่อบุคคลเป็นสื่อขนาดเล็กแต่มากไปด้วยพลัง และสื่อบุคคลยังเป็นสื่อที่ศักยภาพหากได้รับการพัฒนาหรือเสริมศักยภาพ (Empowerment)

(4) สื่อบุคคลเป็นสื่อที่มีการสื่อสารภายในจิตใจ จากงานวิจัยเกี่ยวกับสื่อบุคคลที่ผ่านมาพบว่าสื่อบุคคลนั้นแตกต่างจากสื่อประเภทอื่นหรือสื่อมวลชนที่มักมีปัจจัยภายนอกเป็นเงื่อนไขสำคัญในการสื่อสาร ได้แก่ ความพร้อมหรือความสมบูรณ์ของอุปกรณ์สื่อสาร สัญญาณ สภาพดินฟ้าอากาศ ฯลฯ หากแต่สื่อบุคคลมักใช้ “ความสัมพันธ์” (relations) เป็นตัวแปรสำคัญในการกำหนดความสำเร็จทางการสื่อสาร เนื่องจากในสถานการณ์การสื่อสารระหว่างบุคคลมักมีเรื่องของสภาวะอารมณ์ / จิตใจ ของผู้ส่งและผู้รับสารเข้ามาเกี่ยวข้อง บุคคลที่ทำหน้าที่เป็นสื่อบุคคลจึงต้องมีการขบคิด ทบทวน ไตร่ตรอง และมีความสามารถในการทำความเข้าใจผู้รับสารว่าต้องการอะไร เข้าใจหรือไม่ พอใจหรือไม่ อย่างไร และสามารถปรับเปลี่ยนหรือแก้ไขสถานการณ์ในขณะที่ทำการสื่อสารได้ คุณลักษณะประการนี้จึงส่งผลให้อนุมานได้ถึงศักยภาพอันยิ่งใหญ่ของ “สื่อบุคคล” ที่นำไปใช้ในการสื่อสารเพื่อจุดมุ่งหมายต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

(5) **สื่อบุคคลเป็นสื่อที่มีเจตนาหรือแรงจูงใจ** เนื่องจากด้วยความเป็นมนุษย์ของสื่อบุคคล ส่งผลให้สื่อบุคคลแตกต่างจากสื่อวัตถุอื่น โดยทุกการสื่อสารนั้นมีเจตนาและแรงจูงใจในการสื่อสารเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการสื่อสารเสมอ

(6) **สื่อบุคคลมีทั้งมิติที่เป็นเรื่องส่วนตัวและเรื่องส่วนรวม** จากงานวิจัยเกี่ยวกับสื่อบุคคลที่ผ่านมา พบว่าสื่อบุคคลเป็นสื่อที่ทำงานอยู่บนความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงของหลายปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำงานในบทบาทหน้าที่ของสื่อบุคคล ทั้งความเป็นครอบครัว การมีจิตสาธารณะหรือการอุทิศตนเพื่อส่วนรวม การพึงการเครือข่ายการสื่อสารที่ต้องอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัว เป็นต้นซึ่งความเกี่ยวข้องของปัจจัยต่างๆ ดังกล่าวส่งผลต่อ “ความน่าเชื่อถือ” และ “ความไว้วางใจ” ในตัวสื่อบุคคล ซึ่งเป็นคุณสมบัติประการสำคัญที่ทำให้สื่อบุคคลประสบความสำเร็จในการทำงานด้านการพัฒนา

2.1.2 บทบาทของสื่อบุคคลในแบบจำลององค์ประกอบการสื่อสาร

บทบาทหน้าที่ของ “สื่อ” ในทัศนะของนักวิชาการที่ผ่านมา มักมองจากจุดยืนของสื่อประเภท “สื่อมวลชน” ดังเช่น Lasswell ได้เสนอบทบาทหน้าที่ของสื่อต่อสังคมไว้ 4 ประการ ได้แก่

- 1) บทบาทหน้าที่ในการระแวดระวังสอดส่องดูแล (surveillance)
- 2) บทบาทหน้าที่ในการประสานวัฒนธรรมสังคมให้เป็นหนึ่งเดียว (correlation)
- 3) บทบาทหน้าที่ในการสืบทอดวัฒนธรรม (Cultural transmission)
- 4) บทบาทหน้าที่ในการให้ความบันเทิง (Entertainment)

เห็นได้ว่าแนวคิดพื้นฐานเรื่องบทบาทหน้าที่ของสื่อดังกล่าว มักเน้นการพิจารณาประสิทธิภาพของสื่อมวลชนในการเข้าถึง (accessibility) โดยเน้นการกระทำบทบาททั้งสี่ในแง่ปริมาณการเข้าถึงผู้รับสารและในแง่พื้นที่ ตัวอย่างเช่น การนำเสนอข่าวสารอย่างสม่ำเสมอทำให้ผู้คนได้ระแวดระวังภัยที่จะเกิดขึ้น ได้แก่ การพยากรณ์อากาศ การให้ข่าวเกี่ยวกับภัยสังคม เป็นต้น นับว่าเป็นการทำบทบาทของสื่อในการระแวดระวังและสอดส่องดูแล หรือการใช้สื่อเพื่อสร้างสมานฉันท์ของคนในพื้นที่ต่างๆ กัน เช่น สื่อพื้นบ้าน สื่อประเพณี ก็เป็นการทำบทบาทของการประสานวัฒนธรรมสังคม เป็นต้น

หากแต่แนวคิดพื้นฐานข้างต้นที่พิจารณาในเชิงปริมาณและพื้นที่นั้นไม่เพียงพอแก่การพิจารณาถึงบทบาทหน้าที่ของ “สื่อบุคคล” ได้อย่างครอบคลุม จำเป็นต้อง

พิจารณาเลยออกไปถึง “ตัวแปร” อื่น เช่น ความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ ศักยภาพในแง่ทักษะ การสื่อสาร ฯลฯ เนื่องจากตัวแปรต่างๆ เหล่านี้เข้ามาเกี่ยวข้องในการสื่อสารที่มี “สื่อบุคคล” เป็นสื่อกลางในกระบวนการสื่อสาร ตัวอย่างเช่น งานวิจัยเรื่อง “สมรรถนะด้านการสื่อสารของสื่อบุคคลกับการระดมพลังการพัฒนา” (2547) พบว่าหากพิจารณาถึงบทบาทหน้าที่ของ “สื่อบุคคล” โดยใช้แบบจำลองการสื่อสาร หรือ S - M - C - R มาเป็นตัวตั้ง เห็นได้ว่า “สื่อบุคคล” สามารถทำหน้าที่ในการสื่อสารได้ครบทุกองค์ประกอบในแบบจำลองคือ

(1) **บทบาทของสื่อบุคคลในฐานะผู้ส่งสาร (Sender)** ในฐานะของ “ผู้ส่งสาร” สื่อบุคคลสามารถแสดงบทบาทเป็นผู้ส่งสารซึ่งเป็นการสื่อสารแบบขาออก (out put) ได้ในหลายระดับ ได้แก่

- สื่อบุคคลเป็นผู้ถ่ายทอดเนื้อหาสารที่ได้รับมา(transmitter)
- สื่อบุคคลเป็นผู้ใส่รหัสความหมายต่าง ๆ (encoder) ไปยังผู้รับสาร
- สื่อบุคคลเป็นผู้แปลงสาร (message translator) กรณีที่ข่าวสารจากภาครัฐที่แจ้งเข้ามายังประชาชนอาจมีความซับซ้อนในประเด็นเนื้อหาทางวิชาการ หรือทางการแพทย์ที่ยากแก่การเข้าใจ สื่อบุคคลสามารถทำหน้าที่แปลงสาร ด้วยวิธีการเฉพาะของตนที่จะทำให้ชาวบ้านเข้าใจได้ ตัวอย่างเช่น การพูดเรื่องกองทุนเงินล้านในแบบที่ชาวบ้านเข้าใจ ไม่ใช่เนื้อหาแบบที่ทางการส่งมา

(2) **บทบาทของสื่อบุคคลในฐานะเป็นเนื้อหาสาร (message)** เนื่องจากกรอบแนวคิดเรื่อง “ผู้นำความคิด” มีความเชื่อว่าบุคคลทุกคนไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวในสังคม แต่ต้องมีกิจกรรมร่วมกันภายในสังคมและเกิดการติดต่อสื่อสารทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเกิดขึ้น ดังนั้นผู้นำทางความคิดจึงเป็นบุคคลที่ได้รับความเชื่อถือจากบุคคลอื่นในสังคมให้เป็นผู้ดำเนินเรื่องใดเรื่องหนึ่งตามความสามารถ ตามความเหมาะสม สื่อบุคคลที่เป็นผู้นำทางความคิด เช่น ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานชุมชน พระ ปราชญ์ชุมชน ฯลฯ สามารถใช้การกระทำของตนเป็นเนื้อหา (message) ในการสื่อสารกับชาวบ้าน

ตัวอย่างเช่น จากงานวิจัยเรื่อง “สมรรถนะด้านการสื่อสารของสื่อบุคคลกับการระดมพลังการพัฒนา” (2547) ประธานชุมชนคลองเจริญ อ.เมือง จ.อุดรธานี ใช้ตัวเองเป็นเนื้อหาในการสอนเรื่อง “การสร้างสุขภาพให้แข็งแรง” กับชาวบ้าน ประธานชุมชนก็จะทำตัวเองให้ดูเป็นตัวอย่างเสียก่อนด้วยการไปออกกำลังกายทุกวันและชักชวนชาวบ้านให้มาเต้นแอโรบิกที่บ้าน เพื่อสร้างทัศนคติและความรู้เรื่องสุขภาพในมิติของการสร้างสุขภาพให้แข็งแรงก่อนที่จะเจ็บป่วยแล้วจึงเข้าโรงพยาบาล วิธีการสอนด้วยการกระทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ใช้

ตัวเองเป็นเนื้อหาสาระนี้ เป็นกลยุทธ์การสื่อสารของผู้นำแบบเดิม ที่มักไม่สอนด้วย “คำพูด” แต่สอนด้วย “การกระทำ”

(3) บทบาทของสื่อบุคคลในฐานะ “ช่องทาง” หรือเป็น “สื่อ” (channel / media) โดยการทำหน้าที่เป็น “ตัวเชื่อม” ที่ไม่ใช้การเชื่อมเฉพาะข่าวสารจากภาครัฐและชาวบ้านเท่านั้น หากแต่ต้องเชื่อมความเข้าใจของทั้งสองฝ่ายด้วย ซึ่งเป็นการสร้าง “สายสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างชาวบ้านด้วยกันในชุมชน และระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอกชุมชน”

(4) บทบาทของสื่อบุคคลในฐานะ “ผู้รับสาร” โดยทั่วไปในการศึกษาสื่อ บุคคลนั้นมักจะสนใจแต่การสื่อสารขาออก (output) ของตัวสื่อบุคคลว่ามีการพูดโน้มน้าวอย่างไร แต่ทว่ามักจะหลุดหายมิติของการสื่อสารขาเข้า (input) ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการสื่อสาร เพราะหากมีการสื่อสารขาเข้าที่ไม่ดีพอ ก็ยากที่จะมีการสื่อสารขาออกที่ดีได้ ดังนั้นหากสื่อบุคคลในฐานะ “ผู้รับสาร” ไม่มีการเปิดรับข่าวสารที่มากพอและมีประสิทธิภาพดีพอ ซึ่งเป็นการสื่อสารขาเข้า การส่งสารไปยังคนอื่น ๆ ก็ไม่น่าจะทำได้ดีเช่นกัน โดยเฉพาะการเปิดรับข่าวสารเรื่องสุขภาพควรมีการเปิดรับอย่างหลากหลายช่องทาง และวิธีการแสวงหาข่าวสาร (information seeking) ที่มีประสิทธิภาพนั้นเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก เพราะเรื่องสุขภาพเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยฐานความรู้และข้อมูลที่ถูกต้อง

นอกจากนี้ จากการรวบรวมบทบาทด้านการสื่อสารที่พบจากงานวิจัยสื่อ บุคคลต่างๆ พบว่า สื่อบุคคลแสดงบทบาทหน้าที่ด้านการสื่อสารอื่นๆ นอกเหนือจากบทบาทข้างต้นที่กล่าวมา ดังนี้

1. เป็นช่องทางรับและถ่ายทอดข่าวสาร (การสื่อสารขาเข้า-ออก)
2. เป็นช่องทางในการประสานข้อมูลข่าวสารและความสัมพันธ์
3. บทบาทในการเป็นครูผู้สอน
4. ช่วยกลั่นกรองข้อมูลข่าวสาร
5. ช่วยในกระบวนการตัดสินใจหรือเป็นตัวแทนของชุมชน
6. เป็นกลไกเร่งการพบปะแสดงความคิดเห็น
7. เป็นเครื่องมือสร้างความโปร่งใส
8. เป็นเวทีสื่อสารทางความคิด
9. การสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน
10. บทบาทในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง
11. เป็นปากเป็นเสียงให้แก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาส

12. เป็นตัวเชื่อมต่อการสื่อสารในแนวนอน
13. บทบาทในการให้คำปรึกษา
14. บทบาทในการเป็นผู้ตัดสินประนีประนอม

ฯลฯ

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยของ รัตติกาล เจนจัด (2549) เรื่อง “ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ต.ป่าแดด อ.แม่สรวย จ.เชียงใหม่” สะท้อนถึงความเข้มแข็งของผู้สูงอายุในการรวมกลุ่มทำกิจกรรมเพื่อสังคม โดยการสอนเด็กในชุมชนทำของเล่นพื้นบ้าน อาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้สูงอายุที่แสดงบทบาทหน้าที่ของสื่อบุคคลในการสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน บทบาทหน้าที่ในการสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ด้วยสื่อของเล่นพื้นบ้าน

จากแนวคิดเรื่องสื่อบุคคลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาเป็นกรอบแนวคิดในการพิจารณา และนำไปสู่การตั้งประเด็นคำถามเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของผู้สูงอายุในฐานะสื่อบุคคลเพื่อการพัฒนาว่ามีความเหมือนและความต่างจากสื่อบุคคลประเภทอื่นๆ อย่างไร ตลอดจนใช้เป็นกรอบการพิจารณาเพื่อค้นหาถึงจุดเด่นจุดด้อยของผู้สูงอายุในฐานะสื่อบุคคลเพื่อหนุนเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุที่เป็นผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ โดยเฉพาะการหนุนเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารให้กับผู้สูงอายุใช้เป็นเครื่องมือในการทำงานพัฒนาต่อไป นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้แนวคิดเกี่ยวกับสื่อบุคคลตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสื่อบุคคลดังกล่าวมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์หาคาบเกี่ยวกระบวนการทำงานของสื่อบุคคลที่เป็นผู้สูงอายุในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุ คนแก่ หรือ คนชรา (Aging) มีความหมายถึง แก่ด้วยอายุ ชำรุดทรุดโทรม หรือคำที่ใช้เรียกบุคคลที่มีความเสื่อมทางด้านกายภาพของอินทรีย์ต่างๆ ที่เป็นสัญลักษณ์ที่นำไปสู่ความตายได้ (Webster's Encyclopedia) ซึ่งองค์การอนามัยโลกได้กำหนดเกณฑ์กลางที่มีอายุ 60 ปี ถือว่าเป็นคนชรา เพื่อเป็นเกณฑ์กำหนดสภาพทางสังคมตามกฎหมายเพื่อให้บุคคลพ้นภาระหน้าที่ทำงานประจำ แต่เนื่องจากภาวะสุขภาพทั้งร่างกาย

และจิตใจของผู้ที่มีอายุเหล่านี้ยังคงทำงานได้อย่างปกติและมีความแตกต่างของแต่ละคนแต่ละสังคม จึงมีผู้เลือกใช้คำว่า “ผู้สูงอายุ” แทนคำว่า คนแก่และคนชรา

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่า บทบาทของผู้สูงอายุในอดีตในบริบทสังคมไทย ได้แก่ บทบาทการเป็นครูผู้สอน บทบาทการเป็นที่ปรึกษา บทบาทผู้นำด้านสาธารณสุข ผู้นำทางการเมือง เนื่องจากในอดีตนั้น ความรู้เรื่องต่างๆ ถูกถ่ายทอดผ่านตัวบุคคลซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่สั่งสมประสบการณ์ในเรื่องต่างๆ มาอย่างมากมาย ขณะที่บทบาทของผู้สูงอายุในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากมีหลายสถาบันเข้ามาทำบทบาทหน้าที่แทน เช่น บทบาทความเป็นครูของผู้สูงอายุ มีสถาบันการศึกษาเข้ามาทำหน้าที่แทน ปัจจุบันจึงยังคงเห็นบทบาทของผู้สูงอายุบางบทบาทในสังคมชนบทมากกว่าสังคมเมือง นอกจากนี้จากการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี มีสถาบันสื่อสารมวลชนเกิดขึ้น ส่งผลให้บทบาทหน้าที่บางประการกลายเป็นของสื่อมวลชน เช่น บทบาทการให้ความรู้ การถ่ายทอดข่าวสาร เป็นต้น

บทบาทอื่นๆ ในปัจจุบันของผู้สูงอายุ ที่พบนอกเหนือจากบทบาทการเป็นครู ได้แก่ บทบาทการเป็นผู้เลี้ยงดูหลาน เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจรัดตัว ทั้งในสังคมชนบทและสังคมเมือง บุตรที่แต่งงานมีครอบครัวมักออกไปทำงานนอกบ้านทั้งสามีภรรยา บทบาทในการเลี้ยงดูหลานจึงกลายเป็นบทบาทที่พบมากในสังคมชนบทโดยเฉพาะภาคอีสาน (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2539) ส่วนบทบาทการเป็นผู้นำทางการเมือง และ บทบาทการเป็นผู้นำด้านสาธารณสุข ยังคงพบเห็นอยู่ในปัจจุบัน อีกบทบาทหนึ่งที่น่าสนใจคือ บทบาทของการเป็นผู้นำด้านการสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม เนื่องจากผู้สูงอายุมีเวลามากขึ้นหลังเกษียณงานจึงสามารถทำกิจกรรมเพื่อสังคมในรูปของอาสาสมัครได้มากขึ้น ประกอบกับหากเป็นผู้สูงอายุที่มีฐานะการเงินดีย่อมมีสามารถทำกิจกรรมด้านสงเคราะห์และสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุด้วยกัน หรือกลุ่มเด็กและเยาวชน และในอนาคตยังคงคาดว่าบทบาทของผู้สูงอายุจะเพิ่มมากขึ้นในด้านการทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2539)

การทำความเข้าใจและศึกษาบทบาทผู้สูงอายุจะทำให้เห็นแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้สูงอายุตลอดจนแนวทางการกำหนดสวัสดิการและการสร้างเสริมคุณค่าให้กับผู้สูงอายุ ตัวอย่างเช่น งานวิจัยของปรีชา อุปโยคินและคณะ (2538) ผลการวิจัยพบความหลากหลายของผู้สูงอายุ ที่ส่วนใหญ่ยังเป็นผู้สูงอายุที่ต้องการให้สังคมเห็นคุณค่าของพวกเขาด้วยการทำงานเพื่อไม่ให้เป็นการระต่อสังคม สามารถจำแนกความคิดเห็นของผู้สูงอายุได้ 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 กลุ่มที่ยอมรับว่าตัวเองเป็นผู้สูงอายุ เพราะประเมนจากสุขภาพตัวเองเป็นสำคัญ และยอมรับความบกพร่องของร่างกายและปัญหาสุขภาพ

กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มที่ยอมรับว่าตนเองเป็นผู้สูงอายุ แต่ไม่ใช่ด้วยเหตุผลที่เกี่ยวกับเรื่องสุขภาพ แต่ยอมรับในกฎเกณฑ์ทางสังคม เช่น ได้รับผู้สูงอายุจากทางราชการ ต้องเกษียณอายุการทำงาน เป็นต้น

กลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มที่ยอมรับว่าตนเองเป็นผู้สูงอายุ แต่ไม่ยอมหยุดทำงานที่เคยทำมาก่อน และเชื่อว่าผู้สูงอายุแม้จะอายุเกิน 60 ปี แต่ก็ยังสามารถทำหน้าที่การงานได้อย่างปกติ โดยเฉพาะหากเป็นผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดียังคงต้องการมีบทบาททางสังคม เศรษฐกิจต่อไป

กลุ่มที่ 4 กลุ่มนี้ยอมรับว่าตนเองจะเป็นผู้สูงอายุไม่ใช่เพราะด้วยเกณฑ์อายุ 60 ปี แต่เชื่อว่าการเป็นผู้สูงอายุมีหลายสาเหตุประกอบกัน โดยเฉพาะเรื่อง “ความสามารถในการทำงาน” เป็นดัชนีบ่งชี้ความเป็นผู้สูงอายุที่สามารถทำงานต่อไปได้ และไม่ยอมละบทบาททางสังคม เกณฑ์เรื่องอายุเพียงอย่างเดียวจึงใช้ไม่ได้ในการกำหนดความเป็นผู้สูงอายุ

อย่างไรก็ตามงานวิจัยส่วนใหญ่เกี่ยวกับผู้สูงอายุมักเน้นการศึกษาในมิติของแนวทางการช่วยเหลือจากภาครัฐที่ควรมีต่อผู้สูงอายุ และผลการวิจัยมักสะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมโดยสวัสดิการของภาครัฐ ตัวอย่างเช่นงานวิจัยของ นุชนาฏ ยูฮันเงาะ และ โสภา อ่อนโอบาส (2545) เรื่องผู้สูงอายุ : ฟางเส้นสุดท้ายของครอบครัวในชุมชนเมืองเขตกรุงเทพมหานคร เป็นงานวิจัยที่ศึกษาศึกษาสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ บทบาทในครอบครัว สังคม และความคาดหวังในอนาคตของผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพเก็บขยะเพื่อวิเคราะห์ความทุกข์ยากของผู้สูงอายุที่เป็นผู้นำครอบครัว และเสนอแนวทางการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุและครอบครัว เนื่องจากกลุ่มผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีข้อจำกัดในหลายๆ ด้านที่ทำให้พวกเขาต้องกลายเป็นผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาสวัสดิการและความช่วยเหลือจากภาครัฐ และมักมองว่าตนเองเป็นภาระของสังคม

ผลการวิจัยของนุชนาฏ ยูฮันเงาะ และ โสภา อ่อนโอบาส (2545) ดังกล่าวพบว่า ผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษาล้วนแต่เผชิญกับภาวะล้มสลายทางภาคเกษตรและเข้ามาอยู่ในชุมชนเมืองที่แออัด ประกอบอาชีพเก็บขยะ จึงมองตนเองเป็นคนจนต่ำต้อย ผู้คนอาจรังเกียจ แต่ไม่ไร้คุณค่า เพราะยังเป็นที่พึ่งของสมาชิกในครอบครัว แนวทางการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุและครอบครัว ควรมีการเยี่ยมเยียนให้กำลังใจ ให้บริการเบี้ยยังชีพ

ผู้สูงอายุ และส่งเสริมเกียรติภูมิของผู้ประกอบอาชีพเก็บของเก่า ตลอดจนผลักดันนโยบายลดภาษีให้แก่บุตรหลานผู้รับภาระเลี้ยงดูผู้สูงอายุ

อย่างไรก็ตามแม้ว่างานวิจัยที่ผ่านมาจะพบว่าบทบาทของผู้สูงอายุลดลงและผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องพึ่งพิงและต้องการความช่วยเหลือก็ตาม หากแต่มีงานวิจัยบางชิ้นที่พบว่าผู้สูงอายุสามารถใช้ศักยภาพที่มีอยู่ส่งเสริมคุณค่าของผู้สูงอายุและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในสังคมไทยปัจจุบันนี้ผู้สูงอายุที่มีเป็นจำนวนมากนั้น มิใช่ที่จะเป็นผู้สูงอายุที่เสื่อมถอยทางร่างกายและไร้ประโยชน์เสียทั้งหมด ยังมีผู้สูงอายุอีกมากที่เป็นผู้มีศักยภาพที่ต้องช่วยกันค้นหาและส่งเสริม สนับสนุน ตลอดจนพัฒนาศักยภาพเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์ได้ ดังตัวอย่างงานวิจัยของ กำจร หลุยยะพงศ์ (2552) เรื่อง อัตลักษณ์และความสามารถทางการสื่อสารของแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ในการทำงานกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองและชุมชน

งานวิจัยดังกล่าวได้ข้อค้นพบว่า ภายใต้อิทธิพลสังคมภาพรวม รวมถึง บริบทชุมชนที่กำหนดอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในด้านลบและบวกระคนกัน โดยที่ภาพด้านลบจะมาจากมิติความทันสมัยและสังคมอุตสาหกรรมที่มักจะลดบทบาทและคุณค่าผู้สูงอายุ แต่ในด้านบวกจะมาจากวิถีคิดเคารพผู้สูงอายุจากสังคมไทยในอดีตและประสบการณ์ตรงที่คนในชุมชนมีต่อผู้สูงอายุที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ

หากแต่ผู้สูงอายุแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ใช้ความสามารถทางการสื่อสารในระดับสูงเพื่อที่จะสื่อสารและตอรองให้เห็นอัตลักษณ์ตนเองในด้านบวก โดยกำหนดอัตลักษณ์ของตนคือ “ผู้สูงอายุที่เข้มแข็งและช่วยเหลือสังคม” นอกจากนั้น ยังขยายสู่ “ผู้เชี่ยวชาญ” “ผู้เสียสละ” “ผู้มีความคิดสร้างสรรค์” “ผู้สืบทอด” ฯลฯ และเมื่อพิจารณาผู้สูงอายุในชมรมก็พบว่า ผู้สูงอายุจะอยู่ในฐานะ “อ่อนแอแต่ช่วยเหลือสังคม” รวมถึงขยายสู่ “ผู้มีความสามัคคี” หรือหากมองโดยรวมก็จะพบว่า อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในกลุ่มนี้จะมีลักษณะค่อนข้างบวก อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุทั้งแกนนำและสมาชิกในชมรมก็ตระหนักถึงความอ่อนแอของร่างกายผู้สูงอายุและบริบทสังคมที่มองตนในแง่ลบ จึงรวมตัวกันทำกิจกรรมภายใต้ “ชมรมผู้สูงอายุ” เพื่อต่อสู้ ตอรองความหมาย เพื่อพัฒนาให้กลุ่มแกนนำและสมาชิกในชมรมมีความเข้มแข็ง จนในที่สุดเมื่อเข้มแข็งแล้วก็นำไปสู่การพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็งควบคู่ไปด้วย

นอกจากนี้งานวิจัยของ กำจร หลุยยะพงศ์ ยังพบว่าผู้สูงอายุจำเป็นต้องมีความสามารถทางการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองและชุมชน อันประกอบด้วย

ความรู้ 4 ด้าน คือ ตนเอง ทางโลก ทางธรรม และการสื่อสาร **การมีทักษะการสื่อสาร** ได้แก่ ทักษะการแสวงหาข้อมูลหรือการสื่อสารขาเข้า ทักษะการคิดวิเคราะห์ ทักษะการจัดเก็บ และทักษะการใช้หรือการสื่อสารขาออก **กลยุทธ์การสื่อสาร** ได้แก่ กลยุทธ์ “คนแก่ปรับตัวเป็น” “พูดน้อยค่อยหนัก” “หาเพื่อนหาเกลอ” การสืบทอดเยาวชน การสืบทอดคน รุ่นกลาง และ “ดูคนเป็น” และนอกจากความสามารถทางการสื่อสารแล้ว ผู้สูงอายุยังจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยอื่นสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จในการทำงาน เช่น ตัวผู้สูงอายุเอง ครอบครัว ชุมชน ปัจจัยภายในชุมชนและปัจจัยภายนอกชุมชน

จากแนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมา แม้ว่างานวิจัยส่วนใหญ่ที่ผ่านมาจะพบว่าบทบาทของผู้สูงอายุลดลง หากแต่ก็ยังมียานวิจัยอีกหลายชิ้นที่พบว่าผู้สูงอายุที่จำนวนหนึ่งยังเป็นผู้มีศักยภาพและสามารถใช้ศักยภาพนั้นให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมได้ ผู้วิจัยจึงจะใช้แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นกรอบในการวิเคราะห์ถึงศักยภาพของผู้สูงอายุต่อไป

2.3 แนวคิดเรื่องการเสริมสร้างพลัง (Empowerment)

เดิมมีการใช้ทฤษฎีการสร้างพลังในหลากหลายสาขาวิชา ซึ่งในปัจจุบันมักพบแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสร้างนี้ในสายบริหารหรือการจัดการองค์กร ตลอดจนสาขาด้านการศึกษา ที่นำไปใช้ในกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจ และแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง เกิดความนับถือเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง วิธีการที่ใช้ในการจัดการศึกษาเพื่อการสร้างพลังนี้ จะเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนอย่างเต็มที่ (Active Participation) โดยใช้วิธีการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ และความคิดระหว่างผู้เรียน ให้ผู้เรียนสามารถระบุปัญหาของตน วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ มองภาพอนาคตได้ สามารถพัฒนากลวิธีที่จะแก้ไขปัญหา และดำเนินการแก้ไขปัญหา การจัดการศึกษาการสร้างพลังนี้ จะส่งเสริมให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าในตนเอง (Self Esteem) มีความคาดหวังในความสามารถของตนเอง (Self Efficacy) สูงขึ้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ เจตคติ และทำให้มีพฤติกรรมที่ถูกต้องมากขึ้น ในแต่ละบุคคล ทั้งยังมีผลต่อการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาความเสมอภาคในสังคมด้วย (Wallertein & Bernstein, 1988:379-394, อ้างถึงใน น.พ.พนัส พฤษสุสุนันท์ และคณะ, 2547)

คำว่า empower เกิดจากการรวมตัวของคำ 2 คำ คือ คำว่า em และคำว่า power โดยคำว่า em (หรือ en) มีความหมายถึง "การทำให้เกิดขึ้น" เมื่อนำมารวมกับคำว่า

power ที่แปลว่า "พลัง" ดังนั้นคำว่า "Empowerment" จึงหมายถึง "การสร้างเสริมพลัง" ในความหมายที่เข้าใจได้ว่าเป็นรูปธรรม คือ การทำให้เกิด ทำให้มี ทำให้ตระหนัก ทำให้เชื่อมั่น ทำให้ได้ใช้หรือได้พัฒนา "ศักยภาพ" ที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล หรือแปรรูปออกมาเป็นพลังที่สร้างสรรค์ ซึ่งการสร้างเสริมศักยภาพนั้น สามารถกระทำได้ตั้งแต่ ให้ตนเอง ให้กลุ่มบุคคล ชุมชน หน่วยงานหรือองค์กร โดยพลังอันหลากหลายนั้น ได้แก่ พลังกาย พลังใจ พลังความคิด พลังปัญญา พลังทางการบริหาร พลังทางเศรษฐกิจ พลังทางการเมือง พลังทางสังคมพลังทางจิตวิญญาณ (<http://kmpolsci.blogspot.com/2008/06/empowerment.html>)

นิตยา เพ็ญศิริินภา (2545) ให้ความหมายของ "การเสริมพลัง" ว่าเป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของบุคคล กลุ่มและชุมชน ให้สามารถจัดการแก้ไขปัญหาของตน โดยการร่วมมือกันทำกิจกรรมและควบคุมสิ่งต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ตนอยู่อาศัย

นอกจากนี้ Julian Rappaport (โครงการการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม, 2549) ให้ความหมายของการเสริมพลังว่า หมายถึงการฝึกสิ่งต่างๆ เข้าไว้ในตัวบุคคล อันได้แก่ ความเข้มแข็งและสมรรถภาพ (Strength and Competencies) ระบบความช่วยเหลือตามธรรมชาติ (Natural Helping Systems) และการกระทำเชิงรุก (Proactive Behavior) ต่อนโยบายและการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยการเสริมพลังดังกล่าวสามารถกระทำได้ใน 3 ด้าน ได้แก่ การเสริมพลังความคิด การเสริมพลังความเข้าใจ การเสริมพลังความชำนาญ

การสร้างพลัง เน้นอิทธิพลที่เกี่ยวข้องในด้านการควบคุมตนเอง (Personal Control) และอิทธิพลที่เกี่ยวข้องทางด้านสังคม หรือชุมชน (Social Control) ระดับของการสร้างพลัง แบ่งออกเป็น 3 ระดับ (ปริญญญา ผกานนท์, 2543:27-29. อ้างถึงใน น.พ.พนัส พฤกษ์สุนันท์ และคณะ, 2547) ดังนี้

การสร้างพลังให้ตัวบุคคล พลังในตัวบุคคลจะเกิดขึ้นได้กับบุคคลที่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้แสดงออก ซึ่งความสามารถในการพัฒนาแนวคิด และการทำงานสู่ความสำเร็จ ได้รับการยอมรับจากผู้อื่น สามารถพึ่งตนเองได้ และเกิดความภาคภูมิใจในตัวเอง

การสร้างพลังในองค์กร เป็นการส่งเสริม และสนับสนุนให้สมาชิกในองค์กรมีส่วนร่วมในอำนาจขององค์กร ตั้งแต่การใช้ประโยชน์จากข้อมูล มีกระบวนการตัดสินใจ การ

กำหนดวิธีดำเนินงาน และการควบคุมความพยายามต่างๆ ต่อจุดมุ่งหมายที่กำหนดร่วมกัน ส่งเสริมให้มีการเชื่อมโยง ในกลุ่มสมาชิกเพื่อสร้างเป็นพลังองค์กร แล้วไม่เชื่อมโยงกับองค์กรอื่นๆ และชุมชนในเชิงอำนาจ หรือพลังโน้มน้ำหนัก และกระตุ้นใจในสังคมที่กว้างขึ้น

การสร้างพลังในชุมชน เป็นระบบคุณค่าทางสังคม (Social Value) ซึ่งแสดงออกถึง การรวมตัวของประชาชนในชุมชน เพื่อทำกิจกรรมของชุมชนร่วมกัน ด้วยความสามัคคีเกื้อกูล มีการจัดการที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พลังในการพัฒนาชุมชน ซึ่งต้องปรับเปลี่ยนบทบาท ของประชาชนในชุมชน โดยปล่อยให้ชุมชนได้มีโอกาสตัดสินใจ และเลือกหนทางในการแก้ปัญหาของชุมชนเอง

Nee Boon Siong (<http://kmpolsci.blogspot.com/empowerment.html>) เสนอว่าการเสริมพลังนั้นต้องมองใน 2 ระดับ ระดับแรก คือ ระดับบุคคล (Self Empowerment) และระดับที่สอง คือ ระดับองค์กร (Organization Empowerment) โดยการเสริมพลังในระดับบุคคล หมายถึงการตัดสินใจอะไรด้วยตนเองในระดับที่ตนมีความสามารถจะทำได้โดยไม่ต้องรอให้เจ้านายสั่ง สำหรับการเสริมพลังในระดับองค์กรนั้น หมายถึง ความเป็นจริงผู้ที่อยู่หน้างาน (Line manager) หรือเจ้าหน้าที่/ผู้ปฏิบัติงานในองค์กร ซึ่งเป็นคนติดต่อกับบุคคลภายนอก/ลูกค้า และเป็นผู้เผชิญปัญหา ดังนั้นจะเข้าอกเข้าใจปัญหาได้ดีกว่าบรรดาผู้บริหารที่นั่งอยู่ภายในองค์กร ดังนั้นการเสริมพลังจึง เปรียบเหมือนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Individual relation) หรือการสร้างช่องทางการสื่อสาร (Communication channel)

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับงานวิจัยด้านการพัฒนาส่วนใหญ่ที่ผ่านมา ซึ่งพบว่า การเสริมสร้างพลังในระดับปัจเจกบุคคลและระดับองค์กรหรือชุมชน เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในงานพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสริมศักยภาพผู้นำชุมชน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ กาญจนา แก้วเทพ (2538) ที่กล่าวว่า การประสานงานของบุคคลหรือองค์กรที่ต่างมีทรัพยากรของตนเองในระยะเวลานานพอสมควร และเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่นๆ เพื่อแก้ปัญหา ซึ่งมีความหมายถึงเครือข่าย ดังนั้นผู้วิจัยจึงจะใช้กรอบแนวคิดนี้ไปช่วยในการวิเคราะห์การเสริมพลังเครือข่ายซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทำงานของสื่อบุคคลต่อไป

นอกจากนี้ ยังพบงานวิจัยด้านการเสริมพลังเรื่อง การศึกษาผลการใช้กระบวนการเสริมพลังในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของเจ้าหน้าที่ศูนย์อนามัย

ที่ 8 นครสวรรค์ (กระทรวงสาธารณสุข, 2549) โดยใช้เทคนิควิธีในการเสริมพลัง 3 รูปแบบ ได้แก่

1) รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพที่ได้จากการเสริมพลังในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพเป็นรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน ไม่ได้เน้นเพียงมิติด้านสุขภาพเพียงด้านเดียว แต่ขอบเขตครอบคลุมทุกมิติของการดำเนินชีวิต

2) การชี้แนะด้านสุขภาพ (Advocacy) การเพิ่มความสามารถศักยภาพให้ทุกคนบรรลุศักยภาพสูงสุดด้านสุขภาพ (Enabling) การไกล่เกลี่ย (Mediating) เป็นกลยุทธ์ที่สำคัญเพื่อประนีประนอม หาข้อตกลงร่วมกันเสริมพลังจากกระบวนการกลุ่มที่มีปัญหาและเป้าหมาย ดังนั้น รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพในบริบทที่ชุมชนมีส่วนร่วมมุ่งเน้นพัฒนาปัจเจกบุคคล และสิ่งแวดล้อมในชุมชน

3) การนำกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมาใช้ร่วมกับกระบวนการเสริมพลัง (Empowerment) โดยต้องอาศัยเวลา เพื่อให้ปรับตัวเกิดการเรียนรู้ที่ละน้อย และต้องสอดคล้องกับความต้องการ จนกระทั่งสามารถนำไปปฏิบัติเป็นวิถีชีวิตได้

ซึ่งสอดคล้องกับบทสังเคราะห์จากงานวิจัยเรื่อง การปฏิบัติการสื่อสารของกลุ่มสื่อชุมชน (โครงการการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม, 2551) พบว่ากลุ่มสื่อชุมชนในแต่ละพื้นที่ต้องการการเสริมศักยภาพด้านการสื่อสารในเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับสุขภาพ ทักษะ และเทคนิคการพูดผ่านสื่อและพูดต่อหน้าชุมชน ทักษะการผลิตสื่อ เช่น การออกแบบและเขียนป้ายไว้อำนาจในชุมชน เป็นต้น

2.4 แนวคิดเรื่องความสามารถทางการสื่อสาร

(Communication Competence)

ความหมายของ “สมรรถนะหรือความสามารถด้านการสื่อสาร” ได้ถูกนิยามไว้อย่างหลากหลาย ตัวอย่างเช่น

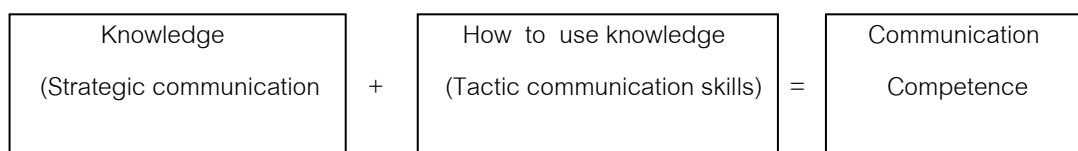
Dell Hymes (อ้างถึงใน Robert N. Bostrom, 1984) นิยามความหมายของสมรรถนะด้านการสื่อสารไว้ว่า คือ ความสามารถของบุคคลที่ประกอบไปด้วยความรู้ (knowledge) และความสามารถในการใช้ความรู้ (ability for use) และความสามารถในการใช้ความรู้เป็นสิ่งที่เห็นได้ยากดังนั้นการที่จะบอกว่ามีสมรรถนะทางการสื่อสารหรือไม่ นั้น จำเป็นต้องแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ (relation) ของทั้งส่วนที่เป็นความรู้และการใช้ความรู้ด้วยสถานการณ์ที่มีการกระตุ้นให้เกิดการใช้ความรู้นั้นออกมา

Wiemann & Backlund (Ralph E.Cooley & Deborah A. Roach :1984) ให้ความหมายของ “สมรรถนะหรือความสามารถ” ว่าเป็น ความสามารถในการสร้างปฏิสัมพันธ์ (interact) ระหว่างการเลือกที่จะแสดงพฤติกรรมทางการสื่อสารที่เหมาะสมในแต่ละสถานการณ์เพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของแต่ละบุคคล”

ความหมายของสมรรถนะด้านการสื่อสารที่กล่าวมาข้างต้น นักวิชาการส่วนใหญ่ให้ความสนใจที่ “การแสดงออกซึ่งพฤติกรรมการสื่อสาร” (Performance) ในขณะที่ Jame C. McCrosky (1984) กล่าวว่า เนื่องจากสาขาจิตศาสตร์มีความหลากหลายทางสายวิชาทั้งหนังสือพิมพ์ วาทยกรรม การกระจายเสียง ภาพยนตร์ โฆษณา และการประชาสัมพันธ์ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องยากที่จะนิยามความหมายทางการสื่อสาร แต่เขาเชื่อว่าความสามารถทางการสื่อสารในสาขาการสื่อสารมวลชนน่าจะเป็นความสามารถที่ไม่ธรรมดา หรือน่าจะเป็นการสื่อสารที่ดีเลิศทั้งในเรื่องเป้าหมายทางการสื่อสารและการทำให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจ จากแนวคิดของ McCrosky สะท้อนให้เห็นว่าเขาให้ความสำคัญกับ “กลุ่มผู้รับสาร” (Receiver) ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้นักจิตศาสตร์แตกต่างจากคนอื่นตรงที่มีการวิเคราะห์ผู้รับสาร (Audience analysis) ก่อนทำการสื่อสารนั่นเอง

เมื่อนักวิชาการต่างก็นิยามความหมายของสมรรถนะด้านการสื่อสารไว้อย่างหลากหลาย Robert N. Bostrom (1984) จึงได้รวบรวมความหมายจากทัศนะต่างๆ แล้วสรุปว่า “สมรรถนะด้านการสื่อสาร” หมายถึง “การรู้จักใช้รูปแบบการสื่อสารให้เหมาะสมกับสถานการณ์และความรู้นั้น” (Knowledge + How to use knowledge) หรือความสามารถในการนำสมรรถนะทางกาย จิตใจ และความรู้ทางสังคมวัฒนธรรม มาประสานกันอย่างสอดคล้องนั่นเอง ซึ่งประกอบด้วยความหมาย 2 ส่วน คือ **การสื่อสารเชิงกลยุทธ์** (Strategic communication) และ **ทักษะทางการสื่อสาร** (Tactic communication skills)

แผนภาพแสดงความหมายของความสามารถทางการสื่อสาร

จากแผนภาพดังกล่าวสามารถอธิบายได้ดังนี้

การสื่อสารเชิงกลยุทธ์ (Strategic communication) คือ ความรู้เกี่ยวกับการใช้รูปแบบ วิธีการสื่อสารในสถานการณ์หนึ่งได้อย่างเหมาะสม ได้แก่ การเข้าใจกฎเกณฑ์ สัญลักษณ์ ความหมายต่างๆ ที่สมาชิกในสังคมกำหนดขึ้น เช่น เข้าใจว่าควรจะทำติดต่อกับใคร หน่วยงานใด เวลาไหน ด้วยวิธีการอะไร จึงจะเหมาะสม

ทักษะในการสื่อสาร (Tactic communication skills) คือ ทักษะในการนำความรู้เกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการสื่อสารไปใช้ให้บรรลุเป้าหมาย เช่น ทักษะในการให้คำแนะนำ รับฟังคำแนะนำ ทักษะในการฟัง ทักษะในการแก้ปัญหา ทักษะในการตัดสินใจ ทักษะการโน้มน้าวใจ เป็นต้น

นอกจากนี้ กาญจนา แก้วเทพ (2551) ได้อธิบายถึงความสามารถทางการสื่อสารไว้ว่าเป็นความสามารถของบุคคลในการใช้ ความรู้ ทักษะการสื่อสารและ กลยุทธ์การสื่อสาร ได้เหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์

รัตติกาล เจนจัด (2549, อ้างถึงใน กำจร หลุยยะพงศ์ 2552) เรื่อง “ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ต.ป่าแดด อ.แม่สรวย จ.เชียงราย” ผลการวิจัยแสดงให้เห็นถึงความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุในการสื่อสารเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมของเล่นพื้นบ้านแก่เยาวชนซึ่งประกอบไปด้วยกลยุทธ์ 4 ด้าน ได้แก่

กลยุทธ์ในด้านผู้ส่งสาร สามารถจำแนกได้เป็น 3 ประการคือ ประการแรก ลักษณะเฉพาะของผู้สูงอายุที่จะทำงานกับเด็กได้จะต้องมีความเข้าใจ รักเด็ก ใจดี ชอบเล่าเรื่องกับเด็ก มีเทคนิคการสอน ประการที่สอง ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร คือ สามารถวิเคราะห์ความแตกต่างของเด็ก เช่น ด้านเพศ วัย ความสนใจ ซึ่งจะนำมาประยุกต์กับการสอนเด็กได้ และประการที่สาม ทักษะด้านการสื่อสาร ซึ่งหมายถึงการมีกลยุทธ์ที่หลากหลายในการสอนเด็ก เช่น การเล่านิทาน การสาธิต การสื่อสารสองขั้นตอน การสื่อสารแนวนอน การสื่อสารไม่เป็นทางการ เป็นต้น

กลยุทธ์ในด้านเนื้อหา คือ การที่ผู้สูงวัยสามารถสอดใส่เนื้อหาในของเล่นพื้นบ้านได้ ทั้งประวัติความเป็นมา ประโยชน์ ความยากง่าย วัสดุอุปกรณ์ วิธีการประดิษฐ์ และการเล่น

กลยุทธ์ในด้านช่องทางการสื่อสาร คือ ความสามารถขยายช่องทางการสื่อสารจากการสอนตัวต่อตัวสู่พื้นที่ที่หลากหลาย เช่น บ้าน โรงเรียน วัดหรือพิพิธภัณฑ์ของเล่น นอกจากนั้นยังขยายในด้านเวลา ให้ใช้เวลาในงานวันเด็ก หรือช่วงเวลาการแข่งขันกีฬา

และประเด็นสุดท้าย คือ การขยายจากสื่อของเล่นให้พัฒนาสู่กิจกรรมในโรงเรียนและแม้กระทั่งกิจกรรมของเล่นเดินทางหรือการออกไปสอนการทำของเล่นข้างนอกชุมชน

กลยุทธ์ด้านผู้รับสาร คือ ความสามารถจำแนกเด็กออกเป็นกลุ่ม ๆ เช่น เด็กที่ต้องการเล่น เด็กที่สนใจทำของเล่นทั้งตามธรรมชาติและบนเงื่อนไข ซึ่งแต่ละกลุ่มก็จะมีกรรมวิธีการสอนแตกต่างกัน

ดังนั้นงานวิจัยนี้จะใช้แนวคิดเรื่องความสามารถทางการสื่อสารดังกล่าวเป็นกรอบในการพิจารณาถึงความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนและหลังการเสริมพลังเพื่อวิเคราะห์ว่าการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารให้ผู้สูงอายุแล้วจะส่งผลต่อกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนอย่างไร

2.5 แนวคิดเรื่องทุนของ บัวร์ดิเยอ (Bourdieu)

เนื่องจากมีนักทฤษฎีให้ความหมายของคำว่า “ทุน” ไว้อย่างหลากหลาย หากแต่งานวิจัยเรื่อง “การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน : กรณีชมรมอนุรักษ์จักรยาน อ.ป่าซาง จังหวัดลำพูน” เลือกใช้แนวคิดเรื่อง “ทุน” ของ บัวร์ดิเยอ (Bourdieu) เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ถึง “ต้นทุน” ของผู้สูงอายุซึ่งส่งผลต่อกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้รวบรวมรายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องทุนไว้ดังนี้

ความหมายของคำว่า “ทุน”

นักทฤษฎีที่ให้ความหมายของคำว่า “ทุน” ดังเช่น มาร์กซ์ ให้ความหมายถึง “ทุนเศรษฐกิจ” (Economic capital) ทุนเหล่านี้ปฏิบัติการอยู่ในชีวิตประจำวันผ่านการทำงานของสถาบัน/กลไกต่างๆ ของสังคม เช่น โรงเรียน ศาสนา ครอบครัว สื่อสารมวลชน ฯลฯ สถาบันเหล่านี้ทำงานครอบงำอยู่ตลอดเวลา และทุนดังกล่าวดำรงอยู่ได้ในสังคมด้วย “การผลิตและการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดของทุนเศรษฐกิจ” (Economic reproduction) หากหยุดกระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดเมื่อใด ทุนเศรษฐกิจก็จะหมดชีวิตเมื่อนั้น เช่น เมื่อไม่เอาทุนมาลงทุน

หากแต่ บัวร์ดิเยอ ได้ขยายความหมายของ “ทุน” กว้างออกไปถึงทุนสัญลักษณ์ ทุนวัฒนธรรม และทุนทางสังคม (กาญจนา แก้วเทพ, 2550) โดย บัวร์ดิเยอ อธิบายว่า

(ก) **ทุนเศรษฐกิจ (Economic capital)** ทุนประเภทนี้ได้แก่ รายได้ ทรัพย์สิน/ความมั่งคั่งที่สะสมเอาไว้ เงินทอง สิ่งของที่มีราคาเช่นที่ดิน อาคารบ้านเรือน เครื่องเพชรนิลจินดา รถยนต์/หุ้น/ฯลฯ รูปแบบของทุนประเภทนี้จะดำเนินงานอยู่ในระบบเศรษฐกิจ แต่แน่นอนว่าอาจจะมีการโยกย้ายไหลซึมผ่านไปยังระบบอื่นๆได้

ทุนประเภทนี้เป็นรูปแบบทุนที่มีเหตุมีผล ซึ่งหมายความว่า ประการแรกสามารถคิดคำนวณเป็นปริมาณที่แน่นอนได้ ประการที่สอง สามารถระบุรูปแบบได้อย่างแน่ชัด เช่น เงินสดในธนาคาร ราคาเครื่องจักร/ที่ดิน/ฯลฯ ดังนั้นจึงเป็นการง่ายที่จะศึกษาทุนประเภทนี้ไม่ว่าจะเป็นการวิเคราะห์การสะสมทุน การครอบครองทรัพย์สิน การแลกเปลี่ยน/ถ่ายโอน ฯลฯ เช่นที่ศึกษาโดยวิชาเศรษฐศาสตร์

(ข) **ทุนวัฒนธรรม** บุรดิเยอแบ่งรูปแบบย่อยของทุนวัฒนธรรมออกเป็น 3 รูปแบบคือ

- Objectified form ได้แก่ ทุนวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบของวัตถุ เช่น หนังสือ รูปภาพ ซีดี ฯลฯ ที่ปัจเจกบุคคลครอบครองเป็นเจ้าของ

- Institutionalized form ได้แก่ ทุนวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบของสถาบัน เช่น คุณภาพ/ชื่อเสียงของสถาบันการศึกษา เป็นต้น

- Embodied form ได้แก่ สมรรถนะด้านวัฒนธรรมของปัจเจกบุคคล เช่น ความสามารถ/ความรู้ที่จะพูดเรื่องศิลปะ การมีบุคลิกที่สง่างาม สามารถวางท่าทางได้อย่างงดงาม ความหมายของ embodied form ที่อยู่ในปัจเจกบุคคลนี้อาจจะมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า "Habitus" แต่บุรดิเยอก็ได้ยกตัวอย่างแสดงให้เห็นความแตกต่างกัน

ตัวอย่างเช่น หากบุคคลคนหนึ่งมีความรักในความรู้ของวิชาปรัชญา ทำให้เขาสนใจที่จะเสาะแสวงหาหนังสือปรัชญามาอ่าน สมรรถนะทางวัฒนธรรมเช่นนี้เรียกว่า "Habitus" แต่หากว่าความรู้ปรัชญาดังกล่าวทำให้เขามีชื่อเสียง สามารถไปออกรายการโทรทัศน์ประเภท "แฟนพันธุ์แท้" หรือไปเป็นนักเขียนคอลัมน์ในนิตยสารทำให้มีรายได้ ในช่วงเวลานี้ สมรรถนะดังกล่าวได้คลี่คลายกลายเป็นทุนวัฒนธรรมแบบ embodied form แล้ว หากจะเทียบเคียงกับแนวคิดเรื่อง "มูลค่า" ของมาร์กซ์ ก็อาจจะสรุปได้ว่า Habitus นั้นเปรียบเสมือน**มูลค่าใช้สอย**ของบุคคล (use value) แต่ "ทุนวัฒนธรรมแบบ embodied form" เปรียบเสมือน**มูลค่าแลกเปลี่ยน** (exchange value) นั่นเอง

มูลค่าของทุนวัฒนธรรมนี้จะดำเนินงานอยู่ในระบบวัฒนธรรม ซึ่งบุรดิเยอเห็นว่าในโลกสมัยใหม่ ระบบการศึกษาเป็นระบบวัฒนธรรมที่สำคัญที่สุด เขาได้ยกตัวอย่างของระบบการศึกษาในฝรั่งเศสว่า สาขาวิชาที่สอนนั้นมีคุณลักษณะและมูลค่าไม่เท่ากัน (ใน

สังคมไทยก็เช่นเดียวกัน) เช่น ในฝรั่งเศส คนที่สามารถเรียนวาดรูปและแกะสลักจะถูกมองว่า "มีระดับ" มากกว่าเรียนถ่ายภาพหรือเรียนดนตรีแจ๊ส และแน่นอนว่าถ้าเป็นเพลงแนวป๊อบก็จะยิ่งอยู่ในระดับล่างๆ ดังนั้น บุรีดิเยอจึงสรุปว่า ระบบการศึกษาเป็นตัวผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดโครงสร้างชนชั้นในสังคม เพราะระบบการศึกษานี้มีความเกี่ยวข้องกับทุนทางวัฒนธรรมนั่นเอง

ในโลกแห่งความเป็นจริง เด็กจากชนชั้นกลางและชนชั้นสูงจึงสามารถ "เข้าถึง" ทุนทางวัฒนธรรมตั้งแต่แรกเกิด เช่น สามารถเรียนเปียโน (มีเปียโนอยู่ในบ้าน) เรียนเต้นบัลเล่ต์ ยิมนาสติก ฯลฯ และมีเวลาที่จะซักซ้อมฝึกฝน เมื่อโตขึ้นก็ทำให้มีโอกาสที่จะได้เข้าทำงานดีๆ ด้วยความสามารถพิเศษที่มี รวมทั้งเป็นคนที่มีบุคลิกดี มีท่วงท่าที่สง่างาม มั่นใจในตนเอง ฯลฯ แต่ทว่า บุรีดิเยอเสริมว่า สังคมกลับสร้างมายาคติว่า เด็กเหล่านี้มีแววดี มีความเฉลียวฉลาดมา*ตามธรรมชาติ* ซึ่งเท่ากับปกปิดข้อเท็จจริงเรื่องความสามารถในการสั่งสมทุนทางวัฒนธรรมของคนแต่ละชนชั้นที่ไม่เท่ากัน

(ค) **ทุนสัญลักษณ์ (Symbolic capital)** ทุนประเภทนี้ บุรีดิเยอหมายถึง "สถานภาพ/ชื่อเสียง/การได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่นๆ ที่ทำให้เจ้าของทุนเกิดความได้เปรียบ/เกิดประโยชน์ต่างๆ" ทุนประเภทนี้ดูได้ยากกว่าทุน 2 ประเภทที่กล่าวมา และก็ยากที่จะระบุให้ชัดเจนไปว่า ได้ดำเนินงานอยู่ในระบบแบบใด

สำหรับในสังคมที่มีการแบ่งงานกันทำอย่างสูงมาก ความมีชื่อเสียงจะแยกอยู่ตามสาขา / แวดวง / วงการต่างๆ เช่น ผู้ที่มีชื่อเสียงด้านกล้วยไม้/อาหาร/ดาราศาสตร์/โรคมะเร็ง ฯลฯ และอาจจะรู้จักกันดีเฉพาะภายในแวดวงเท่านั้น

(ง) **ทุนสังคม (Social Capital)** คำว่า "ทุนทางสังคม" นี้เป็นคำที่เราอาจจะพบเห็นได้บ่อยกว่า "ทุนวัฒนธรรม/ทุนสัญลักษณ์" แต่ส่วนใหญ่แล้วเรามักจะพบเห็นจากแนวคิดของ Robert Putnam นักวิชาการอเมริกามากกว่า

ความหมายของทุนสังคมนั้นมี 2 ความหมาย แต่ทั้งสองต่างก็หมายถึง "เครือข่ายทางสังคม" (Network) ทั้งสิ้น เพียงแต่ว่าในความหมายแรก เป็นการมองมาจากตัวโครงสร้างที่มอง "ตัวเครือข่ายจริงๆ" เช่น โครงสร้างของกลุ่มเพื่อนร่วมโรงเรียน เพื่อนร่วมอาชีพ ฯลฯ ส่วนในความหมายที่สองนั้น เป็นมุมมองมาจาก "ปัจเจกบุคคล" ที่มีเครือข่าย และมองว่าเครือข่ายนั้นเป็น*ทรัพยากรอย่างหนึ่งของตน* เช่น เป็นคนมีเส้นสาย/กว้างขวาง จะทำอะไรก็ง่ายและสะดวก ในความหมายที่สองนี้เองที่เป็นความหมาย "ทุนสังคม" ของบุรีดิเยอ

บุรีดิเยอเห็นว่า ทุนสังคมนั้นถือเป็นเสมือนทรัพยากรอย่างหนึ่งที่สามารถเอื้ออำนวยประโยชน์ให้ได้ ดังเช่นที่มักมีคำกล่าวที่ว่า "ไม่สำคัญว่ามี *ผลงานอะไร* สำคัญ

ที่ว่าเป็น**คนของใคร**" มากกว่า และสำหรับทุนสังคมนี้จะกระจายอยู่ตามระบบต่างๆ เช่น เพื่อนร่วมรุ่น เพื่อนโรงเรียนเดียวกัน คนหมู่บ้านเดียวกัน คนแซ่เดียวกัน เป็นต้น

ในการจำแนกแยกแยะทุนประเภทต่างๆ ที่แตกตัวออกมาจาก "ทุนเศรษฐกิจ" ที่มาร์กซ์ได้เริ่มต้นเอาไว้ บุรดิเยอก็ได้เคลื่อนย้ายความสนใจจากที่นักเศรษฐศาสตร์รุ่นก่อนเคยวิเคราะห์ทุนเศรษฐกิจ/ทุนการเมือง มาสู่ทุนด้านวัฒนธรรม/ทุนสัญลักษณ์ และทุนสังคมมากยิ่งขึ้น ซึ่งทุน 3 ประเภทหลังนี้ สื่อสารมวลชนจะเป็นสถาบันที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสะสมและการแลกเปลี่ยนเพิ่มพูนทุนทั้ง 3 ประเภทโดยตรง

ตัวอย่างเช่น โรงเรียนเป็นเครื่องมือในการสะสมทุนวัฒนธรรมและทุนสัญลักษณ์ (Accumulation of Cultural / Symbolic Capital) ดังนั้น จึงมีใช้เพียงแต่คำว่า "ได้เรียนหนังสือจบ" มาเท่านั้น หากแต่ยังสำคัญว่า "จบมาจากโรงเรียนไหน" จบมาด้วย**เกรดเท่าไร** "เป็นลูกศิษย์**ใคร**" อีกด้วย คำตอบเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงปริมาณและคุณภาพของทุนวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

นอกจากนี้ ดังที่กล่าวแล้วว่าทุนเศรษฐกิจที่ต้องมีการผลิตและการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอด (reproduction) และเช่นเดียวกัน "ทุนวัฒนธรรม/ทุนสัญลักษณ์" (Cultural capital/Symbolic capital) ก็ต้องมีกระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดด้วยเหมือนกัน

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับเด็กและกิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน

งานวิจัยนี้เกี่ยวข้องกับเด็กโดยตรง ดังนั้นผู้วิจัยจึงรวบรวมแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเด็กและกิจกรรมสำหรับเด็ก เพื่อเป็นกรอบในการวิเคราะห์กระบวนการทำงานของผู้สูงอายุ ตลอดจนทำความเข้าใจในมิติด้านการสื่อสารระหว่างคนสองวัยที่แตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.6.1 พัฒนาการของเด็ก

การพัฒนาเด็ก หมายถึง การส่งเสริมและจัดกิจกรรมเพื่อเอื้อให้เด็กมีคุณภาพชีวิตที่ดี กล่าวคือเด็กทุกคนควรได้รับการตอบสนองความต้องการพื้นฐาน ส่วนการพัฒนากิจกรรมและบริการเชิงสังคมที่ให้แก่เด็กนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเด็กให้มีคุณค่าต่อสังคม ผู้ใหญ่และสังคมรอบตัวเด็กจะต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้มีส่วนร่วมแสดงบทบาทที่เหมาะสม และสนองตอบต่อสังคมด้วย

โดยความความต้องการพื้นฐานของเด็ก อาจแบ่งได้ 3 ประเภท คือ ประเภทแรกคือความต้องการพื้นฐานทางกายเกี่ยวกับการยังชีพอยู่ได้ ได้แก่ ปัจจัยด้านโภชนาการ สาธารณสุข ที่อยู่อาศัย และสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม ประเภทที่สอง คือ ความต้องการพื้นฐานทางใจที่เกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพ ในฐานะที่เป็นมนุษย์ในสังคม รวมถึงความรู้สึก อารมณ์ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัว ค่านิยม ทัศนคติ และจริยธรรม ประเภทที่สาม คือ ความต้องการที่เกี่ยวข้องกับตัวเอง ได้แก่ ปัจจัยเชิงเชาวปัญญา การเรียนรู้ ด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษาและ อาชีพ เป็นต้น อย่างไรก็ตามทั้งสามประเภทดังกล่าวจำเป็นต้องพัฒนาอย่างเป็นกระบวนการร่วมกันไป นอกจากนี้สภาพแวดล้อมทางสังคมอันประกอบด้วย โครงสร้างระบบความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับชุมชนอื่นๆ โครงสร้างเชิงเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และอื่น ๆ ล้วนมีอิทธิพลต่อการพัฒนาเด็กทั้งสิ้น

เด็กนับว่าเป็นช่วงวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านอย่างรวดเร็วทั้ง พัฒนาการด้านร่างกายและสติปัญญา และอาจกล่าวได้ว่าเด็กเป็นวัยแห่งการเรียนรู้ โดย องค์การยูนิเซฟ (2546 : 40) ได้ให้ความหมายของ “เด็ก” ว่า หมายถึง บุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี

โดยสามารถแบ่งเด็กออกเป็น 3 ช่วงวัยตามพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ และสังคม ได้แก่ วัยเด็กตอนต้น วัยเด็กตอนกลาง และ วัยรุ่น โดยงานวิจัยนี้ ทำการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับชมรมหนูรักจักรยานที่เป็นเด็กและเยาวชน ซึ่งอยู่ในกลุ่มวัยเด็ก ตอนกลางและวัยรุ่น ที่มีอายุระหว่าง 6-18 ปี จึงขอกล่าวถึงเฉพาะเด็กตอนกลางและวัยรุ่น ดังนี้

พัฒนาการด้านต่างๆ ในแต่ละช่วงวัยของเด็กมีความสำคัญและการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา วัยเด็กเป็นวัยที่เต็มไปด้วยพลังกำลัง การเรียนรู้ โดย ศรีเรือน แก้วกังวาน (2545) กล่าวว่า วัยเด็กตอนกลาง ระหว่างอายุ 6-12 ปี เพื่อนร่วมวัยจะมีความสำคัญมาก เริ่มคิดในลักษณะของเหตุผล ความจำและความสามารถทางภาษามีการพัฒนาได้รวดเร็ว มีพัฒนาการด้านความคิดเกี่ยวกับตนเองมากขึ้น พลังกำลังเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด แม้จะมีพัฒนาการด้านร่างกายช้าอย่างค่อยเป็นค่อยไป เป็นวัยที่ไม่อยู่นิ่ง ชอบเล่น และทำกิจกรรมที่ใช้ความเร็ว และสามารถทำกิจกรรมที่ซับซ้อนและสร้างสรรค์ได้ ในด้านอารมณ์เด็กวัยนี้รู้จักควบคุมและแสดงอารมณ์ได้อย่างเหมาะสมเมื่ออยู่รวมเป็นกลุ่ม ในด้านสังคมเด็กวัยนี้ชอบการเล่นรวมกลุ่ม ดังนั้นจึงต้องการคำยกย่อง การได้รับความสำคัญ การรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ

ส่วนวัยเด็กที่เข้าสู่ช่วงวัยรุ่น อายุระหว่าง 12-18 ปี มีการเปลี่ยนแปลงด้านสรีระทางร่างกายอย่างชัดเจนและรวดเร็ว เพื่อนมีอิทธิพลต่อความคิดค่อนข้างมาก และเริ่มคิดได้ในทุกรูปแบบของความคิดและในเชิงนามธรรม เป็นวัยที่ถือตนเองเป็นใหญ่ในหลายๆแง่มุม ในด้านอารมณ์เด็กวัยนี้จะมีอารมณ์รุนแรง และเปลี่ยนแปลงง่าย เชื้อมั่นตนเองสูง ในด้านสังคม เป็นวัยที่จับกลุ่มได้นานขึ้น เลือกรับเป็นสมาชิกของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ชอบทำตามกลุ่มเพื่อน ครอบครัวเริ่มมีอิทธิพลน้อยลง

2.6.2 ประเภทของกิจกรรมและเทคนิคการจัดกิจกรรมสำหรับเด็ก

หากกล่าวถึงกิจกรรม (Activity) หรือชุดของปฏิบัติการต่างๆ ที่สร้างความสัมพันธ์เพื่อสนองตอบต่อความสนใจของเด็กในการพัฒนาเด็กและเยาวชนนั้น ราชพร จันทรสวาท (2548) กล่าวว่า กิจกรรมหรือนันทนาการ คือ การที่บุคคลหรือชุมชนได้มีส่วนร่วมในการประกอบกิจกรรมตามที่ตนเองมีความสนใจ และกิจกรรมนั้นก่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาอารมณ์สุข สนุกสนานและสุขสงบ นอกจากนี้กิจกรรมในความหมายของ ราชพร จันทรสวาท ยังมีความหมายครอบคลุมไปถึงลักษณะของกระบวนการ (Process) ที่ช่วยพัฒนาประสบการณ์หรือคุณภาพชีวิตของบุคคลหรือสังคม โดยอาศัยกิจกรรมเป็นสื่อในช่วงเวลาว่าง ดังนั้นการเล่นจึงเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งด้วยเช่นกัน

สำหรับรูปแบบของกิจกรรมมีหลากหลายประเภท สมชาติ กิจยรรยง (2540) ได้แบ่งกิจกรรมไว้ 5 ประเภท ได้แก่

- 1) กิจกรรมละลายพฤติกรรม (Break the Ice) เป็นกิจกรรมที่สร้างความคุ้นเคยระหว่างกันหรือเปิดเผยตนให้ผู้อื่นได้รู้จัก
- 2) กิจกรรมเพื่อประสบการณ์การเรียนรู้ (Classroom Activities) เป็นกิจกรรมที่เน้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทศนคติ ความเข้าใจ และก่อให้เกิดทักษะใหม่ๆ อันนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต
- 3) กิจกรรมสันทนาการหรือนันทนาการ (Recreation Activities) เป็นการเสริมบรรยากาศให้มีความสุขสนุกสนานเพื่อคลายจากความตึงเครียด และสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้เข้าร่วมกิจกรรม
- 4) กิจกรรมเข้าจังหวะ (Rhythmic Activities) เป็นกิจกรรมที่ร่างกายและจิตใจมีสมาธิในกลุ่มมากขึ้นปฏิบัติตามเสียงของต้อจังหวะหรือเสียงดนตรีประกอบ

5) กิจกรรมทดสอบสมรรถภาพ (Self Testing Activities) กิจกรรมที่ส่งเสริมความสามารถด้านความแข็งแรง สมรรถภาพทางร่างกายและกล้ามเนื้อในการเคลื่อนไหว

ขณะที่ จรวยพร ธรณินทร์ (อ้างถึงใน รชพร จันทร์สว่าง ,2548:15) แบ่งประเภทของกิจกรรมตามลักษณะของกิจกรรม ได้ 11 ประเภท ได้แก่

- 1) ศิลปหัตถกรรม (art and crafts) เป็นกิจกรรมงานใช้ฝีมือ เช่น การปั้น การจักสาน การประดิษฐ์ การประกอบอาหาร ฯลฯ
- 2) กิจกรรมเกม กีฬา (games, sports & athletics) เป็นกิจกรรมเน้นการเคลื่อนไหวของร่างกาย เช่น กีฬาทางน้ำ กีฬาในร่ม กีฬากลางแจ้ง เป็นต้น
- 3) งานอดิเรก (hobbies) เป็นกิจกรรมทำในยามว่าง เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ
- 4) การเล่นดนตรี (music) และการร้องเพลง
- 5) การฟ้อนรำ การเต้นรำ และกิจกรรมเข้าจังหวะ (dance) เป็นกิจกรรมการเคลื่อนไหวร่างกายประกอบเสียงดนตรี
- 6) การแสดงละคร ภาพยนตร์ การแสดง (drama) ทุกชนิด
- 7) กิจกรรมนันทนาการภายนอกเมือง (outdoor recreation) เป็นกิจกรรมกลางแจ้งที่ต้องการความเพลิดเพลินจากธรรมชาติ เช่น การออกศึกษาธรรมชาติ การเดินทางไกล การพักผ่อน
- 8) กิจกรรมการอ่าน เขียน พูด (reading writing & speaking) การเขียนบทความ การอ่านหนังสือ การได้วาที การสนทนากับเพื่อนบ้าน เป็นต้น
- 9) กิจกรรมทางสังคม (social activating) เป็นกิจกรรมที่มีส่วนร่วมในสังคม ได้แก่ การประชุมพบปะ สังสรรค์ การสมาคมสโมสรต่างๆ เพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เป็นต้น
- 10) กิจกรรมพิเศษ (special activity) เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในโอกาสสำคัญ เพื่อประโยชน์ต่อประชาชน หรือสมาชิกในกลุ่ม อาจจะเป็นกิจกรรมทางศาสนา หรือเทศกาลประเพณีต่างๆ
- 11) กิจกรรมบริการอาสาสมัคร (voluntary services) เป็นกิจกรรมที่ให้บริการเพื่อสาธารณะประโยชน์ เช่น การบริการต่างๆ เพื่อช่วยเหลือ

ชุมชน หรือสังคม เช่น อาสาสมัครในศูนย์เยาวชน เป็นอาสาสมัครทำงาน เพื่อกลุ่มเยาวชนที่ด้อยโอกาสในสังคม คนพิการ คนชรา เป็นต้น

ลักษณะของกิจกรรมมีรูปแบบมากมาย ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม ในการ นำกิจกรรมไปใช้ และอาจเกี่ยวข้องกับ สถานที่ เวลา ความสัมพันธ์ วัตถุประสงค์ และความ สนใจอีกด้วย

2.6.3 เทคนิคการจัดกิจกรรมกลุ่ม

ทศนา แหมมณี (อ้างถึงใน ปานทิพย์ ลิขะไชย : 39-41) กล่าวถึงเทคนิค การจัดกิจกรรมกลุ่มสำหรับเด็ก ดังนี้

- 1) เกม (game) เป็นวิธีการหนึ่งซึ่งสามารถนำมาใช้ในการสอนเด็ก โดยการ สร้างสถานการณ์สมมติขึ้น ให้เด็กลงเล่นเองภายใต้ข้อตกลงหรือกติกา บางอย่างที่กำหนดไว้ ซึ่งเด็กต้องตัดสินใจทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีผลต่อ การแพ้ชนะ วิธีการนี้จะช่วยให้เด็กวิเคราะห์ความรู้สึกนึกคิดและ พฤติกรรมต่างๆที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ นอกจากนั้นยังช่วยให้เด็กเกิด ความสนุกสนานในการเรียนด้วย
- 2) บทบาทสมมติ (role-play) เป็นวิธีการอีกวิธีการหนึ่งที่มีความนิยม มี ลักษณะเป็นสถานการณ์สมมติ แต่มีการกำหนดบทบาทของผู้เล่นใน สถานการณ์ที่สมมติขึ้นมาแล้ว ให้ผู้เล่นสวมบทบาทนั้นและแสดงออก ตามธรรมชาติโดยอาศัยบุคลิกภาพ ประสบการณ์ ความรู้สึก และ พฤติกรรมของตนอย่างลึกซึ้ง และยังช่วยสร้างบรรยากาศเรียนรู้ให้ น่าสนใจน่าติดตาม
- 3) กรณีตัวอย่าง(case) เป็นวิธีการที่ใช้กรณีหรือเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจริง มาดัดแปลงให้เป็นตัวอย่างให้เด็กได้วิเคราะห์และอภิปรายเพื่อสร้าง ความเข้าใจและฝึกฝนหาทางแก้ไขปัญหา วิธีการจะช่วยให้เด็กฯ รู้จักคิด และพิจารณาข้อมูลที่ตนได้รับอย่างถี่ถ้วน การอภิปรายช่วยให้เด็กได้ แลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน รวมทั้งนำกรณีต่างๆที่คล้ายคลึงกับชีวิต จริงมาช่วยให้เกิดการเรียนรู้
- 4) สถานการณ์จำลอง (simulation) คือการจำลองเหตุการณ์จริงหรือสร้าง เสริมสถานการณ์ให้ใกล้เคียงความจริงแล้วให้เด็กลงไปอยู่ใน

สถานการณ์นั้นจะมีปฏิริยาโต้ตอบกัน วิธีการนี้จะช่วยให้เด็กได้มีโอกาสทดลองแสดงพฤติกรรมต่างๆ ซึ่งในสถานการณ์จริงเด็กอาจไม่กล้าแสดง เพราะอาจเป็นการเสี่ยงต่อผลที่จะได้รับจนเกินไป

- 5) ละคร (acting or dramatization) คือ วิธีการที่让孩子ได้ทดลองแสดงบทบาทตามบทที่เขียนหรือกำหนดไว้ โดยต้องแสดงตามบทบาทที่กำหนดซึ่งนำบุคลิกและความรู้สึกนึกคิดของตนเข้าเกี่ยวข้อง ความเข้าใจนี้จะมีส่วนช่วยเสริมสร้างความเห็นอกเห็นใจกัน นอกจากนี้การที่เด็กมีโอกาสได้แสดงละครร่วมกันจะช่วยฝึกให้นักเรียนเกิดความรับผิดชอบในการเรียนรู้ร่วมกันและได้ฝึกการทำงานร่วมกัน
- 6) กลุ่มย่อย (small group) วิธีการใช้กลุ่มย่อยนี้เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กทุกคนมีโอกาสในการแสดงออกและช่วยให้ได้ข้อมูลเพิ่มขึ้น สามารถใช้กลุ่มย่อยได้หลายวิธีขึ้นอยู่กับผู้จัด

อย่างไรก็ตามการเลือกกิจกรรมสำหรับเด็กนอกจากเลือกตามความสนใจของเด็กแล้ว ยังต้องพิจารณาให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็กและวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมด้วย นอกจากนี้ สุมนา พานิช (อ้างถึงใน ปานทิพย์ ลิขะไชย:2548) กล่าวว่าเทคนิคในการจัดกิจกรรมสำหรับพัฒนาเด็กไว้ 5 ประการ ได้แก่

- 1) การเตรียมเนื้อหาและกิจกรรมที่เป็นประสบการณ์ตรง ควรสามารถยึดหยุ่นได้
- 2) คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างวัย
- 3) ควรให้เด็กมีโอกาสในการเลือกแสดงความคิดเห็นในความต้องการของเด็กเอง
- 4) ควรให้เด็กได้แสดงผลงาน หรือสร้างความคิดเอง สามารถมีโอกาสชื่นชมความสำเร็จในงานของตนเอง
- 5) ในแต่ละกิจกรรมต้องจัดเวลาให้เหมาะสม ให้มีความสมดุลระหว่างกิจกรรมและควรแทรกการเล่นเพื่อความสนุกสนานเพื่อให้จดจำได้ง่ายขึ้น

นอกจากนี้หากกล่าวในมิติด้านการสื่อสาร จากงานวิจัยของ ปานทิพย์ ลิขะไชย (2548) ยังพบว่าในการทำกิจกรรมสำหรับเด็กต้องเน้นกระบวนการสื่อสารแบบมี

ส่วนร่วม แต่ระดับของการมีส่วนร่วมของเด็กขึ้นอยู่กับปัจจัยที่แตกต่างกันไป โดยปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กเกิดการมีส่วนร่วม ได้แก่

1. แรงจูงใจ เพื่อให้เด็กสามารถออกแบบและจัดการงานที่ซับซ้อนได้ หากพวกเขารู้สึกถึงความเป็นเจ้าของงาน
2. การสนับสนุนและอาศัยผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่จะให้คำแนะนำและมีส่วนร่วมหรือเรียนรู้คู่กับเด็กได้
3. ความเป็นชุมชน สภาพทางวัฒนธรรม และครอบครัวของเด็ก ควรและให้ความรู้สึกที่มีความหวังกับเด็ก
4. ผลของความสำเร็จ ควรเปิดเผยถึงผลของความสำเร็จให้เด็กเกิดความเชื่อมั่นในตนเองต่อไป

จากแนวคิดเกี่ยวกับเด็กและกิจกรรมสำหรับเด็กดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้ใช้เป็นกรอบคิดในการตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ เรื่อง “การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน : กรณีชมรมหนูรักจักรยาน อ.ป่าซาง จังหวัดลำพูน” ซึ่งผู้สูงอายุมีการออกแบบกิจกรรมและสอดแทรกเนื้อหาเพื่อพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม ระเบียบวินัย การออม และคุณค่าของความเป็นเด็กไทย เช่น ความกตัญญู การเชื่อฟังพ่อแม่ การเคารพบนอบผู้ใหญ่ เป็นต้น หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการพัฒนาเพื่อให้เป็นเด็กดี ซึ่งในปัจจุบันการอบรมบ่มเพาะดังกล่าวข้างต้นจะค่อยลดน้อยลงไปทุกที และจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับเด็ก ผู้วิจัยพบว่าในระหว่างปี พ.ศ.2506 ถึง 2512 สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลของสังคมต่อการพัฒนาเด็กอยู่ 3 เรื่อง ได้แก่ อิทธิพลของสังคมต่อการพัฒนาเด็ก ที่ตำบลนาป่า อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี อิทธิพลของสังคมต่อการพัฒนาเด็กที่หมู่บ้านพรานหมื่น จังหวัดอุดรธานี และ อิทธิพลของสังคมต่อการพัฒนาเด็กที่หมู่บ้านอุเม็ง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า วิถีชีวิตของคนไทยในหมู่บ้านต่างๆ ของภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ และวิธีการอบรมเลี้ยงดูที่ปฏิบัติในภาคต่างๆ มีลักษณะอะลุ่มอล่วย เน้นการอบรมเลี้ยงดูที่อยู่ในกรอบของคุณธรรมไว้ 5-6 ประการ ได้แก่ คุณธรรมแห่งความไม่ก้าวร้าวรุกราน ความกตัญญูรู้คุณ ความซื่อสัตย์ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเคารพผู้อาวุโสและผู้มีอำนาจ และความเหมาะสมในด้านกิริยามารยาท และยังมีค่านิยมสำคัญอีก 2 ประการ ซึ่งได้แก่ ความเกรงใจ และความอ่อนน้อมถ่อมตน อีกทั้งยังมีการให้ความสำคัญต่อการอบรมเด็กให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศ ลักษณะหรือวิธีการอบรม

ดังกล่าวประกอบกับสังคมแต่ละระดับในขณะนั้น มีความสอดคล้องกันในการปฏิบัติ โดยเฉพาะสังคมทางบ้านและสังคมทางโรงเรียน จึงผลิตให้เด็กในสังคมไทยในอดีตมีลักษณะที่แตกต่างไปจากเด็กในปัจจุบัน คือ เด็กไทยแต่อดีตจะมีบุคลิกภาพแบบไม่ก้าวร้าว รุกราน อ่อนน้อม ซื่อสัตย์สุจริต กตัญญูรู้คุณ ให้ความสำคัญต่อผู้อาวุโสและผู้มีอำนาจ และมีกิริยามรรยาทที่เหมาะสมกับกาลเทศะ เหตุผลที่เป็นเช่นนั้นอันเนื่องมาจากในอดีตพ่อแม่และปู่ย่าตายายในครอบครัวเป็นตัวหลักสำคัญในการพัฒนาเด็ก เด็กสามารถเลียนแบบในการพัฒนาลักษณะทั้งทางจิตใจและพฤติกรรม จากตัวแบบซึ่งเป็นผู้ให้การอบรมเลี้ยงดูได้อย่างไม่สับสน

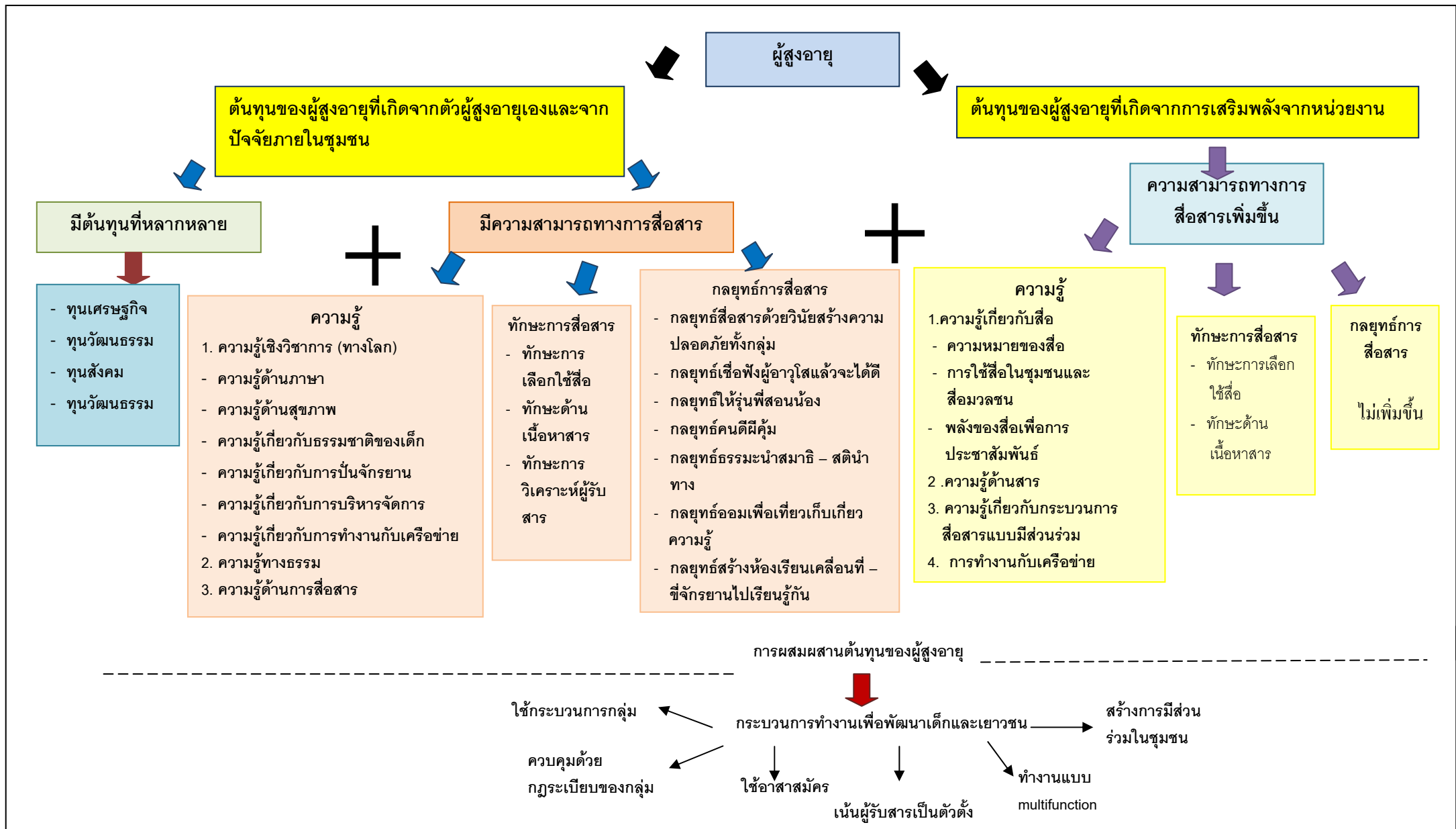
หากในเวลาต่อมาครอบครัวในสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลง โดยมารดาของเด็กก้าวไปสู่โลกของการทำงานภายนอกกันมากขึ้น ทำให้บทบาทของพ่อแม่ในการอบรมเลี้ยงดูต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงนี้มีผลต่อการปฏิบัติตนของพ่อแม่ที่มีต่อลูกของตนและเปิดโอกาสให้สื่อต่างๆ เริ่มเข้ามามีบทบาท ในกระบวนการอบรมเลี้ยงดูและเด็กเกิดการเรียนรู้โดยกระบวนการอื่นๆ มากขึ้น และเมื่อถึงยุคโลกาภิวัตน์ คือประมาณปี พ.ศ.2530 เป็นต้นมา มีการให้ความสำคัญต่อเรื่องการให้เด็กไทยมีชีวิตการเรียนรู้ที่ทัดเทียมกันมากขึ้น กล่าวคือ ต้องการเห็นเด็กไทยทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในฐานะสังคม เศรษฐกิจระดับใดได้รับการดูแลช่วยเหลือให้เขามีโอกาสเรียนรู้สิ่งที่มีคุณค่าต่างๆ ในชีวิตให้มากที่สุด ตลอดจนสอนให้เด็กๆ ได้มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายใกล้เคียงกับธรรมชาติ สามารถเรียนรู้ร่วมกัน และรู้จักเรียนรู้ความต้องการของตนเองด้วย พ่อแม่และครูจึงถูกบังคับให้ต้องเริ่มปรับบทบาท จากการอบรมปลูกฝังที่เคยแต่เป็นผู้สั่งและให้เนื้อหาอย่างเดียว มาเป็นการใช้วิธีการแนะแนวทางให้เด็ก ได้เห็นปัญหาและหาทางเลือกหรือช่องทางต่างๆ ในการแก้ปัญหาให้กับเด็กมากขึ้น

จากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาทั้งหมดในบทนี้ ผู้วิจัยจะได้นำไปใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ถึงต้นทุนของผู้สูงอายุและการผสมผสานต้นทุนดังกล่าวในพัฒนาเด็กและเยาวชนในชมรมอนุรักษ์จักรยาน ตลอดจนถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชนต่อไป

2.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดเพื่อใช้ในการศึกษาและกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

เนื่องจาก การวิจัยเรื่อง “การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน : กรณีชมรมหนูรักจักรยาน อ.ป่าซาง จังหวัดลำพูน” นี้ เป็นการศึกษาสื่อบุคคลซึ่งเป็นผู้สูงอายุ และเป็นสื่อที่มีลักษณะเฉพาะบุคคล ดังนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงลึกจึงใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทั้งในการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการศึกษาถึงการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุและผสมผสานต้นทุนของผู้สูงอายุในกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

ดังนั้น ผู้วิจัยจะทำการวิจัยสนาม (Field research) เพื่อทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) สังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation observation) ในกิจกรรมต่างๆ และ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ (Documentary Data) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

งานวิจัยนี้ทำการศึกษาผู้สูงอายุสองท่านซึ่งเป็นกรณีศึกษา ได้แก่ ลุงจันทร์ และ ป้าพรรณ เขียวพันธุ์ ผู้ก่อตั้งชมรมหนูรักจักรยาน ต.บ้านเรื่อน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน เด็กๆ สมาชิกในชมรมหนูรักจักรยาน ผู้ปกครองของเด็กในชมรมหนูรักจักรยาน ผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ ได้แก่ เจ้าของร้านนงอะไหล่นด์ หน่วยงานภายนอกที่เคยร่วมกิจกรรมกับชมรมหนูรักจักรยาน

3.2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้ ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูล 3 วิธีการ ได้แก่ การจะใช้เครื่องมือ 3 ชิ้น คือ

3.2.1 การเก็บข้อมูลจากเอกสาร

การเก็บข้อมูลจากเอกสาร เป็นการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบริบทชุมชน ความเป็นมาและกิจกรรมของชมรมหนูรักจักรยาน ต้นทุนที่เกิดจากการเสริมพลัง

ความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก โดยผู้วิจัยจะทำการศึกษาเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

- (1) เอกสารสิ่งพิมพ์ที่มีคอแลนหรือบทความเกี่ยวกับล่งจันทรและป่าพรณ และที่เกี่ยวกับชมรมหนุรักจักรยาน เพื่อทราบถึงประวัติการดำเนินงาน ขาวคราวความเคลื่อนไหว การดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมาของชมรม หนุรักจักรยาน
- (2) วิทยานิพนธ์และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับล่งจันทร สื่อบุคคล ทุน สังคม ซึ่งได้รวบรวมไว้แล้วในบทที่ 2
- (3) เอกสารของโครงการล่งสร้างสรรคสุภาพ ในปี 2548 – 2551 ซึ่งเป็น ช่วงที่มีการจัดกิจกรรมร่วมกับชมรมหนุรักจักรยาน ได้แก่ รายงานการ ประชุม รายงานความก้าวหน้าของโครงการฯ

3.2.2 การศึกษาข้อมูลประเภทวิดีโอ เทป ซีดี ภาพถ่าย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาข้อมูลจากวิดีโอ เทป ซีดี ภาพถ่าย ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับล่งจันทรและป่าพรณ และชมรมหนุรักจักรยาน จากกิจกรรมที่จัดขึ้นของ โครงการล่งสร้างสรรคสุภาพ เพื่อศึกษาถึงรูปแบบลักษณะกิจกรรม ตลอดจนวิธีการ/ กระบวนการทำงานของโครงการฯเพื่อเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารให้ล่งจันทรและ ป่าพรณ เช่น กระบวนการสื่อสาร การเลือกใช้สื่อ วิชิตัด เนื้อหาการจัดกิจกรรมของโครงการ ล่งสร้างสรรคสุภาพ (สสสส.)

3.2.3 การศึกษาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต

ผู้วิจัยจะทำการศึกษาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต โดยศึกษาถึงข้อมูล ที่เกี่ยวข้องกับชมรมหนุรักจักรยานและชมรมอื่นๆ ที่ใช้จักรยานเป็นสื่อกิจกรรม เพื่อเป็นแนวทาง การเปรียบเทียบความเหมือนและต่างของกระบวนการทำงานของกรณีศึกษากับบุคคลอื่นๆ ตัวอย่างเช่น

- webindex.sanook.com/ ขาวสารเกี่ยวกับชมรมจักรยานต่างๆ
- www.thaibike.com/ ชมรมจักรยานไทย
- www.thaicycling.com/ ชมรมจักรยานเพื่อสุภาพแห่งประเทศไทย
- <http://kmpolsci.blogspot.com/2008/06/empowerment.html>

3.2.4 การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์รายบุคคลและการสัมภาษณ์กลุ่ม

ในการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ ทำการสัมภาษณ์ทั้งรายบุคคล ได้แก่ ลุงจันทร์ ป้าพรรณ เจ้าของร้านนงอะไหลยนต์ เป็นต้น และการสัมภาษณ์กลุ่ม ได้แก่ ผู้ปกครอง และเด็กๆ สมาชิกชมรมหนูรักจักรยาน เป็นต้น เพื่อศึกษาถึงข้อมูลในส่วนที่เป็น ประวัติและภูมิหลังของลุงป้า วิธีการทำงานกับเด็ก การทำงานกับหน่วยงานภายนอก และ ปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มของสมาชิกในชมรม

รายชื่อกลุ่มตัวอย่างที่ได้ทำการสัมภาษณ์ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่

- (1) ลุงจันทร์ และป้าพรรณ เจ้าของร้าน
- (2) นาง การะเกด ชัยวงศ์ ผู้ปกครองเด็ก
- (3) นาง ทศนีย์ อินทจักร ผู้ปกครองเด็ก
- (4) ด.ช.พงศกรณ์ สันยศทัศน์ (น้องเค) สมาชิกชมรมหนูรักจักรยาน
- (5) ด.ญ. จามจุรีย์ วงศ์หมึก (น้องหญิง) สมาชิกชมรมหนูรักจักรยาน
- (6) ด.ช.พิชัย จินนารินทร์ (น้องต่อ) สมาชิกชมรมหนูรักจักรยาน
- (7) นาย พิสิฐ บุญแก้ว (เบงค์) สมาชิกชมรมหนูรักจักรยาน
- (8) นาย ทนงค์ดี อืดเดช เจ้าของร้านจักรยาน

3.2.5 การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชมรมหนูรักจักรยาน เพื่อให้ทราบถึงแนวทางการทำงานของชมรมฯ และความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุ จำนวน 4 ครั้ง คือ วันที่ 5-8 มิถุนายน พ.ศ. 2551 วันที่ 12-14 ตุลาคม 2551 วันที่ 7-10 กุมภาพันธ์ 2552 วันที่ 29-31 ตุลาคม 2552 ซึ่งเป็นการสังเกตกิจกรรมการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในวันเสาร์ กิจกรรมการซ่อมดนตรีไทย การปั่นจักรยาน รวมถึงการสังเกตถึงพฤติกรรมของเด็กๆ สมาชิกในชมรมหนูรักจักรยาน และสังเกตปฏิสัมพันธ์ระหว่างลุงป้า และระหว่างเด็กๆ ในชมรมหนูรักจักรยาน

โดยผู้วิจัยกำหนดบทบาทของตนเองทั้งในฐานะ “คนใน” (insider) และ “คนนอก” (outsider) ในการเก็บข้อมูล บทบาทของ “คนใน” ผู้วิจัยจะเข้าไปอยู่ร่วมกับลุงจันทร์และป้าพรรณ เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชมรมหนูรักจักรยาน ซึ่งจะทำให้เข้าใจประเด็นต่างๆ ผ่านสายตา มุมมอง ทักษะ และระบอบวิธีคิด เสมือนเป็นสมาชิกคนหนึ่ง ในชมรมหนูรักจักรยาน ในอีกด้านหนึ่งบทบาทของ “คนนอก” ผู้วิจัยทำตนเสมือนคนนอกโดยกำหนดบทบาทเป็นนักวิจัยที่เข้าไปสังเกตการณ์เพื่อศึกษาวิเคราะห์กระบวนการทำงานของลุงจันทร์

และป่าพรณ เด็กๆ ในชมรมหนูรักจักรยาน ผู้ปกครอง และผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เพื่อให้เห็นภาพรวมของกระบวนการสื่อสารภายในชมรม และเห็นความสัมพันธ์ของความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุที่ใช้ในการสร้างและพัฒนาเด็กและเยาวชน

นอกจากนี้ ผู้วิจัยจะทำการจดบันทึกภาคสนาม พร้อมทั้งถ่ายรูป เพื่อให้คุณภาพในการสังเกตดียิ่งขึ้น โดยในระหว่างการสังเกตจะทำการจดบันทึกข้อความที่สำคัญหรือสิ่งสำคัญที่พบเห็น จากนั้นหลังจากกลับจากการร่วมกิจกรรมเหล่านี้ ผู้วิจัยจะทำการบันทึกภาคสนาม โดยบันทึกถึงเหตุการณ์ต่างๆ โดยแบ่งการบันทึกดังนี้

- (1) จดบันทึกถึงสิ่งที่สังเกตได้จากความเป็นจริง บรรยายอย่างละเอียดถึงสิ่งแวดล้อม สถานที่ บุคคล เหตุการณ์ คำพูด การกระทำ พฤติกรรมต่างๆ
- (2) นำสิ่งที่สังเกตมาทำการตีความเบื้องต้น โดยใช้แนวคิดทฤษฎีของงานวิจัยมาประกอบในการตีความ และสร้างสมมติฐานชั่วคราวของสิ่งที่ตีความนั้นๆ
- (3) ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบข้อมูลที่เก็บมาและจากการวิเคราะห์ด้วยเทคนิคสามเส้า (triangulation) โดยการสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างหลายๆ กลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลจากหลายๆ แหล่งข้อมูล และทำการวิเคราะห์หลายวิธี

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ด้วยการตีความ (Interpretation) จากข้อมูลต่างๆ ทั้งข้อมูลเชิงเอกสาร ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และข้อมูลจากการสังเกตการณ์ โดยการตีความนั้นผู้วิจัยจะกระทำบนฐานคิดจากกรอบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง โดยเชื่อมโยงจากทฤษฎีซึ่งเป็นนามธรรมเข้ากับปรากฏการณ์จริงที่เป็นรูปธรรม ภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อทำการวิเคราะห์ตีความในประเด็นต่างๆ ดังนี้

- 3.3.1 วิเคราะห์ต้นทุนทางวัฒนธรรมของลูกป้า ในฐานะสื่อบุคคลที่เป็นผู้สูงอายุ
- 3.3.2 วิเคราะห์ต้นทุนใหม่ที่เกิดจากการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก (โครงการสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาพ) และเปรียบเทียบความสามารถทางการสื่อสารก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก
- 3.3.3 วิเคราะห์การผสมผสานต้นทุนต่างๆ ในกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน
- 3.3.4 วิเคราะห์กระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน

3.4 การนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอข้อมูลของงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นต่างๆ เพื่อตอบโจทย์การวิจัย โดยแบ่งเป็นบทๆ ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

บทที่ 4 ปัจจัยภายในชุมชน : ต้นทุนในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนของผู้สูงอายุ

บทที่ 5 การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก

บทที่ 6 ความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุ เปรียบเทียบก่อนและหลังการเสริมพลังจากหน่วยงานภายนอก

บทที่ 7 การผสมผสานทุนของผู้สูงอายุในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

บทที่ 8 กระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน

บทที่ 9 สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

บทที่ 4

ปัจจัยภายในชุมชน : ต้นทุนในการทำงาน เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนของผู้สูงอายุ

บทนี้จะกล่าวถึง ผู้สูงอายุในฐานะ “สื่อบุคคลเพื่อการพัฒนา” ซึ่งเป็นพื้นฐานความเข้าใจผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ โดยความเข้าใจส่วนใหญ่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ ชี้ให้เห็นว่าผู้สูงอายุโดยทั่วไปเป็นผู้มีความเสื่อมถอยในด้านร่างกายและถูกมองว่าหมดประโยชน์ หากแต่งานวิจัยนี้จะชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษาของงานวิจัยนี้ คือ ลุงจันทร์และป้าพรรณ เขียวพันธุ์ สองสามีภรรยา เป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพและยังสามารถทำประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนในฐานะสื่อบุคคลได้ด้วยการทำกิจกรรมสร้างและพัฒนาเด็กๆ ภายใต้ชมรมที่ชื่อว่า “ชมรมหนูรักจักรยาน” หมู่บ้านหนองคู ต.บ้านเรื่อน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน

หากพิจารณาด้วยมิติทางการสื่อสารจะพบว่า ผู้สูงอายุของงานวิจัยนี้มีลักษณะเฉพาะที่น่าสนใจ และแตกต่างจากงานวิจัยสื่อบุคคลที่เป็นผู้สูงอายุอื่นๆ เช่น สื่อบุคคลในงานวิจัยนี้เป็นผู้สูงอายุที่ทำงานกับเด็กซึ่งมีความแตกต่างระหว่างคนสองวัยนี้เป็นอย่างมาก ส่งผลต่อความน่าสนใจในเรื่องการสื่อสาร เนื่องจากการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารที่มีความแตกต่างกันมักเป็นเรื่องยาก ขณะที่งานวิจัยสื่อบุคคลอื่นมักเป็นการศึกษาผู้สูงอายุที่ทำงานกับผู้สูงอายุด้วยกัน ตัวอย่างเช่น งานวิจัยของ โฆษิต ไชยประสิทธิ์ (2546) ที่ศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ เช่นเดียวกันกับงานวิจัยของ กัจจกร หลุยยะพงศ์ (2552) ที่ทำการศึกษาอัตลักษณ์และความสามารถทางการสื่อสารของแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการใช้ความสามารถทางการสื่อสารระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีงานวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่ทำงานกับเด็กเช่นเดียวกันกับงานวิจัยนี้ คือ งานวิจัยของรัตติกาล เจนจัด (2548) ซึ่งเป็นการศึกษาความสามารถผู้สูงอายุในการทำงานกับเด็ก หากแต่ผู้สูงอายุในงานวิจัยของรัตติกาลเลือกใช้ “ของเล่นพื้นบ้าน” เป็นสื่อในการทำงานกับเด็ก ส่วนลุงจันทร์และป้าพรรณ ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ทำงานเพื่อพัฒนาเด็กโดยเลือกใช้ “จักรยาน” เป็นสื่อในการทำกิจกรรมการสื่อสารเรื่องสุขภาพและสอนให้เด็กเป็นคนดี ขณะที่การใช้จักรยานเป็นสื่อนั้นต้องใช้เร็วแรงและกำลังมาก ซึ่งสวนทางกับสภาพร่างกายของผู้สูงอายุ ความแตกต่างดังกล่าวส่งผลต่อกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในการพัฒนา ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ประการสำคัญในการศึกษาของงานวิจัยนี้

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเริ่มจากการวิเคราะห์ทุนของผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษาของงานวิจัยนี้ เนื่องจากมีใช้ว่าผู้สูงอายุทุกคนจะสามารถทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนได้เสมอไป ในกระบวนการทำงานพัฒนานั้นจำเป็นต้องมี “ต้นทุน” ต่างๆ ที่ช่วยหนุนเสริมการทำงาน ใน 2 ส่วนสำคัญ ได้แก่ ทุนที่เกิดจากตัวผู้สูงอายุเองและปัจจัยภายในชุมชน (จะนำเสนอในบทนี้) และทุนที่เกิดจากการเสริมพลังจากหน่วยงานภายนอกชุมชน (จะนำเสนอในบทที่ 5) โดยผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์โดยใช้กรอบแนวคิดเรื่อง “ทุน” ของบูร์ดิเยอ (Bourdieu)

ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอใน 3 ส่วนสำคัญ คือ **ส่วนที่ 1** เป็นการวิเคราะห์ทุนของผู้สูงอายุที่เกิดจากตัวผู้สูงอายุเองและปัจจัยภายในชุมชน โดยใช้กรอบแนวคิดเรื่องทุนของบูร์ดิเยอ คือ **ทุนวัฒนธรรม** ได้แก่ ความรู้ ทักษะต่างๆ ความมีเมตตา ความเสียสละ การเป็นคนประหยัดมัธยัสถ์ **ทุนเศรษฐกิจ** ได้แก่ เงินทอง บ้าน ที่ดิน รถ ฯลฯ **ทุนสังคม** ได้แก่ การมีเครือข่ายที่ให้ความช่วยเหลือทั้งภายในและภายนอกชุมชน **ทุนสัญลักษณ์** ได้แก่ การได้รับการยอมรับ ความน่าเชื่อถือ ความไว้วางใจ เชื่อเสีย ฯลฯ โดยทำการวิเคราะห์ใน 4 ประเด็นสำคัญ ประเด็นแรก ได้แก่ การวิเคราะห์ต้นทุนติดตัวของลุงจันทร์และป้าพรพรรณจากประวัติภูมิหลัง ประเด็นที่สอง ได้แก่ บริบทชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยภายในชุมชนที่ก่อให้เกิดต้นทุนของผู้สูงอายุ ประเด็นที่สาม ได้แก่ การทำความรู้จักชมรมอนุรักษ์จักรยาน เป็นหน่วยวิเคราะห์หนึ่งที่สะท้อนให้เห็นผลผลิตจากต้นทุนของผู้สูงอายุ

ส่วนที่สอง การวิเคราะห์จุดเด่นและจุดด้อยหรือข้อจำกัดของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ เพื่อพิจารณาว่าต้นทุนประการใดที่ผู้สูงอายุมีอยู่ส่งผลให้เป็นข้อเด่นในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน ขณะเดียวกันมีข้อจำกัดใดบ้างที่ผู้สูงอายุควรได้รับการเสริมพลังความสามารถต่อไป

ส่วนที่ 1 ต้นทุนของผู้สูงอายุที่เกิดจากตัวผู้สูงอายุเองและปัจจัยภายในชุมชน

ในส่วนที่ 1 นี้ จะทำการวิเคราะห์ทุนของผู้สูงอายุที่เกิดจากตัวผู้สูงอายุเองและปัจจัยภายในชุมชนใน 3 ประเด็นคือ

1. การวิเคราะห์ทุนติดตัวของลุงจันทร์และป้าพรพรรณจากประวัติภูมิหลัง
2. การวิเคราะห์บริบทชุมชน เป็นปัจจัยภายในชุมชนที่ก่อให้เกิดต้นทุนของผู้สูงอายุ
3. การทำความรู้จักชมรมอนุรักษ์จักรยาน หน่วยวิเคราะห์หนึ่งที่สะท้อนให้เห็นผลผลิตจากการผสมผสานทุนของผู้สูงอายุ

4.1 ประวัติภูมิหลังของลัทธิทุนและปาพรณ : ต้นทุนติดตัวของผู้นสูงอายุ

คำว่า “ทุน” (capital) ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของการแสวงหาผลประโยชน์ บูร์ดิเยอ (Bourdieu) ได้นิยามว่าหมายถึง สิ่งที่ทำหน้าที่ในฐานะ “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางสังคม” ซึ่งบูร์ดิเยอให้ความหมายของทุนกว้างออกไปจากทุนเศรษฐกิจ (Economic capital) ตามแนวคิดของ มาร์กซ์ ซึ่งให้ความหมายถึง “ทุนเศรษฐกิจ” ว่าเป็นทุนที่ปฏิบัติการอยู่ในชีวิตประจำวันผ่านการทำงานของสถาบัน/กลไกต่างๆของสังคม เช่น โรงเรียน ศาสนา ครอบครัว สื่อสารมวลชน ฯลฯ สถาบันเหล่านี้ทำงานครอบงำอยู่ตลอดเวลา และทุนดังกล่าวดำรงอยู่ได้ในสังคมด้วย “การผลิตและการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดของทุนเศรษฐกิจ” (Economic reproduction) หากหยุดกระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดเมื่อใด ทุนเศรษฐกิจก็จะหมดชีวิตเมื่อนั้น เช่น เมื่อไม่เอาทุนที่มีมาลงทุน เป็นต้น หากแต่ บูร์ดิเยอ ได้นิยามคำว่า “ทุน” กว้างออกไปอีก ครอบคลุมไปถึงทุนสัญลักษณ์ ทุนวัฒนธรรม และทุนทางสังคม โดย กาญจนา แก้วเทพ (2550) ได้รวบรวมไว้ดังนี้

1) **ทุนเศรษฐกิจ (Economic capital)** ทุนประเภทนี้ได้แก่ รายได้ ทรัพย์สิน หรือความมั่งคั่งที่สะสมเอาไว้ในรูปของ เงินทอง สิ่งของที่มีราคา เช่น ที่ดิน อาคารบ้านเรือน เครื่องเพชรนิลจินดา เป็นต้น รูปแบบของทุนประเภทนี้จะดำเนินงานอยู่ในระบบเศรษฐกิจ แต่แน่นอนว่าอาจจะมีการโยกย้ายไหลซึมผ่านไปยังระบบอื่นๆได้

2) **ทุนวัฒนธรรม** ทุนวัฒนธรรมสามารถแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบคือ

- Objectified form ได้แก่ ทุนวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบของวัตถุ เช่น หนังสือ รูปภาพ ซีดี ฯลฯ ที่ปัจเจกบุคคลครอบครองเป็นเจ้าของ

- Institutionalized form ได้แก่ ทุนวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบของสถาบัน เช่น คุณภาพหรือชื่อเสียงของสถาบันการศึกษา เป็นต้น

- Embodied form ได้แก่ สมรรถนะหรือความสามารถด้านวัฒนธรรมของปัจเจกบุคคล เช่น ความรอบรู้ในด้านศิลปะ ความสามารถด้านดนตรี ความสามารถด้านกีฬา การมีบุคลิกที่สง่างาม ความเฉลียวฉลาด เป็นต้น โดยทุนวัฒนธรรมประเภทนี้มักได้จากระบบการศึกษา

3) **ทุนสัญลักษณ์ (Symbolic capital)** ทุนประเภทนี้หมายถึง สถานภาพ ชื่อเสียง การได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่นๆ ที่ทำให้เจ้าของทุนเกิดความได้เปรียบหรือเกิดประโยชน์ต่างๆ

4) **ทุนสังคม (Social Capital)** ความหมายของทุนสังคมนั้นมี 2 ความหมาย แต่ทั้งสองความหมายต่างก็หมายถึง “เครือข่ายทางสังคม” (Network) ทั้งสิ้น โดยความหมาย

แรก เป็นการมองมาจากตัวโครงสร้างที่มอง "ตัวเครือข่ายจริงๆ" เช่น โครงสร้างของกลุ่มเพื่อนร่วมโรงเรียน เพื่อนร่วมอาชีพ ฯลฯ ซึ่งเป็นแนวคิดเรื่องทุนของ Robert Putnam ส่วนในความหมายที่สองนั้นเป็นมุมมองมาจาก "ปัจเจกบุคคล" ที่มีเครือข่าย และมองว่าเครือข่ายนั้นเป็นทรัพยากรอย่างหนึ่งของตน เช่น เป็นคนมีเส้นสายหรือเป็นคนกว้างขวางจะทำอะไรก็ง่ายและสะดวก ดังนั้นทุนสังคมจึงเป็นเสมือนทรัพยากรอย่างหนึ่งที่สามารถใช้อำนวยประโยชน์ให้ได้ซึ่งเป็นความหมายตามแนวคิดทุนสังคม ของบวรดิษฐ์

จากกรอบแนวคิดเรื่อง "ทุน" ดังกล่าว เมื่อวิเคราะห์จากประวัติภูมิหลังของลุงจันท์ เขียวพันธุ์ พบว่าลุงจันท์มีต้นทุนของตนเอง ซึ่งส่งผลให้นำไปใช้ในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนอย่างหลากหลาย สามารถวิเคราะห์และอธิบายได้ดังนี้

4.1.1 ต้นทุนของลุงจันท์ เขียวพันธุ์

ลุงจันท์ เขียวพันธุ์ ปัจจุบันอายุ 69 ปี เดิมเกิดในครอบครัวที่ยากจน บิดามารดามีอาชีพทำสวนและทำนา ปัจจุบันนับได้ว่าเป็นผู้มีฐานะดีคนหนึ่งของชุมชน เนื่องจากลุงจันท์มีบ้านพักอาศัย รถยนต์ และมีที่นาที่สวนลำไยให้เช่า ซึ่งเป็นทุนเศรษฐกิจในความหมายของบวรดิษฐ์ ที่สามารถทำให้ลุงจันท์ใช้ชีวิตในวัยสูงอายุได้อย่างสุขสบาย และมีกำลังทรัพย์ในการช่วยพัฒนาชุมชนได้ในระดับหนึ่ง แต่ที่เห็นได้ชัดเจนคือ ลุงจันท์ใช้บ้านของตนซึ่งเป็นทุนเศรษฐกิจนี้เป็นที่ตั้งของชมรมอนุรักษ์จักรยาน โดยใช้ลานบ้านเป็นสถานที่สอนภาษาอังกฤษ ใช้ห้องโถงชั้นสองเป็นที่เก็บอุปกรณ์เครื่องดนตรีพื้นบ้านและไวโอลินซ้อมดนตรีไทย และทำกิจกรรมต่างๆ ของชมรมฯ

ในวัยเด็กสภาพครอบครัวยากจน เนื่องจากลุงจันท์มีพี่น้องรวม 9 คน ลุงจันท์เป็นคนที่ 6 เมื่ออายุ 11 ปี เรียนหนังสือจบประถมปีที่ 4 พ่อของลุงจันท์ได้นำไปฝากพระที่วัดหนองคูเพื่อบวชเรียนเป็นสามเณรอยู่ 4 ปี พระอาจารย์ได้นำไปฝากให้ไปอยู่วัดในกรุงเทพฯ คือ วัดพุทธบูชา บางมด ธนบุรี และในปี พ.ศ. 2505 ได้ย้ายจากวัดพุทธบูชาไปอยู่วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน กทม. โดยอุปสมบทเป็นพระภิกษุในปีเดียวกัน

ดังนั้นต้นทุนของลุงจันท์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่วัยเด็กก็คือ ระเบียบวินัยทางสงฆ์ และความรู้ทางธรรมที่ได้รับการหล่อหลอมจากการบวชเรียน ซึ่งเป็นต้นทุนความรู้ที่ลุงจันท์ได้นำมาต่อทุนในการเรียนในระดับที่สูงขึ้น นอกจากนี้การเกิดในครอบครัวที่ยากจนในวัยเด็กส่งผลให้ลุงจันท์เป็นคนที่มัธยัสถ์อดออม และมีความอดทน ซึ่งทุนประเภทหนึ่งที่เรียกว่า ทุนวัฒนธรรมในแบบที่เรียกว่า Embodied form ซึ่งเป็นสิ่งที่บุคคลได้รับมาจากกระบวนการหล่อ

หลอมทางสังคมอันกลายเป็นคุณสมบัติติดตัวที่เชื้อให้บุคคลสามารถนำไปเพิ่มมูลค่าของตนได้ เช่น ความรู้ รสนิยม กิริยามารยาท ลักษณะนิสัย ฯลฯ (ชนิดา เสงี่ยมไพศาลสุข, 2550) และทุนประการณ์เองได้กลายเป็นทุนสัญลักษณ์ (Symbolic capital) ในเวลาต่อมา เนื่องจากความเป็นคนขยันหมั่นขยันสัจธรรมนี้เองที่เป็นคุณสมบัติประการสำคัญที่ทำให้ลุงจันทร์ได้รับความนับถือและชื่นชมจากป้าจันทร์เมื่อได้คบหาและตัดสินใจเลือกเป็นคู่ชีวิตในเวลาต่อมา ดังที่ บุรีดิเยอให้ความหมายของทุนสัญลักษณ์ว่าหมายถึง สถานภาพ ชื่อเสียง หรือการได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่นที่ทำให้เจ้าของทุนได้รับประโยชน์

“ลุงเป็นคนประหยัดมากเพราะตอนเด็กๆ ลุงเขายากจนเหมือนป้า พ่อเขามีลูกหลายคนก็ลำบากมากตอนนั้น แต่ก็อดทน พอไปทำงานที่ออสเตรเลียได้เงินก็เก็บอย่างเดียวไม่ซื้ออะไรที่ไม่จำเป็น ลุงกับป้าจึงต้องสอนเด็กในชมรมให้เห็นค่าของเงิน ให้ออมเงินไว้”

(ป้าพรรณ เชียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 6 มิถุนายน 2551)

ภาพที่ 4.1 ลุงจันทร์ เชียวพันธุ์ : ผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษาของงานวิจัยนี้

ลุงจันทร์ใช้ต้นทุนความรู้ที่ได้จากการบวเณรจนกระทั่งบวชเป็นพระภิกษุมากกว่าสิบปีนั้นมาต่อทุนความรู้เพิ่มมากขึ้นด้วยการเรียนจบนักธรรมชั้นเอก (แผนกธรรม) และสอบได้เปรียญ 5 ประโยค (แผนกบาลี) ความรู้ทางธรรมนี้นับว่าเป็นทุนวัฒนธรรมอย่าง

หนึ่งที่ส่งผลให้ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่งานที่ส่งผลให้เป็นที่รู้จักหรือมีฐานะการงานที่ดีขึ้น โดยได้เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี และทำหน้าที่เป็นเลขานุการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของวัดพระศรีมหาธาตุด้วย ดังนั้นลุงจันทรจึงมีความรู้ด้านการสื่อสาร ความรู้และทักษะด้านการสอนเพิ่มมาอีกประการหนึ่ง และเป็นทุนสัญลักษณ์ (Symbolic capital) ประเภทหนึ่ง

จึงเห็นได้ว่าทุนความรู้ทางธรรมของลุงจันทรซึ่งเป็นทุนวัฒนธรรมส่งผลให้มีตำแหน่งหน้าที่อื่นๆ ที่เอื้อประโยชน์ได้ ซึ่งสามารถเปรียบเทียบในทางโลกก็คือบุคคลที่มีการศึกษาที่ดีก็มีโอกาสก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงานนั่นเอง ดังนั้นการได้เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี และบทบาทหน้าที่เลขานุการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของวัดพระศรีมหาธาตุของลุงจันทรดังกล่าวจึงนับได้ว่าเป็นทุนที่เกิดจากระบบการศึกษา โดย บุรดิเยอ ได้กล่าวไว้ว่าทุนประเภทหนึ่งสามารถแปลงเป็นทุนอีกประเภทหนึ่งได้

นอกจากนี้ จากการที่ลุงจันทรได้รับการแต่งตั้งเป็นเลขานุการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของวัดพระศรีมหาธาตุ ยังส่งผลให้ลุงจันทรมีความรู้และทักษะในด้านการบริหารจัดการเพิ่มขึ้นมาซึ่งเป็นทุนวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่นำไปใช้ในทางโลกได้ในเวลาต่อมา เมื่อก่อตั้งชมรมอนุรักษ์จักรยาน

ในเวลาต่อมาลุงจันทรยังได้สะสมทุนสัญลักษณ์และทุนวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้นจากการได้รับตำแหน่งเป็นกรรมการสงฆ์แผนกสาธารณูปการ และต่อมาได้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระศรีมหาธาตุ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2523 จึงลาสิกขาบท เนื่องจากปัญหาเรื่องสุขภาพซึ่งป่วยเป็นโรคกระเพาะเรื้อรังหลายปี

แม้ว่าลุงจันทรจะอยู่กรุงเทพฯ แต่ทางชุมชนบ้านหนองคูก็ยังติดต่อกับลุงจันทรอยู่เสมอเพื่อขอความช่วยเหลือ และลุงจันทรก็ให้ความช่วยเหลือคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ความสัมพันธ์ของลุงจันทรกับชุมชนยังคงมีอยู่ในฐานะ “คนใน” ชุมชน ซึ่งแม้ตัวลุงจันทรจะอยู่ภายนอกชุมชนแต่ความสัมพันธ์ยังคงอยู่เสมือนตัวลุงจันทรยังอยู่ในชุมชน สะท้อนให้เห็นว่าเครือข่ายความสัมพันธ์หรือความเป็นคนในหรือคนนอกชุมชนไม่ได้พิจารณาในแง่พื้นที่เท่านั้น หากแต่ต้องพิจารณาสายสัมพันธ์ที่ยังคงมีอย่างต่อเนื่องของลุงจันทรและชาวบ้านในชุมชนด้วย และแม้ลุงจันทรจะไปอยู่กรุงเทพฯ นานถึง 23 ปีและไปอยู่ที่ต่างประเทศอีกกว่า 10 ปี หากแต่สายสัมพันธ์ระหว่างลุงจันทรกับชุมชนก็ยังมีอยู่เสมอ ซึ่งการเป็นคนในชุมชนดังกล่าวจึงนับได้ว่าเป็นทุนสัญลักษณ์ของลุงจันทรนั่นเอง

“เขาอยากได้อะไร อย่างที่โรงเรียนนี้ เขาอยากได้พิมพ์ดีด สมัยก่อนพิมพ์ดีดมัน 6000-7000 เราก็หามาให้ ตอนนั้นลุงบวชอยู่นะก็หาจากโยมที่นับถือเราก็เลยมีความผูกพันกับชุมชนมาตลอด พอเลิกไปอยู่เมืองนอก เขาก็ยังส่งจดหมายไปขอให้ช่วยอยู่ แบบวานให้ช่วยหล่อพระ งานอะไรแบบนี้ก็ยังส่งไปขอเราอยู่ แล้วเราก็ให้ตลอด เพราะฉะนั้นความผูกพันจึงยังมีอยู่”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

ลุงจันทรไม่เพียงแต่ให้ความช่วยเหลือด้านสิ่งของดังกล่าวข้างต้นเท่านั้น แต่เมื่อคนในชุมชนต้องเดินทางเข้ามากรุงเทพฯ ลุงจันทรก็ช่วยเหลือด้านที่พักอย่างต่อเนื่อง ดังข้อมูลต่อไปนี้

“คนที่หมู่บ้านส่วนใหญ่จะไปกรุงเทพฯ เขาก็จะฝากลุงเวลาใครจะไปจะมา ไปนอนไปกินไปอยู่ที่วัดกับคุณลุง มันก็เลยยังคงมีความผูกพันอยู่กับชุมชนมาโดยตลอด”

(ลุงจันทร เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 5 มิถุนายน 2551)

การให้ความช่วยเหลือจนเป็นที่ยอมรับและมีความเป็นคนในชุมชนดังกล่าวนี้เป็นทุนสัญลักษณ์ ประการสำคัญของลุงจันทรที่ส่งผลในเวลาต่อมาโดยทำให้ลุงจันทรมีเครือข่ายเพื่อนในชุมชนที่ให้การสนับสนุนและช่วยเหลือบริจาดสิ่งของเล็กๆ น้อยๆ ให้เมื่อลุงจันทรและป้าพรรณก่อตั้งชมรมอนุรักษ์จักรยานขึ้น การมีเครือข่ายดังกล่าวนับว่าเป็นทุนสังคมอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำงานพัฒนาชุมชน

ในขณะที่ลุงจันทรบวชอยู่นานหลายปีนั้น สุขภาพของลุงจันทรไม่สู้จะดีนัก เนื่องจากป่วยเป็นโรคกระเพาะเรื้อรังอยู่เนืองๆ ต่อมาในปี พ.ศ. 2523 ลุงจันทรจึงตัดสินใจลาสิกขาบท ต่อมาปี พ.ศ. 2524 เพื่อนได้ชวนลุงจันทรไปทำงานที่ประเทศออสเตรเลียด้วยกัน เมื่อไปถึงได้เริ่มเรียนภาษาอังกฤษสำหรับผู้ไปอยู่ใหม่ (New comer course) เมื่อเรียนภาษาจบคอร์สแล้วลุงจันทรได้ทำงานในบริษัทเคนลีโออสเตรเลีย จำกัด (Kenly Australia CO.)

การที่ลุงจันทรได้ไปต่างประเทศและได้ทำงานนั้น เป็นการให้ทุนทรัพย์หรือ “ทุนเศรษฐกิจ” ลงทุนเพื่อเรียนภาษาส่งผลให้ได้ทำงาน ประสบการณ์จากการทำงานในต่างประเทศนี้ทำให้ลุงจันทรมีต้นทุนเพิ่มขึ้นอีก 2 ประการ คือ ทุนด้านภาษาซึ่งเป็นทุนวัฒนธรรมประเภทที่เรียกว่า Embodied form ซึ่งเป็นทุนวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบของการรับรองจากสถาบันที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในวงเดียวกัน เช่น ใบรับรอง คุณวุฒิทางการศึกษา คุณภาพ ชื่อเสียงของสถาบันการศึกษา เป็นต้น และทุนประเภทนี้ช่วยไปเพิ่มพูนมูลค่าของทุนได้ด้วยการอาศัยการรับรองจากทางการ และทุนประเภทนี้ทำให้การลงทุนทางการศึกษาของบุคคลมีมูลค่าอย่างเป็นรูปธรรมและสามารถสร้างทุนในทางเศรษฐกิจได้ (ชนิดา เสงี่ยมไพศาลสุข, 2550)

นอกจากนี้ขณะที่อยู่ประเทศออสเตรเลีย ลุงจันทรได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดป่าพุทธรังสี นครซินีย์ วัดไทยในออสเตรเลีย และจากความรู้ทางธรรมอันยาวนานของลุงจันทร ทำให้ได้รับการนับถือและกลายเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมร่วมกับชาวพุทธเป็นประจำทุกวันสุดสัปดาห์และวันสำคัญทางศาสนา เห็นได้จากการที่ลุงจันทรมีการสั่งสมความรู้ด้านศาสนาจากการบวชเรียนมานานส่งผลให้เกิด “อำนาจบารมี” (Charisma) ซึ่งเป็นทุนสัญลักษณ์ประเภทหนึ่งที่นำไปสู่การเป็นที่รู้จัก มีผู้ให้การยกย่องนับถือ มีเครือข่ายเพื่อนมากขึ้น ดังนั้นลุงจันทรจึงมีทุนสังคม (Social capital) เพิ่มขึ้นเช่นกัน

จากการได้ไปร่วมทำกิจกรรมที่วัดอย่างสม่ำเสมอจึงมีโอกาสดำเนินกับป่าพรรณ วิวัฒน์ปิยะวงศ์ ซึ่งเป็นผู้สนใจธรรม และไปช่วยงานที่วัดเป็นประจำ ทั้งสองท่านร่วมทำกิจกรรมที่วัดด้วยกันอย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งได้สมรสกันในปี 2529

เนื่องจากลุงจันทรใช้เวลาเกือบครึ่งชีวิตในการบวชเรียนทางธรรม ครั้นเมื่อต้องมาใช้ชีวิตทางโลกในช่วงหลัง บทบาทหน้าที่ในการดูแลสุขภาพและการใช้ชีวิตในต่างประเทศจึงเป็นหน้าที่ของป่าพรรณเป็นส่วนใหญ่ ส่งผลให้ลุงจันทรได้เรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับสุขภาพและอาหารการกินที่ถูกต้องและเหมาะสม ซึ่งเป็นความรู้ด้านสุขภาพที่นำไปใช้ในการพัฒนาเด็กและเยาวชนของชมรมอนุรักษ์จักรยานในเวลาต่อมา ดังข้อมูลที่ว่า

“ตอนลุงเขามาอยู่ที่ออสเตรเลียใหม่ๆ ก็ไม่รู้อะไร ป่าก็คอยช่วยเหลือทุกอย่าง อีกอย่างสุขภาพไม่ดี ป่าก็เป็นเพื่อนคอยดูแล ช่วงหลังก็แข็งแรงนะ เดียวนี้คุณลุงเขารู้แล้วว่าต้องดูแลตนเองอย่างไร กิน

อะไร และป่าชอบทำอาหารที่เกี่ยวกับสุขภาพ แต่โชคดีอย่างหนึ่งคือ
ลูกกับป่าชอบอะไรเหมือนกันหลายอย่าง อย่างชอบทำบุญ ไปทำ
กิจกรรมที่วัด ชอบออกกำลังกาย”

(ป่าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2552)

ขณะที่ทำงานอยู่ต่างประเทศนั้น ลุงจันทร์ใช้จักรยานปั่นไปทำงานทุกวัน
แต่ต่อมาได้จักรยานที่มีเกียร์ที่สามารถขึ้นลงภูเขาหรือที่สูง จึงหัดเรียนรู้การขี่จักรยานแบบที่
ยากขึ้นซึ่งในช่วงที่หัดนี้ทำให้เรียนรู้ว่าการขึ้นลงจักรยานเป็นสิ่งสำคัญ การล้มควรล้มอย่างไร
ไม่ให้เจ็บมาก ส่งผลให้ลุงจันทร์มีความรู้และทักษะเกี่ยวกับการขี่จักรยานเป็นอย่างดี และ
ความรู้ดังกล่าวได้กลายเป็นต้นทุนที่ลุงจันทร์ได้นำมาใช้สอนเด็กในชมรมอนุรักษ์จักรยานใน
เวลาต่อมา ดังข้อมูลที่ว่า

“ตอนไปทำงานที่เมืองนอก ตอนแรกก็ปั่นจักรยานแม่บ้านสีแดง
ต่อมาคอมันหัก พอผู้จัดการเห็นก็ถามว่ารถเป็นอะไรก็เลยบอกไปว่า
คอหัก เขาก็เลยเอารถจักรยานแบบแข่งมาให้ เลยใช้เป็น เขาถามว่า
เอาใหม่เราก็บอกว่าเอา เขาก็ให้มา เป็นจักรยานอย่างอย่างดีเลยนะ
นำเข้าจากฝรั่งเศส อันนี้ก็เป็นที่มาที่ทำให้เรารู้จักวิธีปั่นจักรยานแบบ
ที่เขาให้แข่งกันว่าขึ้นลงอย่างไร ถ้าล้มต้องเอาส่วนไหนลงถึงเจ็บ
น้อย”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

ขณะที่อยู่ประเทศออสเตรเลียกว่าสิบปี ลุงจันทร์ได้สะสม “ทุน” ต่างๆที่ได้
จากประสบการณ์การใช้ชีวิตในต่างแดนและจากการทำงาน จนกระทั่งในปี พ.ศ.2529 ลุง
จันทร์และป่าพรรณ ต้องเดินทางกลับประเทศไทยเนื่องจากต้องมาดูแลพ่อแม่ของลุงจันทร์ที่
เจ็บป่วยในจังหวัดลำพูน และในปี 2533 คุณพ่อของป่าพรรณได้เสียชีวิตลง ทั้งสองจึงเดินทาง
กลับมาประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง ลุงจันทร์จึงตัดสินใจใช้ชีวิตที่บ้านเกิดเพื่อดูแลพ่อแม่ และไม่
กลับไปทำงานที่ออสเตรเลียอีก ขณะที่อยู่ที่บ้านหนองดู่ลุงจันทร์และป่าพรรณยึดอาชีพทำ
สวนไปด้วย

ช่วงเวลา 5 ปีที่อยู่ดูแลคุณพ่อที่เจ็บป่วย ลุงจันทร์ได้สะท้อนให้คนรอบข้าง และในชุมชนได้เห็นถึงความกตัญญูและการทดแทนคุณผู้ให้กำเนิดเป็นอย่างดี ขณะเดียวกัน ลุงจันทร์ยังช่วยเหลือทั้งกำลังทรัพย์และกำลังกายพัฒนาวัดหนองคูเพื่อทดแทนคุณของวัดที่ตนเคยบวชเรียนในวัยเด็ก จนกระทั่ง ในปี พ.ศ. 2540 ได้รับแต่งตั้งให้เป็นประธานมูลนิธิวัดหนองคู นอกจากนี้ลุงจันทร์ยังเป็นแกนนำร่วมกับชุมชนบ้านหนองคูพัฒนาวัดเกาะกลาง ต. บ้านเรื่อน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน ซึ่งเป็นวัดร้างมาก่อน กระทั่งปัจจุบันเป็นวัดที่ได้รับการบูรณะ และใช้เป็นศาสนสถานประกอบพิธีทางพุทธศาสนาอีกครั้งหนึ่ง การเป็นแกนนำบูรณะวัดประจำหมู่บ้านครั้งนี้ทำให้คนในชุมชนเคารพและศรัทธาลุงจันทร์ในแง่ของผู้เชี่ยวชาญทางธรรมจากที่ได้บวชเรียนมานานแล้ว และในแง่ของการเป็นผู้เสียสละต่อชุมชน ส่งผลให้ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน หรือเป็นทุนสัญลักษณ์เพิ่มขึ้นอีก

แม้วัดหนองคูและวัดเกาะกลางจะเป็นวัดประจำหมู่บ้าน 8 ที่ลุงจันทร์อยู่ หากแต่ชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียงกันที่อยู่ใกล้เคียงก็มาทำบุญที่วัดทั้งสองแห่งนี้ ดังนั้น การที่ลุงจันทร์เข้าไปช่วยพัฒนาวัดส่งผลให้ลุงจันทร์เป็นที่รู้จักของชาวบ้านในหมู่บ้านด้วย นอกจากช่วยพัฒนาวัดแล้วลุงจันทร์ยังช่วยเหลือชาวบ้านในชุมชนซึ่งส่วนใหญ่ยากจน โดยการจัดหางบประมาณในการจัดซื้ออุปกรณ์การเรียนการสอนให้กับโรงเรียนบ้านหนองคู

“รู้จักลุงเขา เพราะแฟนเคยเป็นลูกศิษย์ลุงเขาตอนบวชที่วัดพระศรี
แต่มารู้จักตอนลุงเขากลับมาจากเมืองนอกเห็นว่าไปอยู่นั่นเกือบ 10
ปี ตอนเขากลับมาก็มาพัฒนาวัดช่วยทำโน่นนี่จนวัดเจริญ สร้าง
ห้องน้ำและซ่อมแซมโบสถ์”

(การะเกด ชัยวงศ์, ชาวบ้าน หมู่ 2 , สัมภาษณ์, วันที่ 7 มิถุนายน 2551)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการเป็นที่รู้จักของชาวบ้านทั้งในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงในฐานะเป็นผู้บวชเรียนมานานซึ่งเป็นทุนสัญลักษณ์แล้ว ลุงจันทร์ยังมีทุน เพิ่มขึ้นอีกประการหนึ่งจากการเป็นที่รู้จักของคนในหมู่บ้านเดียวกันแล้วยังเป็น “คนกว้างขวาง” โดยเป็นที่รู้จักของชาวบ้านชุมชนใกล้เคียงด้วย เรียกว่า ทุนสัญลักษณ์ที่ส่งผลให้เกิดทุนสังคมในรูปของเครือข่ายที่ขยายเพิ่มขึ้นออกไปนอกชุมชนในเวลาต่อมา

ต่อมาลุงจันทรได้ก่อตั้งชมรมอนุรักษ์จักรยาน ณ วันที่ 26 สิงหาคม 2543 จนถึงปัจจุบันด้วยทุนส่วนตัวที่ลุงได้เก็บสะสมตั้งแต่ทำงานที่ประเทศออสเตรเลีย ซึ่งลุงจันทรได้นำทุนที่มีอยู่มาใช้ในการทำงานกับเด็กและเยาวชน (จะกล่าวต่อไปในบทที่ 5 และบทที่ 6)

ปัจจุบันนี้ ลุงจันทรยังได้สะสมทุนเพิ่มด้วยการให้ความช่วยเหลือไปยังชุมชนใกล้เคียง โดยช่วยก่อตั้งกองทุนสวัสดิการเยาวชนชุมชน ในตำบลบ้านเรือน ในปี พ.ศ. 2552 อีกด้วย และในปีเดียวกันนี้ ลุงจันทรยังได้รับรางวัลโครงการดีเด่นจากโครงการไทยเข้มแข็ง ซึ่งกลายเป็นทุนสัญลักษณ์เพิ่มขึ้นอีก

สรุปได้ว่าลุงจันทรเป็นผู้ที่มีทุนทั้ง 4 ด้านตามกรอบแนวคิดเรื่องทุนของ บัวร์ดิเยอ ทั้งทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนสัญลักษณ์ และทุนสังคม ดังตารางที่ 4.1 ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 แสดงถึงทุนทั้ง 4 ประเภทของลูกจันทร์ตามแนวคิดของ บวรดิษฐ์

ประเภทของทุน	รูปแบบของทุน
1. ทุนเศรษฐกิจ	เงินสะสมจากการทำงานที่ประเทศออสเตรเลีย / บ้าน / รถยนต์ / จักรยาน / รถมอเตอร์ไซด์พ่วง / ที่นา / สวน ลำไย
2. ทุนวัฒนธรรม	<u>ทุนประเภท Objectified Form</u> - เครื่องดนตรีพื้นบ้าน ได้แก่ ซอสามสาย ซออู้ ฯลฯ - หนังสือธรรมะ หนังสือฝึกเรียนภาษาอังกฤษ ฯลฯ <u>ทุนประเภท Embodied Form</u> - ผู้มีความเสียสละ / มัธยัสถ์-อดออม / อดทน / เมตตา - ความรู้ทางธรรม ได้แก่ นักธรรมชั้นเอก (แผนกธรรม) / เปรียญ 5 ประโยค (แผนกบาลี) - ความรู้ทางโลก ได้แก่ ความรู้ด้านการบริหารจัดการ / ความรู้เรื่องสุขภาพ / ความรู้เรื่องการจักรยานที่ถูกต้อง / ความรู้ด้านภาษา / ความรู้ด้านการสอน / ความรู้ด้านการสื่อสาร / ความรู้จากประสบการณ์ในการใช้ชีวิตในต่างประเทศ
3. ทุนสัญลักษณ์	- ครูสอนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลีของวัดพระศรีมหาธาตุ / เลขานุการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดพระศรีมหาธาตุ / กรรมการสงฆ์แผนกสาธารณูปการวัดพระศรีมหาธาตุ / ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระศรีมหาธาตุ - ได้รับรางวัลโครงการไทยเข้มแข็ง - ผู้ผ่านการทำงานและใช้ชีวิตในต่างประเทศ - ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ / สุขภาพแข็งแรง - เป็นคนในชุมชน - ผู้บวชเรียนมานาน - แก่นำนามูรณะวัดประจำหมู่บ้าน - ได้รับการยอมรับจากชุมชนและนอกชุมชน (อำนาจ / บารมี / ความเคารพ / ความศรัทธา / ความเกรงใจ) - มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั้งในและนอกชุมชน
4. ทุนสังคม	- เครือข่ายครอบครัว / เครือข่ายเพื่อนในชุมชน / เครือข่ายจักรยาน (เด็ก / ผู้สูงอายุ)

4.1.2 ต้นทุนของป่าพรรณ เขียวพันธุ์

ภาพที่ 4.2 ป่าพรรณ เขียวพันธุ์ : ผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษาของงานวิจัยนี้

ป่าพรรณ มีชื่อจริงว่า พรรณ วิวัฒน์ปิยะวงศ์ (นามสกุลเดิม) ปัจจุบันอายุ 58 ปี เกิดในครอบครัวคนจีน พ่อแม่เป็นจีนโพ้นทะเล พ่อของป่าพรรณมีอาชีพรับเหมาก่อสร้าง มีลูก 3 คน ป่าพรรณเป็นลูกสาวคนโต มีน้องชาย 2 คน ทั้งสามคนเกิดที่กรุงเทพฯ ในช่วงวัยเด็กได้ตามคุณพ่อไปอยู่ที่จังหวัดหนองคาย และได้เริ่มเรียนหนังสือชั้นประถมต้นที่โรงเรียนจีน ชั้นประถมปลายเรียนที่โรงเรียนนิคมศึกษา และจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนประทุมเทพวิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย และกลับเข้าเรียนต่อที่กรุงเทพฯ จนจบ ปวส. สาขา Banking Secretary ดังนั้นป่าพรรณจึงมีทุนความรู้ซึ่งเป็นทุนวัฒนธรรมที่เรียกว่า Embodied formตามแนวคิดของ บูร์ดิเยอ โดยความรู้ดังกล่าวเป็นความรู้ขั้นพื้นฐานระดับมัธยมต้นและความรู้เฉพาะด้านในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานเลขานุการด้านการเงินการธนาคาร

ด้วยความที่ครอบครัวยากจนป่าพรรณจึงไม่ได้เรียนหนังสือต่อในระดับปริญญาตรี ต้องหางานทำเพื่อให้น้องอีกสองคนได้เรียนหนังสือ และป่าพรรณต้องเป็นผู้ส่งเสียน้องๆ เรียน จึงส่งผลให้ป่าพรรณเป็นคนประหยัดและอดออม ซึ่งเป็นทุนวัฒนธรรม ดังนั้น

เมื่อลักษณะนิสัยของป่าพรรณที่สอดคล้องกับลุงจันทร์จึงส่งผลให้เกิดความเห็นอกเห็นใจและยอมรับซึ่งกันและกัน ทำให้เมื่อได้คบหากับลุงจันทร์จึงเข้าใจกันได้ดี

“เมื่อป่าต้องหางานทำเพื่อให้น้องได้เรียนหนังสือต่อ ป่าได้งานเป็นพนักงานขายเพชรพลอยซึ่งต้องพบปะลูกค้าชาวต่างชาติ แรกๆ เจอฝรั่งก็เหมือนคนใบ้พูดไม่เป็น อึดอัด เริ่มเรียน ABC เลย จึงไปเรียนภาษาที่ AUA จนจบหลักสูตร ป่าเลยได้ภาษาตอนนั้น”

(ป่าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

จากประสบการณ์การทำงานที่ต้องพบปะกับชาวต่างชาติและได้เรียนภาษาเพิ่มเติม ป่าพรรณจึงมีต้นทุนความรู้ภาษาเพิ่มขึ้น กระทั่งปี พ.ศ. 2523 นับเป็นเป็นจุดพลิกผันชีวิตของป่าพรรณทีเดียว เนื่องจากได้มีชาวออสเตรเลียมาดูพลอยที่ร้าน เกิดถูกใจในอัญมณีที่ยิ่งงามแจ่มใส เป็นคนพูดคุยกะของป่าพรรณ จึงชวนไปทำงานที่ออสเตรเลีย

“ตอนที่ป่าทำงานขายเพชรพลอยตอนนั้น ฝรั่งคนหนึ่งเขาเป็นนักธรณีวิทยามาดูพลอยที่ร้านเขาชอบอัญมณีป่ามาก ป่าพูดเก่งนี่ เขาถูกใจอัญมณีป่ามาก ชวนป่าไปอยู่ออสเตรเลีย”

(ป่าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 5 มิถุนายน 2551)

ข้อมูลดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นต้นทุนวัฒนธรรมอีกประการหนึ่งของป่าพรรณเนื่องจากความเป็นผู้มีอัญมณีที่ดีและพูดเก่ง ซึ่งเป็นทุนความรู้และทักษะด้านการสื่อสารและ เป็นลักษณะเฉพาะตัวที่เป็น “เสน่ห์” อย่างหนึ่งที่เอื้อให้ป่าพรรณใช้สื่อสารติดต่อกับบุคคลต่างๆ ได้อย่างราบรื่น ซึ่งอัญมณีอันดีของป่าพรรณดังกล่าวนับได้ว่าเป็นทุนวัฒนธรรมประการหนึ่งเช่นกัน

หลังจากนั้นป่าพรรณจึงตัดสินใจไปออสเตรเลียและได้ทำงานที่ห้างสรรพสินค้าแผนกของเล่นและเกม ในเมืองซิดนีย์ ส่งผลให้ต้นทุนความรู้ด้านภาษายังเพิ่มพูนขึ้น ขณะเดียวกันต้นทุนความรู้ใหม่ในด้านอื่นก็เกิดขึ้นจากการที่ป่าพรรณทำงานที่

แผนกของเล่นและเกม ได้พบเจอเด็กๆ อย่างหลากหลาย ส่งผลให้ป้าพรรณมีทุนความรู้อีกประการหนึ่งคือ ความรู้เกี่ยวกับลักษณะนิสัยเด็กแต่ละวัย ซึ่งเป็นทุนวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่ทำให้ป้าพรรณทำงานกับเด็กในชมรมหนูรักจักรยานได้เป็นอย่างดี

นอกจากทุนความรู้เกี่ยวกับเด็กที่ได้จากการทำงานในแผนกของเล่นและเกมดังกล่าวข้างต้นแล้ว ป้าพรรณยังมีต้นทุนใหม่เกี่ยวกับเด็กจากประสบการณ์การดูแลเด็กและช่วยสอนหนังสือให้เด็ก โดยในช่วงวันหยุดป้าพรรณรับจ้างดูแลเด็กเป็นงานอดิเรก ดังนั้นจึงเกิดทุนความรู้ด้านการสอนเพิ่มขึ้นด้วย ซึ่งเป็นทุนวัฒนธรรมเช่นกัน และในเวลาต่อมาเมื่อก่อตั้งชมรมหนูรักจักรยานแล้วป้าพรรณได้นำต้นทุนดังกล่าวนี้มาใช้ในการสอนเด็กในชมรมหนูรักจักรยาน

นอกจากทุนความรู้ทางโลกที่เกิดจากประสบการณ์ชีวิตและการทำงานแล้ว ป้าพรรณยังได้สะสมทุนวัฒนธรรมที่เป็นความรู้ทางธรรมด้วยในขณะที่อยู่ประเทศออสเตรเลียป้าพรรณได้ร่วมทำกิจกรรมทางด้านศาสนาพร้อมกับชาวไทยที่อยู่ที่นี่ ได้จัดตั้งกลุ่มอาสาชาวพุทธ โดยป้าพรรณได้ช่วยเหลืองานทุกอย่างในวัด ส่งผลให้ป้าพรรณมีความรู้ทางธรรมเพิ่มมากขึ้นจากเดิมที่เป็นผู้ที่ชอบปฏิบัติและสนใจธรรมะอยู่แล้ว ขณะนั้นก็ได้พบกับลุงจันทรซึ่งก็ไปช่วยงานที่วัดเสมอ เนื่องจากป้าพรรณเป็นคนสนใจเรื่องธรรมะและชอบทำบุญเช่นเดียวกับลุงจันทร จึงสนิทสนมกันอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งปี ปี 2529 จึงได้สมรสกัน โดยทั้งสองคนไม่มีบุตร

ขณะที่อยู่ประเทศออสเตรเลีย ป้าพรรณต้องดูแลสุขภาพของลุงจันทรที่ป่วยเป็นโรคกระเพาะเรื้อรัง ประกอบกับเป็นผู้ชอบทำอาหารสุขภาพ และสนใจเรื่องสุขภาพเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงมีความรู้เกี่ยวกับสุขภาพและอาหารการกินเป็นอย่างดี ต่อมาปี พ.ศ. 2533 ป้าพรรณต้องเดินทางกลับมาประเทศไทยพร้อมลุงจันทร เนื่องจากคุณพ่อของป้าพรรณเสียชีวิต และพ่อแม่ของลุงจันทรก็ป่วย ประกอบกับป้าพรรณอยากดูแลคุณแม่ต่อเนื่องจากชราามากแล้ว จึงตัดสินใจอยู่ประเทศไทยอย่างถาวรเพื่อดูแลคนแก่ 3 คน ซึ่งจากการที่ป้าพรรณต้องดูแลคนแก่ที่เจ็บป่วยและอายุมาก ส่งผลให้ป้าพรรณต้องค้นคว้าหาข้อมูลด้านสุขภาพอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ป้าพรรณมีความรู้เกี่ยวกับอาหารการกินที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพเป็นอย่างดี และความรู้หรือทุนวัฒนธรรมดังกล่าวได้กลายเป็นทุนเศรษฐกิจในเวลาต่อมา โดยในปัจจุบันป้าพรรณได้ทำนํ้านมถั่วเหลืองและนํ้าธัญพืชขายในชุมชนด้วย

หากพิจารณาในเรื่องความสัมพันธ์ในชุมชน พบว่าแม้ว่าป้าพรพรรณจะเป็นคนต่างถิ่นที่เข้ามาอยู่ในชุมชน แต่สายสัมพันธ์ระหว่างป้าพรพรรณกับชุมชนบ้านหนองคูก็เป็นไปด้วยดี เนื่องจากป้าพรพรรณเป็นคนมีอัธยาศัยดี ช่วยเหลือชาวบ้านในชุมชนเสมอ ดังข้อมูลที่ว่า

“แรกๆ ก็มาดูแลคนแก่ ตอนป้าต้องมาอยู่ที่นี่ เรื่องการปรับตัวก็ไม่ยาก เพราะป้าชอบการทำบุญอยู่แล้วชอบเข้าวัด เพราะว่าเราอยู่เมืองนอก เราทำมาอย่างตลอด มีอะไรช่วยเหลือได้เราก็ช่วย อย่างมีงานศพเราก็ช่วย หรืออย่างเวลามีงานสงกรานต์เขาจะดำหัวคนเฒ่าคนแก่ เราก็ไปหาของมาช่วย อย่างเขาอยากได้ยาหม่อง ป้าก็บอกน้องของป้าที่กรุงเทพฯ ว่าช่วยหาส่งมาหน่อย ยี่ห้อไหนดีเราก็เอามาแจก...มันเป็นการทำบุญ เป็นบารมีอย่างหนึ่งด้วยนะ ได้ช่วยเด็กให้โอกาสมัน เพราะเรามีเราก็แบ่งปันให้ ป้าก็สอนเด็กๆ นะว่าเรามีเราต้องปันให้เพื่อนที่ไม่มีโอกาส”

(ป้าพรพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

ดังนั้นป้าพรพรรณจึงมีการสะสมต้นทุนสังคมไว้จากการชอบแบ่งปันแจกจ่าย ซึ่งส่งผลให้กลายเป็นบารมีที่มีอย่างต่อเนื่องด้วย ทำให้คนในชุมชนเกรงใจและเมื่อก่อตั้งชมรมอนุรักษ์จักรยานยิ่งเพิ่มความเคารพนับถือของคนในชุมชนที่มีต่อลุงและป้ามากขึ้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมดถึงต้นทุนของป้าพรพรรณ สามารถสรุปได้ดังตารางต่อไปนี

ตารางที่ 4.2แสดงถึงทุนทั้ง 4 ประเภทของป่าพรณ ตามแนวคิดของ บัวร์ดิเยอ

ประเภทของทุน	รูปแบบของทุน
1.ทุนเศรษฐกิจ	เงินสะสมจากการทำงานที่ประเทศออสเตรเลีย / บ้าน / รถยนต์ / จักรยาน / รถมอเตอร์ไซด์พ่วง / ที่นา / สวน ลำไย
2.ทุนวัฒนธรรม	- เครื่องดนตรีพื้นบ้าน ได้แก่ ซอสามสาย ซอด้วง ฯลฯ - หนังสือธรรมะ / หนังสือฝึกเรียนภาษาอังกฤษ / ของเล่น ฯลฯ - ผู้มีความเสียสละ / มัธยัสถ์-อดออม / อดทน / มีเมตตา / ชอบแบ่งปันแจกจ่าย / อธิษาศัยดีเยี่ยมแถมแจ่มใส / พุดเก่ง - ความรู้ทางธรรม ได้แก่ พิธีทางสงฆ์ / หลักธรรมในระดับฆราวาส ผู้ปฏิบัติ - ความรู้ทางโลก ได้แก่ ความรู้ด้านบริหารจัดการ / ความรู้ด้านการเงินการบัญชี / ความรู้ด้านการสื่อสาร/ ความรู้ด้านการสอน / ความรู้เรื่องสุขภาพ / ความรู้ด้านโภชนาการ / ความรู้เรื่องการขี่จักรยานที่ถูกต้อง / ความรู้ด้านภาษา / ความรู้เกี่ยวกับเด็ก / ความรู้เรื่องของการเล่น / ความรู้จากประสบการณ์ในการใช้ชีวิตในต่างประเทศ
3.ทุนสัญลักษณ์	- ผู้ผ่านการทำงานและใช้ชีวิตในต่างประเทศ - นักโภชนาการประจำชุมชน (ทำน้ำเต้าหู้/น้ำอัญพีช) - ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ / สุขภาพแข็งแรง - ได้รับการยอมรับจากชุมชนและนอกชุมชน (อำนาจ / บารมี / ความเคารพ / ความศรัทธา / ความเกรงใจ)
4.ทุนสังคม	- เครือข่ายครอบครัว / เครือข่ายเพื่อนในชุมชน / เครือข่ายจักรยาน (เด็ก / ผู้สูงอายุ)

ทั้งหมดที่กล่าวมาในเรื่องต้นทุนของลุงจันท์และป่าพรณ เห็นได้ว่าทั้งสองท่านต้องฝ่าฝืนอุปสรรคและความยากลำบากในวัยเด็กตลอดจนการใช้ชีวิตในต่างประเทศ ระยะเวลาอันยาวนานในการต่อสู้ชีวิตของทั้งสองท่านส่งผลให้เกิดการสั่งสม “ต้นทุน” อย่างมากมาย ซึ่งเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ลุงจันท์และป่าพรณจึงเป็นผู้สูงอายุที่แตกต่างจาก

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ในสังคมที่ไม่มีเรี่ยวแรงทั้งกายและใจที่จะดึงดูดทุนหรือศักยภาพที่มีอยู่มาพัฒนาให้เกิดพลังในการพัฒนาชุมชน จากการวิเคราะห์ต้นทุนดังกล่าวนี้จึงเป็นเครื่องยืนยันและสะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุทุกคนมี “ต้นทุน” เป็นของตนเองทั้งสิ้น หากแต่มีมากบ้างน้อยบ้างแตกต่างกันไป แต่ที่สำคัญคือ ผู้สูงอายุคนใดที่จะเป็น “ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ” ในการนำต้นทุนเหล่านั้นไปใช้ประโยชน์ต่อตนเองและสังคมอย่างไร ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการนำต้นทุนดังกล่าวที่ได้ทำการวิเคราะห์ไว้ในส่วนนี้ไปใช้ในการอธิบายถึงกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในบทที่ 6 และบทที่ 7 ต่อไป

4.2 บริบทชุมชน : ปัจจัยภายในชุมชนที่ก่อให้เกิดต้นทุนของผู้สูงอายุ

บริบทชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงสภาพและความเป็นมาเป็นไปของผู้คน ตลอดจนสายสัมพันธ์ของชุมชนที่เชื่อมร้อยกันกลายเป็นต้นทุนทางสังคมมากมาย ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์บริบทในมิติต่างๆ ของชุมชนบ้านหนองคู ได้แก่ สภาพแวดล้อมโดยทั่วไป สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สายสัมพันธ์ในชุมชน และมิติด้านการสื่อสารในชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของ “ต้นทุน” ต่างๆ ในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนของลุงจันท์และป้าพรรณ

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่า ต.บ้านเรื่อน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน เป็นชุมชนที่เรียบง่ายสงบ ตามลักษณะของชุมชนชนบทโดยทั่วไป บ้านเรื่อนไม่หนาแน่นนัก จำนวน 1,221 หลังคาเรือน ตำบลบ้านเรื่อน ตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอป่าซาง ระยะทางจากตัวอำเภอประมาณ 7 กิโลเมตร อยู่ภายใต้การดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ตั้งอยู่เลขที่ 99 หมู่ที่ 7 ถนนสายสบทา – ท่าลี่ ตำบลบ้านเรื่อน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มีพื้นที่ 8.11 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 4,205 ไร่ โดยอาณาเขตของตำบลบ้านเรื่อนประกอบด้วย

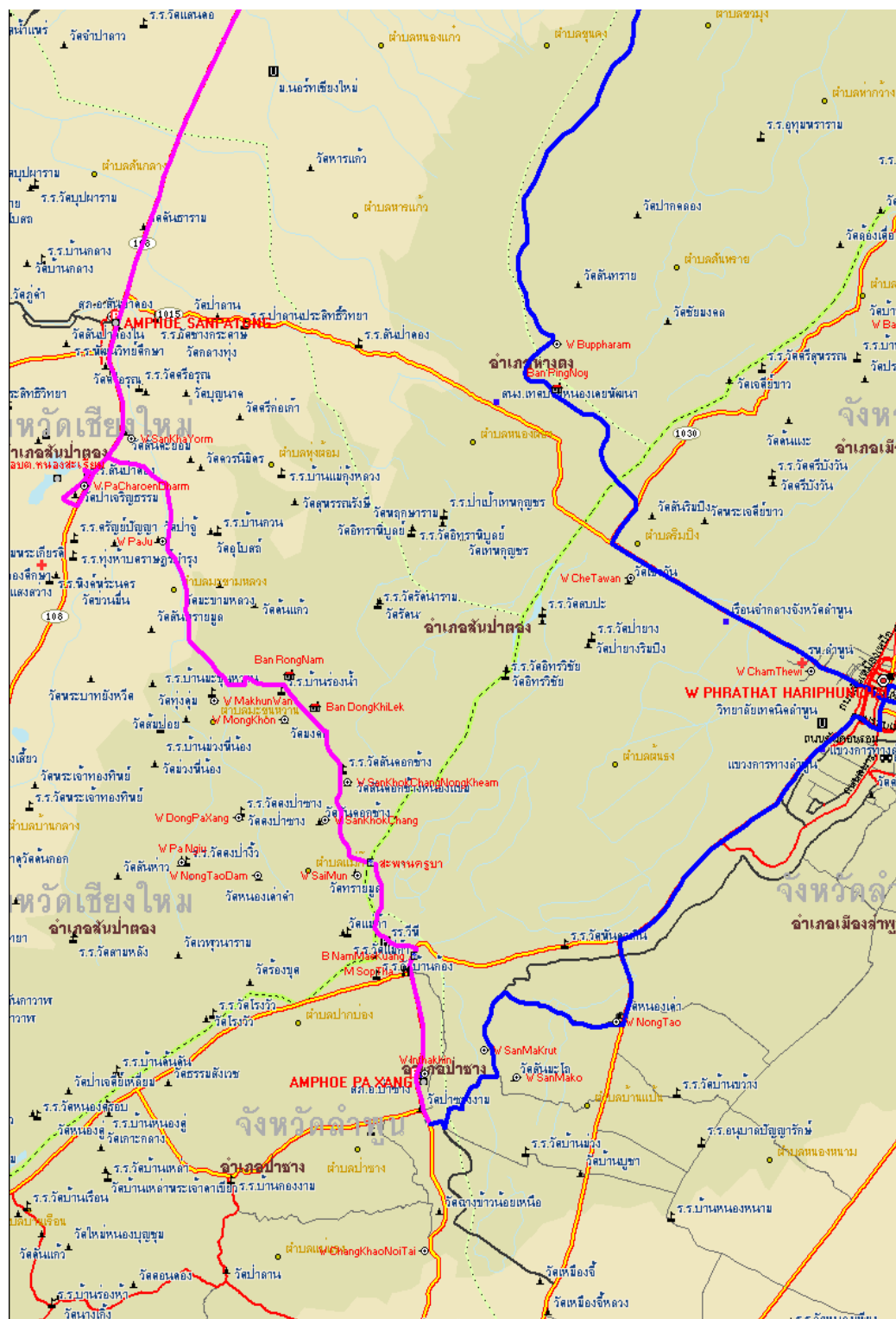
ทิศเหนือ จรดเขตพื้นที่ตำบลปากบ่องและตำบลแม่แรง

ทิศใต้ จรดเขตพื้นที่ตำบลท่าตุ้มและแม่น้ำปิง

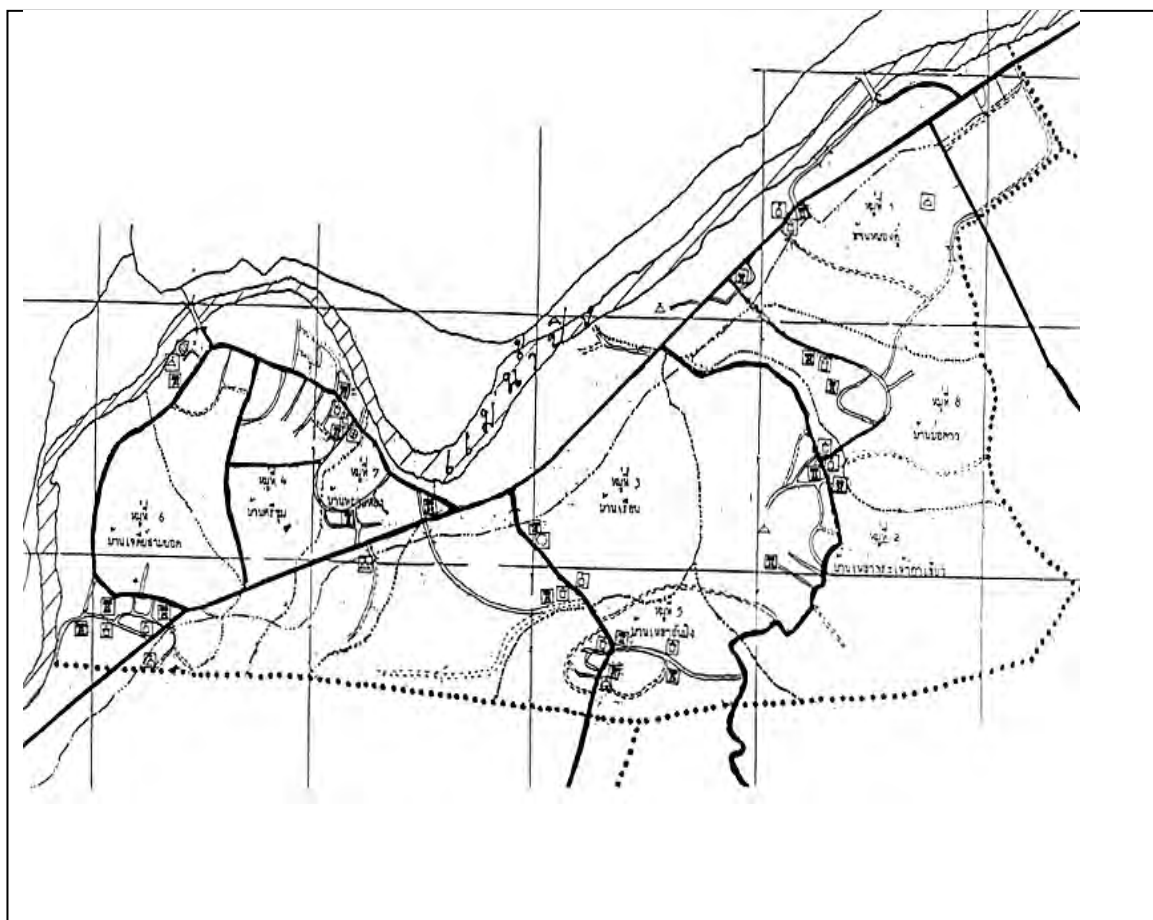
ทิศตะวันออก จรดเขตพื้นที่ตำบลท่าตุ้มและตำบลแม่แรง

ทิศตะวันตก ติดแม่น้ำปิงและเขตอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

ดังแสดงได้ด้วยภาพที่ 4.3 ต่อไปนี้

ภาพที่ 4.3 แผนที่อำเภอป่าสัก จ.ลำพูน

ภาพที่ 4.4 แผนที่ 8 หมู่บ้าน ใน ต.บ้านเรื่อน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน

จำนวนหมู่บ้านในเขต องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเรื่อน เต็มทั้งหมู่บ้าน 8 หมู่ ได้แก่

- หมู่ที่ 1 บ้านหนองคู นายมนตรี พรรณนา ผู้ใหญ่บ้าน
- หมู่ที่ 2 บ้านเหล่า นายบุญมี ชุมภูศรี ผู้ใหญ่บ้าน
- หมู่ที่ 3 บ้านเรื่อน นายมงคล เป็งคำ ผู้ใหญ่บ้าน
- หมู่ที่ 4 บ้านศรีชุม นายเทิดศักดิ์ ทิพย์ใหม่ ผู้ใหญ่บ้าน
- หมู่ที่ 5 บ้านเหล่าสันปิง นายประดิษฐ์ ปารีเสน ผู้ใหญ่บ้าน
- หมู่ที่ 6 บ้านเจดีย์สามยอด นายศรายุทธ ธรรมขัน กำนัน ต.บ้านเรื่อน
- หมู่ที่ 7 บ้านทรายทอง นายสุพันธ์ กุลนะแห่มง ผู้ใหญ่บ้าน
- หมู่ที่ 8 บ้านป่อควา นายนิวัฒน์ พรหมมาแบน ผู้ใหญ่บ้าน

โดยประชากรและครัวเรือนในตำบลบ้านเรือนสามารถแสดงได้ด้วย
ตารางข้อมูลต่อไปนี้ (ข้อมูลจาก <http://www.banruan.org/history.aspx> , 18 มีนาคม 2553)

หมู่บ้าน	หมู่ที่	จำนวน ครัวเรือน หลังคา	จำนวนประชากร	
			ชาย	หญิง
บ้านหนองคู	1	192	407	398
บ้านเหล่าพระเจ้าตาเขียว	2	194	399	419
บ้านเรือน	3	101	224	191
บ้านศรีชุม	4	277	398	573
บ้านเหล่าสันปิง	5	104	215	237
บ้านเจดีย์สามยอด	6	169	241	298
บ้านทรายทอง	7	112	245	219
บ้านบ่อควา	8	72	130	145
รวม		1,221	2,259	2,480

ส่วนลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มและมีพื้นที่บางส่วนติดลำน้ำ
ปิง หมู่บ้านที่เป็นหมู่ 2 หมู่ 3 หมู่ 5 และหมู่ 8 มีสภาพเป็นพื้นที่ราบ ส่วนหมู่บ้านที่มีสภาพ
เป็นพื้นที่ราบลุ่มและบางส่วนติดลำน้ำปิง ได้แก่ หมู่ 1 หมู่ 4 หมู่ 6 และหมู่ 7

สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนต่างๆ ในตำบลบ้านเรือนนั้น ชาวบ้านส่วน
ใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำสวน ทอผ้า รับจ้างทั่วไป ค้าขาย และจากการสำรวจข้อมูล
ชุมชนพบว่าหน่วยธุรกิจต่างๆ ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเรือน ประกอบด้วย

- ร้านขายของชำ 29 แห่ง
- คู่มือรถยนต์ 4 แห่ง
- ปั๊มน้ำมัน ใหญ่ 2 แห่ง
- ปั๊มน้ำมันเล็ก 4 แห่ง
- คู่มือรถจักรยานยนต์ 4 แห่ง
- โรงสีข้าวขนาดเล็ก 4 แห่ง

- ร้านตัดผม 2 แห่ง
- ร้านขายอาหาร 15 แห่ง
- ร้านขายวัสดุก่อสร้าง 2 แห่ง
- ท่าทราย 2 แห่ง
- ร้านซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้า 3 แห่ง
- อุตสาหกรรมการในครัวเรือน 1 แห่ง
- ฟาร์มไก่ 2 แห่ง

ตำบลบ้านเรือน อำเภอป่าซาง มีการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มอาชีพที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มทอผ้าบ้านเหล่าพระเจ้าตาเขียว (ตั้งอยู่ที่ หมู่ 2 บ้านเหล่าพระเจ้าตาเขียว ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน) กลุ่มสตรีแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าฝ้ายทอมือ (ทองม้วนผ้าฝ้าย) (ตั้งอยู่ที่ หมู่ 2 บ้านเหล่าพระเจ้าตาเขียว ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน) คณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับตำบล (กพสต.) (ตั้งอยู่ที่ อบต.บ้านเรือน หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านเรือน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน) กลุ่มเย็บผ้า (ตั้งอยู่ที่หมู่ 1 ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน)

สินค้าพื้นเมือง อาทิ เสื้อผ้า ขึ้น ผ่านนม ตักดาไม้สัก จำหน่าย หมู่บ้านหัตถกรรม บ้านหนองเจือก มีการทอผ้าฝ้ายพื้นเมืองที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน อาทิ พรม ปลอกหมอน หมอน ชินผ้าห่ม ผ้าคลุมเตียง เสื้อ กางเกง เป็นต้น ส่วนเทศกาลที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ งานประเพณีสงกรานต์ของชาวยอง งานประเพณีสงกรานต์วัดพระพุทธรูปตากผ้า งานก่อนพระเจดีย์ทรายในเดือนยี่เป็ง ประเพณีการทำบุญเสกกลางใจบ้าน ประเพณีการตั้งธรรมหลวง ประเพณีการหลอนผ้าทอด ประเพณีการสงฆ์น้ำธาตุ ประเพณีทานสลากภัตต์ ประเพณีฉลองสมโภชงานต่างๆ ประเพณีการเลี้ยงผีดอยช้าง ประเพณีบวชลูกแก้ว ประเพณีกินแซก แต่งงาน ประเพณีเอาซอนผีไปลง ฯลฯ

เมื่อสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทางสังคม สามารถจำแนกประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

1) การศึกษา ตำบลบ้านเรือนมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2 แห่ง ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดบ่อควา และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตังทตสวัด(วัดศรีชุม) มีโรงเรียนประถมศึกษา 5 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนบ้านหนองดู่ โรงเรียนวัดบ้านเหล่า โรงเรียนวัดบ้านเรือน โรงเรียนวัดศรีชุม โรงเรียนวัดเจดีย์สาม

ยอด มีที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำแต่ละหมู่บ้าน 8 แห่ง

2) สถาบันและองค์กรทางศาสนา ตำบลบ้านเรือนมีวัด 8 แห่ง ได้แก่ วัดหนองดู่ ตั้งอยู่หมู่ 1 วัดบ้านเหล่าพระเจ้าตาเขียว ตั้งอยู่หมู่ 2 วัดบ้านเรือน ตั้งอยู่หมู่ 3 วัดศรีชุม (โพธิ์ธาราม) ตั้งอยู่หมู่ 4 วัดต้นแก้ว (อิทธิาราม) ตั้งอยู่หมู่ 5 วัดหนองบุญชุม ตั้งอยู่หมู่ 5 วัดเจติยสามยอด ตั้งอยู่ หมู่ 6 วัดเกาะกลาง ตั้งอยู่หมู่ 8 และมีศาลเจ้า 1 แห่ง ได้แก่ ศาลเจ้าบ้านทรายทอง ตั้งอยู่หมู่ 7

จากข้อมูลบริบทชุมชนในตำบลบ้านเรือนที่กล่าวมาโดยรวมทั้งหมด ทำให้เห็นภาพรวมว่าภายในตำบลนี้มีการรวมกลุ่มของชาวบ้านในหมู่ 2 มากกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ และหมู่ 1 บ้านหนองดู่ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาของงานวิจัยนี้ไม่มีกลุ่มกิจกรรมของชาวบ้านอย่างชัดเจนเช่นหมู่บ้านอื่น มีเพียงกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน ดังนั้นจึงส่งผลต่อต้นทุนในด้านกลุ่มเครือข่ายของลุงจันทร์และป้าพรรณผู้สูงอายุในการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน ซึ่งเห็นได้ชัดว่ามีจำนวนน้อยมาก คงมีเพียง กลุ่มเพื่อน หรือชาวบ้านที่ร่วมกิจกรรมที่วัดด้วยกัน

4.2.1 บ้านหนองดู่ หมู่ 1 : พื้นที่การศึกษาผู้สูงอายุและที่ตั้งของชมรมอนุรักษ์จักรยาน

ชุมชนบ้านหนองดู่ หมู่ที่ 1 ซึ่งเป็นพื้นที่ตั้งของบ้านลุงจันทร์ป้าพรรณ เขียวพันธุ์ กรณีศึกษาของงานวิจัยนี้ พื้นเพดั้งเดิมส่วนใหญ่ของชาวบ้านในชุมชนนี้เป็นชาวมอญที่มีอายุเก่าแก่หลายร้อยปีแห่งหนึ่งในจังหวัดลำพูน ตั้งอยู่ในเขตตำบลบ้านเรือน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน อยู่ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 6 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 15 กิโลเมตร สาเหตุที่ได้ชื่อว่าหมู่บ้านหนองดู่ ก็เนื่องมาจากในอดีตกาลที่ผ่านมา ภายในหมู่บ้านมีหนองน้ำกว้างใหญ่และลึก ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้าน และมีต้นประดู่ใหญ่ขึ้นอยู่ริมหนองน้ำ ชาวบ้านจึงเรียกว่า “หมู่บ้านหนองดู่” ซึ่งในภาษามอญที่ใช้พูดกันในหมู่บ้านนั้นจะเรียกว่า “กวานหนองดู่”

หลังจากชาวบ้านมีที่อยู่ที่ทำกินเป็นหลักแหล่งแล้ว ก็ได้พากันสร้างสำนักสงฆ์ขึ้น ในบริเวณที่เป็นวัดหนองดู่ในปัจจุบัน โดยหมู่บ้านหนองดู่มีวัด 2 แห่ง วัดหนึ่งคือ วัดเกาะกลาง ซึ่งอยู่ติดกับบ้านบ่อควา (แยกออกไปเป็นหมู่ 8 ในปัจจุบัน) ชาวบ้านช่วยกันบูรณะวัดหนองดู่และวัดเกาะกลาง เรื่อยมา โดยเฉพาะลุงจันทร์ เขียวพันธุ์ เป็นผู้นำในการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 4.5 วัดเกาะกลาง วัดประจำหมู่บ้านหนองตู

ภาพที่ 4.6 สภาพภายในวัดเกาะกลาง วัดประจำหมู่บ้านหนองตู

ภาพที่ 4.7 วัดหนองตู วัดประจำหมู่บ้านหนองตู

หมู่บ้านหนองคู เป็นหมู่บ้านที่มี 2 วัดมาเป็นเวลานาน จนกระทั่งในปี พ.ศ.2526 ได้มีการแยกออกไปอีกหนึ่งหมู่บ้าน เนื่องจากความสะดวกในการปกครองและการพัฒนา ปัจจุบันบ้านหนองคูแบ่งออกออกเป็น บ้านหนองคู หมู่ที่ 1 และบ้านบ่อควา หมู่ 8

วัดหนองคูเป็นวัดประจำชุมชนในสังกัดธรรมยุติกนิกาย ท่ามกลางวัดอื่นๆ ในชุมชนที่เป็นวัดในสังกัดมหานิกาย และลูกจันทร์ได้เริ่มต้นบวชที่วัดแห่งนี้ ต่อมาลูกจันทร์ได้เข้าไปศึกษาต่อที่กรุงเทพมหานครโดยจำพรรษาอยู่ที่วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน และสำเร็จการศึกษาทางธรรมในระดับเปรียญได้เป็น “มหา” คนแรกของชุมชนบ้านเรือน คนในชุมชนจึงเรียนคุณลูกจันทร์ว่า “มหา” และในปี พ.ศ. 2540 ลูกจันทร์ยังได้รับแต่งตั้งให้เป็นประธานมูลนิธิวัดหนองคู เนื่องจากเป็นผู้นำในการพัฒนาและทำกิจกรรมงานบุญในวัดนี้มาโดยตลอด ซึ่งทำให้คนในหมู่ 1 และหมู่ 8 รู้จักลูกจันทร์เป็นอย่างดี ส่งผลให้กลายเป็นต้นทุนสังคมและทุนสัญลักษณ์ของลูกจันทร์มาโดยตลอด และปัจจุบันสำหรับที่หมู่บ้านหนองคูนี้ วัดยังคงมีบทบาทสำคัญต่อชุมชนในฐานะศูนย์รวมจิตใจและกิจกรรมต่างๆ ทางธรรมอยู่เช่นเดียวกับในอดีต หากแต่กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทางโลกที่วัดในอดีตเคยมีบทบาทก็ลดลงเช่นเดียวกันกับวัดอื่นๆ ในสังคมปัจจุบัน

หากวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ภายในชุมชนบ้านหนองคูแล้ว ถึงแม้ว่าหมู่บ้านจะถูกแบ่งออกเป็นสองหมู่บ้านแล้วก็ตาม ชาวบ้านก็มิได้มีการแตกแยกกันแต่อย่างใด เพราะเนื่องจากต่างก็เป็นญาติชาวมอญด้วยกัน และได้ผู้นำชุมชนในสายงานการปกครองที่เข้มแข็ง เป็นผู้คอยประสานให้ชาวมอญในชุมชนทั้งสองหมู่บ้านมีความรักใคร่ สามัคคี และประสานงานให้เกิดการทำกิจกรรมร่วมกันโดยตลอด ส่งผลให้บริบทชุมชนในมิติด้านการเมืองโดยรวมเป็นไปอย่างสมัคคีสามัคคี ไม่ปรากฏความขัดแย้งในชุมชนให้เห็น ประกอบกับเป็นชุมชนขนาดเล็กที่มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายตามประสาชาวนาชาวนสวน

เนื่องจากในจังหวัดลำพูนมีชาวมอญอาศัยอยู่เพียง 2 แห่งนี้เท่านั้น คือ บ้านหนองคู หมู่ที่ 1 และบ้านบ่อควา หมู่ที่ 8 ขณะที่ชุมชนโดยรอบในตำบลบ้านเรือนเป็นชุมชนของคนยอง ดังนั้นบ้านหนองคู หมู่ที่ 1 นี้จึงเป็นชุมชนที่มีลักษณะของเครือข่ายที่มีสายสัมพันธ์ของ “ความเป็นคนมอญ” เหมือนกัน ซึ่งเป็นทุนสังคมของชุมชนแห่งนี้ ลูกจันทร์จึงมีต้นทุนสังคมในลักษณะนี้เช่นกัน แม้ว่าจะไปอยู่กรุงเทพฯ และในต่างประเทศกว่าครึ่งชีวิต หากแต่ลูกจันทร์ได้ติดต่อและให้ความช่วยเหลือชุมชนอย่างต่อเนื่อง เมื่อกลับมาใช้ชีวิตในถิ่นกำเนิด สายสัมพันธ์ของความเป็นในชุมชนจึงยังคงอยู่

ภาพที่ 4.8 บ้านหนองคู หมู่ 1

ชุมชนบ้านหนองคูหมู่ 1 นี้เป็นชุมชนเกษตรกรรม อาชีพของชาวบ้าน คือ การทำนา ทำสวนลำไย ฐานะของคนในชุมชนจึงอยู่ในระดับยากจนถึงระดับปานกลาง ถนนสายหลักตัดผ่านชุมชนหนองคู คือ ถนนสายป่าซาง – บ้านโธ่ง ทิศตะวันตกของชุมชนบ้านหนองคูติดต่อกับแม่น้ำปิงโดยมีสะพานเชื่อมสองฝั่ง ฝั่งตรงข้ามเป็นเขต อ.สันป่าตอง จ. เชียงใหม่ ดังนั้นจึงทำให้มีเด็กจากเขตอำเภอสันป่าตองบางส่วนเข้ามาเป็นสมาชิกชมรมฯ

เห็นได้ว่าสภาพภูมิประเทศของชุมชนซึ่งเป็นพื้นที่ที่ติดกับแม่น้ำด้านหนึ่ง เชื่อมด้วยสะพาน ขณะที่อีกสามด้านเชื่อมด้วยถนน ส่งผลให้การคมนาคมสะดวกต่อการสัญจร ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีสมาชิกจากชุมชนอื่นเข้ามาร่วมในชมรมอนุรักษ์จักรยานได้ แต่อย่างไรก็ตามระยะทางก็ไกลมิใช่น้อย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าชมรมอนุรักษ์จักรยานต้องมี “ข้อเด่น” ที่สามารถดึงดูดความสนใจของพ่อแม่ผู้ปกครองของเด็กในชุมชนอื่นมิใช่น้อย เนื่องจากเมื่อตัดสินใจเข้ามาเป็นสมาชิกชมรมฯ แล้วพ่อแม่ผู้ปกครองต้องมาส่งเด็กๆ ร่วมกิจกรรมแต่เช้าในวันเสาร์ และในวันอาทิตย์ซึ่งเป็นกิจกรรมปั่นจักรยานไปในที่ต่างๆ นั้นต้องมารวมตัวกันตั้งแต่ 05.00 น. ซึ่งเป็นเวลาเช้ามืด ดังข้อมูลที่ว่า

“พ่อแม่เด็กที่อยู่ฝั่งโน้น เขาจะต้องขับรถตามมาส่งเด็กเอง เพราะเด็ก เล็ก แรกๆ ก็ต่างคนต่างมา บางคนมาส่งทุกครั้งก็ว่าไกล แต่เขาก็ให้มาทุกครั้งเพราะเป็นกฎของชมรมฯ ว่าเป็นสมาชิกแล้วต้องเข้าร่วมกิจกรรมสม่ำเสมอขาดบ่อยไม่ได้ ต้องทำจริง ตอนหลังเขาก็พาลัด

กันมาส่ง อย่างอาทิตย์นี่เธอมาส่งลูกเธอลูกฉัน อาทิตย์หน้าอีกคนมา
ส่งเขาพลัดกันมาส่งเอง เขาเห็นว่ามาแล้วลูกได้ประโยชน์นะ ได้
ภาษาได้เล่นได้ที่จักรยานสุขภาพดี ลูกได้กิน มีเพื่อนด้วย พ่อแม่เขา
เห็นนะว่าลูกไม่ไปเกเรที่ไหนนี่”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 6 มิถุนายน 2551)

เห็นได้ว่าการที่พ่อแม่ยินยอมให้ลูกเข้ามาร่วมทำกิจกรรมดังกล่าว อยู่บน
ฐานคิดของการได้รับประโยชน์ของเด็กเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นเรื่องปกติทั่วไปของผู้ที่เป็นพ่อแม่
ย่อมกระทำเพื่อลูก หากแต่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ผู้สูงอายุดังเช่นลุงจันทร์และป้าพรรณไม่ได้
มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติกับเด็กๆ เหล่านี้ กลับเป็นผู้ที่คิดกิจกรรมเพื่อผลประโยชน์ของ
เด็กๆ สะท้อนให้เห็นถึง “ความเสียสละ” ซึ่งเป็นคุณสมบัติประการสำคัญของสื่อบุคคลที่
ทำงานเพื่อการพัฒนาชุมชน (อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ, 2547) และความเสียสละดังกล่าวก็คือ
ต้นทุนวัฒนธรรมของลุงจันทร์และป้าพรรณที่ส่งผลให้ทุนดังกล่าวแปลงเป็นทุนอื่นๆ ได้แก่ ทุน
สัญลักษณ์ เช่น ชื่อเสียง การเป็นที่รู้จัก การยอมรับจากบุคคลต่างๆ ทั้งในและนอกชุมชน ทุน
สังคม เช่น การได้รับความช่วยเหลือจากคนในชุมชน เครือข่ายเพื่อนต่างชุมชน และ
หน่วยงานเอกชนต่างๆ ภายนอก

เมื่อพิจารณาสถาบันการศึกษาซึ่งเป็นส่วนสำคัญของชุมชน พบว่าบ้าน
หนองคู หมู่ 1 มีโรงเรียนวัดหนองคูเป็นโรงเรียนประจำหมู่บ้านเพียงแห่งเดียว สอนตั้งแต่
ระดับชั้นประถมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แม้โรงเรียนจะเป็นชื่อหมู่บ้านหนองคู แต่
ก็มีเด็กจากหมู่บ้านใกล้เคียงที่อยู่ในตำบลเดียวกันเข้ามาร่วมเรียนด้วย และเด็กในชมรมหนุ
รักจักรยานส่วนใหญ่เรียนที่โรงเรียนวัดหนองคูนี้ เด็กบางคนที่มีพ่อแม่มีฐานะทางการเงิน
บ้างก็จะเรียนที่โรงเรียนเอกชนนอกหมู่บ้านในตัวอำเภอป่าซาง

เนื่องจากเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กและมีโรงเรียนประจำหมู่บ้านเพียงแห่ง
เดียว ส่งผลให้เด็กและผู้ปกครองทั้งหมู่บ้านและในหมู่บ้านใกล้เคียงมีความรู้จักสนิทสนมกัน
เมื่อมีเรื่องอะไรเกี่ยวกับเด็กผู้ปกครองก็จะบอกต่อกัน ดังนั้นเมื่อลุงจันทร์และป้าพรรณเริ่มสอน
ภาษาอังกฤษและสอนปั่นจักรยานให้หลาน บ้านอื่นๆ เมื่อทราบก็มารวมเป็นกลุ่มใหญ่ ชุมชน
บ้านหนองคู ซึ่งเป็นชุมชนขนาดเล็กจึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดของคนในชุมชน อย่างไรก็ตาม
จากการศึกษาข้อมูลพบว่าโรงเรียนประจำชุมชนนี้ไม่มีบทบาทใดต่อการทำงานของลุงและป้า
และชมรมหนุรักจักรยาน เนื่องจากครูมีจำนวนจำกัดจึงมีภาระความรับผิดชอบมาก ผู้วิจัยได้
ตั้งข้อสังเกตว่า ความจริงแล้วครูและโรงเรียนน่าจะเป็นเครือข่ายหนึ่งในการทำงานร่วมกับลุง

จันทร์และป้าพรรณในการพัฒนาเด็กและเยาวชน จากการรวบรวมข้อมูลพบว่าลุงและป้าเป็นผู้สูงอายุที่เชื่อมั่นตนเองสูงประกอบกับมีลักษณะการทำงาน “แบบเดี่ยว” จึงไม่ได้คิดหาเครือข่ายทำงานร่วมไว้ และข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ลุงจันทร์และป้าพรรณทำงานชมรมอนุรักษ์จักรยานนี้ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ของเด็กและเยาวชนในด้านหนึ่ง แต่ในอีกด้านหนึ่งลุงและป้าก็ต้องการแสดงให้เห็นว่าตนเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพยังมีคุณค่าต่อสังคม จึงทำงานบนฐานความพร้อมของตนเท่าที่มี จึงไม่เห็นความสำคัญของการหาเครือข่ายร่วมทำงานนั่นเอง

ภาพที่ 4.9 โรงเรียนวัดหนองคู

สภาพโดยทั่วไปของบ้านหนองคู เป็นชุมชนชนบทที่มีบ้านเรือนปลูกโดยทั่วไปตามซอยต่างๆ จึงเอื้อต่อการใช้จักรยานเป็นยานพาหนะ แต่ทางสายหลักภายในหมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีตเป็นส่วนใหญ่ นับว่าเป็นหมู่บ้านที่มีความเจริญและความสะดวกในระดับหนึ่ง โดยบ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้กึ่งปูน หรือมีได้ทุนบ้านเป็นปูนจากการยกตัวบ้านให้สูงขึ้นตามถนน น้ำประปาและไฟฟ้าเข้าถึงทุกครัวเรือน ในบางพื้นที่ยังมองเห็นเป็นคูน้ำที่ขุดขึ้นเพื่อการเกษตร และที่ดินรกร้างตามข้างทาง

ภาพที่ 4.10 ถนนคอนกรีต : ความเจริญภายในหมู่บ้านหนองตู๋

หากกล่าวถึงความเจริญทางวัตถุของชุมชน พบว่า หมู่ 1 บ้านหนองตู๋นี้มีถนนคอนกรีตในสายหลักและตามซอยต่างๆ ก็เป็นถนนปูนหรือบางจุดเป็นถนนลาดยาง ทำให้การคมนาคมสะดวก ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้จักรยานยนต์ รถกระบะ และจักรยาน

ภาพที่ 4.11 สภาพบ้านเรือนสองข้างทางของหมู่บ้านหนองตู๋ หมู่ 1

ซึ่งมีทั้งบ้านไม้หลังคามุงสังกะสีและบ้านสมัยใหม่

เนื่องจากบ้านเรือนส่วนใหญ่ในหมู่ 1 บ้านหนองตู๋ได้มีการปรับปรุงซ่อมแซม จึงมีลักษณะเป็นบ้านไม้กึ่งปูน มีบ้านไม้เก่าดั้งเดิมไม่มากนัก นอกจากนี้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านก็มีความเรียบง่าย จากการสังเกตการณ์ชาวบ้านอยู่กันแต่ในบ้าน ส่วน

ใหญ่เป็นบ้านที่มีปลูกรวมอยู่ในพื้นที่สวน จึงค่อนข้างเงียบ ชาวบ้านจะออกมาซื้ออาหารการกินเฉพาะในช่วงเย็นที่มีตลาดนัดแผงขนาดเล็กค้าขายของกินของใช้

ภาพที่ 4.12 ตลาดนัดข้างวัดเกาะกลาง แหล่งอาหารการกินของชาวบ้าน

ในมิติด้านการสื่อสารของชุมชนบ้านหนองคู หมู่ 1 นี้ ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารแบบปากต่อปาก เนื่องจากเป็นชุมชนขนาดเล็ก บ้านเรือนส่วนใหญ่อยู่ในซอยและแต่ละบ้านมีบริเวณที่สวนผลไม้รวมอยู่ด้วย ส่งผลให้หากต้องติดต่อสื่อสารกัน ชาวบ้านมักใช้การปั่นจักรยานหรือรถจักรยานยนต์ไปมาหาสู่กัน และบางบ้านที่ค่อนข้างมีฐานะก็จะใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ ส่วนสื่อชุมชนอื่นๆ เป็นเช่นเดียวกับชุมชนชนบททั่วไปที่นิยมใช้เสียงตามสายจากหอกระจายข่าวและวิทยุชุมชน นอกจากนั้นเนื่องจากชาวบ้านในหมู่ 1 และหมู่ 8 ซึ่งอยู่ติดกันเป็นชาวมอญ ดังนั้นหมู่ 1 บ้านหนองคูนี้จึงเป็นชุมชนที่มีลักษณะของเครือญาติที่มีสายสัมพันธ์ของ “ความเป็นคนมอญ” เหมือนกัน จึงมีการติดต่อสื่อสารกันโดยผ่านสื่อกิจกรรมต่างๆ ประจำปีของชาวมอญอย่างต่อเนื่อง

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น กล่าวโดยสรุปได้ว่า เนื่องจากบ้านหนองคู หมู่ 1 นี้เป็นชุมชนชาวมอญ ที่มีพื้นที่และบ้านเรือนไม่หนาแน่นนัก จึงเป็นชุมชนขนาดเล็กที่มีความสงบ บริบทชุมชนในมิติด้านการเมืองจึงมีความกลมเกลียว สมัคสมานสามัคคี และบริบทในมิติด้านสังคมจึงเป็นชุมชนที่มีลักษณะเครือญาติ ประกอบกับมิติด้านเศรษฐกิจที่มีคนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยการทำนาทำสวน ชาวบ้านจึงมีฐานะยากจนถึงปานกลาง สภาพแวดล้อมและความเจริญด้านถนนหนทางมีในระดับปานกลาง ส่งผล

ชาวบ้านในชุมชนมีการติดต่อสื่อสารกันโดยการไปมาหาสู่พูดคุยกันโดยการปั่นจักรยานและจักรยานยนต์ มีการสื่อสารในลักษณะของการสื่อสารระหว่างบุคคล การเล่าสู่พูดแบบปากต่อปาก โดยมีวัดเป็นสื่อกลางในการดำเนินกิจกรรมที่ทำให้ชาวบ้านได้มาพบปะและร่วมงานประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญ ทั้งหมดที่กล่าวมาเป็นปัจจัยภายในชุมชนที่ส่งผลให้เกิดต้นทุนเพิ่มขึ้น ทั้งทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนสัญลักษณ์ และทุนสังคม ของลุ่มจันทร์และป่าพรณ โดยสะท้อนให้เห็นต้นทุนดังกล่าวได้จากการดำเนินกิจกรรมของชมรมอนุรักษ์จักรยาน หรือกล่าวได้ว่าเป็นผลผลิตของต้นทุนของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดต่อไป

4.3 ชมรมอนุรักษ์จักรยาน : ผลผลิตจากต้นทุนของผู้สูงอายุ

ต้นทุนที่เกิดจากการสั่งสมของผู้สูงอายุและจากปัจจัยภายในชุมชนดังกล่าวมาในสองส่วนแรก ส่วนที่ 3 นี้ผู้วิจัยของแนะนำให้รู้จัก “ชมรมอนุรักษ์จักรยาน” ซึ่งนับได้ว่าเป็นหนึ่งหน่วยการวิเคราะห์สำคัญที่เป็นผลผลิตที่เกิดจากต้นทุนต่างๆ ของผู้สูงอายุ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.3.1 แนะนำให้รู้จักชมรมอนุรักษ์จักรยาน

ภาพที่ 4.13 ป้ายหน้าบ้านลุ่มจันทร์แสดงสถานที่ตั้งชมรมอนุรักษ์จักรยาน

“จุดเริ่มต้นของชมรม มาจากตอนแรกลุงป้าเห็นเด็กๆ แล้วก็หลาน ของ ตัวเองนั่นแหละ เห็นว่าพวกเด็กๆ พอวันเสาร์อาทิตย์มันตื่นสาย ตื่นมาแล้วก็ไม่เห็นทำอะไร บางทีก็นั่งดูโทรทัศน์ เราสองคนก็เลยมา คิดว่า... เอาไอ้เด็กพวกนี้มาใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์มัย เอาวิธี ไหนดี ก็เลยลองเอามาเล่นในบ้านก่อน..เพราะของเล่นเยอะมาก มี เกมกดบ้าง รถบังคับบ้าง ก็ปล่อยให้เล่น เล่นเสร็จก็เก็บ แต่มานี่ ประจำมาเล่นกันที่นี่”

(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

จุดเริ่มต้นของชมรมหนูรักจักรยาน เริ่มจากหลานวัน 8 ปีของลุงจันทร์ซึ่ง บ้านอยู่ใกล้กันมักแวะเวียนมาเล่นที่บ้านลุงจันทร์เนื่องจากมีของเล่นหลากหลาย ซึ่งป้าพรรณ นำกลับมาจากออสเตรเลีย ป้าพรรณเห็นว่าทุกทีมาก็เล่นและดูโทรทัศน์จึงพยายามชวนให้ หลานทำอย่างอื่นบ้าง ป้าพรรณจึงคิดจะสอนภาษาอังกฤษให้หลานๆ จากเดิมที่มีเพียงหลาน และเพื่อนอีก 2-3 คนก็เริ่มเพิ่มจำนวนมากขึ้นภายในเดือนเดียวเป็น 14 คน

“ที่นี่ตอนเมษาเป็นปิดเทอมยาว ปี 43 เด็กมาทุกวันเลย เพราะก่อน หน้านั้นเปิดเทอมก็จะมาเฉพาะเสาร์อาทิตย์ จำได้อย่างวันแรกที่เด็ก มานั้นก็ให้มันเล่นเกม แล้วทำอาหารให้กิน พอวันที่สองก็เล่นเกม ทำอาหารให้กิน วันที่สามนี่เราก็ตริเริ่มเปื้อละเพราะไม่รู้จะทำอะไรดีเลย ถามหลานว่ามีอะไรที่อยากทำมากกว่านี้มัย เพราะเราเองวางแผน อยากให้เด็กเอาเวลาว่างไปทำอะไรที่ดีกว่านี้ เราเองก็ว่างเด็กก็ว่าง เลยถามว่าอยากเรียนภาษาอังกฤษมัย เด็กบอกเอา เขาอยู่ ป.1-2 นี่ ยังไม่เคยเรียนภาษาอังกฤษก็เลยสอน มีกันอยู่สามคนก็เริ่มเรียน ตั้งแต่ A B C กัน แล้ววันที่ 4 ก็มีมาเพิ่มอีกคน ก็เริ่มมาจากที่ถามๆ กันว่าไปไหนมา ก็ตามๆ กันมา เป็น 3 -4- 5 คน”

(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

เนื่องจากป้าพรรณมีต้นทุนความรู้เกี่ยวกับเด็กจากการทำงานในแผนก เกมและของเล่น รวมทั้งเคยรับจ้างเลี้ยงเด็กมาก่อน ทำให้ป้าพรรณทราบว่าต้องใช้ “ขนม”

และ “เกม” เป็นสิ่งดึงดูดใจเด็กๆ ได้ เพราะสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของความเป็นเด็กที่ อยู่ในวัยกินและเล่น เมื่อเด็กๆ ชอบจึงมาบ้านลุงจันทร์และป้าพรรณทุกวัน จากนั้นจึงชวน เพื่อนๆ มาด้วย เมื่อป้าพรรณชวนให้เรียนภาษาอังกฤษเด็กๆ จึงตอบรับอย่างเต็มใจ

“มาเล่นของเล่นที่บ้านคุณลุงก่อน บ้านคุณลุงมีของเล่นเยอะแยะ เพราะลุงป้าทำงานโรงงานของเล่น ตอนกลับมาจากเมืองนอกเอา ของเล่นเลยเยอะ ตอนหลังป้าบอกว่ามาจะสอนภาษาอังกฤษให้แล้ว ตอนหลังค่อยสอนซีจรรย์าน ... ตอนนั้นผมยังเพิ่ง 8 ขวบ ก็สนุก เพื่อนๆ ก็มาเรียนด้วย ตอนนี้อย่าได้มาแล้วเพราะเรียน ม.5 จะสอบ เข้ามหาวิทยาลัยแล้ว แต่ถ้ามีงานก็มารวมกลุ่มปั่นจักรยานให้”

(พิสิฐ บุญแก้ว (แบงค์) สมาชิกรุ่นแรก, อายุ 17 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 12 กันยายน 2552)

เนื่องจากเป็นชุมชนขนาดเล็ก และเด็กส่วนใหญ่เรียนโรงเรียนวัดหนองคู ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำหมู่บ้าน 1 เพียงโรงเรียนเดียว ส่งผลให้เกิดการบอกต่อกันปากต่อปากว่า มาที่บ้านลุงป้าได้กินขนม ได้เล่นเกม และได้เรียนภาษาอังกฤษ ส่งผลให้กลุ่มเด็กที่เป็นหลาน เพียง 3 คนก็มีเพื่อนของหลานมาเพิ่มมากขึ้น

“พอตอนเมษาทั้งเดือนนะ คนก็มาเรียนเยอะขึ้นแบบปากต่อปากว่า มาเรียนภาษาอังกฤษกับคุณลุงคุณป้าแล้วสนุก เราเองก็ชอบทำ ขนมก็เลยทำขนมให้เด็ก เด็กก็ติดใจมากขึ้นอีกเทอมนั้นทั้งเทอมเมษา มากันทั้งหมด 14 คน มันตามกันมาเลยในชุมชน”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

ทุกวันที่เด็กๆ มาที่บ้าน ลุงจันทร์จะเล่นเกมกับเด็กๆ ด้วย และป้าพรรณจะเป็นผู้สอนภาษาอังกฤษในวันเสาร์ครึ่งวัน โดยเด็กทุกคนจะปั่นจักรยานมารวมกันที่บ้านลุง จันทร์ทุกวัน ลุงและป้าจึงชวนหลาน หากแต่ในตอนนั้นถนนยังเป็นดินลูกรังอยู่จึงขรุขระลุงป้า จึงผลักดันไปเรื่อยๆ ประกอบกับมีเด็กหลายคนจะไปด้วย ทำให้ลุงและป้ากังวลเรื่องความปลอดภัยในการดูแลเด็กกลุ่มใหญ่ แต่เพื่อไม่ให้ผิดคำพูดลุงและป้าจึงคิดกันว่าควรสอนให้

เด็กเหล่านี้ปั่นจักรยานได้อย่างถูกต้องและมีระเบียบวินัยเพื่อให้เกิดความปลอดภัยและง่ายแก่การควบคุมดูแล

“หลังจากนั้นแค่ไม่ถึงเดือน ก็ช่วงเมษานั้นแหละ ก่อนที่จะเป็นชมรม ก็มาคิดได้ว่า เด็กๆ มันปั่นจักรยานมาที่บ้านอยู่แล้ว เวลาที่บ้านก็ปั่นจักรยานมา ก็เลยคิดว่าถ้าเอามาเป็นชมรมอะไรสักอย่างก็ทำจะดีนะ ก็มองว่าเด็กกลุ่มนี้น่าชอบปั่นจักรยานเราก็น่าจะทำอะไรสักอย่างดีนะเราก็เลยลองพูดกับเด็ก ตอนนั้นคุยกับแป้งซึ่งเป็นหลานถามว่า “แป้งเราลองปั่นจักรยานไปวัดบ้านเหล่กันมั้ย ตาจะพาไป” คำพูดนี้เด็กมันจำ แล้วมันก็ทวง เราก็เลยบอกว่ารอถนนลาดยางซะก่อนค่อยไป พอถนนเสร็จเราก็พาไป”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

หลังจากนั้นเพียงสามเดือน ลุงจันทร์และป้าพรรณ เขียวพันธุ์ จึงได้ก่อตั้ง “ชมรมอนุรักษ์จักรยาน” อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2543 โดยชมรมฯ ตั้งอยู่ ณ บ้านเลขที่ 113 บ้านหนองคู หมู่ 1 ต.บ้านเรื่อน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน ซึ่งเป็นบ้านของลุงจันทร์และป้าพรรณ เขียวพันธุ์ บนเนื้อที่ประมาณเกือบ 2 ไร่ อยู่ติดริมแม่น้ำปิง

ภาพที่ 4.14 บ้านลุงจันทร์และป้าพรรณ ที่ใช้เป็นสถานที่ทำกิจกรรม

กิจกรรมส่วนใหญ่ดำเนินอยู่ใต้ถุนบ้านในทุกวันเสาร์ โดยเป็นลานเรียนภาษาอังกฤษ และอีกปีกหนึ่งที่เป็นที่รับรองแขกเวลามาพัก ขณะเดียวกันก็เป็นที่พักของเด็กๆ ในชมรมเวลาต้องมารวมตัวกันค้างคืนเพื่อทำกิจกรรม นอกจากนี้มีห้องโถงใหญ่เป็นที่ฝึกซ้อมวงดนตรีไทย

ภาพที่ 4.15 ใต้ถุนบ้านที่ใช้เป็นห้องเรียนภาษาอังกฤษ

ภาพที่ 4.16 บริเวณบ้านอันร่มรื่นแวดล้อมด้วยสวนลำไยที่ตั้งของชมรมอนุรักษ์จักรยาน

ในบริเวณหลังบ้านของลุงจันทร์เป็นสวนผลไม้ ซึ่งปลูกไว้แต่ไม่ขาย เวลาลำไยออกลูกมาป้าพรรณก็จะจัดส่งไปให้ญาติๆ ที่กรุงเทพฯ ส่วนผลไม้อื่นๆ เช่น ขนุน มะม่วง คุณลุงก็จะนำเอามาให้เด็กๆ กินในช่วงที่มาร่วมเรียนภาษาอังกฤษ หรือช่วงที่มีกิจกรรมต้อง

ออกไปปั่นจักรยานร่วมกัน นอกจากนี้คุณลุงยังมีเรือพายลำหนึ่งไว้ให้เด็กๆ ฝึกพายในแม่น้ำหลังบ้าน เพราะในตำบลทุกปีจะมีแข่งเรือ เพื่อโอกาสหน้าจะได้ส่งเด็กๆ แข่งในนามชมรม ฯ นอกจากนี้แล้วบ้านคุณลุงยังเลี้ยงหมาไว้อีกหนึ่งตัวและนกอีกหนึ่งตัว

ในบริเวณบ้านคุณลุงนั้นจะมีเก้าอี้พลาสติกอยู่จำนวนมาก ซึ่งคุณลุงจะใช้เป็นเก้าอี้ให้เด็กนั่งเรียนภาษาอังกฤษในวันเสาร์และวันอาทิตย์ ส่วนในช่วงที่ลุงป่าไม่อยู่ ต้องไปธุระที่กรุงเทพฯ หรือช่วงเปิดเทอมจะงดเรียนไป

ภาพที่ 4.17 หลังจากกลับจากปั่นจักรยานในทุกเช้าวันเสาร์และอาทิตย์ จะมารวมตัวกันที่บ้านลุงกับป่าเพื่อทำกิจกรรมอื่นๆ ร่วมกันที่ชมรมฯ

ลุงจันท์และป่าพรรณใช้ทุนเศรษฐกิจจากการเก็บหอมรอมริบจากการทำงานที่ประเทศออสเตรเลียจนกระทั่งกลับมาอยู่ประเทศไทยและสามารถอยู่ได้โดยไม่ต้องทำงานอื่น นอกจากดูแลสวนลำไย และมีที่ดินให้เช่า ประกอบกลับมีมรดกตกทอดเป็นที่ดินบ้าน และสวนเป็นจำนวนมาก นับว่ามีทุนเศรษฐกิจเป็นต้นทุนเดิม เมื่อก่อตั้งชมรมอนุรักษ์จักรยานแล้วลุงจันท์และป่าพรรณใช้ทุนเศรษฐกิจที่มีดังกล่าวในการพัฒนาชุมชนของตน โดยใช้บ้านหลังใหญ่ที่มีบริเวณกว้างขวางเป็นที่ตั้งของชมรมอนุรักษ์จักรยานเพื่อใช้เป็นสถานที่ในการทำกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การเรียนการสอนภาษาอังกฤษทุกวันเสาร์ การฝึกซ้อมวงดนตรีไทย เป็นต้น ซึ่งในอดีตเรามักพบว่า วัดหรือโรงเรียนมักเป็นสถานที่ทำกิจกรรมต่างๆ

เพื่อพัฒนาชุมชน แต่ลุงและป้าได้ลงทุนใช้บ้านของตนเองเป็นที่รวมตัวกันของเด็กจำนวนมาก จึงทำให้มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ทั้งค่าน้ำ ค่าไฟ การดูแลทำความสะอาด ค่าขนมและอาหาร ฯลฯ

เมื่อก่อตั้งชมรมหนูรักจักรยานแล้ว ลุงจันท์และป้าพรรณได้วางกฎระเบียบของชมรมในเบื้องต้นไว้ 3 ประการ คือ

ประการแรก เด็กที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต้องสมัครเป็นสมาชิกอย่างเป็นทางการโดยต้องได้รับอนุญาตจากพ่อแม่ และพ่อแม่ต้องเป็นผู้พามาสมัคร ซึ่งไม่เสียค่าใช้จ่ายในการสมัคร

ประการที่สอง สมาชิกทุกคนต้องมาเรียนภาษาอังกฤษในเช้าวันเสาร์ ส่วนช่วงบ่ายทำกิจกรรมร่วมกัน

ประการที่สาม หากเด็กคนใดที่ปั่นจักรยานได้ให้ทำกิจกรรมการปั่นจักรยานร่วมกันเพื่อให้สุขภาพแข็งแรงและเกิดความสามัคคี โดยให้เด็กนำจักรยานที่มีอยู่มาใช้

เมื่อต้อง “รับผิดชอบ” ดูแลเด็กจำนวนมากที่มาเรียนและเมื่อต้องไปปั่นจักรยานในท้องถนน ซึ่งลุงและป้าต้องรับผิดชอบต่อสูงมาก ดังนั้นจึงมีข้อกำหนดเพิ่มเติมในเรื่องอาหารการกินดังข้อมูลต่อไปนี้

“เราให้ออกาสเด็กที่นี่จะไม่มีหน่วยงานไหนทำกิจกรรมกับเด็กเลย เพราะต้องรับผิดชอบต่อสูงโดยเฉพาะเรื่องความปลอดภัย ผู้ปกครองจะไม่ให้ลูกไปกับเราถ้าหนึ่งไม่ไว้ใจ สอง เด็กต้องได้กินอิ่ม หรือถ้าเสียเงินพ่อแม่ก็ไม่ไป แต่ไปปั่นที่ไหนก็ตามเรื่องอาหารทางลุงป้าจะจัดเองไม่ให้เอามาเพราะเด็กบางคนเอามาพ่อแม่มีฐานะดีก็จะซื้ออะไรต่ออะไรมาเด็กที่ยากจนก็ได้แต่มองลุงป้าเลยไม่ให้เอาของกินมาเอง ลุงป้ากินเหมือนกันหมด ท้องเสียปวดท้องเราต้องรับผิดชอบต่อหมด”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 6 มิถุนายน 2551)

หรือดังข้อมูลที่ว่า

“ป้าเราจะเลี้ยงอาหารทุกวันอาทิตย์ที่ไปปั่นจักรยานก็มีขนมปัง ไข่ดาวครบ บางทีก็น้ำเต้าหู้ แล้วก็แซนวิช ห้ามใครเอาอาหารหรือ ขนมมาเอง ทุกคนมาเรียนจะได้กินเหมือนกัน แต่วันเสาร์ตอนเรียนภาษาอังกฤษ บางคนก็เอาขนมมากินเองได้”

(ด.ช.พงศกรณ์ สันยศทัศน์ (น้องเค) อายุ 12 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2551)

เมื่อระเบียบข้อบังคับของชมรมที่เน้นให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมปั่นจักรยานทุกวันอาทิตย์ เด็กบางคนเลิกกันไปที่จะปั่นจักรยานออกถนนใหญ่ ลุงจันทร์และป้าพรรณก็จะให้เรียนภาษาอังกฤษอย่างเดียว ขณะที่เด็กไม่มีจักรยานแต่อยากเข้าร่วมชมรมฯ ลุงจันทร์และป้าพรรณจึงคิดให้เด็กออมเงินเพื่อไว้ซื้อจักรยานโดยไม่ต้องขอเงินพ่อแม่ แต่เนื่องจากเด็กส่วนใหญ่ยากจนกว่าจะเก็บเงินได้มากพอจะซื้อจักรยานต้องใช้เวลานาน เด็กบางคนก็มีจักรยานเก่าต้องซ่อมอยู่เสมอ ลุงจันทร์จึงไปคุยกับร้านนงอะไหล่ยนต์ซึ่งรู้จักสนิทสนมกัน โดยลุงจันทร์จะบอกผู้ปกครองเด็กให้มาซื้อจักรยานที่นี้และบอกให้ผ่อนส่งรายเดือนโดยลุงเป็นผู้ค้ำประกันให้ ซึ่งในความเป็นจริงลุงจันทร์ช่วยออกเงินให้เด็กไปก่อน

“เด็กคนไหนไม่มีจักรยานหรือจักรยานเก่ามากต้องเปลี่ยน ก็จะเป็นบอกผู้ปกครองเขา โดยให้ป้ารับผิดชอบไปคุยกับทางร้านนงอะไหล่ ป้าก็ไปบอกเขาว่าถ้ามีคนมาซื้อจักรยาน แล้วบอกว่ามาจากชมรมฯ ก็ให้เขาผ่อนนะให้คุณนงบอกว่าได้ ให้คุณนงรับปากกับผู้ปกครองเด็กไปเลย แล้วผมจะจ่ายสด ผมจ่ายสดเขาแน่แต่ไม่ให้ผู้ปกครองกับเด็กรู้”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

จากข้อมูลข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความเสียสละของลุงและป้าซึ่งหาได้ยากในปัจจุบัน และการกระทำของลุงจันทร์และป้าพรรณเป็นในลักษณะ “ปิดทองหลังพระ” ซึ่งเป็นหลักคิดหนึ่งของผู้ที่มุ่งทำความดีโดยไม่หวังว่าจะต้องมีคนรับรู้ สะท้อนให้เห็นถึงทุนสัญลักษณ์ของลุงจันทร์และป้าพรรณที่ได้รับไว้วางใจจากเจ้าของร้านจักรยาน

“ครั้งหลังสุดนี้แสนกว่าแต่ละเดือนนี้ 80,000 กว่าเพราะอะไรรู้มั๊ย แต่ละคนนี่เอาคันละเป็นหมื่นทั้งนั้น แต่ตอนหลังนี้ไม่ละ เพราะทางคุณ

นางเขาให้เครดิตสูง แต่เขายังบอกให้มาจ่ายที่ผมแล้วบอกว่าถ้าไม่จ่ายจะยึด เราก็ต้องมาคุยกับผู้ปกครองว่า จะต้องมาส่งเงินตรงตามเวลา พอวันที่ 27- 28 นี้ก็รีบเอามาจ่ายล่ะ เพราะวันที่ 1 ต้องเอาไปจ่ายเขา แต่เดี๋ยวนี้ไม่เอาแล้วล่ะ นอกจากจะมาเป็นกลุ่มแบบนี้ ถึงจะทำให้ถ้ามาทีละคันจะไม่ทำละเพราะถ้าหลายคนมันจะมาช่วยกันดึงช่วยกันเตือนให้มาส่งเงิน เหมือนใครไม่จ่ายก็จะอาย”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 22 ธันวาคม 2552)

เมื่อความรับผิดชอบต่อความปลอดภัยของเด็กๆ เป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นในเวลาต่อมากิจกรรมการปั่นจักรยานทุกวันอาทิตย์ที่เริ่มจากการปั่นรอบชุมชนและปั่นไปวัดเพื่อสวดมนต์ ทำสมาธิ และฟังเทศน์ ได้เริ่มขยายพื้นที่การปั่นออกไปไกลมากขึ้นระเบียบของชมรมที่เกิดขึ้นตามมาคือ เด็กทุกคนที่เข้าชมรมฯ จึงต้องเรียนเรื่องการปั่นจักรยานที่ถูกต้องและทุกเดือนต้องอบรมกฎจราจรและชมกิจกรรมของตำรวจจราจรที่ สภ.อ.ป่าซาง จ.ลำพูน

ชมรมอนุรักษ์จักรยานยังคงดำเนินกิจกรรมดังกล่าวอย่างสม่ำเสมอ และเป็นที่รู้จักของภายนอกชุมชน โดยเฉพาะเครือข่ายด้านสุขภาพต่างรู้จักชมรมฯ เป็นอย่างดี ส่งผลให้หน่วยงานภายนอกชุมชนเข้ามาติดต่อร่วมกิจกรรมกับชมรมฯ และต่อมาได้ขยายเครือข่ายออกไปเป็นกลุ่มจักรยานผู้สูงอายุ ซึ่งลุงจันทร์และป้าพรรณเป็นหัวหน้ากลุ่ม

4.3.2 สมาชิกชมรมอนุรักษ์จักรยานกับกิจกรรมที่อนุรักษ์

สมาชิกชมรมอนุรักษ์จักรยาน ตั้งแต่ปี 2543 – 2551 มีจำนวน 148 คน ซึ่งส่วนใหญ่สมาชิกชมรมเป็นเด็กในหมู่ 8 หมู่ 1 และหมู่ 2 ที่มีพื้นที่ติดกัน นอกจากนี้มีส่วนหนึ่งที่มาจากหมู่บ้านอื่นในตำบลเดียวกัน มีสมาชิกชมรมฯ อีกจำนวนหนึ่งประมาณเกือบ 10 คนที่มาจากอำเภอสันป่าตอง จ.เชียงใหม่ เนื่องจากเป็นอำเภอที่อยู่ฝั่งตรงกันข้ามกับชุมชนบ้านหนองคู่ด้านทิศตะวันตกของฝั่งแม่น้ำปิง ซึ่งมีสะพานเชื่อมข้ามไปมาระหว่างเชียงใหม่และลำพูนตรงจุดนี้ ดังนั้นจึงทำให้มีเด็กจากเขตอำเภอสันป่าตองบางส่วนเข้ามาเป็นสมาชิกชมรมอนุรักษ์จักรยาน

ภาพที่ 4.18 เด็กๆ สมาชิกชมรมหนูรักจักรยาน

กิจกรรมหลักที่สมาชิกในชมรมหนูรักจักรยานต้องทำร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ คือ

1. ทุกวันเสาร์ เวลา 8.30-12.00 น. เรียนภาษาอังกฤษ เวลา 13.00-15.00 น.ฝึกซ้อมดนตรีไทยพื้นบ้าน หรือกิจกรรมอื่นๆ
2. ทุกวันอาทิตย์ เวลา 06.00-10.00 น. ปั่นจักรยาน

(1) กิจกรรมการเรียนภาษาอังกฤษ

ในการสอนภาษาอังกฤษให้เด็กในชมรมหนูรักจักรยานนั้น ป้าพรรณจะเป็นรับหน้าที่เป็นผู้สอน เนื่องจากมีความชำนาญมากกว่าลุงจันทร์ ทั้งในด้านการใช้ภาษา การออกเสียงสำเนียง และในด้านวิธีการสอน ซึ่งป้าพรรณมีต้นทุนนี้จากการเรียนที่ A.U.A และจากประสบการณ์ที่ไปอยู่ต่างประเทศก่อนลุงจันทร์ ซึ่งจากการสังเกตการณ์ป้าพรรณจะมีความตั้งใจในขณะสอนมาก แต่ก็ไม่ได้พูดได้อย่างคล่องแคล่ว และที่น่าสนใจคือ การสอนภาษาอังกฤษของป้าพรรณเป็นการนำต้นทุนที่ตนมีอยู่มาสร้างประโยชน์ให้กับเด็กในชุมชน แสดงให้เห็นถึงการใช้ทุนความรู้ผสมผสานกับทักษะด้านการพูดซึ่งเป็นคุณสมบัติเฉพาะตัวของป้าพรรณที่เป็นคนที่พูดเก่ง

“ป้าบอกเด็กๆ นะว่าเรียนภาษาอังกฤษทั้งทีก็ควรพูดให้ได้เหมือนเขาได้สำเนียงออกเสียงให้ถูกต้อง แต่ก็ไม่ใช่ต้องทำตามอย่างเขาทุกเรื่อง

เรื่อง accent นี่ต้องพูดให้ได้ ต้องฝึกพูดเข้าไปมากๆ เดียวก็เก่งเอง”
(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 6 มิถุนายน 2552)

(2) กิจกรรมการฝึกซ้อมดนตรีไทยพื้นบ้าน

เด็กส่วนใหญ่ต้องเรียนดนตรีไทยที่โรงเรียนอยู่แล้วตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ ประกอบกับในช่วงหลังสมาชิกชมรมมีจำนวนมาก เด็กแรกๆ ที่เล่นดนตรีไทยพื้นบ้านได้หลายคน น่าจะรวมเป็นวงดนตรีไทยได้ ดังนั้นลุงและป้าจึงเห็นว่าควรหากนำความรู้ความสามารถด้านนี้ของเด็กมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน จึงรวมเด็กที่เล่นดนตรีไทยพื้นบ้านได้ทำเป็นวงขึ้นมาในนามของชมรมอนุรักษ์จักรยาน และไปเล่นช่วยงานศพ งานบุญ และงานประเพณีต่างๆ ของชุมชน ลุงจันท์และป้าพรรณจึงกำหนดให้เด็กเหล่านี้มารวมตัวซ้อมที่บ้านในช่วงบ้านวันเสาร์หลังจากเรียนภาษาอังกฤษแล้ว ซึ่งการมีกิจกรรมฝึกซ้อมดนตรีไทย ลุงจันท์และป้าพรรณต้องการสื่อสารให้เด็กเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้าน

“คุณลุงกับป้ามีความคิดว่าอะไรที่เป็นของพื้นบ้านของเราก็ต้องรักษาไว้ เด็กเขาจะได้ภาคภูมิใจในความเป็นไทยที่บ้านนี้ก็มีขอสาย มีเครื่องดนตรีหลายชนิด แรกๆ ก็ให้ครูมาสอน แต่เด็กเรียนที่โรงเรียนกันเป็นส่วนใหญ่ ก็ให้มาซ้อมที่นี่ แล้วทางจังหวัดเวลามีกิจกรรมในงานนี้ หรืออย่างงานศพ เขาก็ให้ไปช่วย”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 7 มิถุนายน 2552)

ภาพที่ 4.19 กิจกรรมการฝึกซ้อมดนตรีไทยของสมาชิกชมรมฯ ในป่าวันเสาร์

(3) กิจกรรมปั้นจักรยาน

แม้ว่าเด็กส่วนใหญ่ในชุมชนจะปั่นจักรยานเป็นอยู่แล้ว แต่เป็นจักรยานธรรมดาที่ไม่มีเกียร์หรือที่เรียกว่าจักรยานแข่ง และในช่วงแรกของการก่อตั้งชมรมฯ ลุงจันทร์ และป้าพรรณจะให้เด็กใช้จักรยานที่แต่ละคนมีอยู่ เกาอย่างไรก็ให้ใช้ไปก่อนเพราะลุงป้ายังไม่อยากให้เด็กเสียเงิน และไม่มั่นใจว่าเด็กแต่ละคนจะมาร่วมกิจกรรมได้นานแค่ไหน ต่อมาจึงทยอยเปลี่ยนให้เป็นจักรยานแข่งทุกคนโดยใช้ระบบผ่อนและเปลี่ยนทีละคันตามสภาพความเก่า ดังข้อมูลที่ว่า

“ทยอยเปลี่ยนทีละคันทีละคน วิธีการเปลี่ยนคืออย่างนี้นะถ้าคันไหนมันแย่มากที่สุดเราเรียกผู้ปกครองมาคุยว่าจักรยานลูกคุณมันเก่า เขาปั่นไม่ไหว เปลี่ยนให้เขาได้มั๊ย เขาก็อ้างว่าเขาไม่มีเงิน เราก็กถามว่า เอาอย่างนี้นั้มั๊ย ผ่อนมั๊ย เราก้ใช้วิธีนี้แหละว่าผ่อนมั๊ย จะไปคุยกับทางร้านให้ “

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

ดังนั้นเด็กๆ จึงต้องเรียนวิธีการปั่นจักรยานอย่างถูกต้องและปลอดภัย โดยลุงจันทร์จะเป็นผู้สอน เริ่มตั้งแต่องค์ประกอบแต่ละส่วนของจักรยาน วิธีการขึ้นลงอย่างถูกวิธี การล้มไม่ให้เจ็บ การใช้น้ำหนักและการผ่อนแรงในการปั่น การดูแลรักษาจักรยาน เป็นต้น ที่สำคัญคือ เด็กทุกคนต้องเรียนรู้ “กฎจราจร” เพื่อความปลอดภัยในการปั่นจักรยานไปตามท้องถนน

“คุณลุงปั่นนำอยู่ข้างหน้า คุณป้าต้องคอยปั่นตามข้างหลัง คอยควบคุมดูแล อยู่ข้างหลังเราจะมองเห็น ก็จะช่วยดู มองเห็นก็ตะโกนบอกกัน เพราะบางที่ปั่นเป็นแถวก็แตกแถวกัน”
(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

(4) การออมเงิน

แม้ว่าจุดประสงค์แรกเริ่มของลุงจันทร์ที่ให้ออมเงินจะเป็นการออมเพื่อซื้อจักรยานก็ตาม แต่ก็ส่งผลให้เด็กในชุมชนฯ มีระเบียบวินัยทางการเงิน เพราะทุกวันที่เหลือเงินค่าขนมต้องมาออมกับป้าพรรณ ซึ่งจะมีสมุดบัญชีลงยอดเงินออมของเด็กแต่ละคน ซึ่งในเวลาต่อมา “การออมเงิน” ได้กลายเป็นระเบียบปฏิบัติของชุมชนฯ เพิ่มขึ้น หากแต่ไม่บังคับจำนวนของการออม เด็กบางคนก็สามารถออมได้วันละหนึ่งบาท บางคนก็ออมวันละ 10 บาท อย่างไรก็ตามระเบียบข้อนี้ได้รับการยืดหยุ่น เนื่องจากเด็กบางคนไม่มีออม ลุงป้าก็ไม่ว่า แต่ว่าพอถึงเวลาจะไปเที่ยวผู้ปกครองของเด็กก็หามาให้เป็นค่ารถ

นอกจากนี้ “การออมเงิน” ได้กลายเป็นระเบียบปฏิบัติของชุมชนฯ เพิ่มขึ้น หากแต่ไม่บังคับจำนวนของการออม เด็กบางคนก็สามารถออมได้วันละหนึ่งบาท บางคนก็ออมวันละ 10 บาท ต่อมาลุงจันทร์และป้าพรรณได้นำเงินออมของเด็กๆ นี้เข้าไปฝากที่กองทุนสวัสดิการชุมชนเพื่อให้เด็กๆ ที่ยากจนสามารถกู้เงินมาเป็นทุนการศึกษาได้ ซึ่งนับกว่าเป็นการขยายการออม

“การออมเงินของสมาชิกชมรมอนุรักษ์จักรยาน ลุงจันทร์และป้าพรรณนำเงินไปฝากกองทุนสวัสดิการชุมชนเพื่อเป็นสมาชิกกองทุน โดยใช้ชื่อกองทุนสวัสดิการชุมชนชมรมอนุรักษ์จักรยาน บ้านเรือน เด็กที่เป็นสมาชิกชมรมอนุรักษ์จักรยานจะสามารถใช้

สิทธิการเป็นสมาชิกกองทุนได้ ได้เงินเป็นค่าเล่าเรียนถ้าจบ ป.6 ขึ้น ม.1 เราจะช่วยส่งเสริมเด็กเราให้ 50% จากเงินที่ออมไว้ คุณลุงมีเป้าหมายตั้งแต่ครั้งแรกของชมรมเลยว่าเด็กต้องเข้ามหาวิทยาลัยให้ได้ ถ้าใครเข้าได้จะแจกทุนการศึกษาคนละ 1,000 บาท”

(5) การปฏิบัติตามหลัก 5 อ.

ลุงจันท์และป้าพรรณมีต้นทุนความรู้เรื่องสุขภาพอย่างดี ดังนั้นจึงคิดหลัก 5 อ. ขึ้นมาสำหรับเป็นหลักปฏิบัติของสมาชิกในชมรมฯ

“แล้วรู้มั๊ยว่าทำไมเราต้องให้ปั่นจักรยาน จริงๆ แล้วเราคุยกันสองคนว่าถ้าเด็กมาเรียนแต่ภาษาอังกฤษแล้วอย่างอื่นเด็กมันก็ไม่ได้อะไร และปั่นจักรยานมันก็ปั่นฟรี เพราะฉะนั้นเราจะต้องให้เด็กมันได้อะไรหลายๆอย่าง คุณป้าก็เลยคิดเรื่อง 5 อ. ขึ้นมา มี **อ.1 คือ ออกกำลังกาย** เด็กทุกคนต้องออกกำลังกาย อย่างเรื่องเรียนภาษาอังกฤษนี้ไม่ต้องพูดถึง เพราะงั้นทุกคนก็อยากมาเรียนอยู่แล้ว **อ.ที่ 2 อาหาร** เราสอนเด็กให้กินอาหารมีประโยชน์เวลาไปปั่นจักรยานป้าก็เตรียมอาหารไปให้ **อ.ที่ 3 คือ อ. อารมณ์** เพราะเด็กๆนี้อารมณ์มันต้องสมกับวัยเด็ก เรียนมา 5 วันนั้นก็เครียดมากแล้ว เพราะฉะนั้นสองวันที่มาอยู่กับเราก็คอยทำให้เขาสนุกให้สมกับวัย **อ.ที่ 4 คือ อ. ออมทรัพย์** เด็กทุกคนมีค่าขนมอยู่แล้วทุกวันแต่เอาไปกินขนมหมดเลยไม่เหลือ เราก็เลยให้เด็กมาออมทรัพย์วันละบาท เพื่อที่จะได้มี **อ.ที่ 5 คือ อ. โอกาส** ในที่นี้หมายถึงว่าเราต้องพาเด็กออกไปนอกสถานที่ ไม่ใช่ให้อยู่แต่ในหมู่บ้านหรือรู้แต่ในชุมชนเราอย่างนี้ไม่ได้ เพราะว่ามันแคบเกินไปสำหรับเด็กต้องขยายโอกาสไปกว้างๆ มันก็คือ อ.โอกาส แต่ อ. โอกาสนี้ จะมีได้ก็ต้องมาจาก อ.ที่ 4 คือ เงิน เงินก็มาจากไหนล่ะ ก็เขามีอยู่แล้วก็คือค่าขนมเขาไม่ต้องขอ ผู้ปกครองให้เขาอยู่แล้ว”

(ลุงจันท์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

หรือดังข้อมูลที่ว่า

“เวลาที่เด็กจะเข้าชมรมเรา เราก็จะอธิบายเรื่อง 5 อ.ให้ฟัง อย่างมีเด็กเดินมาบอกว่าจะมาสมัครเข้าชมรม เราก็จะบอกให้ไปพาพ่อแม่มาแล้วเราก็จะอธิบายเรื่องหลัก 5 อ. จะบอกว่าทำไมเราถึงไม่ให้เรียนภาษาอังกฤษอย่างเดียว ก็บอกไปว่าเราต้องการให้เด็กแข็งแรงทั้งอารมณ์และร่างกาย คือ ทั้งออกกำลังกายและกินเรื่องอาหาร อ.อาหารใจ”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์,สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ของชมรมหนูรักจักรยานทุกกิจกรรมไม่เพียงแต่ให้ความรู้ด้านภาษาและทำให้ร่างกายแข็งแรงเท่านั้น หากพิจารณาในมิติการสื่อสารจะเห็นได้ว่าลุงและป้าในฐานะผู้ส่งสารได้ทำการสื่อสารโดยใช้รูปแบบการสื่อสารที่หลากหลาย ได้แก่ การสื่อสารด้วยการกระทำ (action communication) ตัวอย่างเช่น ลุงจันทร์และป้าพรพรรณปั่นจักรยานออกกำลังกายทุกวันให้เห็น รับประทานอาหารที่มีประโยชน์และทำให้เด็กได้รับประทานด้วยในวันที่มาเรียนภาษาอังกฤษ การพาเด็กปั่นจักรยานเข้าวัดไหว้พระสวดมนต์และฟังธรรมเพื่อสอนเรื่องการมีสติ-สมาธิ เป็นต้น การสื่อสารด้วยวัจนภาษา (verbal communication) ตัวอย่างเช่น การสอนภาษาอังกฤษ การสอนเรื่องธรรมะ เป็นต้น โดยการสื่อสารดังกล่าวลุงจันทร์และป้าพรพรรณเลือกใช้กิจกรรมต่างๆ ในชมรมฯ เป็นสื่อในการสื่อสารให้เด็กประพฤติปฏิบัติตนเป็น “เด็กดี” ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างทุนสังคมให้แก่ชุมชน ขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถทางการสื่อสารของลุงและป้าเช่นกัน

4.3.3 การตอบรับจากชุมชนต่อชมรมหนูรักจักรยาน : เครือข่ายการสื่อสาร

ชมรมหนูรักจักรยานก่อตั้งมากกว่า 10 ปีแล้ว ได้รับการตอบรับจากคนในและนอกชุมชนอย่างมาก บางหน่วยงานภายนอกเข้ามาร่วมกิจกรรมกับชมรมฯ และมีการประชาสัมพันธ์จนกระทั่งชมรมหนูรักจักรยานเป็นที่รู้จักทั่วไป และล่าสุด ปี 2552 ลุงจันทร์ได้รับรางวัลโครงการดีเด่นระดับจังหวัดตามนโยบายเมืองไทยแข็งแรง

หากพิจารณาด้วยแนวคิดเรื่องทุน พบว่า การตอบรับจากชุมชนต่อชมรม หนูรักจักรยานทั้งภายในและภายนอกชุมชนส่งผลให้เกิดการยอมรับและเกิดความศรัทธา ต่อ ลุงจันท์และป้าพรรณ ดังที่ นูร์ดิเยอเรียกว่า “ทุนสัญลักษณ์” ซึ่งในงานวิจัยนี้พบว่าทั้งสอง ท่านมีทุนสัญลักษณ์ 4 ประการ

ประการแรก ลุงจันท์และป้าพรรณตลอดจนชมรมหนูรักจักรยานเป็นที่ รู้จักของชาวบ้านทั่วไปทั้งในและนอกชุมชน ซึ่งในเวลาต่อมาได้กลายเป็น “ชื่อเสียง” ของลุง จันท์และป้าพรรณในฐานะผู้สูงอายุที่ทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

“ที่ทำไมมีผลกับลุงมากเหมือนกัน เพราะจากเดิมที่ทำอยู่ในหมู่บ้าน คนก็รู้จักเยอะอยู่แล้ว ยิ่งพอไปทำคนก็รู้จักมากขึ้น และที่สำคัญคือ การที่ทำให้หน่วยราชการได้รู้เห็นว่าทางชมรมเรามีศักยภาพ เพราะ แต่เดิมไม่มีหน่วยราชการไหนที่สนใจเราเลย พอทางสภาวัฒนธรรม จังหวัดตั้งเราไปช่วยงานนี่นะ ก็ทำให้เราเป็นที่รู้จัก เพราะแม้แต่ผู้ว่าฯ ก็ยังรู้จัก ผู้บังคับการในลำพูนรู้จักแล้วก็ส่งมาถึงผู้กำกับในเขตของ อำเภอป่าซางว่าในเขตนี้มีกิจกรรมที่ดีๆ แบบชมรมหนูรักจักรยาน ควรให้การสนับสนุน แล้วก็ส่งให้มาดูแลชมรมบ้าง แล้วผลจากนั้น เมื่อผู้ว่าฯรู้จักก็มีหนังสือมาที่ทางอำเภอให้เชิญทางชมรมนี้ไปร่วมงาน เปิดเวียงกุมกาม อันนี้ก็เป็นผลจากกิจกรรมอันแรกนี้”

(สัมภาษณ์ ลุงจันท์ เขียวพันธุ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

หรือดังข้อมูลต่อไปนี้

“เดี๋ยวนี้มีคนรู้จักชมรมหนูรักจักรยานเยอะหลายหมู่บ้าน เด็กบ้านอื่น ก็มาเรียนที่นี่ เช่น ป่าซาง บ้านเหล่า หนองดู่ บ่อคาว หนองสลัก และมีที่หนองคอกเป็นเด็กจากฝั่งเชียงใหม่มารับมาเรียนด้วย”

(ด.ช.พงศกรณ์ สันยศทัศน์ (น้องเค) อายุ 12 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2551)

ประการที่สอง การทำงานชมรมหนูรักจักรยานของลุงจันท์และป้า พรรณนั้นเป็นที่ยอมรับของชุมชนในด้าน “ความน่าเชื่อถือ” (Credibility) หรือการยอมรับใน ความสามารถด้านการสอนภาษาอังกฤษของป้าพรรณ ดังข้อมูลต่อไปนี้

“แม่อีกไม่ได้รู้จักกับลุงป้ามาก่อน มาหลังๆ ก็เห็นเด็กๆ มาบ้าน จักรยาน ลูกก็มาบอกแม่อามลุงกับป้าให้หน่อยอยากมาบ้านด้วย แม่ไม่รู้จักลุงป้า เลยไม่ได้มาถามก่อนหรือว่าเขาสอนภาษาได้ หรือเปล่า...พามาเรียนเลย พอมาเรียนก็ได้ยินคนอื่นเขาเล่ากันว่า ลูกเขาเรียนดีขึ้น เด็กๆ ที่มาก่อนหน้านั้นเขาก็บอกว่าเขาเรียนดีขึ้น เยอะเลย”

(ทัศนีย์ อินทจักร, ชาวบ้าน หมู่ 2, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2552)

ประการที่สาม การยอมรับลุงจันท์และป้าพรรณในด้านความไว้วางใจ (Trustworthiness) โดยไว้วางใจให้ลุงและป้าดูแลเด็กๆ ซึ่งทั้งสองท่านต้องรับผิดชอบต่อความปลอดภัยของเด็กๆ และผู้ปกครองเกิดความเชื่อมั่นว่าสิ่งที่ลุงและป้าสอนให้บุตรหลานของพวกเขาเป็นเด็กดี

“วันเสาร์อาทิตย์ เด็กๆ ว่างไม่ค่อยสนใจเรียนมีแต่เที่ยวเล่น พอมาก็ได้ความรู้ กิริยามารยาทดีขึ้น ที่เขาพาไปบ้านต่างจังหวัดก็ปล่อยให้ไป ลุงป้าเขาก็ดูให้ได้.. ไว้วางใจคะ โดยเฉพาะเรื่องธรรมะลุงจะสอนมาก เคยตามเขาไปเข้าค่าย เด็กๆ เขาก็สวดมนต์อะไรได้ทำอะไรได้หมด เราก็อึ้งใจ เมื่อก่อนไม่สวดมนต์นะ ท่องไม่เป็น”

(ทัศนีย์ อินทจักร, ชาวบ้าน หมู่ 2 , สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2552)

การยอมรับในความสามารถของลุงจันท์และป้าพรรณหรือการให้ความเชื่อถือและไว้วางใจดังกล่าวข้างต้น ส่งผลให้เกิดความเคารพศรัทธาและความเกรงใจของเด็กๆและผู้ปกครองที่มีต่อลุงป้า และกลายเป็น “บุญคุณ” ในเวลาต่อมา ดังข้อมูลต่อไปนี้

“แม่พาลูกเขามาอยู่ชมรมฯ เพราะลูกดี๊ และได้รู้จักเพื่อนบ้าน ว่ามาอยู่ชมรมฯ ลุงป้าเขาสอนดี พออยู่กับเรา พุดแล้วพุดอีกนะ ก็ไม่ทำ พอมาอยู่กับลุงกับป้าเขาเขื่อนะ ไม่รู้เป็นเพราะอะไร อีกอย่างมานี่เขามีเพื่อนเยอะ ทำกิจกรรมหลายอย่าง เขารักใคร่กันดี ในชุมชนนี้ก็ไม่มีใครทำอย่างลุงป้า เขาช่วยพัฒนา เขาทำดีจริงๆ

ยังคิดอยู่เลยว่าเขาทำได้ยังไง คนแก่ก็ต้องมาเหนื่อย ไม่ใช่
ลูกหลานตัวเองด้วย แม่เลยนับถือลุงป้าเขามาก”
(ทัศนีย์ อินทจักร, ชาวบ้าน หมู่ 2 , สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2552)

จากข้อมูลข้างต้นสามารถวิเคราะห์ให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ผู้สูงอายุที่อยู่ในชุมชนหากยังทำกิจกรรมก็ยังคงเป็นการเพิ่มทุนสัญลักษณ์ และหากพิจารณาถึงต้นทุนสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าว เห็นได้ว่าลุงจันท์และป้าพรรณต้องใช้ “เวลา” ในการสั่งสม ใช้ทุนทรัพย์ของตนเอง และใช้ทุนวัฒนธรรมหรือความเสียสละของตนเองอย่างมาก ดังข้อมูลต่อไปนี้

“แม่เคยไปเข้าค่ายกับลูก ลุงกับป้าก็เหนื่อยมาก เขาเหมารถไปเข้าค่าย เขาชอบ มีความสุข เห็น ลุงป้าทำแบบนี้เราก็ชื่นชมถ้าเป็นเราก็คงไม่พร้อมทำแบบนี้หรอก ในหมู่บ้านนี้ก็ไม่มีใครเสียสละได้อย่างนี้หรอก ทุกวันนี้ลูกอยู่ ม.2 ต้องเรียนพิเศษที่อื่นด้วย แต่ก็ไม่ยอมขาดทีนี้นะ เขาเกรงใจลุงป้า”
(การะเกด ชัยวงศ์, ชาวบ้านหมู่ 2, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2552)

อย่างไรก็ตาม แม้ชาวบ้านส่วนใหญ่ทั้งในและนอกชุมชนให้การยอมรับให้ความไว้วางใจการทำงานของลุงจันท์และป้าพรรณ แต่ก็ยังมีชาวบ้านบางส่วนที่เกิดความไม่แน่ใจว่าลุงและป้าจะรับผิดชอบเด็กๆ จำนวนมากดั่งนั้นลุงและป้าต้องสื่อสารสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านคนอื่นๆ ที่ไม่ได้นำลูกหลานเข้ามาเป็นสมาชิกในชมรมฯ ด้วย

“คนที่ไม่เอาเด็กมาร่วมกับเรา ก็มีแต่ชาวบ้านที่บอกว่ามันเสี่ยงกับเด็ก เขาก็ว่าเราว่าเอาเด็กขึ้นถนนใหญ่ถ้ามีอะไรขึ้นมาคุณลุงจะรับผิดชอบไหวหรือคือมีคนทัก ชาวบ้านทัก แต่เราก็บอกว่าเราก็จะพยายามที่สุดแล้วเราจะใช้ระเบียบ ถ้าเด็กมีระเบียบก็ไม่น่าจะมีอะไรเกิดขึ้น เราสองคนก็ปรึกษากันนะว่าไม่ว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นเราก็ทำเพราะเราตั้งใจทำให้เด็กในชุมชน แต่ก็เตรียมการและระวังอย่างที่สุดเรื่องความปลอดภัยนี้ต้องรับผิดชอบเต็มที่ แต่ตั้งแต่ตั้งชมรมฯ มาไม่เคยเกิดอุบัติเหตุเลยนะ เดียวนี้เขาก็เห็นกันแล้วว่าไม่มีอะไรเราทำได้ เขาก็เอาลูกมาเข้าชมรมเพิ่ม”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

การที่ลุงจันทร์และป้าพรรณได้รับการยอมรับ ได้รับความเชื่อถือ และความไว้วางใจดังกล่าวมาข้างต้น ส่งผลให้เกิด “เครือข่าย” (Network) ที่สำคัญภายในชุมชน ซึ่งเป็นพลังสำคัญยิ่งสำหรับการพัฒนา ดังที่ บุรีดิเยอ เรียกว่า ทุนสังคม (Social capital) และ ทุนสังคมดังกล่าวยังส่งผลต่อการทำงานของลุงและป้ามาก เพราะทำให้ได้รับการสนับสนุน และความช่วยเหลือที่อาจนำไปสู่ความยั่งยืนของชมรมอนุรักษ์จักรยานต่อไปในอนาคต

จากการสังเกตการณ์ผู้วิจัยพบว่า สิ่งของที่อยู่ในชมรมอนุรักษ์จักรยานมัก เป็นสิ่งของที่ได้รับบริจาคทั้งสิ้น ได้แก่ รถมอเตอร์ไซด์พ่วงที่ใช้เป็นรถขนของเวลามีกิจกรรม เช่น ขนน้ำและอาหาร โดยได้รับบริจาคจากร้านขายจักรยาน “คลังจักรยาน” หรือ ร้าน “นงอะไหลยนต์” ร้านขายจักรยานรายใหญ่ในอำเภอป่าซาง ของนาย ทนงค์ดี อ้อดเดช และ จักรยานของเด็กในชมรมซื้อจากร้านนี้โดยการแนะนำของคุณลุง และทางร้านจะลดราคาให้เป็นกรณีพิเศษและขายให้แบบผ่อนส่ง

การได้รับการช่วยเหลือดังกล่าวข้างต้น นับได้ว่าเป็นเครือข่ายที่ให้ความช่วยเหลือการทำงานของลุงป้าอย่างมาก โดยเจ้าของร้านเห็นความตั้งใจดีของลุงจันทร์และป้าพรรณในการพัฒนาเด็กและเยาวชน จึงสนับสนุนให้ความช่วยเหลือโดยการบริจาคสิ่งของต่างๆ ให้ชมรมฯ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงทุนสังคมที่ลุงและป้ามียู่ ซึ่งเกิดจากทุนวัฒนธรรมและทุนสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ลุงป้าสะสมไว้โดยเฉพาะในเรื่องความเสียสละ

ภาพที่ 4.20 รถพ่วงสำหรับขนน้ำและอาหารที่ร้านอะไหลยนต์บริจาคให้

ปัจจุบันรถมอเตอร์ไซด์ฟ่วงคันดังกล่าวไม่ค่อยได้ใช้งานบ่อยนักแล้ว เนื่องจากคุณลุงและคุณป้าขับมอเตอร์ไซด์ไม่เป็น เมื่อจะใช้งานจึงต้องอาศัยวานให้ผู้ปกครองของสมาชิกในชมรมฯ ขับให้ ต่อมาลุงจึงเอารถจักรยานไปดัดแปลงเป็นรถจักรยานฟ่วง เพื่อให้เดินทางไปซื้อของในโลตัสทุกวันศุกร์เพื่อเตรียมอาหารให้เด็กๆ ในวันเสาร์ที่มาเรียนกับภาษาอังกฤษ และทำอาหารให้เด็กรับประทานก่อนไปปั่นจักรยานในวันอาทิตย์ ส่วนรถมอเตอร์ไซด์ฟ่วงของคุณลุงเดิมหากมีเหตุต้องใช้งาน คุณพ่อของน้องต่อ (เด็กชายพิชัย จิตนรินทร์ อายุ 14 ปี) ซึ่งเป็นช่างยนต์และเป็นหลานเขยของคุณลุงจันทร์เป็นผู้ซ่อมให้

นอกจากรถมอเตอร์ไซด์ฟ่วงที่ได้รับบริจาคจากทางร้านนงอะไหลยนต์แล้ว ยังมีหมวกและเสื้อสำหรับใส่ปั่นจักรยานของสมาชิกชมรมฯ ซึ่งแรกเริ่มก่อตั้งชมรมฯ ใหม่ๆ คุณป้าได้รับความช่วยเหลือจากน้องชายที่กรุงเทพฯ

“ตอนแรกที่เป็นชมรมฯ พอติดต่อนั้นน้องชายคุณป้าทำงานที่บริษัท อาคเนย์ประกันภัย แล้วช่วงนั้นเขาแจกหมวกสีเขียวฟรี เพราะว่าสัญลักษณ์เขาคือสีเขียว เขาก็เอาไปแจกแล้วเหลือมา 20 ใบ เขารู้ว่าเราทำชมรมหนูรักจักรยาน ก็เอามาให้ป้า ป้าก็เลยเอาให้เด็กๆ ไปเลย คนละใบ”

(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

ต่อมาเมื่อมีเด็กในชมรมฯ เพิ่มมากขึ้นก็เริ่มต้องใช้ทุนส่วนตัวในการทำหมวกและเสื้อ โดยให้ชาวบ้านที่เป็นผู้ปกครองของเด็กที่สมัครเข้าเป็นสมาชิกในชมรมฯ เย็บให้ในราคาถูก เด็กที่เข้ามาเป็นสมาชิกในบางรุ่นก็ได้รับบริจาคหมวกจากร้านนงอะไหลยนต์

ภาพที่ 4.21

หมวกและเสื้อของสมาชิกในชมรมอนุรักษ์จักรยานที่ได้รับการบริจาคจากร้านนางะไถ่ยนต์

“แกไม่ได้ขอ แต่ผมบริจาคให้เองผมก็ชอบทำบุญเหมือนกัน ผมเห็น
แกทำผมเลยมาช่วย ส่วนมากก็จะมีค่าแรง ค่าอะไหล่เล็กๆ น้อยๆ
คุณลุงคุณป้าบอกว่าบางทีต้องให้เด็กมาซื้อจักรยานที่นี่ ถ้าจะซื้อ
แกก็จะนำมา ผมก็จะลดให้แบบสุดๆเลย อาจารย์แกก็ทำเพื่อ
สังคม ผมก็ชอบทำบุญ สมัยก่อนผมไปปั่นจักรยานกับแกด้วยนะ แก
ก็มาถามว่าไปหรือเปล่า ส่วนมากถ้ามีเวลาก็ไปกับแก ไปอยู่ได้
ประมาณครึ่งหรือสองครั้งนี่แหละ เพราะผมไม่ค่อยมีเวลา เราช่วย
อยู่เบื้องหลังก็ได้ บางทีแกก็เอาน้ำเต้าหู้มาให้ แกเป็นคนดี คอย
ช่วยเหลือชุมชน แต่ก็มีบางคนที่บ่นว่ามี บางคนบ่นคุณลุงคุณป้า
ตรงที่ชอบบังคับเด็กมากเกินไป แต่บังคับเรื่องเรียน บางทีเด็กไม่
ตั้งใจเรียนเขาก็อาจจะไม่เอาเข้าชมรมฯ บางคนก็บ่นว่าแกไม่ช่วยหา
จักรยานให้ เพราะแกก็จะเลือกกว่าใครที่จนที่สุดช่วยคนนั้นก่อน”

(ทงศักดิ์ อืดเดช, เจ้าของร้านจักรยานนางะไถ่ยนต์, สัมภาษณ์, วันที่ 29 ตุลาคม 2552)

จากข้อมูลข้างต้น ไม่ว่าจะเป็นการต่อรถพ่วงไว้ใช้งานในชมรมอนุรักษ์
จักรยาน หรือ การเย็บเสื้อและหมวกให้สมาชิกชมรมอนุรักษ์จักรยานในราคาถูก สะท้อนให้
เห็นถึง “การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน” ซึ่งเกิดจากการให้การยอมรับและความศรัทธา
จันทรและป้าพรรณ ซึ่งเป็นทุนสัญลักษณ์ดังกล่าวมาข้างต้น นำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ในลักษณะเป็น "เครือข่าย" ที่เรียกว่า "ทุนสังคม" (Social capital) โดยเครือข่ายที่ให้ความช่วยเหลือลูกจันทร์และป้าพรรณในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน ได้แก่ ร้านน้ำแข็งช่วยให้น้ำแข็งฟรีในช่วงหน้าร้อนเวลาเด็กไปปั่นจักรยาน ร้านงอะไหลดนต์ช่วยเหลือค่าอะไหลดจักรยาน และขายจักรยานให้ราคาถูก ตลอดจนบริจาครถพ่วงให้ชมรมฯ เจ้าของรถหล่อช่วยเหลือโดยการให้เช่าราคาถูกเวลาเด็กไปทำกิจกรรมในต่างจังหวัด เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป จากการวิเคราะห์ต้นทุนของผู้สูงอายุทั้งหมดที่ผ่านมาทั้งทุนที่เกิดจากตัวผู้สูงอายุเองและปัจจัยภายในชุมชน กล่าวสรุปได้ว่าลูกจันทร์และป้าพรรณผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีต้นทุน 4 ประเภท ได้แก่ ทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนสัญลักษณ์ และทุนสังคม ตามกรอบแนวคิดของ บุรดิเยอ นอกจากนี้ผลการวิจัยพบว่า ลูกจันทร์และป้าพรรณ ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีทุนวัฒนธรรมประเภท "ทุนความรู้" อย่างมากมาย และทุนความรู้อันหลากหลายนั้นก็ส่งผลให้ลูกและป้าเกิดทุนประเภทอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นทุนสัญลักษณ์ ทุนสังคม ขณะเดียวกันทุนสัญลักษณ์และทุนสังคมก็ก่อให้เกิดกระบวนการสะสมทุนความรู้เช่นเดียวกัน

นอกจากนี้อาจกล่าวได้ว่าลูกจันทร์และป้าพรรณเป็นผู้สูงอายุที่มีต้นทุนค่อนข้างมาก ซึ่งนับว่าเป็นข้อได้เปรียบของการทำงานพัฒนาชุมชนภายใต้บริบทชุมชนที่เป็นชุมชนชนบทแบบเครือญาติที่ยากจน ยังไม่มีความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีเข้ามาในชุมชนมากนัก แต่ขณะเดียวกันการเป็นชุมชนชนบทที่ค่อนข้างยากจนนับว่าเป็นข้อจำกัดในเรื่องการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนในด้านทุนทรัพย์ของกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน ดังนั้นจึงพบว่าชมรมอนุรักษ์จักรยานได้รับการช่วยเหลือด้วยการบริจาคของใช้เล็กๆ น้อยๆ หากแต่ก็เป็นการใช้ "ต้นทุน" ของชุมชนในการทำกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยไม่ไปหาหรือรับบริจาคจากภายนอกชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงกลยุทธ์การทำงานอย่างหนึ่งของลูกจันทร์และป้าพรรณในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยระดมจากภายในชุมชนด้วยตนเอง

ส่วนที่สอง ข้อเด่นและข้อจำกัดของลูกจันทร์และป้าพรรณ

จากงานวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับสื่อบุคคล ข้อค้นพบประการหนึ่ง คือ เนื่องจากสื่อบุคคลมีความเป็นมนุษย์ ทำให้สื่อบุคคลต้องใช้ศักยภาพของตนเองล้วนๆ ในการทำงานพัฒนา ดังนั้นการใช้สื่อบุคคลเพื่อการพัฒนาจึงจำเป็นต้องใช้สื่อประเภทนี้บนเงื่อนไขเรื่อง

ข้อเด่นและข้อจำกัดของแต่ละบุคคล และการทำงานพัฒนาชุมชนโดยสื่อบุคคลนั้นจะมีศักยภาพเพียงใดขึ้นอยู่กับรู้จักนำข้อเด่นของตนเองออกมาใช้ในการทำงาน ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ข้อเด่นและข้อจำกัดของลุงจันท์และป้าพรรณ เพื่อใช้พิจารณาถึงศักยภาพที่เป็นข้อเด่นของลุงป้าในแต่ละด้านซึ่งได้ถูกนำไปใช้ในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนขณะเดียวกันเพื่อพิจารณาว่าข้อจำกัดของลุงป้าด้านใดที่ควรได้รับการเสริมพลัง

จากการวิเคราะห์ต้นทุนของผู้สูงอายุเองและต้นทุนจากปัจจัยภายในชุมชนดังกล่าวมาทั้งหมดในส่วนที่หนึ่งนั้นสามารถนำมาใช้วิเคราะห์เชื่อมโยงได้ถึงข้อเด่นและข้อจำกัดของลุงจันท์และป้าพรรณได้ ผลการวิจัยพบว่าลุงจันท์และป้าพรรณมีข้อเด่น 5 ประการ และพบข้อจำกัด 5 ประการ ซึ่งส่งผลต่อกระบวนการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.4 ข้อเด่นของผู้สูงอายุในงานวิจัย

จากการวิเคราะห์สามารถจำแนกข้อเด่นของลุงจันท์และป้าพรรณได้ 5 ประการ ได้แก่ **ประการแรก** ต้นทุนหลากหลาย (ครบทุกประเภทตามแนวคิดของ บุรดิเยอ) **ประการที่สอง** ทุนเศรษฐกิจมีมากพอ **ประการที่สาม** ทุนวัฒนธรรมที่เป็นทุนความรู้มีอย่างหลากหลาย **ประการที่สี่** มีทุนวัฒนธรรมประเภท Embodied form หลายประการที่เป็นคุณสมบัติของสื่อบุคคล **ประการที่ห้า** มีทุนสัญลักษณ์และทุนสังคมหลายประการที่จำเป็นต่อการทำงานพัฒนา

4.4.1 ต้นทุนหลากหลาย (ครบทุกประเภทตามแนวคิดของ บุรดิเยอ) หากวิเคราะห์ต้นทุนของผู้สูงอายุตามกรอบแนวคิดของ บุรดิเยอ พบว่าลุงและป้ามีต้นทุน 4 ประเภทครบถ้วน คือ **ทุนเศรษฐกิจ** อันประกอบด้วย บ้าน ที่ดิน สวนลำไย รถยนต์ เงิน ซึ่งทุนดังกล่าวลุงและป้านำมาใช้ในการพัฒนาเด็กและเยาวชนในชุมชนบ้านหนองตูโนนามชมรมอนุรักษ์จรรย์ยาน และทุนดังกล่าวยังได้นำมาใช้แปลงเป็นทุนอื่นๆ อีก เช่น นำบ้านมาแปลงเป็นโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษ สถานที่ดำเนินกิจกรรม และเป็นที่ตั้งของชมรมอนุรักษ์จรรย์ยาน ซึ่งกลายเป็นทุนสัญลักษณ์อีกมากมายในเวลาต่อมา **ทุนวัฒนธรรม** อันประกอบไปด้วย ความรู้ด้านสุขภาพ ความสามารถในการทำอาหารสุขภาพ ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของเด็ก ความรู้ทางธรรม ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการ ความรู้เกี่ยวกับการสอนภาษาอังกฤษ ความเสียสละ ความเมตตา ความมัธยัสถ์ ฯลฯ **ทุนสัญลักษณ์** ประกอบด้วย ตำแหน่ง

ต่างๆ ที่ได้รับตั้งแต่ครั้งจุฬจักรพรรดิเป็นพระ เช่น รองเจ้าอาวาส พระอาจารย์ผู้สอนปริยัติธรรม ผู้นำในการบูรณะวัดประจำชุมชน ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ / สุขภาพแข็งแรง ผู้ก่อตั้งชมรมอนุรักษ์จักรยาน เป็นต้น โดยทุนสัญลักษณ์นี้รวมถึงการได้รับความไว้วางใจ การได้รับความเชื่อถือ และเป็นที่ยอมรับของชุมชน ความเป็นคนในชุมชน ความเป็นพระผู้บวชเรียนมานาน แขนงบูรณะวัดประจำหมู่บ้าน ได้รับการยอมรับจากชุมชนและนอกชุมชน ผู้มีอำนาจ / บารมี ผู้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั้งในและนอกชุมชน ซึ่งส่งผลให้เกิดทุนสังคมตามมา โดย **ทุนสังคม** ประกอบด้วย เครือข่ายครอบครัว เครือข่ายเพื่อน เครือข่ายจักรยาน ทั้งภายในและเครือข่ายภายนอกชุมชน เป็นต้น

การมีต้นทุนหลากหลายดังกล่าวเป็นข้อเด่นที่ส่งผลให้จุฬจักรพรรดิและป่าพรรณมีความพร้อมและศักยภาพในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนมากกว่าผู้สูงอายุอื่นที่อาจมีต้นทุนไม่ครบทุกประเภท

4.4.2 ทุนเศรษฐกิจมีมากพอ จากการวิเคราะห์พบว่าข้อเด่นอีกประการหนึ่งของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ คือ การมีทุนเศรษฐกิจที่มากพอจะไม่ทำให้เดือดร้อนในการการทำการกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน และจากงานวิจัยสื่อบุคคลที่ผ่านมา (อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ, 2547) พบว่าสื่อบุคคลที่ทำหน้าที่พัฒนาชุมชนมักประสบปัญหาและความท้าทายในการทำงานพัฒนาหากมีทุนเศรษฐกิจไม่มากพอ หรือต้องใช้ทุนเศรษฐกิจของตนในการทำงานพัฒนาในลักษณะต้อง “ควักเนื้อ” หรือไม่ได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว มักส่งผลกระทบและก่อให้เกิดปัญหาภายในครอบครัวระหว่างสามีหรือภรรยาของสื่อบุคคลที่ทำงานพัฒนานั้นตามมา หากแต่ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีทุนเศรษฐกิจมากพอและใช้คู่ไปกับความเสียสละซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญประการอื่นๆ ของสื่อบุคคลทีเดียว และผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ก็ใช้ทุนเศรษฐกิจด้วยความยินยอมพร้อมใจกันทั้งสามีภรรยา จึงไม่มีปัญหาดังกล่าว ซึ่งนับเป็นข้อเด่นของผู้สูงอายุประการสำคัญ

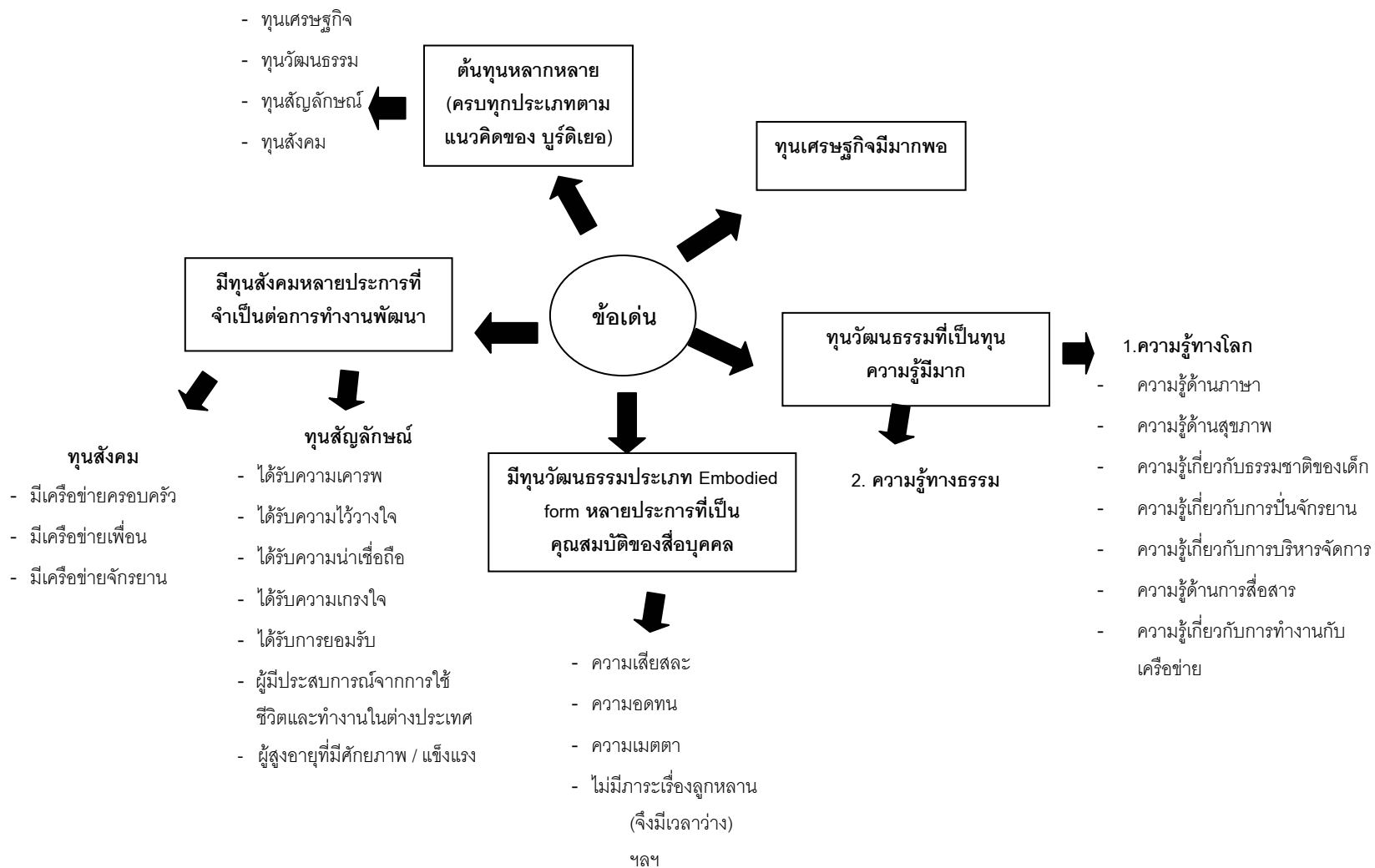
4.4.3 ทุนวัฒนธรรมที่เป็นทุนความรู้มีอย่างหลากหลาย จากการวิเคราะห์พบว่า จุฬจักรพรรดิและป่าพรรณเป็นผู้สูงอายุที่ทุนประเภทความรู้ที่หลากหลาย ทั้งความรู้เชิงวิชาการ ความรู้ทางธรรม ความรู้ทางการสื่อสาร ซึ่งหลายๆ ชุดความรู้เป็นความรู้ที่สอดคล้องกับเด็ก เช่น ความรู้เรื่องของเล่น ความรู้เรื่องการขี่จักรยาน ความรู้เกี่ยวกับลักษณะนิสัยของเด็ก ฯลฯ จึงเป็นข้อเด่นที่ผู้สูงอายุทั้งสองท่านใช้ในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนได้ดี

4.4.4 มีทุนวัฒนธรรมประเภท Embodied form หลายประการที่เป็นคุณสมบัติของสื่อบุคคล จากการวิเคราะห์พบว่า ลุงจันทรและป้าพรรณเป็นผู้สูงอายุที่มีทุนวัฒนธรรมประเภท *Embodied form* หลายประการที่พบในสื่อบุคคลจากงานวิจัยที่ผ่านมา โดยเฉพาะคุณสมบัติในเรื่องความเสียสละ ซึ่งถือเป็นคุณสมบัติประการสำคัญที่ต้องมีในการทำงานพัฒนาของสื่อบุคคล นอกจากนี้ผู้สูงอายุทั้งสองท่านยังมีทุนวัฒนธรรมประการอื่นๆ เช่น ความเมตตา ความอดทน เป็นต้น ซึ่งเอื้อต่อการทำงานกับเด็ก นอกจากนี้ลุงจันทรและป้าพรรณไม่มีภาระที่ต้องเลี้ยงลูกหลานเหมือนผู้สูงอายุทั่วไป จึงทำให้มีเวลารว่าง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยสื่อบุคคลที่ผ่านมาที่พบว่าสื่อบุคคลที่ทำงานพัฒนาชุมชนนอกจากต้องมีความเสียสละแล้วเรื่องการมีเวลาเพียงพอในการอุทิศตนเพื่อทำงานพัฒนายังเป็นสิ่งสำคัญซึ่งเป็นข้อเด่นประการหนึ่งของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้

4.4.5 มีทุนสัญลักษณ์และทุนสังคมหลายประการที่จำเป็นต่อการทำงานพัฒนา จากการวิเคราะห์พบว่า ลุงจันทรและป้าพรรณเป็นผู้สูงอายุที่มีทุนสัญลักษณ์และทุนสังคมหลายประการที่จำเป็นต่อการทำงานพัฒนาชุมชน ได้แก่ อำนาจ บารมี ความเกรงใจ การยอมรับ ความไว้วางใจ เชื่อใจ ความน่าเชื่อถือ เครือข่าย ฯลฯ เนื่องจากการทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนนั้น หากมีทุนสัญลักษณ์และทุนสังคมดังกล่าวก็จะได้รับความร่วมมือ

ข้อเด่นของผู้สูงอายุดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 4.22 แสดงข้อเด่นของลุงจันทร์และป้าพรรณ ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า ข้อเด่นบางประการดังกล่าวนี้มีอีกมุมหนึ่งที่กลายเป็นข้อจำกัดได้เช่นกัน หากแต่ไม่ได้ส่งผลต่อการทำงานในชมรมจักรยานมากเท่าไร เนื่องจากทั้งสองท่านต่างมีคุณลักษณะหลายประการที่เป็นข้อเด่นที่ช่วยเสริมการทำงานและลดข้อจำกัดของอีกฝ่ายหนึ่งได้เป็นอย่างดี ประการแรก คือ ลุงจันทรบัวชเป็นพระอยู่นาน จึงเป็นคนนิ่งๆ สุขุม พุดช้าๆ เรียบๆ จึงอาจส่งผลต่อการสื่อสารกับเด็กๆ ที่ต้องการความกระฉับกระเฉง สนุกสนาน ดังนั้นจึงพบว่าการสอนของลุงจันทรไม่สนุกสนานเท่ากับการสอนของป้าพรพรรณ แต่ในอีกด้านหนึ่งพบว่าเด็กๆ ก็จะไม่เกรงขามลุงจันทรเนื่องจากบุคลิกท่าทางที่นิ่งๆ น่าเกรงขาม ประการที่สอง ลุงจันทรแม้จะมีประสบการณ์การสอนพระปริยัติธรรม แต่เป็นการสอนพระ จึงไม่มีประสบการณ์การสอนเด็กโดยตรง ซึ่งความเชี่ยวชาญในการสอนทางธรรมและสอนกลุ่มเป้าหมายที่เป็นพระก็ย่อมแตกต่างกับเนื้อหาทางโลกและกลุ่มผู้รับสารที่เป็นเด็ก

4.5 ข้อจำกัดของผู้สูงอายุในงานวิจัย

ในการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนจากการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในส่วนที่เป็นประวัติภูมิหลัง และปัจจัยภายในชุมชน สามารถจำแนกข้อจำกัดที่ส่งผลต่อการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนได้ 6 ประการ ได้แก่ ประการแรก ทำงานแบบเดี่ยว ประการที่สอง ขาดกลยุทธ์การสื่อสารเชิงรุกกับหน่วยงานภายนอก ประการที่สาม มีขีดความสามารถในการสื่อสารได้เพียงกับหน่วยงานภายในชุมชน ประการที่สี่ ขาดกลยุทธ์การสื่อสารที่หลากหลายในการทำกิจกรรม ประการที่ห้า มีเครือข่ายภายในชุมชนจำนวนน้อย ประการที่หก ขาดทักษะในการเขียนโครงการเพื่อขอทุน

4.5.1 ทำงานแบบเดี่ยว จากการวิเคราะห์พบว่า ลุงจันทรและป้าพรพรรณเริ่มต้นทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนกันเพียงลำพัง เมื่อชมรมฯ เติบโตมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้นลุงและป้าก็ไม่ได้หาเครือข่ายช่วยเหลือหรือสืบทอดตัวแทน ซึ่งการทำงานในลักษณะแบบฉายเดี่ยวเช่นนี้ ทำให้ขาดการหนุนเสริมจากหน่วยงานอื่นๆ ซึ่งจะเป็นปัญหาได้ในอนาคตหากชมรมนุรักษ์จักรยานมีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากที่ผ่านมาลุงจันทรและป้าพรพรรณเป็นผู้ที่ต้องเสียสละด้านทุนทรัพย์แต่เพียงลำพัง

4.5.2 ขาดการสื่อสารเชิงรุกกับหน่วยงานภายนอก จากการวิเคราะห์ถึงการทำงานที่ผ่านมาของลุงจันท์และป้าพรรณ พบว่าผู้สูงอายุทั้งสองท่านทำงานในลักษณะ “การตั้งรับ” โดยมีลักษณะของการรอให้หน่วยงานภายนอกเข้ามาติดต่อร่วมกิจกรรม ดังนั้นการได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนด้านทุนทรัพย์และความรู้จึงมีอย่างจำกัด ซึ่งโดยธรรมชาติหน่วยงานภายนอกส่วนใหญ่เมื่อหมดระยะเวลาดำเนินโครงการหรือหมดทุนก็หยุดกิจกรรมไป ดังนั้นจึงไม่มีความยั่งยืน ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า ผู้สูงอายุที่ทำงานพัฒนาโดยการตั้งเป็นชมรมในลักษณะนี้จำเป็นต้องคำนึงถึงเรื่องความยั่งยืนด้วย ดังนั้นการสื่อสารแบบตั้งรับเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ จำเป็นต้องใช้การสื่อสารเชิงรุกกับหน่วยงานภายนอกเพื่อระดมทุนประเภทต่างๆ เข้ามาสนับสนุนการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้วย

4.5.3 มีขีดความสามารถในการสื่อสารได้เพียงกับเครือข่ายภายในชุมชน จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าลุงจันท์และป้าพรรณมีประสบการณ์การทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอกที่ไม่ประทับใจและเลิกเข้าร่วมกิจกรรมกัน ทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีการเอารัดเอาเปรียบเด็กและการหาผลประโยชน์ จึงเกิดความไม่ไว้วางใจหน่วยงานภายนอกที่ติดต่อเข้าร่วมกิจกรรมกับชมรมหนูรักจักรยาน

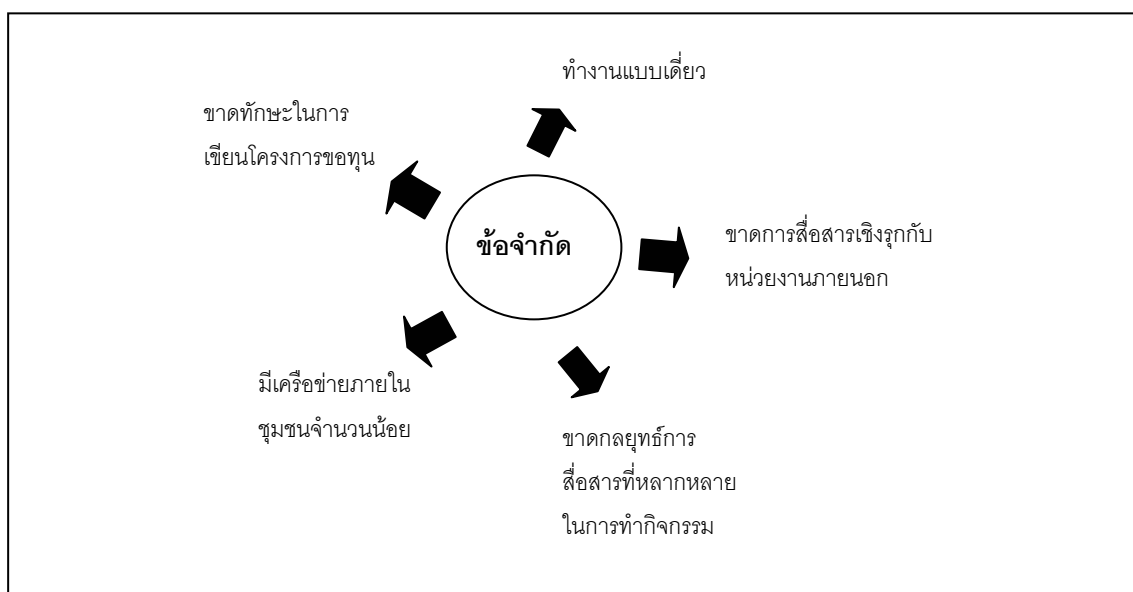
4.5.4 ขาดกลยุทธ์การสื่อสารที่หลากหลายในการทำกิจกรรม จากการวิเคราะห์พบว่าเนื่องจากลุงจันท์และป้าพรรณใช้การสื่อสารในการทำงานในลักษณะเป็นไปตามธรรมชาติ และจากการสังเกตการณ์พบว่า เวลาป้าพรรณสอนภาษาอังกฤษก็จะใช้รูปแบบเดิมทุกครั้ง คือ การให้ฝึกปฏิบัติตาม เช่น อ่านออกเสียงตาม การคัดลายมือ หรือสอนคำศัพท์โดยการให้ดูรูปภาพ เป็นต้น ซึ่งหากได้รับการเสริมความรู้ด้านนี้เพิ่มเติมคาดว่าผู้สูงอายุทั้งสองท่านจะมีความสามารถทางการสื่อสารเพิ่มขึ้น อาจเลือกใช้สื่ออื่นๆ และปรับเปลี่ยนเนื้อหา และวิธีการสอนที่หลากหลายขึ้น

4.5.5 มีเครือข่ายภายในชุมชนจำนวนน้อย จากข้อมูลการวิเคราะห์ต้นทุนของผู้สูงอายุและบริบทชุมชนในตอนต้นของบทนี้ พบว่าเนื่องจากบริบทชุมชนเป็นชุมชนที่มีขนาดเล็ก ชุมชนนี้ไม่มีธุรกิจชุมชนใดๆ เป็นชุมชนเกษตรที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำนาทำสวน ชาวบ้านจึงมีฐานะยากจนถึงปานกลาง บริบทชุมชนดังกล่าวส่งผลให้ชมรมหนูรักจักรยานมีเครือข่ายที่จะให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนในด้านทุนทรัพย์ ความรู้ และด้านอื่นๆ อย่าง

จำกัด มีเพียงเครือญาติ เพื่อน คนรู้จัก ของลุงจันทร์และป้าพรรณที่ช่วยเหลือบริจาคสิ่งของให้ ชมรมอนุรักษ์จักรยานเล็กๆ น้อยๆ

4.5.6 ขาดทักษะในการเขียนโครงการเพื่อขอทุน จากการวิเคราะห์พบว่าลุงจันทร์และป้าพรรณได้กล่าวกับนักวิจัยว่าต้องการให้โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนที่ทำอยู่ ภายใต้อชชรมอนุรักษ์จักรยานนี้ได้รับการสนับสนุนด้านทุนทรัพย์ หากแต่ผู้สูงอายุทั้งสอง ท่านไม่มีทักษะในการเขียนโครงการเพื่อขอทุนจากหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนทุนต่างๆ ส่งผลให้ไม่สามารถดำเนินการขอทุนหรือการสนับสนุนจากภายนอกเอง ทางผู้วิจัยได้แนะนำให้ ติดต่อหน่วยงานทุน (สสส.) โดยตรง เนื่องจากหน่วยงานดังกล่าวมีการอบรมการเขียนโครงการขอทุนให้เครือข่ายที่ขาดทักษะด้านนี้

ข้อเด่นและข้อจำกัดดังกล่าวมาทั้งหมดสามารถแสดงได้แผนภาพที่ 4.24 ต่อไปนี้

ภาพที่ 4.23 แสดงข้อจำกัดของลุงจันทร์และป้าพรรณ ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้

จากข้อเด่นและข้อจำกัดดังกล่าวข้างต้น เห็นได้ว่านอกจากทุนที่เกิดจากการสะสมติดตัวผู้สูงอายุเองแล้ว บริบทชุมชนยังเป็นปัจจัยหนึ่งส่งผลให้เกิดข้อเด่นและข้อจำกัด ต่อการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนได้ ซึ่งผู้วิจัยจะนำผลการวิเคราะห์ข้อเด่นและข้อจำกัด

ของผู้สูงอายุในบทนี้ไปใช้ในการอธิบายประเด็นอื่นเช่น การผสมผสานทุน กระบวนการทำงานของผู้สูงอายุ ซึ่งจะกล่าวในบทต่อไป

จากข้อมูลและการวิเคราะห์ทั้งหมดที่กล่าวมาในบทนี้ กล่าวโดยสรุปได้ว่าในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนของผู้สูงอายุนั้น ผู้สูงอายุในฐานะสื่อบุคคลได้ใช้ความสามารถเฉพาะบุคคลทั้งในด้านความรู้ ทักษะการสื่อสาร และกลยุทธ์การสื่อสาร ในการทำงาน ซึ่งความสามารถดังกล่าวเกิดจากการสั่งสม “ต้นทุน” จากภูมิหลังของผู้สูงอายุเอง และจากปัจจัยภายในชุมชน แม้ว่างานวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับสื่อบุคคลจะเป็นเครื่องยืนยันถึงประสิทธิผลของการใช้ความสามารถทางการสื่อสารของแกนนำหรือสื่อบุคคลในการพัฒนาชุมชนก็ตาม หากแต่ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยที่ศึกษาการใช้ความสามารถทางการสื่อสารของสื่อบุคคลในการพัฒนาผู้ใหญ่ด้วยกัน หรือในกรณีที่เป็นการสื่อสารระหว่างคนวัยเดียวกันหรือวัยใกล้เคียงกัน ดังนั้นจึงพบว่าการสื่อสารสองทางเป็นทางเลือกที่เหมาะสมกับการพัฒนาที่ได้ผลมากที่สุด หากแต่งานวิจัยนี้กลับพบว่า ท่ามกลางการทำงานที่ต้องสื่อสารระหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก ซึ่งเป็นคนสองวัยที่มีความแตกต่างของช่วงอายุอย่างมากนี้ การสื่อสารทางเดียวในลักษณะการสั่งและสอน กลับเป็นรูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวัยที่แตกต่างกัน ดังเห็นได้จากการที่ลุงจันท์และป้าพรรณใช้ความอาวุโสกว่าและใช้ความเป็นครูในการอบรมสั่งสอนเด็กๆ ให้ประพฤติตนเป็นเด็กดี

นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่า การที่ผู้สูงอายุบุคคลหนึ่งจะเป็นผู้สูงอายุที่ยังมีศักยภาพนั้น มักมีประวัติภูมิหลังที่เกิดจากประสบการณ์ชีวิตและประสบการณ์การทำงานอันยาวนาน ซึ่งนำไปสู่การมีความรู้ ทักษะต่างๆ ทรัพย์สิน ความสัมพันธ์ ความน่าเชื่อถือ ความไวเนื้อเชื่อใจ ชื่อเสียง ฯลฯ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็น “ต้นทุน” ของแต่ละบุคคล อาจกล่าวได้ว่าเป็นต้นทุนที่เกิดจากสั่งสม ดังที่พบว่าลุงจันท์และป้าพรรณมีทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนสังคม และทุนสัญลักษณ์อย่างมากมาย และทุนทั้ง 4 ประเภtdังกล่าวยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อ “ความสามารถทางการสื่อสาร” ของผู้สูงอายุในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนอีกด้วย โดยเฉพาะผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีความสามารถทางการสื่อสารในระดับหนึ่งที่สามารถทำให้การดำเนินกิจกรรมภายในชมรมอนุรักษ์จักรยานดำรงอยู่ได้ร่วม 10 ปี แม้ในขณะที่งานวิจัยนี้ยังไม่เสร็จสมบรูณ์ชมรมอนุรักษ์จักรยานได้หยุดกิจกรรมลงในเดือนมีนาคม 2553 เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่เตรียมตัวสอบเข้ามหาวิทยาลัย เหลือเพียงเด็กเล็กที่ยังปั่นจักรยานไม่ได้

ขณะเดียวกัน แม้ว่าผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้จะมีต้นทุนมากมายประกอบกับมีความสามารถทางการสื่อสารก็ตาม หากแต่ยังมีข้อจำกัดอีกหลายประการที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานเพื่อพัฒนาได้ โดยผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีข้อจำกัด 5 ประการ ได้แก่ **ประการแรก** ทำงานแบบเดี่ยว **ประการที่สอง** ขาดกลยุทธ์การสื่อสารเชิงรุก **ประการที่สาม** มีขีดความสามารถในการสื่อสารได้เพียงกับเครือข่ายในชุมชน **ประการที่สี่** ขาดกลยุทธ์การสื่อสารกับหน่วยงานภายนอก **ประการที่ห้า** มีเครือข่ายภายในชุมชนจำนวนน้อย **ประการที่หก** ขาดทักษะในการเขียนโครงการเพื่อขอทุน

โดยข้อจำกัดบางประการผู้สูงอายุสามารถพัฒนาตนเองได้ เช่น ข้อจำกัดในเรื่องการขาดทักษะการเขียนโครงการเพื่อขอทุน และข้อจำกัดบางประการเป็นข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่ยากจะแก้ไข เช่น เครือข่ายภายในชุมชนมีน้อย หากแต่สามารถลดข้อจำกัดนั้นได้ด้วยการเสริมเครือข่ายจากหน่วยงานภายนอกชุมชน ขณะที่ข้อจำกัดบางประการสามารถเสริมพลังจากหน่วยงานภายนอกได้ เช่น ข้อจำกัดในเรื่องการขาดความรู้ด้านกลยุทธ์การสื่อสารที่หลากหลายในการทำกิจกรรม และข้อจำกัดเรื่องขาดการสื่อสารเชิงรุกกับหน่วยงานภายนอก

เมื่อต้นทุนของผู้สูงอายุสามารถเกิดขึ้นหรือเพิ่มเติมต้นทุนเดิมได้จาก “การเรียนรู้” และ “การพัฒนาตนเอง” แต่ในอีกด้านหนึ่งนั้น การเพิ่มต้นทุนเดิมและการเกิดต้นทุนใหม่สามารถกระทำได้จากการได้รับการเสริมสร้างศักยภาพ (empowerment) โดยบุคคลอื่นหรือจากหน่วยงานภายนอกต่างๆ ซึ่งงานวิจัยนี้ให้ความสนใจศึกษา ดังนั้นในบทต่อไป ผู้วิจัยจึงจะนำเสนอถึงการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของหน่วยงานภายนอกภายใต้โครงการที่ชื่อว่า “โครงการสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาพ” (สสสส.) โดยจะทำการศึกษาจากการทำงานกิจกรรมเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพร่วมกันกับผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้

บทที่ 5

การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก

บทที่ 4 ที่ผ่านมามีได้แสดงให้เห็นถึง “ทุน” ต่างๆ ของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นต้นทุนที่เกิดจากตัวลุงจันท์และป้าพรรณเอง ตลอดจนปัจจัยอื่นภายในชุมชน ซึ่งผลการวิจัยได้พบว่าผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการทำงานเพื่อพัฒนานั้นมีทุนต่างๆ อย่างหลากหลายที่เอื้อต่อการทำงาน แต่อย่างไรก็ตามหากได้รับเพิ่มต้นทุนใหม่ๆ จากหน่วยงานภายนอกจะยิ่งช่วยเพิ่มศักยภาพด้านความรู้มากขึ้น และงานวิจัยนี้ให้ความสนใจการเสริมพลังที่เรียกว่า “ความสามารถทางการสื่อสาร”

ในบทที่ 5 นี้ จึงทำการวิเคราะห์การทำงานของลุงจันท์และป้าพรรณที่ต้องติดต่อประสานและร่วมงานกับหน่วยงานภายนอกชุมชน ซึ่งจะเห็นถึงบทบาทของเครือข่ายหน่วยงานภายนอกชุมชนที่เข้ามามีส่วนหนุนเสริมการทำงานเพื่อการพัฒนาชุมชนได้ หรือที่เรียกว่า “การเสริมศักยภาพหรือการเสริมพลัง” (Empowerment) โดยงานวิจัยนี้เน้นทำการวิเคราะห์การเสริมศักยภาพของหน่วยงานภายนอกชุมชนที่ชื่อว่า “โครงการสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาพ” (สสสส.) (โดยต่อจากนี้ผู้เขียนจะเรียกชื่อย่อว่า โครงการ สสสส.)

โครงการ สสสส. เป็นหน่วยงานย่อยหนึ่งในชุดโครงการ “การสื่อสารเพื่อสุขภาพ” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างสรรค์สุขภาพ (สสส.) ระยะเวลาในการดำเนินงาน 3 ปี (ปี 2546 – 2549) โดยเป็นโครงการที่มีนักวิชาการด้านการสื่อสารเป็นคณะทำงาน และหน่วยงานดังกล่าวได้ทำการเสริมศักยภาพ “ด้านการสื่อสาร” เป็นหลัก ดังนั้นผลการวิจัยในบทที่ 5 นี้จะเป็นการนำเสนอถึงกิจกรรมต่างๆ ที่โครงการ สสสส. เข้าไปร่วมดำเนินการกับผู้สูงอายุที่เป็นกรณีตัวอย่าง เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ถึง “ทุนใหม่” ที่เกิดจากการเสริมศักยภาพได้ในบทต่อไป

เนื่องจากในช่วงปี พ.ศ. 2547-2549 ผู้วิจัยเป็นหัวหน้าโครงการสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาพ (สสสส.) จึงได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกับลุงจันท์และป้าพรรณผู้สูงอายุของงานวิจัยนี้ เมื่อทำกิจกรรมร่วมกันจึงพบว่า “สื่อบุคคล” โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนนั้น นอกจากจะต้องเป็นผู้ที่มี “ต้นทุน” ในการทำงานที่เกิดจากตัวสื่อบุคคลเองและปัจจัยภายในชุมชนแล้ว สื่อบุคคลนั้นยังสามารถพัฒนาตนเองหรือเสริมศักยภาพการ

ทำงานของตนเพิ่มขึ้นได้จากหน่วยงานภายนอก ประกอบกับงานวิจัยหลายงานเกี่ยวกับสื่อบุคคลที่ผ่านมาได้ข้อค้นพบว่า สื่อบุคคลที่ทำงานพัฒนาชุมชนนั้นจำเป็นต้องพัฒนาตนเองอยู่เสมอ โดย “หน่วยงานภายนอก” เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนช่วยส่งเสริมหรือพัฒนาศักยภาพของสื่อบุคคลได้

ในเบื้องต้นควรทำความเข้าใจ “การเสริมพลัง” ก่อน โดยคำว่า “การเสริมพลัง” (Empowerment) ในความหมายที่เข้าใจได้เป็นอย่างดีเป็นรูปธรรม คือ การทำให้เกิด ทำให้มี ทำให้เชื่อมั่น ทำให้ได้ใช้หรือได้พัฒนา “ศักยภาพ” ที่มีอยู่ในแต่ละบุคคลให้ออกมาเป็นพลังที่สร้างสรรค์ ซึ่งการสร้างเสริมศักยภาพนั้น สามารถกระทำได้ตั้งแต่ ให้ตนเอง ให้บุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน หน่วยงาน หรือองค์กร โดยพลังอันหลากหลายนั้น ได้แก่ พลังกาย พลังใจ พลังความคิด พลังปัญญา พลังทางการบริหาร พลังทางเศรษฐกิจ พลังทางการเมือง พลังทางสังคม พลังเครือข่าย (นักวิจัย) สอดคล้องกับที่ Rappaport (อ้างในโครงการการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม, 2549) กล่าวว่า การเสริมพลังนั้นเป็นการฝึกสิ่งต่างๆ เข้าไว้ในตัวบุคคล อันได้แก่ ความเข้มแข็งและสมรรถภาพ (Strength and Competencies) ระบบความช่วยเหลือตามธรรมชาติ (Natural Helping Systems) และการกระทำเชิงรุก (Proactive Behavior) โดยการเสริมพลังดังกล่าวสามารถกระทำได้ใน 3 ด้าน ได้แก่ การเสริมพลังความคิด การเสริมพลังความเข้าใจ การเสริมพลังความชำนาญ

นอกจากนี้ น.พ.พนัส พฤษสุสุนันท์ และคณะ (2547) กล่าวว่า การสร้างพลัง (Empowerment) เป็นกระบวนการทางสังคม ที่ส่งเสริมให้บุคคล องค์กร และชุมชน มีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถควบคุมตนเอง มีความสามารถในการเลือก และกำหนดอนาคตของตนเอง ชุมชน และสังคมได้ ดังนั้นการสร้างพลังจึงเป็นกระบวนการ ที่บุคคลสามารถกระทำร่วมกับบุคคลอื่นในสังคม เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในแนวทางที่พึงปรารถนา แต่ไม่ใช่เป็นพลังที่จะไปบังคับ หรือครอบงำคนอื่น (Wallertein & Bernstein, 1988:379-394) แนวคิดการสร้างพลังจะเน้นการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับบุคคล และส่งเสริมการรวมกลุ่มกันเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม และสิ่งแวดล้อม การสร้างพลังจึงสอดคล้องกับ แนวคิดการส่งเสริมสุขภาพแนวใหม่ ที่มีได้เน้นเฉพาะ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพ ระดับบุคคลเท่านั้น แต่จะต้องมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงระดับสังคมด้วย สอดคล้องกับ องค์การอนามัยโลก ที่ระบุว่า “เป้าหมายสุดท้ายของกลวิธีการดูแลตนเอง คือ การสร้างพลังให้ประชาชนสามารถกำหนด หรือจัดการกับสุขภาพของตนเองได้” (WHO, 1991:4)

ดังนั้นการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารในบทนี้ จะเป็นการพิจารณาว่าหน่วยงานภายนอกชุมชน ซึ่งในงานวิจัยนี้ คือ “โครงการสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาพ”

(สสส.) ได้ช่วยเหลือ สนับสนุน และหนุนเสริมพลังความรู้ด้านการสื่อสารให้กับผู้สูงอายุของงานวิจัยนี้อย่างไรบ้าง โดยการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารดังกล่าวจะวิเคราะห์ผ่านกิจกรรมและการทำงานที่ดำเนินการร่วมกันระหว่างโครงการ สสส. กับลุงจันท์และป้าพรรณ ใน 3 กิจกรรม ได้แก่

5.1 กิจกรรมค่ายปันจักรยานสร้างสรรค์ของเล่นพื้นบ้าน

5.2 กิจกรรมรณรงค์สกรานต์นี้...ไม่มีแอลกอฮอล์

5.3 กิจกรรมค่ายเยาวชน “รู้ทันตนเอง รู้เก่งใช้สื่อ”

5.1 กิจกรรมค่ายปันจักรยานสร้างสรรค์ของเล่นพื้นบ้าน

โครงการสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาพ (สสส.) ได้มีการวางแผนงานการดำเนินการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับสื่อต่างๆ ที่หลากหลาย เนื่องจากต้องการขยายกิจกรรมไปสู่สื่ออื่นๆ นอกเหนือจากสื่อมวลชนไปยังสื่อชุมชนหรือสื่ออื่นที่ใกล้ชิดกับกลุ่มเป้าหมายของโครงการฯ โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชน ดังนั้นจึงให้ความสนใจสื่อของเล่นพื้นบ้าน สื่อละคร ซึ่งทั้งสองสื่อดังกล่าวได้เริ่มดำเนินกิจกรรมเพื่อการรู้เท่าทันสื่อไปแล้วในปีแรก และในปีแรกนั่นเองที่ทางโครงการฯ ได้เริ่มมองเห็นอีกสื่อหนึ่งที่น่าสนใจจากการค้นหาเครือข่ายจากการเข้าร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานอื่นๆ นั่นคือ “สื่อจักรยาน” และเมื่อประมวลความรู้จากในปีแรกพบว่ากิจกรรมจักรยานที่หน่วยงานต่างๆ ดำเนินงานโดยส่วนใหญ่มักเน้นมิติเรื่องการใช้จักรยานเพื่อออกกำลังกาย และในช่วงหลังก็เริ่มพัฒนาสู่การใช้จักรยานเพื่อสุขภาพสังคม หรือการรวมกลุ่มกัน หากแต่ยังไม่มีหน่วยงานใดที่ใช้สื่อจักรยานเพื่อให้ความรู้ในมิติเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ ประกอบการได้พบกลุ่ม “ชมรมหนูรักจักรยาน” ซึ่งเป็นกลุ่มเด็กที่ปั่นจักรยานเพื่อสุขภาพที่น่าสนใจ เนื่องจากมีผู้สูงอายุเป็นผู้นำกลุ่มและภายใต้การปั่นจักรยานเพื่อสุขภาพได้ชวนมิติด้านการสื่อสารอื่นๆ ไว้อย่างน่าสนใจ เช่น การสอนให้เด็กออมเงิน ปั่นจักรยานเข้าวัดเพื่อสวดมนต์ ทำสมาธิ เป็นต้น

ดังนั้นโครงการ สสส. จึงได้เลือกกลุ่มชมรมหนูรักจักรยานเป็นกลุ่มเป้าหมายของการทำกิจกรรม และเนื่องจากโครงการ สสส. ได้กำหนดแผนดำเนินกิจกรรมเพื่อการรู้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพในปีที่ 3 โดยการเชื่อมต่อเครือข่ายกิจกรรมที่ได้ทำไปแล้วในปีที่ 1 และ 2 และเป็นการเชื่อมกระบวนการทำงานด้วยประเด็น “สื่อ” และ “กลุ่มเป้าหมาย” โดยเครือข่ายเก่าหรือกลุ่มเป้าหมายที่ได้ทำกิจกรรมไปแล้วคือกลุ่มเด็ก ส่วนประเด็นเรื่องสื่อที่ได้ทำกิจกรรมไปแล้วคือเรื่องของเล่นพื้นบ้าน ดังนั้นกิจกรรม “ค่ายปันจักรยานสร้างสรรค์ของเล่นพื้นบ้าน” จึงเป็นกิจกรรมที่โครงการฯ ได้ออกแบบให้ความรู้เรื่องสุขภาพผ่านสื่อของเล่นพื้นบ้านและสื่อ

จักรยานให้แก่กลุ่มเป้าหมายเด็กที่มีความรู้เรื่องการเล่นพื้นบ้านจากการเคยเข้าร่วมกิจกรรมกับโครงการฯ มาก่อน เช่น กลุ่มจักรยานวัดสวนดอก จ.เชียงใหม่ กลุ่มเด็กวัดหนองหล่ม จ.ลำพูน เป็นต้น และกลุ่มเด็กเป้าหมายใหม่ที่โครงการฯ เลือกจะทำกิจกรรมร่วมด้วยคือกลุ่มเด็กที่มีความรู้เกี่ยวกับจักรยาน เช่น ชมรมหนูรักจักรยาน โดยต้องการให้เกิดการแลกเปลี่ยนและเชื่อมต่อความรู้การทำของเล่นพื้นบ้านและการขี่จักรยานที่ถูกต้องระหว่างเด็กทั้งสองกลุ่มเพื่อให้เกิดสุขภาพที่ดีทั้ง 4 มิติ ได้แก่ สุขภาพกาย สุขภาพใจ สุขภาพสังคม และสุขภาพจิตวิญญาณ

โครงการ สสส. ได้เตรียมงานและวางแผนกิจกรรมโดยแบ่งเป็น 3 ช่วงเวลา คือ ช่วงก่อนทำกิจกรรม ช่วงดำเนินกิจกรรม และช่วงหลังกิจกรรม ดังนั้นเมื่อวิเคราะห์ถึงการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของโครงการ สสส. ต่อลูกจันท์และป้าพรรณผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ สามารถวิเคราะห์ได้จากกิจกรรมใน 3 ช่วงเวลาดังนี้

5.1.1 ช่วงก่อนทำกิจกรรม

โครงการ สสส. เริ่มงานด้วยการ “ประชุม” เริ่มตั้งแต่การประชุมภายในทีมงาน การประชุมกับเครือข่ายที่จะทำกิจกรรมด้วย โดยการไปพบลูกจันท์และป้าพรรณแห่งชมรมหนูรักจักรยาน ที่ จ.ลำพูน

“การประชุมภายในทีมงาน” นับได้ว่าเป็น “การเสริมพลังความสามารถ” (Empowerment) อย่างหนึ่งสำหรับเจ้าหน้าที่ในโครงการฯ ซึ่งการประชุมของทีมงานได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันภายในทีมถึงข้อมูลเกี่ยวกับเหตุผลในการเลือกจัดกิจกรรมกับเครือข่ายเด็กและเยาวชน เหตุผลในการเลือกทำกิจกรรมร่วมกับชมรมหนูรักจักรยาน เหตุผลในการเลือกจักรยานเป็นสื่อในการให้ความรู้เรื่องรู้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพ เหตุผลและวิธีการในการเชื่อมความรู้ในประเด็นสื่อของเล่นพื้นบ้านที่โครงการฯ เคยจัดกิจกรรมไปแล้ว วิธีการเชื่อมเครือข่ายกลุ่มเด็กที่เคยร่วมกิจกรรมมาแล้วกับกลุ่มเป้าหมายใหม่ ตลอดจนเนื้อหาวิธีการ และ รูปแบบของกิจกรรมที่ควรดำเนินการในครั้งนี้ (รายงานความก้าวหน้าโครงการการรู้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพ (MLH) ปีที่ 2 เฟส 4 ระยะดำเนินงาน 2 เดือน (สิงหาคม-ตุลาคม), 2548)

โครงการฯ ได้มีการเตรียมความพร้อมคณะทำงาน เนื่องจากประเด็นสื่อจักรยานเป็นประเด็นใหม่ในการทำกิจกรรมของโครงการฯ และเจ้าหน้าที่ในโครงการฯ ไม่ได้มาจากสายการสื่อสาร ดังนั้นจึงต้องทำความเข้าใจว่า “จักรยาน” เป็นสื่อได้อย่างไร โดยต้องทำ

ความเข้าใจกับเจ้าหน้าที่ในโครงการก่อนที่จะไปทำความเข้าใจกับลุงจันท์และป้าพรรณ เมื่อมีการประชุมเตรียมงานและทำความเข้าใจถึงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของกิจกรรมภายใน คณะทำงานของโครงการฯ แล้ว จึงได้มีการกำหนดแผนงาน **กิจกรรมค่ายปันจักรยาน สร้างสรรค์ของเล่นพื้นบ้าน** ขึ้น โดยเริ่มจากการไปประชุมกับลุงจันท์และป้าพรรณที่ จังหวัดลำพูน จำนวน 2 ครั้ง คือ วันที่ 11 กันยายน 2548 และวันที่ 25 ตุลาคม 2548 เพื่อ วางแผนงานกิจกรรมร่วมกัน (รายงานความก้าวหน้าโครงการการรู้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพ (MLH) ปีที่ 2 เฟส 4 ระยะดำเนินงาน 2 เดือน (สิงหาคม-ตุลาคม), 2548)

จากการรวบรวมข้อมูลพบว่า ในการประชุมระหว่างทีมงานโครงการ สสส. กับลุงจันท์และป้าพรรณครั้งแรกนั้น เป็นการไปทำความเข้าใจจักเครือข่ายกลุ่มเป้าหมาย และเก็บข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับกิจกรรมของชมรมหนูรักจักรยาน ซึ่งเท่ากับเป็นการวิเคราะห์ “ต้นทุน” ของลุงและป้าว่ามีต้นทุนความรู้เดิมอะไรบ้างในการทำงานกับเด็กๆ และขาดเรื่อง ไດบ้างที่โครงการ สสส.สามารถช่วยเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารให้ได้

จากการวิเคราะห์พบว่า ลุงและป้ามีต้นทุนความรู้มากมายจาก ประสบการณ์การทำงานและการใช้ชีวิตในต่างประเทศ ได้แก่ ความรู้ภาษาอังกฤษ ความรู้ในการขี่จักรยานอย่างถูกต้อง ความรู้ด้านสุขภาพโดยเฉพาะการเลือกกินอาหารที่มีประโยชน์ต่อ สุขภาพ ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของเด็ก ความรู้ทางธรรม ตลอดจนความรู้ที่เกี่ยวกับ กระบวนการทำงานกับเด็กเป็นกลุ่มในชมรมหนูรักจักรยานมาหลายปี โดยกระบวนการทำงาน กับเด็กในชมรมหนูรักจักรยานของลุงและป้า นั้นเป็นไปตามธรรมชาติและต้นทุนความรู้ที่มี หากแต่ความรู้ด้านการสื่อสารพบว่าลุงจันท์และป้าพรรณยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับ ความหมายและคุณลักษณะของสื่อ และวิธีการสื่อสารในลักษณะต่างๆ

เมื่อโครงการ สสส. เข้าไปพบและพูดคุยในครั้งแรกนี้ได้บอกวัตถุประสงค์ และเป้าหมายการทำงานของโครงการฯ และเน้นถึงภารกิจหลักของโครงการฯ ในการให้การ สนับสนุนและช่วยหนุนเสริมด้านความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพ โดยการจัดกิจกรรม ครั้งนี้โครงการ สสส. เป็นเจ้าภาพสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการทำกิจกรรมทั้งหมด ซึ่งลุงจันท์ และป้าพรรณแสดงความยินดีอย่างยิ่ง เนื่องจากที่ผ่านมาหน่วยงานภายนอกส่วนใหญ่ที่ติดต่อกับชมรมหนูรักจักรยาน มักเป็นหน่วยงานที่เข้ามาขอให้ชมรมหนูรักจักรยานไปร่วมกิจกรรม และในบางครั้งทางชมรมหนูรักจักรยานต้องเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายเองในบางส่วน ซึ่งสะท้อนให้เห็นปัญหาในการสื่อสารระหว่างลุงจันท์และป้าพรรณกับหน่วยงานภายนอกในระดับหนึ่ง

ดังนั้นการที่โครงการ สสส. ได้กำหนดแผนการทำงานและใช้ “การประชุม” เป็นเครื่องมือในการสื่อสารให้ลุงจันท์และป้าพรรณเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของทั้งสองฝ่าย ตลอดจนเข้าใจเนื้อหากิจกรรมที่จะต้องดำเนินการร่วมกัน ดังข้อมูลต่อไปนี้

“ส่วนใหญ่มาขอให้เอาเด็กๆ ไปช่วยปั่นจักรยานงานประจำปีของจังหวัดบ้าง งานหาเสียงช่วงเลือกตั้งบ้าง บางทีก็ไปช่วยเขาฟรี ป้าก็ต้องออกค่าอาหารให้เด็กๆ เราก็ไม่ไหวนะ บางทีไม่ทราบมาก่อนว่าเป็นอย่างนี้ แต่บางที่ถ้าไปไกลข้ามจังหวัดต้องให้เขาออกค่ารถบรรทุกขนจักรยานไปให้ แต่ที่โครงการ 4 ส. (สสส.) นี้ออกค่าเดินทาง ค่าที่พัก ค่าอาหารให้ทุกอย่าง ทำให้เด็กเขามีโอกาสได้มาเรียนรู้จริงๆ”

(ป้าพรรณ, สัมภาษณ์, วันที่ 6 มิถุนายน 2551)

แม้หน่วยงานภายนอกอย่างโครงการ สสส. จะเป็นผู้ออกทุนทรัพย์ในการทำกิจกรรมครั้งนี้ แต่มิใช่การเข้าไปเพิ่มต้นทุนทางเศรษฐกิจให้ผู้สูงอายุแต่อย่างใด หากแต่เป็นการแปลงทุนเศรษฐกิจให้กลายเป็นทุนความรู้ซึ่งเป็นทุนวัฒนธรรมประเภทหนึ่ง

นอกจากนี้ จากการประชุมร่วมกันในครั้งแรกนี้พบว่าลุงจันท์และป้าพรรณมีความยินดีที่จะร่วมงานกับโครงการเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากที่ผ่านมาหน่วยงานภายนอกชุมชนที่ติดต่อมาเพื่อทำกิจกรรมกับชมรมอนุรักษ์จักรยานมักเน้นเรื่องการออกกำลังกาย และการรณรงค์ขี่จักรยานเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม เมื่อทางโครงการฯ ได้อธิบายถึงแนวทางและจุดยืนของโครงการที่เน้นการให้ความรู้เรื่องการรู้เท่ารู้สือ ลุงจันท์และป้าพรรณไม่เคยศึกษาหรือมีประสบการณ์การเรียนรู้เรื่องนี้มาก่อนว่า “การรู้เท่าทันสือ” คืออะไร ดังนั้นเมื่อลุงและป้าเห็นว่าเป็นเรื่องใหม่ที่ตนและเด็กในชมรมอนุรักษ์จักรยานยังไม่เคยทราบมาก่อน จึงมีความกระตือรือร้นอย่างมากที่จะเข้าร่วมกิจกรรมโดยไม่ได้ถือตนว่าเป็นผู้สูงอายุที่มากด้วยประสบการณ์ความรู้เลย และด้วยความกระตือรือร้นที่จะต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่ที่ยังไม่เคยรู้นี้เองได้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามพัฒนาตนเองซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของ “สื่อบุคคล” ที่ลุงจันท์และป้าพรรณมีอยู่ ดังข้อมูลต่อไปนี้

“ตอนนั้นที่โครงการสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาพมาติดต่อก็คือใจนะ เพราะส่วนใหญ่คนอื่นที่มาทำกิจกรรมกับชมรมฯ จะเน้นเรื่องสุขภาพกาย

การออกกำลังกายและสิ่งแวดล้อม เพราะเห็นเราทำกิจกรรมที่เน้น
การขี่จักรยานเพื่อสุขภาพ เรื่องรู้เท่าทันสื่อยังไม่มีหน่วยงานไหนมา
ทำกับลุง เป็นเรื่องใหม่ที่ชมรมเรายังไม่เคยรู้มาก่อน”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์ วันที่ 12 ตุลาคม 2552)

ทางโครงการฯ ได้เสริมพลังความรู้ให้ลุงป้าเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อว่า
“การรู้เท่าทันสื่อ” (Media Literacy) คือ เดิมแนวคิดเรื่องการรู้เท่าทันสื่อแบบตะวันตกนั้น เป็น
แนวคิดที่เน้นการให้ความรู้แก่ผู้รับสาร เพื่อให้ระแวดระวังภัยร้ายจากสื่อ ดังนั้นต่อมา
นักวิชาการด้านวัฒนธรรมศึกษาได้เพิ่มเติมมุมมองด้านการรู้เท่าทันว่าควรให้ความสนใจกับ “
ผู้รับสาร” มากขึ้นและเสนอว่า หากจะให้ผู้รับสารรู้เท่าทันสื่อนั้นจำเป็นต้องให้ผู้รับสาร “คิด
วิเคราะห์เป็น” ข้อเสนอดังกล่าวทางโครงการ สสส. จึงได้นำแนวคิดดังกล่าวมาผสมผสาน
กับหลักเชิงพุทธ โดยเน้นการทำกิจกรรมเพื่อให้เกิดการวิเคราะห์ตนเอง และวิเคราะห์สื่อ
เพื่อให้เกิดความสามารถในการเลือกเปิดรับและใช้สื่อได้เหมาะสมกับตนเอง และใช้ชื่อ
แนวคิดดังกล่าวว่า “การรู้เท่าทันสื่อแบบตะวันออก” ที่มีลักษณะสำคัญคือ “การรู้เท่าทันเชิง
พุทธ” หรืออาจเรียกได้ว่า “พุทธวิธีรู้เท่าทันสื่อ” ซึ่งเป็นกระบวนการประยุกต์ใช้หลักคิดเชิงพุทธ
ในการดำเนินชีวิต อย่างรู้เท่าทันในสองประการสำคัญคือ (1) การรู้จักรับข้อมูลข่าวสารอย่าง
รู้เท่าทันด้วยสติปัญญา และ (2) การรู้เท่าทันตนเองในการใช้ชีวิตอย่างประมาณตน ซึ่งใน
เบื้องต้นลุงและป้ามีความเข้าใจและเห็นด้วยที่จะให้ความรู้เรื่องนี้กับเด็กๆ ในชมรมฯ

เมื่อมีการประชุมร่วมกับลุงป้าในครั้งที่ 2 (วันที่ 25 ตุลาคม 2548)
โครงการฯ ได้กำหนดและนัดหมายวันที่สะดวกในการทำกิจกรรมและอธิบายถึงรายละเอียด
เนื้อหาในวันที่จะทำกิจกรรม โดยกำหนดรูปแบบของกิจกรรมเป็น “การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติ
การ” ที่ให้เด็กได้รับความรู้จากวิทยากรเกี่ยวกับเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ การทำของเล่นพื้นบ้าน
และการขี่จักรยาน

หลังจากประชุมกับลุงและป้าในครั้งที่ 2 ทางโครงการฯ ได้กลับมาเตรียม
ความพร้อมและทำความเข้าใจร่วมกันในทีม โดยการประชุมเกี่ยวกับเนื้อหาที่จะใช้ในการจัด
กิจกรรม การเลือกวิทยากรที่เหมาะสมกับเนื้อหา ตลอดจนการความพร้อมในเรื่องบทบาท
หน้าที่ของเจ้าหน้าที่โครงการฯ แต่ละคน ดังที่ อภินันท์ ธรรมเสนา(2552) ได้สรุปไว้ว่า “ทาง
โครงการฯ จะดูแลในส่วนของการเชื่อมโยงเนื้อหาในการวิเคราะห์ให้เห็นมิติของการสื่อสาร
ของสื่อจักรยานและของเล่นพื้นบ้าน ส่วนประเด็นเรื่องการรู้ทันสื่อเพื่อสุขภาพนั้น ในกิจกรรม
ครั้งนี้ ดร. จิตติมา กตัญญู จะเป็นผู้รับผิดชอบโดยเน้นประเด็นเรื่องการสร้างพลังและศักยภาพ

ของเด็กและเยาวชน ส่วนคณะวิทยากรจากวัดหนองหล่มจะเป็นผู้ให้ความรู้เรื่องของเล่นพื้นบ้าน รวมทั้งกิจกรรมสันตนาการเพื่อให้ความบันเทิง ซึ่งน่าสนใจที่ในกิจกรรมครั้งนี้บทบาทของผู้ดำเนินกิจกรรมสันตนาการคือพระสงฆ์จากคณะวิทยากรจากวัดหนองหล่ม ในขณะที่นายแพทย์ชาติรี เจริญศิริ จะเป็นผู้ให้ความรู้เรื่องการสร้างเครือข่าย สำหรับชมรมหนูรักจักรยานนั้น ลุงจันทรเป็นวิทยากรให้ความรู้เรื่องเกี่ยวกับจักรยานทั้งการปั่นที่ถูกต้องและกฎจราจรต่างๆ รวมถึงให้การสนับสนุนจักรยานที่จะใช้ในกิจกรรมด้วยสำหรับเด็กและเยาวชนที่มาจากเครือข่ายอื่นแล้วไม่มีจักรยาน รวมถึงเป็นผู้ประสานไปยังสถานที่ต่างๆ ที่จะปั่นจักรยานไป”

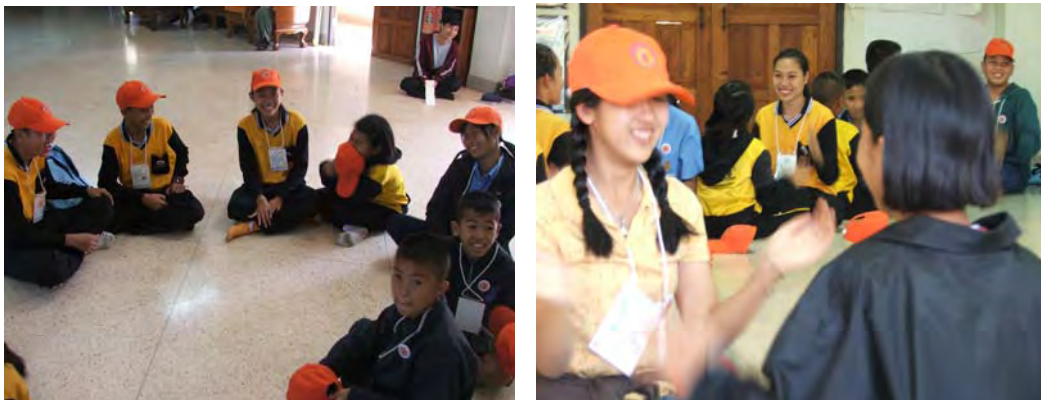
จากการเริ่มต้นการทำงานด้วยการ “ประชุมร่วมกัน” ระหว่างผู้จัดกิจกรรมซึ่งเป็นหน่วยงานภายนอกกับลุงป้าซึ่งเป็นผู้ทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนในชุมชน สะท้อนให้เห็นว่า โครงการสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาพเป็นหน่วยงานที่ใช้หลักของการสื่อสารในการทำงาน เนื่องจากการประชุมเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมประชุมได้แสดงความคิดเห็น ซึ่งเป็นการสื่อสารสองทางที่ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน กิจกรรมที่เกิดจากประชุมหลายครั้งทั้งภายในโครงการสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาพเอง และการประชุมระหว่างโครงการฯ กับลุงป้าชมรมหนูรักจักรยาน ทำให้เกิดกิจกรรมตามแผนงานและบรรลุวัตถุประสงค์ได้เป็นอย่างดี จึงอาจกล่าวได้ว่าในช่วงก่อนทำกิจกรรมนี้ลุงและป้าได้เรียนรู้กระบวนการทำงานของหน่วยงานภายนอกและได้ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ

5.1.2 ช่วงระหว่างทำกิจกรรม

กิจกรรม“ค่ายปั่นจักรยานสร้างสรรค์ของเล่นพื้นบ้าน” จัดขึ้นระหว่างวันที่ 21 ม.ค. 2549 ณ วัดพระพุทธรูปตากผ้า อ.ป่าซาง จ.ลำพูน โดยมีการแบ่งกิจกรรมออกเป็นสองภาคหลักๆ คือ ภาคเนื้อหา และภาคปฏิบัติ

ภาพที่ 5.1 กิจกรรม “ค่ายปิ่นจักรยานสร้างสรรค์ของเล่นพื้นบ้าน” ของโครงการสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาพร่วมกับชมรมหนูรักจักรยาน

ภาพที่ 5.2 กิจกรรมการละลายพฤติกรรมเพื่อให้เด็กแต่ละกลุ่มทำความรู้จักกัน

ในภาคเนื่อนั้นเป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้เรื่องเกี่ยวกับความหมายของสื่อ คุณลักษณะของสื่อ และเรื่องการเรียนรู้เท่าทันสื่อ และเรื่องสุขภาพใน 4 มิติ ให้แก่เด็กๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรม จากนั้นจึงให้เด็กๆ ช่วยกันวิเคราะห์ว่าจักรยานและของเล่นพื้นบ้านมีคุณลักษณะอะไรบ้าง รวมถึงการให้ความรู้เรื่องการปั่นจักรยานที่ถูกต้องโดยลุงจันท์เป็นวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับการขึ้น-ลงจักรยานที่ถูกต้อง การปั่นจักรยานระยะทางไกล เป็นต้น

คุณหมอ ชชาติรี เจริญศิริ
วิทยากรให้ความรู้เรื่องสุขภาพและการสร้างเครือข่าย

พระมหากันตัง และคณะ
วิทยากรผู้ดำเนินกิจกรรมสันตทานการ

อาจารย์ อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ
หัวหน้าโครงการสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาพ
แนะนำโครงการ และให้ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ

ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์
วิทยากรให้ความรู้เรื่องการขี่จักรยาน

ภาพที่ 5.3 การให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ ของเล่นพื้นบ้าน การรู้เท่าทันสื่อ และการขี่จักรยาน โดยวิทยากรในด้านต่างๆ

ส่วนในภาคปฏิบัตินั้นมีการประดิษฐ์ของเล่นคือวาวและโคมลอยซึ่งเป็นของเล่นของท้องถิ่นภาคเหนือ การประดิษฐ์วาวนั้นดำเนินการสอนโดยกลุ่มผู้สูงอายุจากชุมชนหนองหล่ม และการประดิษฐ์โคมลอยนั้นเป็นการสอนโดยพระสงฆ์ที่เป็นเครือข่ายของโครงการฯ จากนั้นในวันต่อมาจึงมีกิจกรรมปั่นจักรยานไปตามสถานที่ต่างๆ ได้แก่ วัดพระนอน

เพื่อฟังพระเทศน์และให้หลักธรรมคำสอนและไปชมสวนเกษตรของญี่ปุ่น (อภินันท์ ธรรมเสนา, 2552)

ภาพที่ 5.4 กิจกรรมการฝึกวิเคราะห์คุณลักษณะของสื่อของเล่นพื้นบ้านและสื่อจักรยาน เพื่อการรู้เท่าทันก่อนไปปฏิบัติ

ฝึกทำของเล่นพื้นบ้าน

ฝึกขี่จักรยานอย่างถูกวิธี

ภาพที่ 5.5 กิจกรรมฝึกภาคปฏิบัติการทำของเล่นพื้นบ้านและฝึกขี่จักรยาน

อาจกล่าวได้ว่าในช่วงระหว่างทำกิจกรรมนี้ผู้จัดและผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้เนื้อหาด้านการสื่อสาร รูปแบบการจัดกิจกรรมที่เป็นการผสมผสานทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ตลอดจนการบริหารจัดการเด็กจำนวนมากในกระบวนการจัดกิจกรรม

5.1.3 ช่วงหลังกิจกรรม

หลังเสร็จสิ้นกิจกรรม โครงการ สสส. ได้มีการประเมินผลด้วยแบบสอบถาม และสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายถึงผลที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม นอกจากการประเมินผลดังกล่าวแล้ว สำหรับในกิจกรรมค่ายปันจักรยานฯ ครั้งนี้ เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมเป็นกลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในชุมชน ดังนั้นทางโครงการจึงมีการติดตามผลการเปลี่ยนแปลง ทั้งในเชิงแนวคิดและวิธีการทำงานของชมรมอนุรักษ์จักรยาน ภายหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมด้วย ซึ่งพบว่า หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมแล้วนั้นลุงจันทร์และป้าพรรณ มีมุมมองในมิติของการสื่อสารมากขึ้น (เอกสารรายงานสรุปกิจกรรม ค่าย ปันจักรยาน สรรค์สร้างของเล่นเพื่อสุขภาพ. โครงการสื่อสร้างสรรค์เพื่อสุขภาพ (AMH) วันที่ 21-22 มกราคม 2549)

“กิจกรรมค่ายปันจักรยานสร้างสรรค์ของเล่นพื้นบ้าน” ดังกล่าวนั้น หากพิจารณาจากกรอบแนวคิดเรื่องการเสริมพลัง (Empowerment) อาจกล่าวได้ว่าทางโครงการ สสส. ได้เสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารให้แก่ลุงและป้า โดยให้ความรู้ในเรื่องสื่อและการรู้เท่าทันสื่อ เรื่องสุขภาพในมิติของสร้างนำซ่อม ขณะเดียวกันทางชมรมอนุรักษ์จักรยานก็ได้เสริมพลังความรู้ในส่วนที่ทางโครงการ สสส. ยังไม่มีหรือมีเพียงบางส่วน เช่น ความรู้เกี่ยวกับการทำงานกับเด็ก ความรู้เรื่องสุขภาพผ่านการขี่จักรยาน เป็นต้น การเสริมพลังดังกล่าวจึงมีมิติของ “การเป็นทั้งผู้รับและผู้ให้” นั่นเอง

“ที่ไปร่วมโครงการกับ สสส. ทำไปมีผลมาก โดยเฉพาะเรื่องความสามัคคีในกลุ่ม แล้วเด็กก็มีเครือข่ายรู้จักเด็กบ้านโน้นบ้านนี้ ก็เริ่มรู้จักละเด็กก็ตื่นเต้น แล้วเด็กก็ได้ความรู้เรื่องธรรมชาติที่ได้จากพระที่มาบรรยาย อะไรมากมาย”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์ สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

5.2 กิจกรรมรณรงค์ “ปีใหม่เมืองม่วนอกม่วนใจ๋ ถนนปลอดภัย ร่วมกันงดเหล้า”

กิจกรรมที่สองที่โครงการ สสส. มีโอกาสได้ร่วมงานกับลุงจันทร์และป้าพรรณ คือ การรณรงค์ “ปีใหม่เมืองม่วนอกม่วนใจ๋ ถนนปลอดภัย ร่วมกันงดเหล้า” เป็นส่วน

หนึ่งของกิจกรรม “สงกรานต์นี้...ไม่มีแอลกอฮอล์” ซึ่งโครงการการสื่อสารเพื่อสุขภาพ(C4H) เป็นผู้จัดขึ้นตามนโยบายของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่ได้กำหนดเป็นนโยบายทั่วประเทศให้มีการรณรงค์งดเหล้าในช่วงสงกรานต์ กิจกรรมครั้งนี้จึงเป็นกิจกรรมขนาดใหญ่ ที่ประกอบด้วยหลายองค์กรหลายภาคส่วนที่เป็นเครือข่ายพันธมิตร ร่วมกันจัดขึ้น

โดยในส่วนที่โครงการ สสส. รับผิดชอบร่วมกับชมรมหนุรักจักรยานนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ดำเนินการพร้อมๆ กับกิจกรรมอื่นๆ โครงการฯ ได้ประสานกับองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน ผู้ใหญ่บ้าน 8 หมู่บ้านในตำบลบ้านเรือน และ ชมรมหนุรักจักรยาน เพื่อจัดกิจกรรมปั่นจักรยานรณรงค์การงดเหล้าในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ดังนั้นงานกิจกรรมครั้งนี้โครงการ สสส. มีบทบาทเป็นเจ้าภาพที่เป็นผู้ออกลงทุนทรัพย์ ส่วนลุงป้าและชมรมหนุรักจักรยานมีบทบาทเป็นเจ้าภาพผู้ดำเนินกิจกรรมหรือผู้ลงแรง ดังนั้นเมื่อประชุมกันภายในโครงการกันแล้วได้กำหนดแผนงานและวัตถุประสงค์ไว้ 3 ประการ ได้แก่

- (1) เพื่อปลูกพลังสร้างกระแสการงดดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ของประชาชนในเขตพื้นที่ อบต.บ้านเรือน
- (2) เพื่อสร้างจิตสำนึกในกลุ่มเยาวชน ประชาชน และชุมชนท้องถิ่น ให้ตระหนักรู้ถึงพิษภัยและผลกระทบจากการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และลดปัญหาที่เกิดจากการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในเขตพื้นที่ อบต.บ้านเรือน
- (3) เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของภาคีเครือข่ายให้สามารถนำสื่อที่มีอยู่แล้วในชุมชนมาใช้ในการสร้างเสริมสุขภาพของชุมชน

เมื่อทำการวิเคราะห์การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร โครงการ สสส. ได้ดำเนินกิจกรรมใน 3 ช่วง ดังนี้

5.2.1 ช่วงก่อนทำกิจกรรม

โครงการฯ ได้ประชุมร่วมกับลุงและป้า เพื่ออธิบายให้ทราบถึงที่มาของกิจกรรมนี้ให้เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรมครั้งนี้ก่อนที่ลุงจันท์และป้าพรพรรณจะเป็นแกนนำลงไปประสานกับชุมชนเพื่อดำเนินกิจกรรมต่อไป สำหรับกิจกรรมในครั้งที่สองนี้ชมรมหนุรักจักรยานมีบทบาทที่แตกต่างไปจากการเข้าร่วมกิจกรรมครั้งแรก สำหรับกิจกรรมครั้งแรกชมรมหนุรักจักรยานมีบทบาทในฐานะกลุ่มเป้าหมายที่ทางโครงการต้องการเสริมพลังความรู้ให้ ส่วนครั้งที่สองนี้ ผู้สูงอายุและชมรมหนุรักจักรยานมีบทบาทเป็นผู้ดำเนินกิจกรรม

เอง ตั้งแต่ในระดับการออกแบบกิจกรรม จึงมีบทบาทเป็นเจ้าภาพร่วม และโครงการ สสส. มีบทบาทเป็นทั้งเจ้าภาพร่วม พี่เลี้ยง ผู้สนับสนุนด้านทุนทรัพย์ และร่วมให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบเนื้อหาการจัดกิจกรรม

การที่ชมรมอนุรักษ์จักรยานสามารถเข้าใจประเด็นรณรงค์ของโครงการฯ ในเรื่องการใช้สื่อของชุมชนได้นั้น เป็นผลมาจากลุงและป้าได้ผ่านการร่วมกิจกรรมกับทางโครงการฯ มาแล้วในกิจกรรมครั้งแรก หรือ “ค่ายปั่นจักรยานและสรรค์สร้างของเล่นเพื่อสุขภาพ” โดยในกิจกรรมครั้งนั้นทางโครงการฯ ได้ขยายกรอบความคิดเรื่องสื่อกับสุขภาพให้แก่ทางชมรมฯ ซึ่งกิจกรรมนี้ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าทางชมรมฯ มีความเข้าใจในแนวคิดเรื่องสื่อและสุขภาพของทางโครงการฯ เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตามในช่วงแรกที่ทางลุงและป้าไปประสานงานกับชุมชน ลุงและป้าได้ร้องขอให้ทางโครงการ สสส. เข้าไปอธิบายให้กับกลุ่มผู้นำในชุมชนด้วย ทั้งนี้เพราะลุงจันท์และป้าพรรณมีความเห็นว่าการที่โครงการ สสส. ไปอธิบายเองจะมีความชัดเจนในเนื้อหาและมีความน่าเชื่อถือต่อกลุ่มผู้นำชุมชนมากขึ้น ทางคณะทำงานของโครงการฯ ได้ไปประชุมร่วมกับกลุ่มผู้นำชุมชนเพื่อวางแผนร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมครั้งนี้ด้วย ถือได้ว่าเป็นการร่วมทำงานร่วมกับชุมชนในรูปแบบของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

อาจกล่าวได้ว่าในช่วงก่อนจัดกิจกรรมนี้ทางโครงการ สสส. ได้ช่วยเสริมความมั่นใจให้ลุงป้าในการดำเนินบทบาทของแกนนำในการดำเนินกิจกรรมชุมชน หรือในฐานะ “ผู้ส่งสาร” ซึ่งเป็นเรื่องใหม่ของลุงและป้า เนื่องจากที่ผ่านมาลุงและป้าร่วมงานกับหน่วยงานอื่นมักต้องรับฟังและปฏิบัติตามที่หน่วยงานภายนอกกำหนด เมื่อได้ร่วมกิจกรรมในครั้งนี้โครงการ สสส. ได้อธิบายถึงบทบาทหน้าที่ของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ตลอดจนการสลับบทบาทหน้าที่ของผู้ส่งและผู้รับได้ เพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมและวัตถุประสงค์ของกิจกรรม เนื่องจากโครงการ สสส. เห็นว่าลุงและป้าเป็นเจ้าของพื้นที่กิจกรรมจึงมีความเข้าใจบริบทชุมชนได้ดีกว่าโครงการฯ ที่เป็นหน่วยงานภายนอก นอกจากนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ลุงและป้าได้เรียนรู้ในเรื่องการติดต่อประสานงานกับเครือข่ายอื่นๆ ในการดำเนินกิจกรรมขนาดใหญ่

5.2.2 ช่วงทำกิจกรรม

กิจกรรมนี้จัดระหว่างวันที่ 4 – 16 เมษายน 2549 โดยแยกพื้นที่จัดกิจกรรมเป็นสองส่วน ได้แก่

- (1) พื้นที่หลักคือหมู่บ้านทั้ง 8 หมู่บ้านในเขตกองขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน
- (2) พื้นที่รองคือเขตเทศบาลเมืองป่าซาง อ.ป่าซาง จ.เชียงใหม่

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมปั่นจักรยานเพื่อรณรงค์การงดเหล้าในช่วงเทศกาลสงกรานต์ครั้งนี้มีจำนวนโดยประมาณกว่า 3,000 คน โดย **กลุ่มเป้าหมายหลัก** ประกอบด้วย กลุ่มเยาวชนชมรมอนุรักษ์จักรยานจำนวน 57 คน ชาวบ้านในตำบลบ้านเรือนที่เข้าร่วมปั่นจักรยานจำนวน 73 คน ชาวบ้านนอกเขตตำบลบ้านเรือนที่สนใจเข้าร่วมปั่นจักรยาน จำนวน 45 คน กลุ่มผู้สูงอายุในเขตตำบลบ้านเรือน จำนวน 153 คน ผู้นำท้องถิ่น ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน อบต. อสม. จำนวน 54 คน **กลุ่มเป้าหมายรอง** ประกอบด้วย กลุ่มชาวบ้านที่อยู่ตลอดเส้นทางปั่นจักรยาน ประมาณ 2,500 คน กลุ่มข้าราชการตำรวจสถานีตำรวจภูธรอำเภอป่าซาง จำนวน 27 คน และ กลุ่มข้าราชการอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน จำนวน 32 คน

ดังแสดงด้วยภาพกิจกรรมต่อไปนี้

ภาพที่ 5.6 กิจกรรมการปั่นจักรยานรณรงค์งดเหล้าช่วงสงกรานต์

กิจกรรมครั้งนี้เป็นกิจกรรมรณรงค์ให้คนในชุมชนตระหนักถึงพิษภัยจากการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ โดยใช้กิจกรรมปั่นจักรยานซึ่งเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่แล้วในชุมชน เป็นเครื่องมือในการรณรงค์สร้างกระแสการงดดื่มเหล้าผ่านกิจกรรมประเพณีของ

ชุมชน รวมระยะเวลา 12 วัน ดังนั้นจึงมีการแบ่งกิจกรรมเป็นกิจกรรมหลักและกิจกรรมรอง ดังนี้

กิจกรรมหลักคือการปั่นจักรยานรณรงค์งดเหล้า จัดขึ้นระหว่างวันที่ 5 ถึง วันที่ 14 เมษายน 2549 โดยรวมพลังเครือข่ายจักรยานในเขตพื้นที่อบต.บ้านเรือน ร่วมปั่นจักรยานรณรงค์งดเหล้าในช่วงสงกรานต์ โดยปั่นจักรยานไปตามถนนสายหลักในชุมชนผ่าน หมู่บ้านกว่า 20 หมู่บ้าน ระยะทางประมาณ 33 กิโลเมตร โดยแวะตั้งจุดรณรงค์ในเขตชุมชน 5 จุด ได้แก่ ตลาดป่าซาง ตลาดสังขะน้อย ตลาดสบทา สถานีตำรวจภูธรอำเภอป่าซาง ที่ว่าการอำเภอป่าซาง เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนในพื้นที่เรื่องพิษภัยและผลกระทบจากการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ โดยมีเป้าหมายให้ประชาชนในพื้นที่งดหรือลดการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ และแจกสื่อรณรงค์ประเภทแผ่นพับและสติ๊กเกอร์ให้ชาวบ้านในชุมชนร่วมลงชื่อปฏิญาณงดเหล้าวันสงกรานต์ในตุงสีข้าว

นอกจากนี้มีการจัดกิจกรรมฟิงเทศน์ถึงพิษภัยของเหล้าจากผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบ้านเหล่าพระเจ้าตาเขียว และร่วมกันลงนามปฏิญาณงดเหล้าในวันสงกรานต์บนตุง และร่วมถวายตุงตามประเพณีล้านนา เพื่อนำไปแขวนไว้เป็นสัญลักษณ์ของการประกาศเจตนารมณ์งดเหล้าช่วงสงกรานต์บริเวณประตูทางเข้าวัดพร้อมกับการปล่อยโคมลอยในวันที่ 15 เมษายน 2549 กิจกรรมสงฆ์และรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในวันที่ 16 เมษายน 2549 โดยสมาชิกจากชมรมอนุรักษ์จักรยาน ร่วมกับ อบต.บ้านเรือนจัดกิจกรรมสงฆ์และรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุในชุมชนแบบประเพณีล้านนา

ภาพที่ 5.7 กิจกรรมวันสงกรานต์และการแจกสื่อเพื่อรณรงค์งดเหล้า

ภาพที่ 5.8 กิจกรรมรณรงค์คัดเหล่าช่วงสงกรานต์ที่แทรกอยู่ในประเพณีสงกรานต์และการรดน้ำดำหัว

กิจกรรมครั้งนี้ นับเป็นครั้งแรกที่ทุกหมู่บ้านในเขต อบต.บ้านเรือนได้ร่วมกันจัดงานสงกรานต์ร่วมกัน จากที่ทุกปีจะแยกจัดตามหมู่บ้านของตนเอง จึงถือว่ากิจกรรมนี้เป็นส่วนหนึ่งในการผลักดันให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างหมู่บ้านต่างๆ เป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชน จึงนับว่าโครงการ สสส. ในฐานะหน่วยงานภายนอกได้เข้าไปมีบทบาทช่วยเสริมพลังเครือข่ายในชุมชนนอกเหนือจากการเสริมพลังความรู้ด้านการสื่อสารให้กับลุงและป้าด้วย และหากพิจารณาด้วยแนวคิดเรื่องทุน ของ บวรติเยอ จะพบว่ากิจกรรมครั้งนี้ส่งผลลงจันท์และป้าพรรณมีทุนวัฒนธรรม ทุนสัญลักษณ์ และทุนสังคม เพิ่มขึ้นอีกจากการเป็นเจ้าภาพหลักในการจัดกิจกรรม

5.2.3 ช่วงหลังทำกิจกรรม

หลังทำกิจกรรมทางโครงการ สสส. ได้ทำการประเมินผลการดำเนินงาน ซึ่งมีการทำแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านต่างๆ โดยโครงการ สสส. ได้มอบหมายให้เด็กสมาชิกชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทำการเก็บแบบสอบถาม ซึ่งทำให้เด็กได้เรียนรู้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล นอกจากนี้ก่อนมอบหมายงานนี้ทางโครงการ ฯ ได้อธิบายทำความเข้าใจกับลุงและป้าในเรื่องความสำคัญของการประเมินผลกิจกรรม จึงเป็นการเสริมความรู้ให้ลุงและป้าในเรื่องนี้ด้วย

กิจกรรมดังกล่าวข้างต้น สามารถวิเคราะห์ได้ว่าโครงการ สสส. ได้เสริมพลังความรู้ด้านการสื่อสารให้ผู้สูงอายุใน 3 เรื่อง ดังนี้

1) บทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสาร จากกิจกรรมดังกล่าวทางโครงการ สสส. ได้เสริมความรู้ให้ลุงจันทร์และป้าพรรณในเรื่องบทบาทหน้าที่ของผู้ส่งสารและผู้รับสาร และบทบาทผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถสลับกันได้ โดยในกิจกรรมครั้งแรกทางโครงการ สสส. เป็นผู้จัดและทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร ขณะที่ลุงจันทร์และป้าพรรณเป็นผู้รับสารที่เข้าร่วมกิจกรรม ในครั้งนี้เมื่อลุงและป้าเป็นเสมือนผู้จัดเองก็จะมีบทบาทเป็นผู้ส่งสารซึ่งได้อธิบายทำความเข้าใจในประเด็นนี้กับลุงป้าตั้งแต่ก่อนเริ่มกิจกรรมจนกระทั่งกิจกรรมเสร็จสิ้น ส่งผลให้ลุงและป้าและเด็กในชมรมหนูรักจักรยานได้รับความรู้ถึงบทบาทหน้าที่ด้านการสื่อสารทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสาร

2) ความสำคัญและพลังของสื่อชุมชน กิจกรรมรณรงค์ดังกล่าวในครั้งนี้โครงการ สสส. ต้องการชี้ให้ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้เห็นความสำคัญและศักยภาพของสื่อที่มีในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นสื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อวัตถุต่างๆ

3) กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและพลังของการทำงานร่วมกันแบบเครือข่าย จากกิจกรรมครั้งนี้โครงการ สสส. ได้เสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารให้ลุงจันทร์และป้าพรรณ ในเรื่องกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมซึ่งลุงจันทร์และป้าพรรณได้เรียนรู้ตั้งแต่มีการร่วมประชุมออกแบบกิจกรรมร่วมกัน เพราะกิจกรรมครั้งนี้ทุกภาคส่วนในชุมชนต่างเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมนับตั้งแต่กลุ่มผู้นำชุมชน พระ และประชาชนทั้งไปหนึ่งการทำงานแบบมีส่วนร่วมนี้ทางโครงการ สสส. ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการช่วยแก้ปัญหาซึ่งนับว่าเป็นการทำงานแบบเคียงบ่าเคียงไหล่ร่วมไปกับชุมชน และผลที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมครั้งนี้ส่งผลให้ลุงและป้าได้เห็นถึงพลังของการทำงานร่วมกันของเครือข่าย ซึ่งต้องมีการวางแผนงานหรือการเตรียมความคิดของเครือข่ายให้เกิดความเข้าใจร่วมกันส่งผลต่อความสำเร็จของกิจกรรมได้เป็นอย่างดี

5.3 ค่ายเยาวชน “รู้ทันตนเอง รู้เก่งใช้สื่อ”

กิจกรรมค่ายเยาวชน “รู้ทันตนเอง รู้เก่งใช้สื่อ” นี้ เป็นกิจกรรมที่ 3 ที่ทางโครงการ สสส. ได้มีโอกาสเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารให้กับผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ ซึ่งเป็นกิจกรรมสุดท้ายของโครงการ สสส. ก่อนหมดสัญญาทุน ดังนั้นโครงการฯ จึงได้วางแผนกิจกรรมที่เป็นการรวมเครือข่ายภาคีด้านสื่อและด้านสุขภาพที่เป็นกลุ่มเด็กและเยาวชนทั้งหมดที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมกับทางโครงการ สสส. และจากเครือข่ายโครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส.) ซึ่งเป็นโครงการย่อยโครงการหนึ่งในโครงการการสื่อสารเพื่อสุขภาพ

เช่นเดียวกันกับโครงการ สสสส. เมื่อกำหนดเป้าหมายชัดเจนแล้ว โครงการ สสสส. ได้จัดประชุมภายในทีมงานเพื่อวางแผนและกำหนดทิศทางของกิจกรรม ดังนี้

5.3.1 ช่วงก่อนทำกิจกรรม

เริ่มต้นจากโครงการฯ ได้ทำการสำรวจเครือข่ายที่เป็นกลุ่มเด็กและเยาวชนของทั้งสองโครงการ พบว่ามีกลุ่มเด็กและเยาวชนที่เป็นเครือข่ายของ สพส. เคยเข้าร่วมอบรมกับโครงการ สสสส. อยู่จำนวนหนึ่ง โดยเคยเข้าร่วมกิจกรรมค่ายเยาวชนของโครงการ สสสส. 2 กิจกรรม คือ กิจกรรมค่ายปันจักรยานฯ ที่จังหวัดลำพูน และกิจกรรมผลิตสื่อวีดิทัศน์ฯ ที่จังหวัดศรีสะเกษ

เมื่อที่ประชุมเห็นพ้องกันให้จัดค่ายเยาวชน “รู้ทันตนเอง รู้เก่งใช้สื่อ” เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเด็กจากสองโครงการฯ โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับสื่อพื้นบ้านและสื่อใหม่ เนื่องจากกิจกรรมส่วนใหญ่ของโครงการ สสสส. จะเน้นไปที่กระบวนการเรียนรู้และผลิตสื่อสมัยใหม่ ขณะที่เด็กและเยาวชนเครือข่ายของสื่อพื้นบ้านก็จะได้มีโอกาสมาเรียนรู้และทำความเข้าใจกับสื่อสมัยใหม่ เพื่อที่จะวิเคราะห์และนำเอาความรู้เกี่ยวกับสื่อสมัยใหม่ไปประยุกต์ใช้กับสื่อพื้นบ้านได้ ดังนั้นกิจกรรมครั้งนี้จึงมีการออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายทั้งสองกลุ่ม

เนื่องจากกิจกรรมครั้งนี้เป็นกิจกรรมขนาดใหญ่ และมีการทำงานร่วมกันหน่วยงานต่างๆ ที่เป็นเครือข่ายของทั้งสองโครงการ โครงการ สสสส. ได้มีการประชุมภายในโครงการและประชุมร่วมกันระหว่างสองโครงการหลายครั้งเพื่อเตรียมความพร้อมคณะทำงานและร่วมออกแบบกิจกรรมเพื่อให้กิจกรรมนั้นสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายของแต่ละโครงการ กำหนดทีมวิทยากรหลักของแต่ละประเด็นสื่อในกิจกรรมค่ายครั้งนี้ คือ สื่อการแสดง สื่อวิทยุชุมชน และสื่อสิ่งพิมพ์ การประสานเครือข่ายเด็กและเยาวชนที่จะเข้าร่วมโครงการ ให้แต่ละโครงการทั้งโครงการ สพส. และโครงการ สสสส. ทำการคัดเลือกเด็กเข้าร่วมโครงการเอง โดยได้กำหนดให้เป็นกลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป และต้องมีประสบการณ์ในการเข้าร่วมกิจกรรมค่ายกับแต่ละโครงการมาแล้ว ดังนั้นกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้ด้านหนึ่งจึงมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นสื่อและแนวคิดของแต่ละโครงการอยู่แล้ว ซึ่งการเลือกกลุ่มเป้าหมายในลักษณะนี้ก็เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายของแต่ละโครงการนั้นได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน โดยชมรมหนูรักจักรยานเป็นกลุ่มเป้าหมายหนึ่งที่ทาง

โครงการ สสส. เลือกให้เข้าร่วมกิจกรรม โดยลุงจันทร์และเด็กๆ ในชมรมหนูรักจักรยานมีบทบาทเป็น “ผู้รับสาร” ในกิจกรรมครั้งนี้

เมื่อทำการติดต่อประสานกับลุงจันทร์และป้าพรรณ โครงการ สสส. ได้อธิบายวัตถุประสงค์ รูปแบบและเนื้อหาของกิจกรรม ให้ลุงและป้าทราบ ตลอดจนได้อธิบายว่าบทบาทของลุงป้าและเด็กๆ ชมรมหนูรักจักรยานในครั้งนี้คือ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมหรือมีฐานะเป็นผู้รับสาร ซึ่งทางลุงและป้ามีความยินดีอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นการให้โอกาสเด็กในชมรมหนูรักจักรยานได้รับความรู้เรื่องสื่อประเภทต่างๆ และได้พบเพื่อนใหม่

5.3.2 ช่วงระหว่างทำกิจกรรม

เนื่องจากกิจกรรมครั้งนี้เป็นกิจกรรมค่ายเยาวชนขนาดใหญ่ ที่ให้เครือข่ายเยาวชนจากโครงการย่อยทั้ง 2 โครงการเข้าค่ายอบรมภายใต้แนวคิด “รู้ทันตนเอง รู้เก่งใช้สื่อ” โดยเน้นให้เด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมแล้วสามารถปรับประยุกต์ความรู้เรื่องการเลือกใช้สื่อในชุมชนของตนเองมาสร้างเสริมสุขภาวะได้ สำหรับกิจกรรมของการอบรมครั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วนเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิด “รู้ทันตนเอง รู้เก่งใช้สื่อ” คือ

ส่วนแรก เป็นกิจกรรมรู้ทันตนเอง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่จัดเพื่อปูพื้นฐานด้านแนวคิดหลักของค่ายครั้งนี้ให้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เข้าใจในหลักการและแนวคิดของค่าย โดยเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในวันแรกของการเปิดค่ายคือวันที่ 15 ตุลาคม 2549 ใช้ลักษณะการจัดคือแบ่งเยาวชนออกเป็นกลุ่มย่อย 3 กลุ่มและให้เวียนกับเข้าเรียนในแต่ละฐาน โดยมีเนื้อหาหลักอยู่ 3 ประเด็น คือ

(1) ประเด็นเรื่องสุขภาพ เน้นการสร้างความเข้าใจเรื่องสุขภาพแนวใหม่แบบสร้างนำซ่อม และมิติสุขภาวะทั้ง 4 เพื่อสร้างความเข้าใจให้เยาวชนและผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องสุขภาพตามแนวคิดของสสส. ให้ดียิ่งขึ้น โดยวิทยากรในส่วนนี้ได้แก่ นพ. ชาทรี เจริญศิริ

(2) ประเด็นเรื่องสื่อและสาร เน้นทำความเข้าใจเรื่องกระบวนการสื่อสารทั้งระบบ เพื่อให้เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้เรื่อง “สื่อ” ในความหมายที่กว้างขึ้นครอบคลุมสื่อเล็กๆ ในชุมชนของเยาวชน เพื่อให้เยาวชนสามารถเลือกหยิบเอาสื่อในชุมชนมาสร้างเสริมสุขภาวะในชุมชนได้ รวมถึงสร้างความเข้าใจแนวคิดเรื่อง “รู้ทันตนเอง รู้เก่งใช้สื่อ” แก่เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการด้วย โดยมีอาจารย์ อมรรรัตน์ ทิพย์เลิศ เป็นวิทยากร

(3) ประเด็นเรื่องรู้ทันตนเอง เน้นสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องการรู้ทันตนเองตามแนวพุทธ เพื่อให้เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการได้มีความตระหนักรู้ถึงข้อเด่นและข้อจำกัดของตนเองก่อนที่จะทำงานร่วมกับชุมชน ทั้งนี้การสร้างความรู้เรื่องการรู้เท่าทันตนเองนี้ยังเป็นการเตรียมความคิดและความรู้ในการวิเคราะห์วิจารณ์ปัญหาต่างๆ ให้แก่เยาวชนอีกด้วย อันเป็นแนวทางการทำงานกับเด็กภายใต้แนวคิดที่ว่า “เตรียมมากกว่าป้องกัน” ซึ่งเป็นแนวคิดของโครงการในการทำกิจกรรมร่วมกับเด็ก ในส่วนนี้ พระอมรมิตร คัมภีร์ธัมโม เป็นวิทยากร

ส่วนที่ 2 เป็นกิจกรรมรู้געงใช้สื่อ/สาร กิจกรรมในส่วนนี้เป็นกิจกรรมที่เน้นพัฒนาให้เยาวชน มีความสามารถเอาความรู้พื้นฐานที่ได้จากการอบรมในวันแรกมาประยุกต์ใช้กับสื่อต่างๆ ที่จัดอบรมในค่ายครั้งนี้ โดยในการอบรมผลิตสื่อ นั้นจะเน้นไปที่การวิเคราะห์ให้เห็นถึงข้อเด่นและข้อจำกัดของสื่อแต่ละชนิด รวมถึงการคัดเลือกเนื้อหาสาระ เพื่อให้สามารถเลือกใช้สื่อให้ตอบสนองกับความต้องการของชุมชนได้ โดยเน้นให้เด็กแสวงหาสารจากในชุมชนของตนเองเพื่อมาผลิตเป็นสื่อในรูปแบบต่างๆ สำหรับรูปแบบกิจกรรมในส่วนที่สองนี้ จะจัดในลักษณะแบ่งกลุ่มเด็กเป็น 3 กลุ่มย่อย และให้เวียนกันเรียนสื่อละ 1 วัน ระหว่างวันที่ 16 – 18 ตุลาคม 2549 โดยมีการเปิดอบรมสื่อ 3 ประเภทดังนี้

- 1) สื่อวิทยุชุมชน โดย คุณฉัตรชัย เชื้อรามัญ และทีมวิทยากรจาก ขบวนการตาสืบประรด
- 2) สื่อสิ่งพิมพ์ โดย อาจารย์ศรัทธา โรจนสุพจน์ และทีมวิทยากรจาก มหาวิทยาลัยพายัพ
- 3) สื่อการแสดง โดย อาจารย์ศศิโสฬส จิตรสานิชกุล และทีมวิทยากรจาก มหาวิทยาลัยรังสิต

ส่วนที่สาม เป็นกิจกรรมฝึกปฏิบัติ คือ เป็นกิจกรรมที่เน้นให้เยาวชนเอาความรู้ที่ได้จากการอบรมทั้งสี่วัน มาทดลองจัดกิจกรรมเพื่อรณรงค์เรื่องสุขภาพด้วยตนเอง โดยกำหนดให้เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมประชุมวางแผนและออกแบบกิจกรรมด้วยตัวเอง

นอกจากกิจกรรมหลักทั้งสามส่วนแล้วยังมีกิจกรรมย่อยอีก 2 กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เยาวชนและผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เลือกเรียนรู้ด้วยตนเอง และแสดงออก ได้แก่ กิจกรรมตลาดนัดสุขภาพ เป็นกิจกรรมที่โอกาสให้แต่ละภาคีที่เข้าร่วมเปิดซุ้มสาธิตและ

สอนการผลิตสื่อของตนเอง ในช่วงเย็นของวันที่ 15 - 16 ตุลาคม 2549 โดยเน้นไปที่สื่อ
พื้นบ้าน โดยเปิดสอนผลิตสื่อต่างๆ ดังนี้

1. การทำโคลอย จากภาคีโครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ
2. การประดิษฐ์คอมพิวเตอร์ จากภาคีโครงการสืบสานสื่อพื้นบ้านเพื่อสุขภาพ
3. การร้อยลูกปัดทำกำไล จากภาคีโครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข
4. การร้อยลูกปัดโนราและสาธิตการทำเทริด จากภาคีโครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข
5. การแทงหยวก จากภาคีโครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข
6. การทำหมวกก๊วยไล้ย จากภาคีโครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข
7. การทำขนมพื้นบ้านภาคใต้ จากภาคีโครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข

ช่วงกิจกรรมตลาดนัดสื่อสุขภาพนี้ เด็กและเยาวชนได้เลือกเรียนรู้สื่อที่ตน
สนใจ ขณะที่คณะครูและผู้ปกครองเองก็ได้มีโอกาสเข้ามาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วย ส่วน
อีกกิจกรรมหนึ่งคือกิจกรรมภาคบันเทิงที่เปิดพื้นที่การแสดงให้แต่ละภาคีได้แสดงศิลปะ
พื้นบ้านประจำท้องถิ่นของตนเองในช่วงค่ำ โดยให้แต่ละภาคนำเสนอการแสดงของแต่ละภาคี
หมุนเวียนกันเป็นประจำทุกคืนระหว่างคืนวันที่ 15 - 18 ตุลาคม 49 เช่น ลิเกฮูลู การแสดงไม้
ไผ่กระทบพื้นของกลุ่มอาข่า เป็นต้น

จากรูปแบบกิจกรรมดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่าโครงการ สสส. ได้เสริม
ความรู้ให้กับลุงจันท์และบำพรณจากการเข้าร่วมกิจกรรมนี้ เนื่องจากได้เห็นการจัดกิจกรรม
ที่หลากหลาย การแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างเด็กกลุ่มต่างๆ ที่มีความชำนาญสื่อการแสดงแต่
ละประเภท เช่น เด็กจากโครงการโนรามาลองตีกลองสะบัดชัย หรือเด็กที่ตีกลองสะบัดชัยไป
ตีกลองโนรา เป็นต้น และในบางช่วงเองก็มีการประชันเสียงกลองกันด้วย รวมถึงมีการหยิบ
ยืมเครื่องดนตรีของอีกฝ่ายไปใช้ในการแสดงของอีกฝ่ายหนึ่งด้วย เช่น รำนาถโตขอยืมกลอง
จากโครงการโนราไปประกอบจังหวะนกโต เป็นต้น เยาวชนจากภาคเหนือเรียนรู้การทำขนม
ท้องถิ่นภาคใต้ เด็กได้เอาโคลอยที่ตนเองทำเองไปปล่อยที่บ้านของตนเองในช่วงลอยกระทง
เด็กในเมืองได้เรียนรู้การจักสาน เป็นต้น

5.3.3 ช่วงหลังกิจกรรม กิจกรรมครั้งนี้ได้มีการประเมินผลการทำงานภายหลัง
จากกิจกรรมเสร็จสิ้น ผลการประเมินพบว่า เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจใน
ประเด็นเรื่องสื่อ กระบวนการสื่อสาร และเนื้อหาเกี่ยวกับสุขภาพทั้งสี่มิติ โดยประเมินได้วัน
สุดท้ายของกิจกรรมที่เด็กสามารถออกมาอธิบายแนวคิดต่างๆ ได้เป็นอย่างดี และผลอีก

ประการหนึ่ง คือ เกิดเครือข่ายเด็กและเยาวชนที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องสื่อกับสุขภาพในระดับจังหวัดและระดับภาค นอกจากนี้เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความสามารถวิเคราะห์ปัญหาในชุมชน และปรับเอาแนวคิดเรื่องการสื่อสารเพื่อสุขภาพเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาสุขภาพทั้ง 4 มิติของชุมชนได้ โดยสามารถเห็นได้จากการสังเกตจากเหตุการณ์ต่างๆ ในค่ายซึ่งเป็นเสมือนหนึ่งชุมชน เด็กและเยาวชนสามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนของตัวเองได้ในระดับหนึ่ง เช่น กรณีที่บางกลุ่มมีปัญหาภายในกลุ่มเราจะเห็นกระบวนการวิเคราะห์ปัญหาภายในกลุ่มตนเอง และใช้วิธีการทางการสื่อสารเข้ามาแก้ปัญหากลุ่ม เช่น จะเห็นว่าในการประชุมของแต่ละกลุ่มนั้นจะมีการวิเคราะห์ว่าเกิดอะไรขึ้นในกลุ่มของตนเอง และใช้รูปแบบการประชุมซึ่งเป็นการสื่อสารอย่างหนึ่งในการแก้ปัญหา (อภิวัฒน์ ธรรมเสนา, 2552)

กิจกรรมดังกล่าวข้างต้นลุงจันทร์และป้าพรรณได้เรียนรู้กระบวนการทำงานกับเด็กจำนวนมาก ซึ่งโครงการได้พยายามทำให้เห็นถึงกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมตลอดทั้งกิจกรรม และในทุกกระบวนการของกิจกรรมเป็นการฝึกให้เด็กๆ ซึ่งมักมีบทบาทเป็นผู้รับสารได้มีโอกาสเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้ส่งสาร โดยทำการผลิตสื่อต่างๆ ด้วยตนเอง

จากข้อมูลและการวิเคราะห์ทั้งหมดในบทนี้ แสดงให้เห็นถึงกิจกรรมต่างๆ ที่เครือข่ายหน่วยงานภายนอกคือ โครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ (สสส./สสอ) ได้กระทำร่วมกับลุงจันทร์และป้าพรรณ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ใช้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ดังนั้นทั้งสองฝ่าย คือ ลุงจันทร์และป้าพรรณ และโครงการ สสส. จึงได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน นับว่าเป็นการเสริมศักยภาพด้วยกันทั้งสองฝ่าย ขณะเดียวกันผู้เข้าร่วมกิจกรรมหรือผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ (stakeholders) ก็ได้ประโยชน์ด้านความรู้แตกต่างกันไป โดยลุงจันทร์และป้าพรรณได้รับการเสริมศักยภาพด้านการสื่อสารเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันโครงการ สสส. เองก็ได้รับความรู้และประสบการณ์การทำงานกับเด็กจากผู้สูงอายุทั้งสองเช่นกัน เนื่องจากโครงการ สสส. มีความรู้ด้านการสื่อสารและด้านสุขภาพในระดับหนึ่ง และขาดความรู้เรื่องการชี้จรรยา ส่วนวิทยากรแต่ละคนต่างมีความรู้เฉพาะในบางเรื่อง เช่น คุณหมอชาตรี มีความรู้ด้านสุขภาพเป็นอย่างดี แต่ก็ไม่ใช่เชี่ยวชาญเรื่องของเล่นพื้นบ้านและจรรยา ส่วนกลุ่มพระมหาบันเทิง มีความรู้เรื่องของเล่นพื้นบ้านและกระบวนการทำงานกับเด็ก แต่ไม่ใช่เชี่ยวชาญเรื่องจรรยาและการรู้เท่าทัน ส่วนลุงจันทร์และป้าพรรณมีความรู้เรื่องสุขภาพในระดับหนึ่งเชี่ยวชาญเรื่องการชี้จรรยา แต่ขาดความรู้เรื่องการสื่อสาร หรือแม้แต่เด็กๆ ในแต่ละกลุ่ม

ก็มีความรู้ในแต่ละเรื่อง ซึ่งในกิจกรรมที่ 1 และ กิจกรรมที่ 3 เห็นได้อย่างชัดเจนว่ามีการแลกเปลี่ยนความรู้กันระหว่างกลุ่มเด็ก กิจกรรมดังกล่าวจึงเป็นการเสริมกันและกันในเรื่องที่แต่ละคนแต่ละกลุ่มยังขาดอยู่ ที่เรียกว่า “การเสริมพลัง” (Empowerment) และในฐานะที่ลุงจันทร์กับป้าพรรณทำกิจกรรมอยู่แล้ว และทางโครงการฯ มาทำเชื่อมต่อ ดังนั้นจึงเป็นมูลค่าเพิ่มของลุงจันทร์และป้าพรรณ หรือ “ต้นทุนใหม่” นั่นเอง

หากกล่าวโดยสรุป จากทั้งสามกิจกรรมดังกล่าว โครงการ สสส. ได้แสดงบทบาทการเป็นหน่วยงานภายนอกผู้สนับสนุนด้านความรู้เป็นสำคัญ เช่น ความรู้เรื่องสุขภาพทั้ง 4 มิติ ได้แก่ สุขภาพกาย สุขภาพใจ สุขภาพสังคม และสุขภาพจิตวิญญาณ สุขภาพแบบ “สร้างนำซ่อม” ความรู้เรื่อง “การรู้เท่าทันสื่อ” ความรู้เรื่องบทบาทของผู้สื่อสารและผู้รับสาร ความสำคัญและพลังของสื่อชุมชน กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและพลังของการทำงานร่วมกันแบบเครือข่าย ความรู้เรื่องสื่อและการผลิตสื่อ นอกจากนี้ลุงจันทร์และป้าพรรณยังได้เห็นกระบวนการทำงานของหน่วยงานภายนอกที่ใช้ “การประชุมเป็นเครื่องมือ” ในการทำงานและกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรม

ในบทที่ 6 ต่อจากนี้ ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุทั้งสองก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของเครือข่ายภายนอกในการหนุนเสริมการทำงานพัฒนาให้แก่ผู้สูงอายุ

บทที่ 6

ความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุ เปรียบเทียบก่อนและหลังการเสริมพลังจากหน่วยงานภายนอก

ในบทที่ 5 ที่ผ่านมาเป็นผลการวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงกิจกรรมต่างๆ ที่โครงการ สีสสร้างสรรค์สุขภาพ (สสส.) ได้เข้าไปดำเนินการร่วมกับกรณีศึกษาที่เป็นผู้สูงอายุทั้งสองท่านคือ ลุงจันทร์และป้าพรรณ โดยโครงการ สสส. หรือที่ลุงจันทร์และป้าพรรณเรียกว่า “สีสอ” ได้ดำเนินกิจกรรมหลักคือเน้นการเสริมความรู้ด้านการสื่อสารและสุขภาพให้กับเครือข่าย และจากกิจกรรมทั้ง 3 กิจกรรมหลักที่โครงการได้ร่วมดำเนินการกับลุงและป้า นั้น เน้นใช้ **“กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม”** มาโดยตลอด เมื่อพิจารณาในมิติด้านการสื่อสารจึงเห็นได้ว่า เป็นการเสริมพลังระหว่างกันและกัน หรือกล่าวได้ว่าเป็น “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้” ที่ทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมเป็นทั้ง “ผู้ให้และผู้รับ” นับตั้งแต่ลุงจันทร์และป้าพรรณ ผู้จัดหรือโครงการ สสส. กลุ่มวิทยากร กลุ่มเด็กชมรมหนูรักจักรยาน จากการเสริมพลังของโครงการ สสส.

หากพิจารณาด้วยกรอบแนวคิดเรื่องทุนของ บูร์ดิเยอ (Bourdieu) จะเห็นได้ว่าโครงการ สีสสร้างสรรค์สุขภาพหรือ สสส. เป็นเครือข่ายภายนอกที่เป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ช่วยหนุนเสริมการทำงานพัฒนาของผู้สูงอายุได้ โดยเฉพาะการเสริมด้านความรู้ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นการเพิ่ม “ทุน” ให้กับผู้สูงอายุ ดังนั้นในบทที่ 6 นี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนและหลังการเสริมพลัง (empower) เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงทุนใหม่ของผู้สูงอายุที่สามารถนำไปช่วยเสริมในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน ขณะเดียวกันหน่วยงานภายนอกชุมชนที่ทำกิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุ คือโครงการ สสส. ก็ได้รับ “ทุน” เพิ่มขึ้นเช่นกัน เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจถึงการผสมผสานทุนเดิมและทุนใหม่ของผู้สูงอายุในบทต่อไป

ดังนั้นในบทนี้จะนำเสนอผลการวิจัยในประเด็นสำคัญ 2 ประเด็น ดังนี้

6.1 การวิเคราะห์เปรียบเทียบความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุก่อน
และหลังการเสริมพลังจากหน่วยงานภายนอกชุมชน

6.2 บทบาทของหน่วยงานภายนอกชุมชนในการหนุนเสริมการทำงานของ
ผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน

6.1 การวิเคราะห์เปรียบเทียบความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุ ก่อนและหลังการเสริมพลังจากหน่วยงานภายนอกชุมชน

การวิเคราะห์ความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่องความสามารถทางการสื่อสาร (Communication Competence) ของ Robert N. Bostrom (1984) โดย Bostrom ให้ความหมายของ “ความสามารถทางการสื่อสาร” (Communication Competence) ว่าหมายถึง “การรู้จักใช้รูปแบบการสื่อสารให้เหมาะสมกับสถานการณ์และความรู้” (Knowledge + How to use knowledge) หรือความสามารถในการนำเสนอระนาทางกาย จิตใจ และความรู้ทางสังคมวัฒนธรรม มาประสานกันอย่างสอดคล้อง ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วนสำคัญ คือ **การสื่อสารเชิงกลยุทธ์** (Strategic communication) และ **ทักษะทางการสื่อสาร** (Tactic communication skills) โดย **การสื่อสารเชิงกลยุทธ์** หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับการใช้รูปแบบและวิธีการสื่อสารในสถานการณ์หนึ่งได้อย่างเหมาะสม ส่วน **ทักษะในการสื่อสาร** หมายถึง ความชำนาญที่เกิดจากการนำความรู้เรื่องรูปแบบและวิธีการสื่อสารไปใช้ให้บรรลุเป้าหมาย

จากแนวคิดข้างต้น กาญจนา แก้วเทพ (2549) ได้เสนอเพิ่มเติมว่า การวัดถึงความสามารถทางการสื่อสารของบุคคลจำเป็นต้องวิเคราะห์ใน 3 ส่วน คือ **ความรู้ ทักษะ การสื่อสาร และ กลยุทธ์การสื่อสาร**

ดังนั้นการวิเคราะห์ความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ทั้งสามส่วนดังกล่าวข้างต้น ขณะเดียวกันจะทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบในแต่ละส่วน ได้แก่ ความรู้ ทักษะการสื่อสาร และ กลยุทธ์การสื่อสาร ทั้งก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอกไปในคราวเดียวกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

6.1.1 เปรียบเทียบความรู้ก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก

ส่วนนี้จะเป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบทุนความรู้ก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก โดยผลการวิเคราะห์จะแบ่งออกเป็น ทุนความรู้เดิมก่อนการเสริมพลังหรือชุดความรู้ของผู้สูงอายุที่มีติดตัวและที่เกิดจากปัจจัยภายในชุมชน และ ทุนความรู้ใหม่ที่เกิดหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก ดังนี้

(1) **ความรู้เดิมของผู้สูงอายุก่อนการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร** จากการวิเคราะห์ชุดความรู้เดิมของผู้สูงอายุก่อนการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก พบว่าลุงจันทร์และป้าพรรณมีชุดความรู้หลากหลายชุด สามารถแบ่งได้ 3 ด้าน คือ ความรู้ทางวิชาการ ความรู้ทางธรรม และ ความรู้ด้านการสื่อสาร

1.1 **ความรู้เชิงวิชาการ** หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิตในสังคม ลุงจันทร์และป้าพรรณได้เรียนรู้จากการใช้ชีวิตและการทำงานจนเกิดเป็นความรู้เชิงวิชาการ 7 ชุดความรู้ที่ใช้ในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ได้แก่ ความรู้ด้านภาษา ความรู้เกี่ยวกับการสอนเด็ก ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติเด็ก ความรู้ด้านสุขภาพ ความรู้ด้านการสื่อสาร ความรู้เรื่องการปั่นจักรยาน ความรู้ด้านการบริหารจัดการ และ ความรู้เกี่ยวกับการทำงานกับเครือข่าย

1) **ความรู้ด้านภาษา** หากพิจารณาจากประวัติภูมิหลังเห็นได้ว่าป้าพรรณมีความรู้ด้านภาษาอังกฤษอย่างมากที่ได้มาใน 2 ลักษณะ คือ 1) ความรู้ที่ได้จากระบบการศึกษาในประเทศไทย โดยเรียนที่โรงเรียนมาตั้งแต่ระดับประถมจนถึงระดับ ปวช.และเรียน AUA ก่อนไปต่างประเทศ 2) ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์การทำงานและการใช้ชีวิตในประเทศออสเตรเลีย

ความรู้ด้านภาษาจากการเรียนในระบบการศึกษาและจากประสบการณ์การทำงาน ส่งผลให้ลุงจันทร์และป้าพรรณมีความรู้ภาษาอังกฤษในเรื่องการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน เป็นอย่างดี

“ป้าต้องสอนเด็กทุกคนให้คัดลายมือแบบลายเส้นตัวอักษรขึ้นเบาลงหนัก ตอนป้าเด็กๆ ก็คัดลายมือแบบนี้ เดียวนี้ไม่ค่อยมีใครสอนแบบนี้แล้ว ป้าเห็นเด็กเดี่ยวเขาคัดตามเส้นปะจุด แต่ป้าไม่เอา เราต้องบอกเข่ว่าลากเส้นขึ้นข้างบนเบาๆ เส้นจะบาง แต่ตอนลากลงก็แน่นเส้นหนัก คัดแบบนี้ถึงถูกและสวย การออกเสียงก็เหมือนกัน อย่างตัว TH ต้องเอาลิ้นออกมาอยู่ระหว่างฟันหน้า หรืออย่างตัว L ต้องเอาลิ้นแตะเพดาน ตัว R ต้องเอาลิ้นม้วนตอนออกเสียง”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

2) ความรู้เกี่ยวกับการสอนเด็ก แม้ลุงจันทร์จะมีความรู้ด้านการสอน หากแต่เป็นการสอนปรีดีธรรมให้แก่พระภิกษุ โดยเป็นครูสอนพระปรีดีธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลีของวัดพระศรีมหาธาตุ แต่ยังไม่มีความรู้ด้านการสอนเด็ก ส่วนป้าพรรณมีชุดความรู้เกี่ยวกับการสอนเด็กมาบ้าง จากประวัติภูมิหลังขณะที่ป้าพรรณใช้ชีวิตอยู่ที่ประเทศออสเตรเลีย ป้าพรรณเคยมีประสบการณ์เลี้ยงเด็กและเรียนรู้การสอนเด็กในโรงเรียน ดังข้อมูลต่อไปนี้

“ป้าเคยเลี้ยงเด็ก ตอนนั้นแม่เขาไม่อยู่ป้าเลยดูแลให้ ป้าไปรับที่โรงเรียนก็เห็นนะว่าครูฝรั่งเขาสอนยังไง อย่างการพูดภาษาอังกฤษ ต้องเน้นออกเสียงให้ถูกยังไง หรืออย่างเด็กเล็กๆ เขาให้เด็กเรียนรู้จากสิ่งที่เห็นอย่างสอนสีเหลือง เขาให้เด็กออกเสียงตาม yellow ให้เด็กหยิบของเล่นที่เป็นสีเหลืองให้ถูก ครูที่โน่นเขาสอนอะไรที่ง่ายๆ ใช้ในชีวิตประจำวัน”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2552)

3) ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของเด็ก แม้ว่าลุงจันทร์และป้าพรรณจะไม่มีบุตร แต่มีชุดความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและลักษณะของเด็ก ซึ่งได้จากการสั่งสมประสบการณ์การทำงานในประเทศออสเตรเลีย โดยป้าพรรณทำงานบริษัทของเล่นในแผนกของเล่นและเกม ส่งผลให้ได้พบปะเด็กอย่างหลากหลาย นอกจากนี้

ยังเคยทำงานพิเศษโดยการรับเลี้ยงเด็กขณะที่อยู่ต่างประเทศมาก่อน จึงมีความรู้และประสบการณ์ตรงเห็นเด็กลักษณะนิสัยต่างๆ โดยเฉพาะเมื่ออยู่แผนกของเล่นจึงทราบดีว่าของเล่นเป็นของคู่กับเด็กขณะที่ลูกจันทร์เริ่มสั่งสมประสบการณ์จนกลายเป็นชุดความรู้เกี่ยวกับเด็ก หลังจากได้ทำงานกับเด็กในชมรมอนุรักษ์จักรยานมากกว่า 10 ปี โดยชุดความรู้เกี่ยวกับเด็กดังกล่าวประกอบไปด้วยความรู้ในธรรมชาติของเด็กที่ต้องกินอิ่มและเล่น ความสนใจของเด็กแต่ละวัย การใช้ของเล่นแต่ละประเภทกับเด็ก เป็นต้น

“ป้าอยู่แผนกของเล่นและเกม เห็นเด็กกับของเล่นมาจนรู้ว่าของเล่นแบบไหนเหมาะกับเด็ก บางอย่างไว้พัฒนากล้ามเนื้อมือ บางอย่างไว้เน้นพัฒนาสมองให้คิด เกมก็เหมือนกัน เล่นเกมไม่ใช่ไม่ดีนะ เกมจะช่วยพัฒนาสายตากับความคิดเยอะ...ป้าก็มีหลาน แต่ที่อยู่นี้เป็นหลานคุณลุง ตอนหลานเขาเล็กๆ ก็มาวิ่งเล่นที่นี่ เด็กก็มีกินอิ่มกับเล่นเท่านั้นแหละ ถ้าเราให้เขากินอิ่มกับได้เล่นก็เอาอยู่แล้ว”

(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2552)

4) ความรู้ด้านสุขภาพ จากการวิจัยพบว่าลูกจันทร์และป้าพรรณมีชุดความรู้ด้านสุขภาพเป็นอย่างดี โดยเฉพาะเรื่องอาหารที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ โดยชุดความรู้ด้านสุขภาพเหล่านี้เกิดจากการสังสมจากแหล่งข้อมูล 4 แหล่ง คือ

1) เกิดจากการแสวงหาข้อมูลด้วยตนเอง เนื่องจากลูกจันทร์และป้าพรรณเป็นผู้ที่สนใจในเรื่องสุขภาพอยู่แล้วจึงแสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากการอ่านหนังสือ การค้นคว้า การพูดคุยกับบุคคลอื่นที่มีความรู้ด้านสุขภาพ ตลอดจนการปฏิบัติตนในการดูแลสุขภาพโดยการกินอาหารดี และการออกกำลังกาย

2) เกิดจากประสบการณ์ตรงของลูกจันทร์ที่ป่วยเป็นโรคกระเพาะจึงต้องค้นหาวิธีการว่าต้องกินอาหารอะไร กินอย่างไร ส่วนป้าพรรณเองก็ได้รับประสบการณ์จากการดูแลลูกจันทร์ทั้งในเรื่องอาหารการกินจึงทราบว่าคนเป็นโรคกระเพาะต้องกินยาสมุนไพรอะไร กินอาหารเป็นเวลาอย่างเคร่งครัด และต้องรับประทานทีละน้อย เป็นต้น

3) เกิดจากการสั่งสมจากประสบการณ์ในการดูแลคุณพ่อคุณแม่ทั้งของลุงและป้าเมื่อยามเจ็บป่วยในวัยชราอยู่นานหลายปี จึงเกิดการเรียนรู้เรื่องวิธีการดูแลผู้ป่วยและการทำอาหารสุขภาพเพื่อคนป่วย ส่งผลให้ลุงจันท์และป้าพรรณมีชุดความรู้เกี่ยวกับสุขภาพเพิ่มขึ้น

4) เกิดจากการเข้าร่วมอบรมกับหน่วยงานภายนอกด้านสุขภาพ หลังจากชมรมอนุรักษ์จรรย์ยานเป็นที่รู้จัก ลุงจันท์และป้าพรรณจึงได้รับเชิญจากหน่วยงานที่เป็นเครือข่ายสุขภาพให้เข้าร่วมอบรมสัมมนาอยู่เสมอ เช่น เครือข่ายสุขภาพที่ได้รับทุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) หน่วยงานด้านสุขภาพของมหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น

เห็นได้ว่าจากแหล่งข้อมูลดังกล่าวข้างต้นลุงจันท์และป้าพรรณเปิดรับความรู้เกี่ยวกับสุขภาพเข้ามาเก็บสะสมไว้พร้อมใช้งาน ซึ่งในมิติด้านการสื่อสารนับว่าเป็นกระบวนการสื่อสารขาเข้า และเห็นได้ว่าการนำชุดความรู้ดังกล่าวมาใช้ในการพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยลุงจันท์และป้าพรรณนำความรู้ดังกล่าวมาสอนเด็กๆ ในชมรมฯ

“ป้ารู้เรื่องเกี่ยวกับอาหารการกิน การออกกำลังกายเพราะเป็นคนที่สนใจเรื่องนี้อยู่แล้ว เพราะต้องดูแลตัวเองมาตั้งแต่เด็ก เวลาไม่สบายอย่างเป็นหวัดก็รู้ว่าต้องนอนมากๆ กินน้ำมากๆ จะพยายามไม่กินยา ถ้าเป็นมากก็จะหาสมุนไพรพื้นบ้านกินเอา พอต้องมาดูแลคุณลุงก็ศึกษาเพิ่มเติมนะ ว่าถ้าเป็นโรคอะไรจะต้องกินยี่ห้อไหน กินอาหารต้องไม่ให้รสจัด หรืออย่างตอนดูแลคุณพ่อคุณแม่ของคุณลุงคุณป้าก็เรียนรู้กันนะว่าต้องทำยังไง อ่านบ้าง ฟังเอาจากหมอบ้าง ... ไซ้เรียนรู้มาจากหลายทาง หรืออย่างตอนที่อยู่หอสเตรเลียวก็สังเกตนะว่าอาหารที่เขากินกัน มันมีโทษยังไงกับสุขภาพ อ่านหนังสือก็เยอะ ที่สำคัญคือตัวเราต้องปฏิบัติด้วย อย่างคุณลุงกับคุณป้าก็ชอบออกกำลังกายนะ แต่พอมาบ้านจรรย์ยานก็ปั่นกันมาเรื่อย”

(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 23 มกราคม 2552)

5) ความรู้เรื่องการปั่นจักรยาน

ลุงและป้ามีความรู้เรื่องการปั่น

จักรยานจากการเรียนรู้ด้วยตนเองและการค้นคว้า โดยลุงจันท์และป้าพรรณเริ่มต้นจากการปั่นจักรยานแบบแม่บ้านที่ไว้ใช้ในการเดินทางในชุมชน จนกระทั่งเมื่อไปทำงานในต่างประเทศก็ยังใช้อยู่แต่เป็นการปั่นจักรยานแบบง่าย อย่างไรก็ตามความรู้เรื่องการปั่นจักรยานก็มีเพิ่มขึ้นจากการที่ต้องปั่นจักรยานในต่างประเทศที่เน้นเรื่องความปลอดภัยส่งผลให้ลุงและป้าต้องเรียนรู้วิธีการปั่นจักรยานที่ถูกต้องและใช้ทางจักรยานในแบบสากล ต่อมาเมื่อได้จักรยานแบบมีเกียร์ ลุงจันท์และป้าพรรณจึงเรียนรู้การปั่นจักรยานแบบใช้เกียร์อย่างถูกวิธีและใช้ได้คล่องแคล่ว กลายเป็นความรู้ที่นำมาสอนให้เด็กๆ ในชมรมหนูรักจักรยานในเวลาต่อมา

ดังข้อมูลต่อไปนี้

“อย่างการออกกำลังกายนี่คุณป้ากับคุณลุงชอบอยู่แล้วและก็ออกกำลังกายโดยปั่นจักรยานตั้งแต่อยู่ที่โน่น เรียกว่าปั่นจักรยานเพื่อให้สุขภาพดีกันอย่างจริงจังเลย เรียนรู้วิธีการขึ้นลงที่ถูกต้อง ปั่นให้ไม่เหนื่อยทำยังไง หรืออย่างกฎจราจรก็ต้องเรียนรู้ละ...ตอนอยู่ที่นี้ก็ปั่นจักรยานเป็นแต่ก็ปั่นแบบจักรยานทั่วไปที่เอาไว้ไปจ่ายตลาดไปโน่นมานี้ แบบไม่มีเกียร์ที่สอนเด็กในชมรมหนูรักจักรยานก็สอนเขาว่าไปถึงความปลอดภัยด้วยเวลาปั่นกันไปเป็นกลุ่มใหญ่ อยู่ที่นี่เขาก็ปั่นกันเป็นกลุ่ม ป้าก็สอนกับเด็กๆ นะว่าไปเป็นกลุ่มใหญ่มีอะไรทุกคนต้องช่วยคอยมองกัน”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 23 มกราคม 2552)

6) ความรู้ด้านการบริหารจัดการ

หากพิจารณาจากประวัติภูมิหลัง

ของลุงจันท์และป้าพรรณ อาจกล่าวได้ว่าป้าพรรณมีความรู้ด้านการบริหารจัดการค่อนข้างมาก โดยเฉพาะเรื่องการเงิน เนื่องจากป้าพรรณเรียนจบ ปวส. ด้านเลขานุการทางการเงินการธนาคาร ประกอบกับจากประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมา ในขณะที่ลุงจันท์มีความรู้ด้านการบริหารจัดการอยู่บ้างจากประสบการณ์การทำงานในขณะที่บวชเป็นพระอยู่ เนื่องจากเคยมีตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาสและเลขานุการโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดพระ

ศรีมหาธาตุ กรรมการสงฆ์แผนกสาธารณูปการวัดพระศรีมหาธาตุ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระศรีมหาธาตุ ดังนั้นจึงมีชุดความรู้ด้านการบริหารจัดการกิจการต่างๆ ภายในวัดและโรงเรียน

“ตอนคุณลุงเป็นเลขานุการโรงเรียนก็คอยดูแลจัดการทุกอย่างของโรงเรียน อย่างหาครูมาสอน การเงินก็ดูแล หรืออย่างที่วัดมีงานอะไร ตอนคุณลุงเป็นเจ้ารองอาวาสก็ต้องช่วยบริหารจัดการ”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 24 มกราคม 2552)

อย่างไรก็ตามเมื่อมาดำเนินกิจกรรมชมรมหนูรักจักรยาน ป้าพรรณต้องดูแลเด็กจำนวนมากในคราวเดียวกัน ส่งผลให้ต้องใช้ความรู้ด้านการบริหารจัดการทั้งเรื่องเงินเรื่องอาหาร ฯลฯ สำหรับเด็กจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น การตระเตรียมอาหารให้เพียงพอกับจำนวนเด็กโดยนำใส่รถพ่วงไปพร้อมกับการปั่นจักรยาน การดูแลเรื่องเงินออมของเด็กๆ อย่างเป็นระบบโดยมีการลงบัญชีไว้เป็นหลักฐาน เป็นต้น

“ป้าก็ต้องบริหารจัดการเกือบทุกเรื่องนะ อย่างเวลาไปเที่ยวกันป้าต้องหารถบรรทุกมาขนจักรยานของเด็ก 50 กว่าคันไปปั่นกันที่ที่เราไปเที่ยว ป้าก็ติดต่อเพื่อนที่รู้จักให้เขาช่วยหาที่ถูๆ ต้องเตรียมอาหารไปให้พอกับเด็กทุกครั้งไปกิจกรรมไม่ว่าที่ไหน หรืออย่างเงินออมของเด็กป้ามีการจดบัญชีไว้หมด ใครออมไว้เท่าไร เวลาไปเที่ยวใช้ไปเท่าไร”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 24 มกราคม 2552)

ดังนั้นส่วนในการบริหารจัดการควบคุมระเบียบวินัยในการปั่นจักรยานทุกวันอาทิตย์ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยและมีความปลอดภัย ลุงจันทร์จะเป็นผู้รับผิดชอบเป็นหลัก เมื่อลุงจันทร์และป้าพรรณต่างหนุนเสริมกันในเรื่องที่เป็นข้อเด่นและข้อจำกัดของกันและกัน โดยเมื่อป้าพรรณมีความรู้ด้านการบริหารจัดการด้านอาหารและการเงินได้คล่องกว่าก็จะทำไป ขณะที่ลุงจันทร์มีบทบาทหน้าที่ในการควบคุมวินัยและความปลอดภัยระหว่างปั่นจักรยานเป็นกลุ่มก็ทำไป แต่ทั้งสองก็ดำเนินกิจกรรมควบคู่กันไปเสมอ

7) **ความรู้เกี่ยวกับการทำงานกับเครือข่าย** จากการวิจัยพบว่า ลุงจันทรและป้าพรรณมีความรู้ในการเรื่องเครือข่าย และนำเครือข่ายมาใช้ประโยชน์ต่อการทำงาน โดยประกอบด้วยเครือข่าย 3 ประเภท ได้แก่ เครือข่ายครอบครัว เครือข่ายภายในชุมชน และ เครือข่ายภายนอกชุมชน

โดยเริ่มแรกลุงจันทรและป้าพรรณทำงานเพียงลำพังสองคน ต่อมาเมื่อมีการก่อตั้งชมรมอนุรักษ์จักรยานอย่างเป็นทางการและได้รับการยอมรับจากชาวบ้านในชุมชนลุงและป้าใช้เครือข่ายครอบครัว ได้แก่ พี่น้องที่อยู่ในกรุงเทพฯ โดยเริ่มจากป้าพรรณขอให้น้องที่กรุงเทพฯ จัดหาหมวกให้เด็กๆ สมาชิกในชมรมฯ ใส่กันแดดขณะปั่นจักรยาน ซึ่งญาติพี่น้องในกรุงเทพฯ ได้ให้ความช่วยเหลือจัดส่งมาให้จำนวนหนึ่ง ต่อมาลุงกับป้ามีการใช้เครือข่ายภายในชุมชน คือ ร้านจักรยานโดยขอให้ช่วยสนับสนุนชมรมฯ ด้วยการลดราคาและให้เด็กๆ ซื้อมอเตอร์ไซค์จักรยานโดยระบบผ่อนชำระ หรือการได้รับความช่วยเหลือจากร้านขายน้ำแข็ง ให้น้ำแข็งฟรีเมื่อเด็กๆ ปั่นจักรยานในวันอาทิตย์ ซึ่งการได้รับความช่วยเหลือจากเครือข่ายครอบครัวและเครือข่ายในชุมชนดังกล่าวนี้เกิดขึ้นจากการที่ลุงและป้าให้ข้อมูลเกี่ยวกับการก่อตั้งชมรมอนุรักษ์จักรยานและกิจกรรมที่ทำภายในชมรมฯ ว่าสิ่งที่ลุงและป้าทำนั้นเป็นการช่วยเหลือเด็กๆ ชุมชนให้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ สอนความรู้ด้านภาษาให้เด็กๆ และให้เด็กๆ มีสุขภาพที่แข็งแรงโดยการปั่นจักรยาน

นอกจากนี้ลุงและป้ายังได้รับเงินสนับสนุนจากกองทุนสวัสดิการชุมชนในการทำกิจกรรม เมื่อนำเงินออมของสมาชิกในชมรมอนุรักษ์จักรยานไปฝากไว้กับกองทุนสวัสดิการชุมชน นับว่าเป็นการใช้เครือข่ายภายในชุมชนอย่างหนึ่ง ขณะเดียวกัน อบต. ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนก็เริ่มเข้ามาให้การสนับสนุนเป็นครั้งคราว ด้วยการให้นำชมรมฯ เข้าร่วมกิจกรรมระดับจังหวัด แม้ว่าจะไม่มีการให้การช่วยเหลือในรูปของเงินทุน หากแต่การนำสมาชิกชมรมฯ ไปออกงานนับว่าเป็นการประชาสัมพันธ์ชมรมอนุรักษ์จักรยานให้เป็นที่รู้จักกว้างขวางมากขึ้น

จากข้อมูลข้างต้น เห็นได้ว่าระยะเริ่มแรกของการก่อตั้งชมรมอนุรักษ์จักรยานนั้น ลุงจันทรและป้าพรรณทำงานกับเครือข่ายในระดับที่เป็นเครือข่ายภายในชุมชนเท่านั้น ต่อมาเมื่อชมรมอนุรักษ์จักรยานเป็นที่รู้จักมากขึ้น ส่งผลให้หน่วยงานด้านสุขภาพและด้านวัฒนธรรมเข้ามาติดต่อขอความร่วมมือให้พาเด็กๆ ไปปั่นจักรยานร่วมในงานรณรงค์ต่างๆ

มาโดยตลอด ทำให้ลุงและป้าเริ่มเรียนรู้การทำงานกับเครือข่ายภายนอกชุมชน อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์การทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอกชุมชนดังกล่าวมีทั้งประสบการณ์ที่ประทับใจและไม่ประทับใจ ส่งผลให้ลุงจันทร์และป้าพรรณได้เรียนรู้เรื่องการทำงานกับบุคคลภายนอกที่ไม่รู้จัก และเรียนรู้ระบบการทำงานของแต่ละหน่วยงานที่ได้ร่วมกิจกรรมกัน และต่อมากลายเป็นข้อระแวงระวังเพิ่มมากขึ้นในการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานภายนอก คือ เรื่องความไว้วางใจ ดังข้อมูลต่อไปนี้

“บางหน่วยงานที่ลุงป้าไปร่วมกิจกรรมกับเขาเนะ บางที่เขาต้องการให้โอกาสกับเด็ก แต่เราก็ไม่ได้เงินนะ ไม่ได้จับเงิน เพียงแต่เราพาเด็กไป บางหน่วยงานให้ไปร่วมกิจกรรมที่เหมือนๆ เดิมทุกครั้งที่เราไป คือไปนั่งเสวนาโต๊ะกลม เด็กก็เบื่อเพราะทุกปีก็ทำแบบเดิมๆ เด็กก็มาบอกว่าไม่อยากไปแล้ว บางหน่วยงานให้ไปร่วมงานก่อนเข้ามาติดต่อแล้วให้เด็กเราห่อข้าวไปกินเอง ครั้งหลังป้าก็จะไม่ให้ไปอีกอย่างสี่สอ (สสสส.) เหมือนกันถ้าเข้ามาติดต่อเองป้าก็ไม่เอา ไม่เข้าร่วมกิจกรรมด้วย แต่มีอาจารย์วาสนาที่รู้จักกันมาก่อน มาบอกจะช่วยต่อยอดงานชมรมฯ ที่ทำอยู่ให้ ป้ากับลุงเลยรู้จักกับสี่สอ รู้จักกับอาจารย์หลายคนในโครงการ”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

จากข้อมูลข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าลุงจันทร์และป้าพรรณมีขีดความสามารถในการสื่อสารและทำงานร่วมกับเครือข่ายในระดับที่เป็นเครือข่ายภายในชุมชนเท่านั้นในระยะแรก แต่ไม่สามารถทำงานร่วมกับเครือข่ายภายนอกชุมชนได้ และจากประสบการณ์การทำงานร่วมกับคนภายนอกชุมชนที่ผ่านมาลุงและป้าได้ร่วมงานกับบุคคลภายนอกชุมชนแล้วพบว่าการเอาเปรียบเด็กๆ และลุงกับป้าได้เรียนรู้ว่าควรร่วมงานกับบุคคลที่รู้จักมักคุ้น ไว้วางใจได้ และไม่ตกตวงผลประโยชน์จากเด็กในชมรมฯ แต่เพียงฝ่ายเดียว หากแต่เมื่อให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมแล้วอย่างน้อยเด็กๆ ควรได้รับประโยชน์ด้วยเช่นกัน เช่น ให้เด็กได้รับความรู้ สนุกสนานกับกิจกรรม และมีอาหารกินอิ่มท้อง เป็นต้น นอกจากนี้จากข้อมูลดังกล่าวยังแสดงให้เห็นว่าในการทำงานของผู้สูงอายุ เรื่อง “ความไว้วางใจ” ในตัวบุคคลเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจร่วมทำงานกับบุคคลอื่น ส่วนโครงการ

สสส. เองก็ได้บทยเรียนในการทำงานกับเครือข่ายในชุมชนว่าจำเป็นต้องใช้ “คนที่รู้จักและได้รับความไว้วางใจ” เป็นผู้ติดต่อประสานงานกับชุมชน ไม่ใช่ใครก็ได้หรือไม่ใช่หน่วยงานภายนอกจะติดต่อร่วมกิจกรรมกับชุมชนได้ในทันที จำเป็นต้องสร้าง “สายสัมพันธ์” เพื่อให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกันก่อน

1.2 ความรู้ทางธรรม หมายถึง ความรู้ที่เป็นหลักธรรมนำมาสู่หลักคิดและหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ซึ่งผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้นำมาประยุกต์ใช้ในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนในชุมชน โดยเฉพาะจากประวัติดั้งเดิมพบว่า ลุงจันทร์เป็นผู้สูงอายุที่มีความรู้ทางธรรมเป็นทุนเดิมอย่างมากมา เนื่องจากบวชเรียนจนจบนักธรรมชั้นเอก (แผนกธรรม) เปรียญ 5 ประโยค (แผนกบาลี) ขณะที่ป้าพรรณก็เป็นผู้สนใจใฝ่ธรรมเป็นทุนเดิม โดยเฉพาะเมื่อทำงานอยู่ต่างประเทศได้เข้าร่วมกิจกรรมกับทางวัดไทยในต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง ลุงจันทร์และป้าพรรณจึงมีทุนความรู้ทางธรรมเป็นอย่างดี

ลุงจันทร์ได้นำความรู้ทางธรรมซึ่งเป็นทุนเดิมที่ได้จากการบวชเรียนมาผสมผสานกับความรู้ใหม่เกี่ยวกับธรรมชาติของเด็กๆ ว่าจะสอนอย่างไรให้เรื่องธรรมะซึ่งเป็นเนื้อหาที่มักใช้กับผู้ใหญ่มาสอนเด็กๆ ให้ไม่น่าเบื่อ ลุงจันทร์จึงเลือกสอนในรูปแบบของ “การเล่าเป็นนิทาน” โดยใช้เรื่องศีล สมาธิ มรรค 8 บาป-บุญ กฎแห่งกรรม ฯลฯ มาสื่อสารกับเด็กๆ ส่งผลให้เด็กในชมรมหนูรักจักรยานได้รับความรู้ทางธรรมผ่านสื่อที่สอดคล้องกับวัยของเด็ก

1.3 ความรู้ด้านการสื่อสาร ลุงจันทร์และป้าพรรณยอมรับกับนักวิจัยว่ามีความรู้ด้านการสื่อสารน้อย โดยเฉพาะหากเป็นการสื่อสารตามหลักวิชาการ ส่วนในการทำงานกับเด็กและเยาวชนในชมรมฯ นั้น ลุงและป้าสื่อสารตามธรรมชาติเหมือนผู้สูงอายุที่สื่อสารกับลูกหลาน และสื่อสารในเรื่องที่ลุงป้าคิดว่าควรสอนและสามารถทำให้เด็กเชื่อฟังได้ตามประสบการณ์ของผู้สูงอายุเอง

“บอกตามตรงว่าลุงป้าไม่รู้หรอกว่าหลักการสื่อสารต้องเป็นยังไง อย่างตอนไปร่วมกิจกรรมครั้งแรกกันกับสสส. (สสส.) ถึงได้รู้ว่าจักรยานก็เป็นสื่อ อะไรก็เป็นสื่อได้ หรือรู้ว่าต้องวิเคราะห์ผู้รับสารก่อน เมื่อก่อนยังไม่รู้จักยังไม่ได้ร่วมกิจกรรมกับสสส. ลุงกับป้าก็สอนเด็กไปตามแบบที่คนแก่สั่งสอนลูกหลานไม่มีหลักอะไร รู้แต่ว่าพูด

ยังงี้ให้เด็กทำกิจกรรมอะไรที่ไม่ให้เขาเครียดเขาเบื่อ เป็นเรื่องที่ได้เด็กชอบ แต่ก็ต้องมีประโยชน์กับเขา เช่น เรื่องธรรมะ เรื่องความกตัญญู เรื่องระเบียบวินัย ความขยัน ..ตอนหลังถึงรู้ว่าที่เราต้องเลือกเรื่องให้เหมาะกับเด็กเรียกว่าเราทำการวิเคราะห์ผู้รับสาร ป้าก็มีความรู้เพิ่มมา”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2552)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงถึงการใช้รูปแบบการสื่อสารแบบ “คนแก่สอนลูกหลาน” สะท้อนให้เห็นว่าลุงจันทร์และป้าพรรณสื่อสารจากประสบการณ์ ซึ่งก่อนที่จะได้ร่วมทำกิจกรรมกับโครงการ สสส. หรือยังไม่ได้รับการเสริมศักยภาพทางการสื่อสาร ผู้สูงอายุมีความรู้ด้านการสื่อสารในระดับหนึ่งแต่เป็นความรู้ที่ติดตัวมาจากประสบการณ์ชีวิต หรือในทางทฤษฎีเรียกว่า Tacit knowledge ซึ่งเป็นความรู้ที่มาจากประสบการณ์ส่วนบุคคล จึงสามารถชี้แนะให้คนเกิดการกระทำได้โดยไม่ต้องไตร่ตรองมากนัก (Sternberg & Hedlund , 2002) หากแต่ต่อมาภายหลังเมื่อได้มาเข้าร่วมกิจกรรมกับโครงการ สสส. ได้รับการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจึงมีความรู้ด้านการสื่อสารเพิ่มมากขึ้น โดยลุงจันทร์และป้าพรรณทราบว่าต้องวิเคราะห์ผู้รับสารหรือเด็กๆ ก่อนที่จะทำการสื่อสาร จึงเห็นได้ว่าก่อนได้รับการเสริมศักยภาพทางการสื่อสาร ลุงและป้าไม่ได้ให้ความสนใจ “ผู้รับสาร” ว่าเป็นใคร แต่ทำการสื่อสารไปโดยเน้นที่ “ผู้ส่งสาร” เป็นผู้ให้ข้อมูลและมีอิทธิพลเหนือผู้รับสาร จึงมีลักษณะของการสื่อสารแบบ “การสั่งสอน” ซึ่งเป็นวิธีการสื่อสารในแนวดิ่งจากบนลงล่าง (Top-down communication)

(2) ความรู้ใหม่ของผู้สูงอายุหลังเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร

เมื่อวิเคราะห์ถึงความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุภายหลังจากได้รับการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอกโดยวิเคราะห์ผ่านกิจกรรมและการทำงานที่ดำเนินการร่วมกันระหว่างโครงการ สสส. กับลุงจันทร์และป้าพรรณ ใน 3 กิจกรรม ดังกล่าวไว้ในบทที่ 5 ที่ผ่านมา ได้แก่ กิจกรรมค่ายปั่นจักรยานสร้างสรรค์ของเล่นพื้นบ้าน กิจกรรมรณรงค์สงกรานต์นี้...ไม่มีแอลกอฮอล์ และ กิจกรรมค่ายเยาวชน “รู้ทันตนเอง รู้เก่งใช้สื่อ”

ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุได้รับความรู้เพิ่มขึ้นจากความรู้เดิมกลายเป็นทุนใหม่ 7 ชุดความรู้ ได้แก่ ความรู้เรื่องสื่อ ความรู้เรื่องพลังของสื่อประชาสัมพันธ์ ความรู้เรื่องกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ความรู้เรื่องการทำหนังสือ ความรู้เรื่องบทบาทของผู้สื่อสารและผู้รับสาร ความรู้เรื่องการใช้สื่อสารสุขภาพ ความรู้เรื่องเครือข่ายการทำงาน ดังนี้

(2.1) ความรู้เรื่องสื่อ ลูกจันทร์และป้าพรรณมีเรียนรู้เกี่ยวกับความหมายของสื่อ ตามหลักการสื่อสาร ซึ่งแต่เดิมลูกและป้าไม่มีชุดความรู้มาก่อน เมื่อได้รับการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารแล้ว จึงเรียนรู้ว่าสื่อคืออะไร ซึ่งทางโครงการเน้นให้เข้าใจความหมายว่าอะไร ก็เป็นสื่อได้หากสิ่งนั้นนำพาความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร นอกจากนี้โครงการยังให้ความรู้เกี่ยวกับสื่อประเภทต่างๆ โดยเฉพาะสื่อวัตถุและสื่อบุคคล เช่น รู้ว่าจักรยานเป็นสื่อได้ เด็ก ๆ ก็สามารถเป็นสื่อบุคคลที่ถ่ายทอดความรู้ได้ ลูกและป้าได้นำความรู้ดังกล่าวมาใช้ในการสื่อสารกับเด็กๆ ชมรมหนูรักจักรยานในเวลาต่อมา

“ไซ้เริ่มเข้าใจว่าสื่อเป็นอย่างนั้นะ จักรยานเป็นสื่อได้ เป็นสื่อในการพาเด็กไปทำความดี ลูกไม่เคยคิดว่าไ้ตัวนี้เป็นสื่อ คิดแต่ว่าพาไปวัดจะทำให้เด็กเป็นคนดีในอนาคต เดียวนี้รู้แล้วก็เอามาใช้นะ เอามาสอนเด็กตอนปั่นจักรยาน เวลาไปวัดก็บอกว่าจักรยานเป็นสื่อพาเราทำความดี การสวดมนต์ไหว้พระเป็นกิจกรรมที่สื่อให้เราเป็นคนดี”

(ลูกจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 29 ตุลาคม 2552)

(2.2) ความรู้เรื่องสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ นอกจากรู้ความหมายเกี่ยวกับสื่อแล้ว ลูกจันทร์และป้าพรรณยังได้รู้ถึงพลังของสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ โดยลูกและป้าให้ข้อมูลว่าหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมรณรงค์ลดเหล้าช่วงสงกรานต์กับโครงการ สสส. ลูกและป้าได้เห็นพลังของสื่อชุมชนและสื่อมวลชน แต่เดิมไม่ได้ให้ความสนใจการใช้สื่อเหล่านี้เพื่อประชาสัมพันธ์ชมรมหนูรักจักรยานให้เป็นที่รู้จัก แต่เมื่อได้เรียนรู้ก็พบว่าการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ช่วยสร้างทุนสัญลักษณ์และทุนสังคมตามมา ในด้านการเป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงมากขึ้น ดังข้อมูลต่อไปนี้

“ที่จริงงานประเพณีช่วงสงกรานต์เราก็ทำกันอยู่แล้ว แต่ไม่รู้เลยว่า เราใช้เรื่องดเหล้าเข้ามาใช้ในกิจกรรมประเพณีพวกนี้ได้ และอย่างที่โครงการ สสส. เอาชมรมฯ ไปร่วมงานทำให้เด็กภูมิใจที่ได้มีโอกาสได้แสดงออก ได้ทั้งออกข่าวทางหนังสือพิมพ์ และได้ออกทีวีด้วย สารพัดทุกอย่าง แต่ตอนที่ทำงานกับหน่วยงานอื่นไม่ได้ออกข่าวอะไรเลย คนก็ไม่รู้จักชมรมหนูรักจักรยาน แต่พอสสส. (สสส.) เข้ามาดังไปใหญ่เลย ที่นี้ทั่วประเทศรู้จัก”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 29 ตุลาคม 2552)

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เมื่อโครงการ สสส. ได้เสริมพลังความรู้เรื่องสื่อเพื่อประชาสัมพันธ์ ส่งผลให้ชมรมหนูรักจักรยานให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น และเมื่อคนรู้จักชมรมหนูรักจักรยานและดูข่าวยาวงมมากขึ้นซึ่งเป็นทุนสัญลักษณ์อย่างหนึ่งก็ทำให้เกิดทุนสังคมตามมาคือการมีเครือข่ายการสื่อสาร เครือข่ายสุขภาพ และเครือข่ายเด็ก

(2.3) ความรู้เรื่องกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม อันที่จริงแนวคิดเรื่อง “การมีส่วนร่วม” เป็นที่รู้จักกันดีในแวดวงของผู้ที่ทำงานด้านพัฒนาชุมชน ลุงจันทร์และป้าพรรณก็เช่นเดียวกัน ผู้สูงอายุทั้งสองทราบดีว่าเมื่อทำกิจกรรมต่างๆ “การมีส่วนร่วม” เป็นสิ่งสำคัญ หากแต่เป็นความเข้าใจในความหมายของการเข้ามามีส่วนร่วมในแง่ของการร่วมลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน แต่เมื่อหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมกับโครงการ สสส. แล้ว ลุงจันทร์และป้าพรรณได้เรียนรู้เรื่อง “กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” ที่เน้นการมีส่วนร่วมในมิติของการสื่อสารที่ทุกฝ่ายมี “ส่วนร่วมทางความคิด” ตั้งแต่ขั้นการออกแบบกิจกรรมที่ใช้การประชุมร่วมกัน ซึ่งแตกต่างจากที่ลุงจันทร์และป้าพรรณได้เคยร่วมงานกับหน่วยงานภายนอกอื่นๆ ที่เน้นให้ปฏิบัติตามในลักษณะของสื่อสารทางเดียว หรืออาจกล่าวได้ว่าลุงจันทร์และป้าพรรณมีความรู้เรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมครบถ้วนมากขึ้น ดังข้อมูลที่ว่า

“ตอนที่ป้าทำงานกับ....(ขอสงวนนาม) เขาให้เด็กเราทำตามเขาบอกทุกอย่าง ให้ไปสวดมนต์แปด ให้เขาถ่ายรูปทำเป็นวิดีโอ เขาเอาภาพของชมรมฯเราไปขอทุนต่างประเทศได้เยอะ บอกว่ากิจกรรมที่เขาจัดส่งเสริมพุทธศาสนา เด็กขี่จักรยานได้สุขภาพที่แข็งแรง ไป

ร่วมงานก็ครั้งก็เหมือนเดิมเดี๋ยวนั้นก็เปื้อน เรื่องความรู้ไม่ได้จากเขา
เขาได้จากเรามากกว่า แต่กับสี่สอ. (สสสส.) นี่ ถ้ามองกับปาก่อนว่า
จะทำกิจกรรมอย่างนั้นนะ เอ้า ลองบ๊ายยังงี้ ให้เราออกความเห็น และ
ยิ่งเด็กจะบอกเลยว่าไปร่วมกิจกรรมทุกครั้งสนุก ได้ความรู้ ได้ลงมือ
ทำโน่นนี่ไม่เหมือนที่ไหน”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 29 ตุลาคม 2552)

(2.4) ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ ความรู้ชุดนี้เป็นความรู้ใหม่ที่ลุง
จันท์และป้าพรรณไม่มีพื้นฐานมาก่อนเหมือนความรู้ในสองชุดแรก เนื่องจากโครงการ
สสสส. เป็นหน่วยงานที่ให้ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อในมุมมองแบบตะวันออก หรือแนวคิด
การรู้เท่าทันเชิงพุทธที่แตกต่างไปจากหน่วยงานอื่นที่ใช้แนวคิดเรื่องการรู้เท่าทันสื่อแบบ
ตะวันตกซึ่งเน้นการจัดการหรือให้ข้อมูลด้านลบของสื่อเพื่อให้เด็กฯระแวดระวัง โดยโครงการฯ
ใช้หลัก “รู้ทันตนเอง รู้แ่งใช้สื่อ” เน้นให้เด็กฯรู้จักวิเคราะห์ตนเอง วิเคราะห์สื่อ และรู้จักเลือก
นำมาใช้ เมื่อลุงจันท์และป้าพรรณเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการ สสสส. ทั้งสามกิจกรรม จึง
เกิดความเข้าใจหลักการรู้เท่าทันสื่อ ดังนี้

“เรื่องรู้เท่าทันสื่อ ลองกับป้าเข้าใจอยู่บ้างว่าเราต้องสอนเด็กไม่ให้เชื่อ
โฆษณาหรือเชื่อสื่อทุกเรื่อง แต่พอมาร่วมกิจกรรมก็รู้เพิ่มขึ้นนะ ยัง
บอกเด็กว่าพวกเราต้องหัดคิดและวิเคราะห์เป็นว่าสื่อมันเป็นยังไง
ตัวเราเป็นยังไง อะไรที่ไม่เหมาะกับเราก็ไม่ต้องไปตามอย่างเขา ลอง
กับป้าก็สอนอยู่เสมออย่างเราเล่าให้เขาฟังว่าเด็กที่เมื่อนอกเขาใช้
อะไร เขากินอะไร เราไม่ต้องทำตามเขาทั้งหมดหรอก”

(ลุงจันท์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์ วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2553)

จากการวิเคราะห์พบว่า ผู้สูงอายุทั้งสองเปิดรับแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อของ
โครงการฯ ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากทั้งสองมีความรู้ด้านธรรมะเป็นทุนเดิม ดังนั้นจึงสามารถ
เข้าใจและนำไปถ่ายทอดต่อให้เด็กในชมรมได้เป็นอย่างดี

(2.5) ความรู้เกี่ยวกับบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ความรู้ชุด

นี่เป็นความรู้เรื่ององค์ประกอบของการสื่อสาร ซึ่งเด็กๆ ชมรมหนูรักจักรยานและลุงจันทร์ได้รับฟังการบรรยายในกิจกรรมครั้งแรก ช่วงระหว่างทำกิจกรรมลุงจันทร์และป้าพรรณได้เห็นเด็กๆ ในชมรม ได้แลกเปลี่ยนความรู้กับเด็กกลุ่มอื่น ตัวอย่างเช่น เด็กที่ทำของเล่นพื้นบ้านเป็นก็จะช่วยสอนให้ ขณะที่เด็กชมรมหนูรักจักรยานก็ช่วยสอนวิธีการขึ้นลงจักรยานให้เด็กกลุ่มอื่นเช่นกัน ทางโครงการฯ ได้บอกกับลุงและป้าในช่วงประชุมก่อนแล้วว่าที่ออกแบบกิจกรรมให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ดังกล่าวต้องการให้มีการสลับบทบาทระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งเป็นการสื่อสารสองทาง เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมครั้งที่สอง เด็กในชมรมหนูรักจักรยานได้กลายเป็นผู้ส่งสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ให้คนเล้าช่วงสงกรานต์ ทางโครงการ สสส. ได้ให้ความรู้กับลุงและป้าในช่วงประชุมก่อนมีกิจกรรมแล้วว่าต้องการให้เด็กได้ทำหน้าที่ของผู้ส่งสารบ้าง และกิจกรรมในครั้งที่สาม ลุงจันทร์และป้าพรรณได้เห็นการทำกิจกรรมกลุ่มของเด็กจากหลายจังหวัดที่อยู่คละกัน ได้เห็นการสลับบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสารในการทำกิจกรรมซ้ำอีก

(2.6) ความรู้เรื่องการสื่อสารสุขภาพ เนื่องจากลุงและป้ามีความรู้

เรื่องสุขภาพเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว และเป็นชุดความรู้ที่สะท้อนถึงความสามารถทางการสื่อสารของลุงและป้าได้เป็นอย่างดี โดยลุงและป้าใช้สื่อจักรยานในการสื่อสารเรื่องการสร้างสุขภาพให้แข็งแรงใน 3 มิติ ได้แก่ สุขภาพกาย จิตใจ และสังคม หากแต่เมื่อโครงการ สสส. ได้เสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารแล้ว พบว่าลุงจันทร์และป้าพรรณมีชุดความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อสุขภาพเพิ่มเติม ซึ่งเป็นความรู้เกี่ยวกับสุขภาพใน 4 มิติ ตามแนวคิดเรื่องสุขภาพแบบ “สร้างนำซ่อม” ซึ่งโครงการ สสส. ได้เรียนรู้มาจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เมื่อให้ความรู้กับลุงป้าและชมรมหนูรักจักรยานแล้ว ทำให้ลุงป้ารับรู้เพิ่มเติมในสุขภาพมิติด้านจิตวิญญาณ เป็นมิติ ที่ 4 เพิ่มเติมจากเดิมที่เห็นสุขภาพใน 3 มิติ และเข้าใจแนวคิดเรื่อง “สร้างนำซ่อม” ว่าเป็นหลักคิดที่เน้นให้ความรู้กับสังคมไทยว่าควรป้องกันดูแลสุขภาพให้แข็งแรงทั้ง 4 ด้าน ก่อนที่จะเจ็บป่วยแล้วต้องไปทำการรักษา แนวคิดนี้ลุงป้าบอกกับนักวิจัยว่ามีความเข้าใจเรื่องสุขภาพ 4 มิตินี้และนำมาใช้ในการทำงานกับชมรมหนูรักจักรยาน ดังข้อมูลต่อไปนี้

“แรกๆ ก็รู้ว่า สสส. เน้นเรื่องสุขภาพ 4 มิติเรื่องกาย ใจ สังคม จิตวิญญาณ แต่ป้าก็สอนเด็กแค่ กาย ใจ สังคม อย่างที่จรรย์ยานเราก็ได้สุขภาพร่างกายแข็งแรง ไปวัดสวดมนต์ฟังเทศน์ก็ได้เรื่องสุขภาพใจ เด็กมาทำกิจกรรมที่บ้านคุณลุงคุณป้าก็ได้เรื่องสังคม ที่จริงที่จรรย์ยานก็ได้เนี่ยสุขภาพสังคมเวลารวมกลุ่มกัน และเราก็ทำกิจกรรมให้ชุมชนช่วยรณรงค์หลายๆ เรื่องให้กับที่นี่ แต่เรื่องจิตวิญญาณก็ไม่รู้เนาะว่าจะยังงัย ก็มารู้จากการไปฟังอาจารย์เขาอธิบาย ตอนร่วมงานกับสสส. (สสสส.) ว่าที่จรรย์ยานเราต้องให้เด็กรู้จักจรรย์ยานให้ดีเลย เหมือนให้เด็กและจรรย์ยานเป็นส่วนหนึ่งของกัน จิตรับรู้ว่าจรรย์ยานเป็นยังงัยจะได้ควบคุมมันได้ ป้าเข้าใจว่างั้นนะ แล้วเขาก็ให้วิเคราะห์ว่าจรรย์ยานเป็นยังงัยมีข้อดียังงัยไม่ดียังงัย พอรู้แล้วเด็กๆ ก็จะมีที่จรรย์ยานได้อย่างมีสติ เดี่ยวนี้คุณลุงกับอากเด็กนะว่าต้องรู้จักองค์ประกอบของจรรย์ยาน มีส่วนไหนบ้าง”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2553)

(2.7) ความรู้เรื่องเครือข่ายการทำงาน แม้ว่าลุงจันท์และป้าพรรณจะมีประสบการณ์การทำงานกับเครือข่ายภายนอกชุมชนมาบ้างแล้ว หากแต่เป็นประสบการณ์ที่ไม่เป็นที่น่าประทับใจ เนื่องจากผู้สูงอายุทั้งสองเห็นว่าหน่วยงานดังกล่าวที่เคยร่วมงานด้วยมักเอาเปรียบเด็กในชุมชน และเด็กไม่ได้เรียนรู้อะไรจากการได้ร่วมกิจกรรมกัน หากแต่เมื่อได้ร่วมงานกับโครงการ สสส. ทางโครงการได้เสริมความรู้เรื่องเครือข่ายการทำงานให้จากการร่วมกิจกรรมด้วยกัน ซึ่งทางโครงการได้เชิญเครือข่ายต่างๆ ของโครงการมาร่วมกิจกรรมในลักษณะของการแลกเปลี่ยนและหนุนเสริมกันในด้านความรู้ ส่งผลให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้ชุดใหม่ที่เป็นต้นทุนใหม่ในการทำงานต่อไป ดังข้อมูลที่ว่า

“เมื่อก่อนไปร่วมงานกับหน่วยงานของ (ขอสงวนนาม) อย่างที่เคยบอกไป เขาจะให้เด็กเราไปปั้นจรรย์ยานและถ่ายรูปเพื่อเอาไปขอทุนของต่างประเทศ ว่าเขาพัฒนาเด็กๆ กลายเป็นผลงานของเขาไป เขาได้ทุนมาเยอะนะ แต่เด็กป้าไม่ได้อะไรเลย ความรู้ก็ไม่ได้ แถมบางทีก็ต้องเอาอาหารไปกินกันเอง ไป 2-3 ครั้ง เด็กก็ไม่เอาป้าก็ไม่

เอาแล้ว มาร่วมกิจกรรมกับ สสสส. เด็กเรายังได้ความรู้ ได้กินอิ่ม
ได้เพื่อน เขามีความสุขนะ เดี่ยวนี้ไม่เอาแล้วจะร่วมงานกับใครต้อง
ดูก่อนว่าเป็นงานของใคร ใครแนะนำมา เขาเรียกเป็นเครือข่ายกัน
ไม่รู้เป็นหน่วยงานไหนก็ตาม....”

(ปาพรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2553)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในส่วนของคุณรู้ของผู้สูงอายุก่อนและหลังการเสริม
พลังความสามารถทางการสื่อสารสามารถเปรียบเทียบและแสดงได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6.1

แสดงผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความรู้ของผู้สูงอายุ
ก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร

ความรู้ของผู้สูงอายุก่อนการเสริมพลัง ความสามารถทางการสื่อสาร	ความรู้ของผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นหลังการเสริมพลัง ความสามารถทางการสื่อสาร
1. ความรู้เชิงวิชาการ 1.1 ความรู้ด้านภาษา 1.2 ความรู้ด้านการสอน 1.3 ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติเด็ก 1.4 ความรู้เรื่องสุขภาพ 1.5 ความรู้เรื่องการปั่นจักรยาน 1.6 ความรู้ด้านการบริหารจัดการ 1.7 ความรู้เกี่ยวกับการทำงานกับเครือข่าย 2. ความรู้ทางธรรม 3. ความรู้ด้านการสื่อสาร	1. ความรู้เรื่องสื่อ - ความหมายของสื่อ - ศักยภาพของสื่อชุมชนและสื่อมวลชน 2. ความรู้เรื่องสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ 3. ความรู้เรื่องกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม 4. ความรู้เรื่องการใช้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพ 5. ความรู้เรื่องบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสาร 6. ความรู้เรื่องสื่อสารสุขภาพ 7. ความรู้เรื่องเครือข่ายการทำงาน

6.1.2 เปรียบเทียบทักษะการสื่อสารก่อนและหลังการเสริมพลัง ความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก

เมื่อวิเคราะห์จากการทำงานของลุงจันท์และป้าพรรณด้วยมิติด้านการสื่อสาร พบว่าลุงจันท์และป้าพรรณใช้ต้นทุนความรู้และประสบการณ์ที่อย่างมากมาปฏิบัติจนกลายเป็นทักษะหรือความชำนาญในการสื่อสาร ซึ่งวิเคราะห์พบว่าผู้สูงอายุทั้งสองมีทักษะการสื่อสาร หากแต่เป็นทักษะการสื่อสารที่ไม่ได้เกิดจากความรู้เชิงทฤษฎี แต่เป็นความรู้เชิงปฏิบัติที่แสดงออกตามธรรมชาติและประสบการณ์

(1) **ทักษะการสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร** ผลการวิเคราะห์พบว่าผู้สูงอายุมีทักษะการสื่อสารอยู่ 3 ทักษะ ได้แก่ ทักษะการเลือกใช้สื่อ ทักษะด้านเนื้อหาสาร ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร

1) **ทักษะการใช้สื่อ** ผลการวิจัยพบว่าลุงจันท์และป้าพรรณมีทักษะการเลือกใช้สื่อได้อย่างหลากหลาย ได้แก่ การใช้สื่อจักรยานในการสอนเรื่องสุขภาพ การใช้สื่อกิจกรรมการช้อปปิ้งชาวไทยที่บ้านในการสอนเรื่องจิตสำนึกเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน การใช้สื่อกิจกรรมการปั่นจักรยานไปวัดในการสอนเรื่องสติ-สมาธิ กิจกรรมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ เป็นต้น นอกจากนี้ลุงและป้ายังใช้ **สื่อวัตถุและสื่อสัญลักษณ์** ได้แก่ ป้ายข้อความ ธงผ้าหมวก เสื้อ เป็นต้น โดยใช้สื่อเหล่านี้เพื่อสื่อสารกับผู้ขับขี่ยานพาหนะอื่นให้คำนึงถึงความปลอดภัยของเด็กๆ ที่ปั่นจักรยาน นอกจากสื่อวัตถุต่างๆ ที่ลุงจันท์และป้าพรรณใช้ในการสร้างความปลอดภัยในกิจกรรมการปั่นจักรยานและการสอนเด็กๆ แล้ว ลุงจันท์และป้าพรรณยังเลือกใช้สื่อบุคคลโดยไม่ทราบว่าเป็นสื่อ ได้แก่ ตัวผู้สูงอายุเอง

“รถพ่วงที่เอาไปจะไถชนน้ำดื่ม แล้วก็มีป้ายเขียนติดข้างหลังว่าโปรดระวังเด็กๆ เพราะว่าเรากลัวมากๆ ที่ต้องเขียนเพราะไถบอกรถที่ตามหลังมาเขาจะได้รู้ จะได้ขับช้าลง”

(ลุงจันท์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการนำความรู้ของลุงและป้าที่ได้จากประสบการณ์ในต่างประเทศให้เห็นวัฒนธรรมการสื่อสารด้วยข้อความจากป้ายต่างๆ บนท้องถนนและในที่สาธารณะต่างๆ มาใช้ในการสื่อสารกับเด็กในชมรมหนูรักจักรยาน ซึ่งเป็นการสื่อสารเพื่อสร้างความปลอดภัย

นอกจากนี้ลุงจันท์และป้าพรรณยังได้ใช้ “สัญลักษณ์” อื่นๆ นอกเหนือจากป้าย มาสื่อสารเพื่อสร้างความปลอดภัยในกระบวนการทำงานกับเด็ก ซึ่งในมิติด้านการสื่อสาร นับว่าเป็นการสื่อสารด้วยอวัจนภาษา (Nonverbal communication) โดยใช้ “ธง” ผูกไว้กับจักรยาน และใช้ “เสื้อสีแดง” เป็นสัญลักษณ์เพื่อสื่อสารถึง “ความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่ม” หรือชมรมหนูรักจักรยาน

ดังข้อมูลที่ว่า

“จุดประสงค์หลักของการมีธงไม่ใช่เพราะจะเอามาเป็นสัญลักษณ์ของชมรม แต่เพื่อความปลอดภัยของเด็กตอนนั้นคุณป้ามีผ้าสีฟ้าเหลือเยอะ เอาไปทำผ้ามาแล้วมันเหลือ ก็เอาที่ของที่เหลืออยู่มาทำ แล้วให้เด็กมาช่วยกันตัด ส่วนไม้เสาก็เอาไม้ไผ่มาทำ พ่อแม่ใครมีก็เอามาช่วยกันมาทำกันวันนั้นก่อนปั่นช่วยกัน 14 คน ทำทั้งวันเลย วันนั้นก็เหมือนเตรียมตัวกันไปปั่นจักรยาน กันดกกันใส่เสื้อสีแดงของโรงเรียน”

(ลุงจันท์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

นอกจากนี้ยังพบว่าลุงจันท์มีทักษะการใช้สื่อที่น่าสนใจนอกจากการใช้สื่อจักรยาน คือ การสอนให้คิดเลขเร็วโดยใช้ไพ่และเกมเป็นสื่อ ซึ่งเป็นชุดความรู้ที่ลุงจันท์และป้าพรรณได้จากประสบการณ์การทำงานในบริษัทผลิตของเล่นสำหรับเด็ก โดยป้าพรรณให้ข้อมูลว่า

“ตอนที่ทำงานกับบริษัทที่ผลิตของเล่นที่ออสเตรเลีย ทำให้คุณลุงกับคุณป้ามีความรู้เกี่ยวกับของเล่น รู้ว่าของเล่นแบบไหนเหมาะกับเด็ก ช่วงวัยไหน ของเล่นแต่ละชิ้นผลิตมาเพื่อใช้กับเด็กให้เกิดพัฒนาการ

อะไร ไว้สำหรับพัฒนากล้ามเนื้อมือ พัฒนาความคิด พัฒนาสายตา
ของฝรั่งเขาจะต้องใช้ความรู้มากเลยเกี่ยวกับเด็กก่อนจะมาผลิตของ
เล่น ป้าขายของพวกนี้ก็เลยรู้ อย่างไฟนี่นะ ที่โน่นฝรั่งเขาเอามาใช้
พัฒนาสมองได้ ให้เด็กเล่นสนุกด้วยบวกลบเลขเก่งด้วย ไม่ใช่ให้เด็กเล่น
เป็นการพนันนะ”

(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 3 ธันวาคม 2552)

ซึ่งหากพิจารณาด้วยมิติด้านการสื่อสารจะเห็นว่าแต่ละสื่อที่ลุงนำมาใช้ในการ
การทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นสื่อที่เหมาะสมและสอดคล้องกับ
กลุ่มผู้รับสารที่เป็นเด็กทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นจักรยาน ไฟ เกม และเห็นได้ว่าการสอนของลุง
จันท์เป็นกระบวนการทำงานกับเด็กที่เน้นที่ “ผู้รับสาร” เป็นตัวตั้ง
ดังข้อมูลที่ว่า

“การสอนของลุงนะไม่เหมือนคนอื่นหรอก บางครั้งคุณลุงเอาเด็กมา
เล่นไฟนะ ชาวบ้านเขาก็ว่าคุณลุงเอาเด็กไปเล่นไฟทำไม เล่นการ
พนัน แต่ลุงก็บอกว่าการเล่นไฟ ลุงสอนเล่นผสมสิบของตัวเลขพวก
นี้ให้เด็กคิดเลขเก่งนะมันหัวไว ลุงสอนเล่นเกมด้วย เวลาเด็กมันมา
กันสี่ห้าคนก็มานั่งเล่นกับคุณลุง วันเสาร์อาทิตย์ มันคลายเครียดเ
มันไม่มีเงินทองอะไรทั้งนั้น นั่งเล่นโดยใช้สมอง ก็คุณลุงสอนเด็ก
เล่นไฟผสมสิบ แม่เขามาเล่าให้คุณป้าฟังว่า อ๋อ..น้องนุ๊ก คิดเลขเก่ง
น่าดูเลย เวลาขายของมันคิดได้เสร็จเลยไม่ต้องมีเครื่องคิดเลขสอน
วิธีคิดเลขให้มันไวนะ นี่ไงเราไม่ได้สอนในวิชาการแต่เราสอนให้
ปฏิบัติ คือเราสอนประสบการณ์นะ สอนให้คิดในสิ่งที่เราเห็นมาจาก
เมืองนอก เราก็มาสอนเด็กให้มันรู้ทัน”

(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2553)

จากข้อมูลข้างต้นที่ว่า “สอนให้คิดในสิ่งที่เราเห็นมาจากเมืองนอก เราก็มา
สอนเด็กให้มันรู้ทัน” เห็นได้ว่าลุงจันท์และป้าพรรณเน้นสอนให้เด็ก “คิด” เป็น โดยให้การ

สื่อสารด้วยการบอกเล่าประสบการณ์ที่ตนเองได้พบเห็นในต่างประเทศ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงทักษะการใช้สื่อของลุงจันท์และป้าพรรณว่าเป็นทักษะการใช้สื่อที่ใกล้เคียงตัวเท่าที่หาได้จากประสบการณ์

แม้ว่ายังขาดความรู้เกี่ยวกับสื่อประเภทอื่นๆ แต่เมื่อภายหลังได้รับการเสริมความสามารถทางการสื่อสาร ทำให้ลุงจันท์และป้าพรรณมีความรู้เกี่ยวกับสื่อเพิ่มเติมมากขึ้น และสามารถนำมาปรับใช้ในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนได้อีก ตลอดจนยังไม่มีชุดความรู้เกี่ยวกับพลังของสื่ออื่นๆ ที่สามารถช่วยในการประชาสัมพันธ์ชมรมอนุรักษ์จักรยานเพื่อให้เป็นที่รู้จักและขยายต้นทุนไปยังทุนอื่นๆ ได้อีก

2) ทักษะด้านเนื้อหาสาร จากการวิเคราะห์การทำงานของลุงจันท์และป้าพรรณพบว่าผู้สูงอายุทั้งสองมีทักษะการสื่อสารด้านเนื้อหาสารใน 2 ด้าน คือ การเลือกเนื้อหาสาร และการสร้างสาร กล่าวคือ ลุงจันท์และป้าพรรณมีความสามารถในการเลือกชุดความรู้เดิมที่มีอยู่มาใช้เป็นเนื้อหาสอนเด็ก และรู้ว่าชุดความรู้ใดเหมาะกับผู้รับสารที่เป็นเด็ก ซึ่งทางการสื่อสารเรียกว่า “ทักษะในการเลือกเนื้อหาสาร” ขณะเดียวกันลุงจันท์และป้าพรรณยังมีทักษะในการสร้างสารกล่าวคือ ลุงจันท์และป้าพรรณสามารถนำชุดความรู้ที่มีอยู่อย่างหลากหลายมาผสมผสานหรือคิดสร้างสรรค์เป็นชุดความรู้ใหม่ ซึ่งในทางการสื่อสารเรียกว่า “ทักษะการสร้างสาร” ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) ทักษะในการเลือกเนื้อหาสาร ผลการวิจัยพบว่าลุงจันท์และป้าพรรณมีทักษะในการเลือกเนื้อหาสารที่จะสอนเด็กในชมรมฯ จากต้นทุนเดิมที่สะสมมาจากการประสบการณ์ที่มากมาย โดยเฉพาะเรื่อง “ธรรมะ” เป็นเรื่องที่ใกล้ตัวเด็กปัจจุบันนี้ ลุงจันท์และป้าพรรณเป็นผู้สูงอายุที่ให้ความสำคัญกับเรื่องทางธรรมเป็นอย่างมาก จึงต้องใช้ความสามารถในการเลือกเนื้อหาทางธรรมที่คิดว่าเด็กจะรับได้ จึงเลือกเนื้อหาสารที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก และไม่ยากเกินนักสำหรับที่เด็กจะเข้าใจ ตัวอย่างเช่น การสอนเรื่องบาปโดยลุงจันท์ใช้วิธีการอธิบายโดยยกตัวอย่างจากนิทานชาดก ส่วนป้าพรรณก็อธิบายจากเรื่องหรือเนื้อหาใกล้ตัว เช่น การตบยุง การสอนเรื่องความกตัญญูต่อพ่อแม่ เป็นต้น ดังข้อมูลต่อไปนี้

“ลูกบวชเรียนมานานจึงสอนเด็กๆ เรื่องกฎแห่งกรรมอยู่เสมอ ป้าเองก็สอนอยู่เสมอ อย่างเช่น ยุงมีชีวิตอยู่แค่ 7 วัน หากไปตบมันก็เท่ากับไปทำลายชีวิตมันก่อนถึงกำหนด สู้ให้มันตายไปเองดีกว่า เราก็ไม่บาปด้วย”

(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 6 มิถุนายน 2551)

หรือดังข้อมูลต่อไปนี้

“ลูกบอกให้สวดมนต์ไหว้พระ ให้กตัญญูต่อพ่อแม่ และให้ทุกคนยึดศีล 5 เดียวนี้ท่องได้ แล้วให้คิดดี พูดดี....ชอบฟังลูกเล่านิทานธรรมะ มีเรื่องนรก สวรรค์ด้วย”

(ด.ช.พงศกรณ์ สันยศทัศน์ (น้องเค) อายุ 12 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2551)

จากข้อมูลข้างต้นนอกจากสะท้อนถึงทักษะในการเลือกเนื้อหาสาระของลูกจันท์แล้ว ยังพบว่าลูกจันท์ยังมีทักษะในการเลือกรูปแบบนำเสนอสารให้สอดคล้องกับวัยของผู้รับสารที่เป็นเด็ก โดยการสอนเรื่องทางธรรมแต่ใช้รูปแบบของการ “เล่านิทาน” ซึ่งเป็นทักษะหนึ่งในมิติด้านการสื่อสารที่สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถทางการสื่อสารของลูกจันท์ อย่างไรก็ตามลูกจันท์เป็นคนพูดไม่ค่อยเก่งนัก ประกอบกับที่ลูกจันท์บวชมานานจึงมีแต่ประสบการณ์การสอนพระด้วยกัน มีวิธีการพูดและน้ำเสียงเรียบๆ ไม่เป็นที่ดึงดูดความสนใจของเด็กมากนัก ดังนั้นการใช้รูปแบบของนิทานในการสอนเรื่องทางธรรมจึงลดข้อจำกัดดังกล่าวได้

“ลูกเล่านิทานธรรมะสนุกใหม่หรร...ก็ชอบนะ... ลูกไม่เปลี่ยนเสียง ลูกก็เล่าแบบเสียงลูกค่ะ..เหมือนพูดค่ะเล่าไปเรื่อยๆ อ้อ..หนูชอบฟังเรื่องนรกสวรรค์”

(ด.ญ. จามจุรีย์ วงศ์หมึก (น้องหญิง) อายุ 8 ปี, สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2551)

(2) **การสร้างสาร** ผลการวิจัยพบว่าลุงจันท์และป้าพรรณมีทักษะในการสร้างสารโดยการนำความรู้เดิมในแต่ละเรื่องมาผสมผสานจนเกิดเป็นชุดความรู้ใหม่ใน 2 กรณี ได้แก่ (2.1) ชุดความรู้เรื่องสุขภาพแบบ 5 อ. และ (2.2) ชุดความรู้เรื่องสติ-สมาธิในการป้อนจักรยาน

(2.1) **ชุดความรู้เรื่องสุขภาพแบบ 5 อ.** โดยทักษะในการสร้างสารนี้เห็นได้จากการที่ลุงจันท์และป้าพรรณใช้ทุนความรู้ในเรื่องสุขภาพที่เกิดจากการเป็นผู้ที่สนใจแสวงหาความรู้ด้านนี้และจากการได้ดูแลคุณพ่อคุณแม่ที่เจ็บป่วยและแก่ชรา ตลอดจนความรู้เรื่องธรรมชาติของเด็กที่เกิดจากประสบการณ์การทำงานบริษัทผลิตของเล่นและป้าพรรณก็เคยรับจ้างทำงานพิเศษในการเลี้ยงเด็กขณะที่อยู่ต่างประเทศ นอกจากนี้ลุงจันท์และป้าพรรณยังเป็นเครือข่ายสุขภาพของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ หรือ สสส. รวมทั้งเครือข่ายสุขภาพที่มหาวิทยาลัยมหิดล จึงมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมและสัมมนาเรื่องสุขภาพหลายครั้ง ทุนความรู้ดังกล่าวทำให้ลุงจันท์และป้าพรรณได้สร้างสารที่เป็นชุดความรู้ใหม่ในเรื่อง 5 อ. มาใช้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับเด็กในชมรมหนูรักจักรยาน ดังข้อมูลต่อไปนี้

“รู้มั๊ยว่าทำไมเราต้องให้ป้อนจักรยาน จริงๆ แล้วเราคุยกันสองคนว่า ถ้าเด็กมาเรียนแต่ภาษาอังกฤษ อย่างอื่นเด็กมันก็ได้อะไร และป้อนจักรยานมันก็ปั่นฟรี เพราะฉะนั้นเราจะต้องให้เด็กมันได้อะไรหลายๆ อย่าง คุณป้าก็เลยคิดเรื่อง 5 อ. ขึ้นมา มี **อ.1 คือ ออกกำลังกาย** ทุกคนต้องออกกำลังกาย เรียนภาษาอังกฤษนี้ไม่ต้องพูดถึงเพราะว่าทุกคนมันก็อยากมาเรียนอยู่แล้ว **อ.ที่ 2 อาหาร อ.ที่ 3 คือ อ. อารมณ์** เพราะเด็กๆ นี่อารมณ์มันต้อง เหมือนวัยเด็กๆ อย่างเรียนมา 5 วันนี่ก็เครียดมาก เพราะฉะนั้นสองวันที่มาอยู่กับเรา ก็อยากให้มันสนุกให้สมกับวัย **อ.ที่ 4 คือ ออมทรัพย์** คือเด็กทุกคนมีค่าขนม มีอยู่แล้วทุกวันแต่เอาไปกินขนมหมดเลยไม่เหลือ เราก็เลยให้เด็กมาออมทรัพย์วันละบาทเพื่อที่จะได้มี **อ.ที่ 5 คือ อ. โอกาส** ในที่นี้หมายถึงว่าเราต้องพาเด็กออกไปเรียนรู้นอกสถานที่ ไม่ใช่ให้อยู่แต่ในหมู่บ้านหรือในชุมชนเราอย่างนี้ไม่ได้ เพราะเราถือว่ามันแคบ

เกินไปสำหรับเด็ก ต้องขยายโอกาสไปกว้างๆ อ.โอกาสนี้จะมีได้ก็
ต้องมาจาก อ.ที่ 4 คือ เงิน เงินก็มาจากที่ไหน ก็เขามีอยู่แล้ว คือ ค่า
ขนมไง เขาไม่ต้องขอ ผู้ปกครองให้เขาอยู่แล้ว”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

(2.2) ชุดความรู้เรื่องสติ-สมาธิในการปั้นจักรยาน ทักษะในการ
สร้างสารนี้เห็นได้จากการที่ลุงจันทร์และป้าพรรณไม่เพียงแต่ใช้ความรู้ทางธรรมสอนเด็กๆ
เพื่อให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีเท่านั้น หากแต่หลักธรรมที่สอนนั้นลุงจันทร์ยังต้องการให้เด็กๆ
ใช้ในการปั้นจักรยานด้วย เนื่องจากการฝึกสวดมนต์หรือไปฟังเทศน์ที่วัดจะช่วยเรื่องสมาธิ
และฝึกให้มีสติขณะปั้นจักรยานด้วย หลักคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการนำความรู้ที่เป็นต้น
ทุนเดิมและต้นทุนใหม่มาผสมผสานกัน กล่าวคือ ความรู้ทางธรรมเป็นความรู้เดิมที่ลุงจันทร์
สะสมมาตั้งแต่บวชเณรและนำมาผสมผสานกับความรู้ใหม่เรื่องการปั้นจักรยานที่ลุงจันทร์ได้
จากประสบการณ์การใช้ชีวิตในต่างประเทศ ส่งผลให้ลุงจันทร์ให้เด็กปั้นจักรยานเข้าวัดฟัง
ธรรมเป็นแนวทางในการสร้างสติ-สมาธิในการปั้นจักรยานให้แก่เด็กๆ
ดังข้อมูลต่อไปนี้

“การปั้นจักรยานต้องใช้สมาธิ ยิ่งปั้นจักรยานออกถนนใหญ่สติกับ
สมาธิเป็นเรื่องสำคัญที่สุด เราไปเป็นกลุ่มใหญ่ถ้าคนหนึ่งคนใดขาด
สองอย่างนี้ก็จะทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยกับเด็กคนอื่น ๆ เราจึง
ต้องสร้างวินัยให้เด็ก คอยสอนกันอยู่ตลอด การไปวัดสวดมนต์ฟัง
เทศน์ก็จะเป็นการฝึกเด็กให้มีสมาธิ ฝึกบ่อยก็ทำให้เกิดสติ”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2553)

3) ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร เมื่อใช้แนวคิดด้านการสื่อสารมาทำ
การวิเคราะห์ พบว่าลุงจันทร์และป้าพรรณมีทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสารจากทุนความรู้
เกี่ยวกับธรรมชาติของเด็กและจากประสบการณ์การทำงานกับเด็ก ทำให้รู้จักและรู้จักเด็ก
ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร คือ การจัดสรรเวลาในการเรียนและทำ
กิจกรรมให้เด็กในชมรมฯ ป้าพรรณบอกกับนักวิจัยว่า

“เด็กต้องให้ เขาเรียนบ้างพักบ้าง เพราะเด็กเขามีสมาธิในการเรียน ช่วงสั้นๆ ”

(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2552)

ทักษะการวิเคราะห์ให้ผู้รับสารดังกล่าวทำให้ป้าพรรณทราบว่าต้องจัดสรรเวลาในการเรียนการสอนและการทำกิจกรรมในชมรมอย่างไร จากการสังเกตการณ์นักวิจัยพบว่าขณะที่ป้าพรรณสอนภาษาอังกฤษในวันเสาร์จะสอนอย่างจริงจังเข้มงวดและมีช่วงเวลาดักให้เด็กกินขนม และบางช่วงให้พักโดยการเล่าเรื่องเด็กที่อยู่ออสเตรเลียให้ฟังว่ามีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร การวิเคราะห์และทำความเข้าใจว่าเด็กๆ มีช่วงเวลาในการรับรู้เพียงช่วงสั้นๆ ส่งผลให้ป้าพรรณสามารถควบคุมการเรียนการสอนในชั้นเรียนภาษาอังกฤษที่มีเด็กเล็กกลุ่มใหญ่ได้เป็นอย่างดี และได้รับความเคารพนับถือนอกเหนือจากความเคารพนับถือในฐานะผู้สูงอายุ

“เวลาสอนภาษาอังกฤษวันเสาร์ได้มากันเยอะ...ประมาณ 50 กว่าคนป้าจะแบ่งเป็นกลุ่ม แต่ตอนเรียนออกเสียงก็เรียนรวมกัน ถ้าเด็กเล็กพวกประถมต้นอ่านออกเสียงแล้วก็ให้หัดคัด ABC เรียนบ้าง พักบ้าง เล่นกันเป็นส่วนใหญ่ พวกเด็กเรียนนานๆ ไม่ไหวหรอก”

(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 12 มีนาคม 2553)

นอกจากนี้อีกปรากฏการณ์หนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสารของป้าพรรณคือ การเอาใจใส่เด็กทุกคนที่เข้าร่วมกิจกรรมการปั่นจักรยาน โดยเฉพาะเรื่องความปลอดภัยบนท้องถนนและเรื่องสุขภาพ ซึ่งป้าพรรณจะเน้นเรื่องสุขภาพที่เกิดจากอาหารการกินเป็นหลักเนื่องจากเป็นผู้มีความรู้เรื่องอาหารและสุขภาพเป็นอย่างดี ดังข้อมูลต่อไปนี้

“ป้าต้องเตรียมหมดทุกอย่างให้เด็ก ทั้งเรื่องอาหารการกิน ความปลอดภัย เด็กบางคนกินเผ็ดก็ไม่ได้ ใครกินอะไรได้ไม่ได้ ป้าต้องรู้

หมด ต้องรู้จักเด็กทุกคน ต้องรู้ว่าใครเป็นโรคประจำตัวอะไร ใคร
นิสัยเป็นยังไง ถ้าเราเข้าใจเขาได้ใจเขา เราก็สั่งได้หมดเดี๋ยวนี้”

(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 5 มิถุนายน 2551)

หรือดังข้อมูลต่อไปนี้

“ป้ารู้ว่าเด็กจะมีอยู่ 2 อย่าง กินกับเล่น เรื่องกินเป็นเรื่องใหญ่ของ
เด็ก กินอึดก็แรง ยิ่งเด็กเล็กเวลาหิวก็อแงมาก เด็กเกือบทุกคน
แหละชอบกินขนม ขนมที่ป้าทำเลี้ยงเด็กๆ ไม่ได้เก็บตังค์อะไรเลย
เด็กมาก็แจกเด็ก เด็กชอบมาที่บ้าน คือ มันเป็นที่เราชอบทำอยู่
แล้วไง มันชอบทำ ทำแล้วมีความสุข อย่างคุณลุงเองก็ชอบเล่นกับ
เด็ก ตั้งแต่เป็นพระแล้วชอบเล่นกับเด็ก ป้าว่าถ้าเราเข้าใจเขาเขาก็ทำ
ตามเราบอก”

(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

จากข้อมูลข้างต้น ยังสะท้อนให้เห็นว่าลุงจันท์และป้าพรรณได้นำความรู้
จากประสบการณ์ตรงมาใช้ในการทำงาน เนื่องจากลุงและป้าไม่มีบุตร ดังนั้นจึงต้องนำ
ประสบการณ์จากการทำงานรับจ้างเลี้ยงดูเด็กมาก่อนเมื่ออยู่ต่างประเทศ และการได้เล่นกับ
เด็กๆ มาใช้ในการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนในชมรมอนุรักษ์จักรยาน

**(2) ทักษะการสื่อสารที่เพิ่มขึ้นหลังการเสริมพลังความสามารถทางการ
สื่อสาร** จากการวิเคราะห์ข้อมูลการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงาน
ภายนอกหรือโครงการสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาพ (สสส.) พบว่าลุงจันท์และป้าพรรณมีทักษะการ
สื่อสารเพิ่มขึ้น 2 ทักษะ คือ ทักษะการใช้สื่อ และ ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร

ทักษะการใช้สื่อ เดิมลุงจันท์และป้าพรรณมีทักษะการใช้สื่อในการทำงาน
กับชมรมอนุรักษ์จักรยานอยู่แล้ว โดยผู้สูงอายุมีการใช้สื่ออย่างหลากหลาย เช่น สื่อวิทยุและสื่อ
สัญลักษณ์ เช่น ธง เสื้อ หมวก จักรยาน เป็นต้น สื่อกิจกรรม การแสดงดนตรีพื้นบ้าน การ
ปั่นจักรยาน การเรียนภาษาอังกฤษ เป็นต้น สื่อบุคคล ได้แก่ ตัวผู้สูงอายุเอง หากแต่ทักษะ
การใช้สื่อดังกล่าวเป็นการเลือกใช้ตามประสบการณ์ส่วนตัว หากแต่ภายหลังเมื่อได้รับการ

เสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากโครงการ สสส.แล้ว ความรู้เรื่องสื่อที่ทางโครงการได้เสริมให้จากวิทยากรทุกครั้งที่มีกิจกรรมร่วมกัน ส่งผลให้ลุงจันท์และป้าพรรณมีความรู้เรื่องสื่อมากขึ้น และเมื่อนำไปปรับใช้กับเด็กในชมรมหนูรักจักรยาน จึงสะท้อนให้เห็นถึงการมีทักษะการสื่อสารที่เป็นทักษะการเลือกใช้สื่อเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ เรื่อง สื่อบุคคล ผู้สูงอายุทั้งสองบอกกับนักวิจัยว่า

“คุณลุงคุณป้ารู้ว่าต้องทำความรู้จักเด็กของเราให้ดีให้มากที่สุด เพราะคุณลุงคุณป้าต้องดูแลพวกเขาทุกเรื่องเมื่อมาอยู่กับเรา ต้องเคารพกัน พูดก็ต้องเชื่อกัน พ่อแม่เด็กทุกคนไว้วางใจป้าถึงยอมให้ลูกเขามาอยู่กับเรามาทำกิจกรรมด้วยกัน เพราะป้ารู้จักเด็กทุกคนว่าแต่ละคนนิสัยเป็นยังไง ใครเป็นยังไงพอมาอยู่รวมกันป้าต้องสอนให้เชื่อฟังหมด พ่อแม่หลายคนบอกว่าลูกเขาดีขึ้นเยอะหลังจากมาอยู่ในชมรมฯ หลังจากกลับจากกิจกรรมที่ค่าย ของสี่สอ. ยังคุยกับเด็กเลยว่าคุณลุงคุณป้าเป็นสื่อบุคคลที่คอยสอนให้พวกหนูนะอย่างที่คุณครูที่สี่สอ.เขาบอก พวกหนูก็เป็นสื่อบุคคลได้ถ้าเป็นเด็กดี ใครๆ คนข้างนอกก็มองชมรมหนูรักจักรยานของเราดี”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร ลุงจันท์และป้าพรรณซึ่งทำการวิเคราะห์เด็กๆ ในชมรมฯ เป็นอย่างดีอยู่แล้ว หากเมื่อได้รับการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารแล้ว มีความเข้าใจและมีทักษะเรื่องการวิเคราะห์ผู้รับสารก่อนทำการสื่อสารเพิ่มมากขึ้น

“กลับจากค่ายสี่สอ. เหนื่อย..... คุณลุงกับคุณป้าก็สอนเด็กๆ เหมือนเดิม อ้อ...ก็มีนะที่ตอนสอนก็นึกนะว่าจะพูดยังไงเด็กถึงจะชอบและตั้งใจฟัง ...อย่างคุณป้าเล่าให้เด็กฟังนะว่าสมัยคุณป้าเป็นเด็กลำบากยังงี้ ต้องขยันอดทน ถ้าเด็กไม่ยอมลำบากก็ต้องขยันมาก...ยิ่งถ้าเล่าว่าเด็กๆ ที่ออสเตรเลียเขาอยู่ยังไงเด็กจะชอบฟัง ..ก็มีนะป้าต้องคอยสังเกตว่าเด็กเหนื่อยไปไหม เบื่อไหม เรียนเสร็จ

แล้วจะทำอะไรต่อดี จะเล่นเกมหรือจะวิ่งเล่นในบ้าน เมื่อก่อนก็จะ
ซ้อมดนตรีที่บ้านกัน”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 12 มกราคม 2553)

ตารางที่ 6.2 แสดงการวิเคราะห์เปรียบเทียบทักษะการสื่อสารของผู้สูงอายุ

ทักษะการสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนการเสริมพลัง ความสามารถทางการสื่อสาร	ทักษะการสื่อสารของผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นหลังการเสริม พลังความสามารถทางการสื่อสาร
1. ทักษะการเลือกใช้สื่อ 2. ทักษะด้านเนื้อหาสาร 3. ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร	1. ทักษะการเลือกใช้สื่อ 2. ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร

6.1.3 เปรียบเทียบกลยุทธ์การสื่อสารก่อนและหลังการเสริมพลัง ความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก

จากหัวข้อที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าลุงจันทร์และป้าพรรณเป็นผู้สูงอายุที่มีความรู้และทักษะการสื่อสารในระดับดี และหากจะพิจารณาถึงความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุจำเป็นต้องพิจารณาว่าลุงจันทร์และป้าพรรณนำความรู้และทักษะการสื่อสารต่าง ๆ นั้นมาใช้ได้อย่างเหมาะสมหรือไม่ หรือที่เรียกว่า “กลยุทธ์การสื่อสาร”

1) กลยุทธ์การสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร ผลการวิจัยพบว่า ลุงจันทร์และป้าพรรณใช้กลยุทธ์การสื่อสาร 7 กลยุทธ์ โดยสามารถจำแนกได้ 2 ส่วน ส่วนแรก คือ **กลยุทธ์การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับผู้ส่งสาร** ประกอบด้วย กลยุทธ์เชื้อฟังผู้อาวุโสแล้วจะได้ดี กลยุทธ์ให้รุ่นพี่สอนน้อง ส่วนที่สอง คือ **กลยุทธ์การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา และช่องทาง** ประกอบด้วย กลยุทธ์สื่อสารด้วยวินัย สร้างความปลอดภัยทั้งกลุ่ม กลยุทธ์คนดีมีคู่มี กลยุทธ์ธรรมชาติ – สดชื่นทาง กลยุทธ์อ้อมเพื่อเกี่ยวเก็บเกี่ยวความรู้ กลยุทธ์สร้างห้องเรียนเคลื่อนที่ – ชี้จักรยานไปเรียนรู้กัน

(1) กลยุทธ์เชื่อฟังผู้อาวุโสแล้วจะได้ดี

กลยุทธ์เชื่อฟังผู้ใหญ่แล้วจะได้ดี เป็นกลยุทธ์สำคัญที่กล่าวได้ว่าเหมาะสมและสอดคล้องกับการต้องอยู่ร่วมกันของ “คนแก่กับเด็ก” คนสองวัยที่มีความแตกต่างกันอย่างมาก ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้สูงอายุที่มากด้วยอายุและประสบการณ์ความรู้แต่ร่างกายกำลังเสื่อมถอย ขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งเป็นเด็กที่อ่อนด้อยทั้งอายุและประสบการณ์แต่ร่างกายมีเรี่ยวแรงกำลังเติบโต ฝ่ายหนึ่งต้องการความสงบ แต่อีกฝ่ายหนึ่งต้องการความสนุก ดังนั้นเมื่อคนแก่และเด็กต้องทำกิจกรรมร่วมกันจึงต้องมีจุด “เกรงใจ” ที่ทำให้ปกครองดูแลกันได้ด้วย ขณะเดียวกันก็ต้องไม่นำเบี่ยงเบนสำหรับเด็กที่มีธรรมชาติของวัยที่ต้องเคลื่อนไหวซุกซนไม่อยู่นิ่ง แม้จะมีสื่อกิจกรรมการปั่นจักรยานที่ ตอบสนองธรรมชาติของเด็กและผู้สูงอายุได้อย่างลงตัวในเรื่องของการได้เคลื่อนไหวซึ่งสามารถปรับเรื่องการใช้พลังกำลังได้ หากแต่กิจกรรม “การสอน” ทั้งการสอนภาษาอังกฤษ การสอนปั่นจักรยาน และการอบรมให้เป็นเด็กดี เป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสารต้องการผลปลายทางคือให้ผู้รับสารเชื่อฟังและนำไปสู่การปฏิบัติตาม ผู้สูงอายุจึงจำเป็นต้องสร้าง “อำนาจ” บางอย่างให้เด็กเกิดความเคารพและเชื่อฟังซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการทำงานของผู้สูงอายุที่ต้องรับผิดชอบเรื่องความปลอดภัยของเด็กจำนวนมาก ลูกป่าได้เลือกใช้ เรื่อง “อาวโส” ที่มีข้อเด่นในเรื่องประสบการณ์ที่เหนือกว่าหรือที่เรียกว่า “อาบนํ้าร้อนมาก่อน” มาใช้กับเด็กในชมรมหนูรักจักรยาน โดยลูกป่าเน้นย้ำกับเด็กเสมอว่าเชื่อฟังผู้ใหญ่จะได้ดีเนื่องจากผู้ใหญ่ผ่านประสบการณ์มามาก ซึ่งสอดคล้องกับระบบความเชื่อกระแสหลักของไทยที่อบรมสั่งสอนมาทุกรุ่น

แม้ว่าการใช้ระบบอาวุโสจะดูเหมือนเป็นการใช้อำนาจการสื่อสารแบบแนวตั้ง (Vertical) ที่เป็นการสื่อสารทางเดียวซึ่งไม่สอดคล้องกับกระบวนทัศน์ใหม่ของการพัฒนาที่เน้นการสื่อสารสองทางก็ตาม หากแต่เมื่อพิจารณาว่าการสื่อสารที่มีความแตกต่างและเป้าหมายของการพัฒนา จะเห็นได้ว่าการสื่อสารลักษณะดังกล่าวยังมีประสิทธิภาพอยู่ในกรณีนี้

อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุของงานวิจัยนี้ได้ลดข้อจำกัดของการใช้การสื่อสารทางเดียวในการสั่ง-สอนด้วยการผสมผสานกับการสื่อสารสองทางในขณะที่ยังสอนเป็นระยะๆ เพื่อให้มีการโต้ตอบ และที่สำคัญ คือ ผู้สูงอายุมีการใช้ทักษะในการเลือกเนื้อหาสาระให้สอดคล้องกับความสนใจของเด็กมาลดข้อจำกัดของการสื่อสารทางเดียวที่ต้องฟังมากกว่าได้พูด นอกจากนี้ประสบการณ์ของลูกจันทร์และป่าพรรณก็มีมากเพียงพอที่จะนำไปใช้เป็นเนื้อหา

ความรู้ที่จะพาเด็กท่องเที่ยวในโลกกว้างได้ ตัวอย่างเช่น เรื่องการใช้ชีวิตของเด็กในประเทศออสเตรเลียว่า “เขาเล่นอะไรกันบ้าง กินอะไรกันบ้าง เรียนกันอย่างไร” (ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2551)

(2) กลยุทธ์ให้รุ่นพี่สอนน้อง

กลยุทธ์การสื่อสารหนึ่งที่ลุงจันท์และป้าพรรณใช้ในการสื่อสารกับเด็กรุ่นใหม่ในชมรมเพื่อให้เกิดความเคารพยำเกรงรุ่นพี่และเป็นวิธีการสื่อสารเรื่อง “ระบบอาวุโส” ซึ่งเป็นหลักคิดที่ลุงป้าให้ความสำคัญ เนื่องจากเป็นหลักคิดที่ผู้ใหญ่มักใช้เพื่อควบคุมเด็กจำนวนมาก ลุงป้าได้ประยุกต์ “กลยุทธ์เชื้อฟังผู้อาวุโสแล้วจะได้ดี” มาเป็น “กลยุทธ์การสื่อสารแบบให้รุ่นพี่สอนน้อง” ซึ่งเป็นกลยุทธ์ที่ให้อำนาจกับรุ่นพี่ในระดับที่จะควบคุมน้องให้อยู่ในระเบียบวินัยได้ในบางเรื่อง เช่น ให้รุ่นพี่สอนการบ้านให้รุ่นน้อง ดังกรณีของ ด.ญ. อนงค์ภัทรยา ปัญญารัตน์ (น้องกั้ง) อายุ 7 ปี และ ด.ญ. จามจุรีย์ วงศ์หมึก (น้องหญิง) อายุ 8 ปี เป็นสมาชิกรุ่นใหม่ของชมรมฯ ที่ยังไม่มีโอกาสได้ปั่นจักรยานร่วมกับสมาชิกคนอื่นในชมรม เนื่องจากอายุน้อย ทางคุณลุงคุณป้าจึงยังไม่ให้ร่วมปั่นจักรยานในทุกเช้าวันอาทิตย์ แต่เด็กทั้งสองมาร่วมกิจกรรมการเรียนภาษาอังกฤษในวันเสาร์ ส่วนในวันธรรมดาหากเด็กมาที่บ้านลุงป้าในช่วงเย็นหลังเลิกเรียน น้องเคซึ่งเรียนหนังสือที่โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งเนื่องจากทางบ้านของน้องเคค่อนข้างมีฐานะดี และน้องเคเรียนอยู่ในระดับดี ลุงป้าจึงให้ทำหน้าที่พี่เลี้ยงด้วยการให้ดูแลสอนการบ้านให้น้องๆ ซึ่งการให้พี่สอนน้องเป็นการถ่ายทอดชนบอาวุโสให้คงอยู่ในชมรมฯ

นอกจากนี้ “กลยุทธ์รุ่นพี่สอนน้อง” ยังสะท้อนให้เห็นในมิติการสื่อสารว่า ลุงและป้ามีการวิเคราะห์ผู้รับสารและจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกัน กล่าวคือ ลุงและป้าได้การคำนึงถึงอายุของเด็กทั้งที่จะเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสาร โดยมอบหมายให้เด็กที่มีอายุมากกว่าเป็นพี่เลี้ยงในกิจกรรมสอนการบ้านเด็กที่อายุน้อยกว่า ดังข้อมูลที่ว่า

“พี่เคจะสอนหนังสือน้องหญิงกับน้องกั้ง พี่เคดู เวลาทำอะไรผิดจะดีเลย เหมือนคุณครู”

(ด.ญ. จามจุรีย์ วงศ์หมึก (น้องหญิง) อายุ 8 ปี, สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2551)

(3) กลยุทธ์สื่อสารด้วยวินัยสร้างความปลอดภัยทั้งกลุ่ม

กลยุทธ์สื่อสารด้วยวินัยสร้างความปลอดภัยทั้งกลุ่ม เป็นกลยุทธ์ที่ลุงจันท์และป้าพรรณใช้ในการสื่อสารทั้งกับเด็กและผู้ปกครอง เด็กๆที่จะสมัครเข้ามาเป็นสมาชิกในชมรมอนุรักษ์จักรยานต้องได้รับความยินยอมจากผู้ปกครองหรือพ่อแม่ เด็กต้องมาพร้อมพ่อแม่ผู้ปกครองเพื่อรับทราบกฎระเบียบของชมรม ซึ่งลุงและป้าทราบว่าต้องสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและไว้น้ำใจเชื่อใจจากผู้ปกครองได้โดยใช้เรื่อง “วินัย” ลุงและป้าจึงเน้นการอธิบายเรื่องกฎระเบียบและเรื่องวินัยที่จะสอนและฝึกให้เด็กในชมรมฯ ดังข้อมูลที่ว่า

“เราใช้วิธีการคุยเป็นคนๆ ทำความเข้าใจกันแบบว่าถ้าเด็กคนไหนเข้ามาเป็นสมาชิกของชมรมเราก็จะต้องคุยกะพ่อแม่เขา คืออย่างนี้ก่อนที่จะเอาลูกมาให้เราเราจะคุยกับผู้ปกครองก่อนเลยว่า จะมีกฎเกณฑ์อะไรบ้าง หนึ่ง สอง สาม ว่ารับได้มั้ย ถ้ารับได้ก็เข้ามาแต่เราจะอธิบายว่าเข้ามาแล้วจะดีกับเด็กอย่างไรเขาจะได้โอกาสยังงี้ แต่เราก็ต้องรู้ว่าต้องพูดยังไงเขาจึงจะเชื่อใจ ไว้วางใจให้เราดูแลลูกเขาอย่างปลอดภัยได้ เราก็ต้องบอกเขา ระเบียบวินัยนี้ละเป็นตัวควบคุมให้ปลอดภัย ลุงป้าจะต้องสอนเรื่องวินัยให้เด็กๆ”

(ลุงจันท์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

(4) กลยุทธ์คนดีมีคัม

ลุงและป้าผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ ใช้กลยุทธ์การสื่อสารที่เรียกว่า “คนดีมีคัม” นอกจากลุงและป้าจะนำทุนความรู้ทางธรรมมาใช้ในการสอนเด็กๆ เช่น เรื่องกฎแห่งกรรมแล้ว ลุงป้ายังนำความเชื่อเรื่องสิ่งลี้ลับ เช่น เรื่องกุมารทอง และประยูกต์ใช้ความเชื่อดังกล่าวมาเป็นเนื้อหาและช่องทางในการสื่อสารกับเด็กๆ ให้เชื่อฟังและประพฤติดีเนื่องจาก “กุมารทอง” เป็นวิญญาณเด็กที่เป็นระดับขั้นหนึ่งของเทพหรือเทวดา ที่คนโบราณเชื่อว่าหากเลี้ยงดูบูชาให้ดีจะนำพาความเจริญและคุ้มครองเจ้าของบ้าน

“ลุงป้าใช้เรื่องกฎแห่งกรรมมาสอน เล่าเป็นเรื่องเป็นราว เป็นนิทานก็มี บางทีป้าบอกเด็กๆ นะว่าที่บ้านท่านมีกุมารทอง ก็บอกเด็กในชมรมฯ ว่าหากดื้อหรือทำไม่ดีก็อยู่ชมรมไม่ได้นานหรอก *เพราะที่นี่มีกุมารทองด้วย พี่ๆ เขาจะคอยดูแลและช่วยเหลือเด็กดีเท่านั้น*”

(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 6 มิถุนายน 2551)

จากข้อมูลข้างต้น หากพิจารณาในมิติด้านการสื่อสารจะเห็นได้ว่าลุงจันท์และป้าพรรณเลือกใช้ “กุมารทอง” มาสร้างเป็นวีรบุรุษ (Hero) ที่จะคอยดูแลช่วยเหลือเด็กๆ และนำไปผูกโยงเข้ากับเงื่อนไขให้เด็กประพฤติตนเป็นเด็กดีเท่านั้นจึงจะได้รับความช่วยเหลือ ซึ่งนับได้ว่าเป็นกลยุทธ์การสื่อสารหนึ่งที่แสดงถึงความสามารถอย่างหนึ่งของผู้สื่อสารในการใช้ทักษะการเลือกเนื้อหาสาระและทักษะการแปลงสาร เพื่อให้เนื้อหาสารนั้นเหมาะสมและเป็นที่น่าสนใจสำหรับผู้รับสารที่เป็นเด็ก

ประเด็นที่น่าสนใจ คือ ลุงจันท์และป้าพรรณเลือกใช้ “กุมารทอง” มาเป็นวีรบุรุษของเด็กๆ ซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อแบบไทย แทนที่จะใช้วีรบุรุษของต่างประเทศจากการ์ตูนที่เด็กๆ รู้จักอย่างเช่น ซูเปอร์แมน หรือ โดเรมอน จากการสอบถามลุงจันท์และป้าพรรณได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “ไม่ใช่แค่ต้องการให้เด็กทำตัวเป็นเด็กดีแล้วจะได้รับการช่วยเหลือ แต่ต้องการให้เด็กกลัวเกรงด้วย เพราะกุมารทองเป็นวิญญาณ ถ้าใช้โดเรมอนเด็กก็ไม่กลัว ไม่น่าเชื่อถือ เพราะมีแต่ในหนังการ์ตูน” (ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ วันที่ 14 ธันวาคม 54) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานเนื้อหาสาระโดยใช้วิธีคิดแบบคนรุ่นเก่าในเรื่องวิญญาณกับความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของเด็กที่กลัวเกรงเรื่องผีหรือวิญญาณ กลยุทธ์การสื่อสารแบบ “คนดีผีคุ้ม” จึงใช้ได้เป็นอย่างดีกับเด็กๆ

(5) กลยุทธ์ธรรมะสร้างสมาธิ – สตินำทาง

เนื่องจากลุงจันท์มีต้นทุนความรู้เรื่องทางธรรมจากการบวชเรียนมานาน ลุงจันท์ให้ใช้เนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะมาสอนเด็กๆ ให้เป็นคนดี โดยเรื่องที่สอนจะเน้นเรื่องความกตัญญู การทำดี อยู่ในศีล 5 เรื่องสติ-สมาธิ ฯลฯ แม้ว่าเรื่องธรรมะจะเป็นเนื้อหาที่คู่

กับผู้สูงอายุไม่ใช่เนื้อหาที่อยู่ในความสนใจของเด็กๆ แต่ลุงจันทร์ใช้ทักษะการเลือกเนื้อหา เช่น นิทานชาดกมาแล้วให้เด็กฟัง อย่างไรก็ตามข้อจำกัดของลุงจันทร์ก็คือมีการใช้หลักธรรม หรือภาษาบาลีที่ไม่มีการแปลงสารให้เข้าใจในบางเรื่องที่สอนเด็ก เนื่องจากขณะที่บวชเป็น พระก็เป็นอาจารย์สอนแต่เป็นการสอนพระ ซึ่งจะเห็นได้ว่าลุงจันทร์เคยแต่เป็นผู้ส่งสารที่ทำการสื่อสารกับผู้รับสารที่เป็นพระเหมือนกันหรือเป็นผู้ใหญ่ในวัยใกล้เคียงกัน ยังไม่เคยสอนผู้รับสารที่เป็นเด็ก ดังนั้นจึงยังคงมีข้อจำกัดอยู่บ้าง ขณะที่ป่าพรรณใช้เนื้อหาหรือคำพูดเข้าใจง่าย เช่น การมีใจเมตตาไม่ฆ่าสัตว์ เช่น “อย่าไปตบยุงเลย บาป เพราะมันมีอายุแค่ 7 วันก็ตายแล้ว” (ป่าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 6 มิถุนายน 2551) เป็นต้น

“ลุงจะสอนหลักธรรมอย่างมรรคแปด มี สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ การดำริชอบ สัมมาวาจาคือการพูดดีการมีวาจาที่ไพเราะ สัมมากัมมันตะ คือ การกระทำชอบ สัมมาอาชีวะ ก็คือการเลี้ยงชีพชอบ สัมมาวายามะ คือความพยายามชอบ ส่วน สัมมาสติ คือ ความระลึกชอบ ทำอะไรต้องมีสติรอบคอบ สัมมาสมาธิ จิตตั้งมั่นชอบ”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 6 มิถุนายน 2551)

“กลยุทธ์ธรรมะสร้างสมาธิ – สตินำทาง” นี้ ลุงจันทร์ไม่เพียงแต่ใช้ความรู้ทางธรรมสอนเด็กๆ เพื่อให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีเท่านั้น หากแต่หลักธรรมที่สอนนั้นลุงจันทร์ยังต้องการให้เด็กๆ นำมาใช้ในการปั่นจักรยานด้วย โดยเน้นการพาเด็กไปสวดมนต์ไหว้พระ หรือไปฟังเทศน์ที่วัดขณะปั่นจักรยาน และสอนเด็กอยู่เสมอว่าสวดมนต์แล้วจะช่วยฝึกเรื่องสมาธิ และฝึกให้มีสติขณะปั่นจักรยาน

ดังข้อมูลต่อไปนี้

“เราต้องให้เด็กปั่นจักรยานตามกันอย่างมีวินัย ไม่คุยกันระหว่างปั่น พอไปถึงเด็กก็ต้องไหว้พระ สวดมนต์ หรือฟังเทศน์ ช่วงนั้นจะเป็นเวลาที่เด็กทำสมาธิฝึกให้มีสติรู้อยู่ตลอดเวลา ถ้าทำบ่อยๆ ก็จะมีควบคุม

สติได้ดี ซึ่งจำเป็นนะสำหรับการปั่นจักรยานที่ต้องออกไปถนนใหญ่
ถ้าไม่มีสติ ดีๆ อาจเกิดอุบัติเหตุได้ง่ายๆ”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 7 มิถุนายน 2551)

(6) กลยุทธ์ออมเพื่อเที่ยวเก็บเกี่ยวความรู้

ดังกล่าวมาแล้วว่าจุดเริ่มต้นของการให้เด็กออมเงินคือ การเก็บเงินเพื่อซื้อจักรยานเป็นของตนเอง แต่ภายใต้วัตถุประสงค์ดังกล่าว ลุงและป้าต้องการให้เด็กมีความมั่งคั่งอดออมเพื่อสร้างระเบียบวินัยทางการเงินของเด็กๆ ดังนั้นการให้ได้มาซึ่งจักรยานจึงเป็นกลยุทธ์ในการสร้างเงื่อนไขหรือรางวัล^๑ให้ออมเงิน และเมื่อเด็กทุกคนมีจักรยานกันแล้ว ลุงและป้าจึงสร้างเงื่อนไขใหม่ด้วย “การออมเพื่อไปเที่ยว” ดังข้อมูลต่อไปนี้

“ป้าไม่ได้บังคับว่าต้องออมเท่าไร แต่ป้าบอกว่ายืมยืมอะไรก็ได้ไปเที่ยวได้หลายที่ จะได้ไปเห็นอะไรแปลกๆ ใหม่ที่เราไม่เคยไป และถ้าออมได้มากแม่ก็ไปด้วย ผมไปเที่ยวมา 2 ครั้งแล้ว ชอบ สนุกดี ไปไหนลุงก็อธิบายทุกที่ เป็นเรื่องใหม่ๆ ที่เราไม่เคยมาเราก็ได้รู้ว่ามันเป็นยังไง”

(ด.ช.พงศกรณ สันยศทัศน์ (น้องเค) อายุ 12 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2551)

จากการใช้กลยุทธ์ออมเพื่อเที่ยวเก็บเกี่ยวความรู้ของลุงจันทร์และป้า พรรณดังข้อมูลข้างต้นสามารถวิเคราะห์ในมิติด้านการสื่อสารได้ 2 ประเด็นสำคัญ ได้แก่

ประเด็นแรก สะท้อนให้เห็นต้นทุนเรื่องทักษะการวิเคราะห์ให้ผู้รับสารของลุงและป้าได้เป็นอย่างดี โดยลุงและป้าต้องการวิเคราะห์ว่าเด็กต้องการอะไร ควรใช้วิธีไหน หรือให้รางวัลด้วยสิ่งใด ซึ่งแท้จริงแล้วลุงและป้าต้องการให้เด็กออมเงิน แต่หากทำการสื่อสารโดยปกติเพื่อให้เกิดการออมก็อาจไม่เกิดแรงจูงใจเท่าที่ควร แต่ลุงและป้าใช้การวิเคราะห์เด็กพบว่าเด็กๆ อยากไปเที่ยวจึงใช้เรื่องความต้องการของเด็กเป็นแรงจูงใจให้เกิดการออม

ประเด็นที่สอง สะท้อนให้เห็นว่าลุงจันท์และป้าพรรณวางเป้าหมายหรือผลสัมฤทธิ์ของการสื่อสารที่เน้นผลด้านพฤติกรรมที่สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กที่เป็นผู้รับสาร กล่าวคือ ลุงจันท์และป้าพรรณได้ทำการสื่อสารเพื่อชี้ให้เด็กๆ เห็นว่าการเที่ยวเป็นเป้าหมายของการออม และประโยชน์ที่ได้จากการไปเที่ยวคือ การเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กที่อยากรู้อยากเห็นได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม การเดินทางพาเด็กจำนวนมากกว่า 50 คน ผู้ปกครองอีก 50 คน ไปพร้อมจักรยานอีก 50 คัน ไม่ใช่เรื่องง่ายนัก ต้องมีค่าใช้จ่ายสูงในการเดินทางสำหรับเด็กและผู้ปกครอง ป้าพรรณจึงต้องใช้ความสามารถในการบริหารจัดการคนจำนวนมากกว่าร้อยคนให้ไปเที่ยวได้อย่างราบรื่น จึงจำเป็นต้องจัดการในเรื่องต่างๆ ได้แก่ เรื่องรถโดยสาร เรื่องอาหาร เรื่องที่พัก เรื่องค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่ต้องใช้จากเงินออม เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น กรณีการบริหารจัดการเรื่องการเงิน ป้าพรรณใช้วิธีการจดบัญชี ส่วนเรื่องการบริหารจัดการเด็กเล็กในการไปเที่ยวก็ใช้วิธีให้ผู้ปกครองไปด้วย ดังข้อมูลต่อไปนี้

“เวลาเราจะพาเขาไปเที่ยวนี้เราต้องใช้เงินไง แต่เรามีเงินค่าขนมอยู่แล้วเราก็ให้เขาออมวันละบาท จะได้มีเงินไปเที่ยว แรกๆ ก็ออมกันวันละบาท พอได้ไปเที่ยวมาครั้งแรกก็ติดใจตอนหลังบางคนมีมากก็ออมมาก บางคนออมที่คุณป้ามีบัญชีจดไว้เด็กบางคนออมที่ป้าแล้วยังออมกับแม่เขาที่บ้านอีก บอกว่าไปเที่ยวแม่จะได้ไปด้วยที่นี้ถ้าเด็กเล็กมากเราก็ให้ผู้ปกครองไปด้วย แต่ส่วนใหญ่ผู้ปกครองเด็กเกือบทุกคนก็ไปด้วยนะเวลาไปเที่ยวที่ไกลๆ”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2552)

ตัวอย่างการบริหารจัดการเรื่องรถบรรทุกเพื่อขนจักรยาน อาหารและที่พัก จากการสอบถามป้าพรรณพบว่า ป้าพรรณจะใช้เครือข่ายเพื่อนที่สามารถช่วยจัดหารถบรรทุกเพื่อขนจักรยานไปปั่นในสถานที่ที่ไปเที่ยว โดยจะคิดให้ในราคาถูก ส่วนการบริหารจัดการเรื่องอาหาร ป้าพรรณจะเป็นผู้จัดหาและออกค่าใช้จ่ายให้ในครั้งแรกๆ เพื่อควบคุมเรื่อง

คุณภาพและได้รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ต่อมาเมื่อมีเงินออมมากขึ้นก็ใช้เงินออมเฉลี่ยมาเป็นค่าอาหาร ดังข้อมูลต่อไปนี้

“ค่ารถนี้เป็นเงินที่เราออมครบทั้งผู้ปกครองและเราเอาเงินตรงนี้ออกคือเงินที่เราออม เงินอมนี้อะไรจะเอามาเป็นค่าน้ำมันกับค่ารถครบแล้วก็เป็นค่าใช้จ่ายอื่นๆบ้าง แต่ก็มีคนออกไปแล้วถ้าอยากไปเที่ยวก็จะยังมาออมอยู่ครับ ค่ากินนี่คุณป้าจะเลี้ยงครับ ส่วนถ้าจะซื้อของฝากนี่ก็ซื้อกันเองครับ พักฟรีกินฟรี คุณป้าเลี้ยงบางทีเงินออมของเด็กเหลือจากค่ารถก็เอามาเป็นค่ากินครับ”

(ด.ช.พิชัย จินนารินทร์ (น้องต่อ) อายุ 14 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2551)

หากพิจารณาในมิติด้านการสื่อสาร พบว่าแม้ว่าการออมของเด็กๆ สมาชิกชมรมหนูรักจักรยานจะมีเป้าหมายเพื่อไปเที่ยว หากแต่ลุงจันทร์และป้าพรรณไม่ได้วางเป้าหมายไว้เพียงเท่านั้น ผู้สูงอายุกทั้งสองใช้ประสบการณ์ภูมิหลังจากการเป็นคนยากจนและต้องต่อสู้ชีวิตในการทำงาน มาสื่อสารเพื่อสอนเด็กๆ ในเรื่องการออมว่ามีคุณค่ามากกว่าการไปท่องเที่ยวเพื่อได้เรียนรู้สิ่งต่างๆแล้ว เงินที่อมนั้นยังสามารถช่วยเหลือตนเองและครอบครัวได้ยามขัดสนและได้กตัญญูต่อพ่อแม่อีกด้วย ส่งผลให้มีการขยายพฤติกรรมการออมเพิ่มมากขึ้น

“ลูกก็มาบอกแม่นะว่าป้าเขาให้ออมเงินไปเที่ยว เดียวนี้เขาออมเงินนะ บางทีพ่อแม่ไม่มีก็บอกเขาของลูกไปก่อนนะให้ยืมก่อน วันนั้นอยากได้ของ บางทีแม่ไม่มีลูกเขาก็บอกว่าเขาของลูกก่อน เขาออม 2 ที่เลยนะ ออมกับป้าวันละ 10 บาท แม่ก็ให้มา และมีออมที่บ้านเหลือจากกินขนมที่โรงเรียน เขาบอกว่าถ้าคุณป้าพาไปเที่ยวจะได้มีเงินไป ลุงป้าเขาสอนให้ออมเงินเป็นเรื่องที่ดีมากเลยคะ”

(ทัศนีย์ อินทจักร, ชาวบ้าน หมู่ 2, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2552)

หรือดังข้อมูลต่อไปนี้

“ลูกบอกว่าถ้ามีเงินออมไว้เยอะๆ ต่อไปจะได้ไม่ลำบาก ให้กินขนม
น้อยหน่อย แล้วถ้าทำงานหาเงินได้แล้วค่อยซื้ออะไรที่ชอบกิน ได้
เยอะ ป้าบอกขนมห่อมีผงชูรสมาก อย่ากินเยอะ แล้วถ้าออมได้มาก
จะได้ให้พ่อแม่”

(ด.ช.พงศกรณ์ สันยศทัศน (น้องเค) อายุ 12 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2551)

(7) กลยุทธ์สร้างห้องเรียนเคลื่อนที่ – ชี้อัจฉริยะไปเรียนรู้กัน

ผลการวิจัยพบว่าลุงจันท์และป้าพรรณใช้กลยุทธ์สร้างห้องเรียนเคลื่อนที่-
ชี้อัจฉริยะไปเรียนรู้กัน ซึ่งเป็นกลยุทธ์การสื่อสารที่ใช้สื่อจรรยาและ สื่อกิจกรรมในการสอน
เด็กให้เรียนรู้ได้อย่างไม่จำกัด เหมือนการสร้างห้องเรียนเคลื่อนที่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า
ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีทักษะในการใช้สื่อเป็นอย่างมาก ผู้วิจัยต้องการชี้ให้เห็น 3 ประเด็น
สำคัญในเรื่องทักษะการใช้สื่อของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้

ประเด็นแรก ผู้วิจัยพบว่า ลุงจันท์และป้าพรรณเลือกใช้สื่อกิจกรรมการ
ปั้นจรรยาในทุกเช้าวันอาทิตย์ ซึ่ง “จรรยา” เป็นสื่อที่ต้องใช้กำลังเรียวแรง ซึ่งเหมาะกับ
เด็กที่อยู่ในวัยที่กำลังพัฒนากล้ามเนื้อ ขณะเดียวกันแม้ว่าจะเป็นสื่อที่ใช้เรียวแรงมากดู
เหมือนว่าไม่เหมาะกับผู้สูงอายุที่ร่างกายเรียวแรงเริ่มเสื่อมถอย หากแต่ในทางกลับกัน
“จรรยา” สามารถเป็นสื่อที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุได้เช่นกันหากมีวิธีการใช้ถูกวิธีและเหมาะสม
กับสภาพร่างกายของแต่ละบุคคล ดังนั้นการที่ลุงจันท์และป้าพรรณเลือกสื่อจรรยาในการ
ทำกิจกรรมจึงไม่เพียงแต่เหมาะสมกับเด็กเท่านั้นแต่ยังใช้ได้กับผู้สูงอายุที่มีต้นทุนความรู้ใน
การปั้นจรรยาดังเช่นผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้

ประเด็นที่สอง สื่อกิจกรรมปั้นจรรยาไม่เพียงแต่เสริมสร้างร่างกาย
ให้แข็งแรงเท่านั้น หากแต่การใช้กิจกรรมปั้นจรรยาเพื่อรวมกลุ่มเด็กจำนวนมาก ซึ่งลุงและ
ป้าต้องการสื่อสารกับเด็กเรียนรู้เรื่องระเบียบวินัย สร้างความสามัคคี และฝึกการทำงานกลุ่ม
ในอนาคต

ประเด็นที่สาม ทักษะการเลือกใช้สื่อจรรยาของลุงจันท์และป้าพรรณ
ยังกลายเป็นกลยุทธ์ในการสร้างบรรยากาศใหม่ๆ ในการเรียน โดยใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
(Child center) เนื่องจากเด็กมีความเบื่อง่าย การเรียนการสอนที่ดีจึงต้องใช้สถานที่และ
บรรยากาศใหม่ๆ ในการกระตุ้น นอกจากลุงจันท์และป้าพรรณจะใช้บ้านตัวเองแปลงเป็น

โรงเรียนแล้ว การให้เด็กปั่นจักรยานไปรอบชุมชนเพื่อการเรียนรู้ดังกล่าวเท่ากับลุงจันทร์ได้สร้าง “ห้องเรียนเคลื่อนที่” (Mobile classroom) ซึ่งนับว่าเป็นความสามารถในการเลือกช่องทางการสื่อสารของผู้สูงอายุ และยังสะท้อนให้เห็นถึงทักษะในการวิเคราะห์ผู้รับสารที่เป็นเด็กกว่าโดยธรรมชาติแล้วเด็กเบื่อง่ายและไม่ชอบอยู่นิ่งกับที่

ดังนั้นกลยุทธ์การสร้างห้องเรียนเคลื่อนที่ไปในที่ต่างๆ จึงเป็นกลยุทธ์ที่เหมาะสมอย่างมากกับเด็กและสื่อจักรยานที่ใช้ อย่างไรก็ตามกลยุทธ์การสร้างห้องเรียนเคลื่อนที่นี้ลุงจันทร์และป้าพรรณก็ได้วางเป้าหมายในการสื่อสารไว้อย่างชัดเจน 2 ประการ คือ **ประการแรก** ต้องการสอนเด็กให้สำนึกในชาติกำเนิดของตน และ **ประการที่สอง** เพื่อสอนเรื่องการเมืองมีสติรู้อยู่เสมอเพื่อการปั่นจักรยานอย่างปลอดภัย

(7.1) ปั่นจักรยานรอบชุมชน : สำนึกในชาติกำเนิดของตน

การที่ลุงจันทร์และป้าพรรณอยู่ในชุมชนชนบทซึ่งบรรพบุรุษประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงต้องการให้เด็กในชุมชนเกิดจิตสำนึกในชาติกำเนิดของตน ดังนั้นทุกสิ่งทุกอย่างแวดล้อมในสถานที่ต่างๆ ที่ต้องปั่นจักรยานผ่าน ลุงและป้าก็สามารถหยิบยกมาเป็นเนื้อหาสาระได้

“พอเราเริ่มให้ขี่จักรยานไปรอบชุมชนเราก็เหมือนสอนให้เด็กเรียนรู้เรื่อง สิ่งแวดล้อม เพราะเราพาไปดูว่าชุมชนเราเป็นยังไงลุงว่าเด็กเขาต้องรู้จักชุมชนตัวเองให้ดีกว่าก่อน ต่อไปจึงค่อยพาไปไกลขึ้น บาง ที่ลุงพาปั่นจักรยานไปชมสวนเกษตร ดูสภาพแวดล้อมในหมู่บ้าน ให้มีจิตสำนึกถึงชาติกำเนิดที่เป็นเกษตรกรรม สำนึกว่าเราเป็น ใครมาจากไหน บรรพบุรุษปู่ย่าตายายเราทำนาทำสวนนะ”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 6 มิถุนายน 2551)

จากข้อมูลข้างต้น เห็นได้ว่าลุงจันทร์มีวิธีคิดแบบศาสนา โดยเป็นหลักคิดที่ต้องรู้จักตนเองก่อน หรือการพิจารณาตนเอง เมื่อสอบถามความคิดเห็นของเด็กๆ ในชมรมฯ ต่อการเรียนรู้ดังกล่าว พบว่าเด็กชอบที่ได้ปั่นจักรยานไปดูสถานที่สำคัญของชุมชน เช่น โบราณสถานของชุมชน ได้เห็นธรรมชาติรอบตัว ดังข้อมูลที่ว่า

“ได้ปั่นไปไกลถึงหมู่บ้าน 8 ผ่านทุ่งนาข้าว ลุงกับป้าก็จะบอกให้ดูว่าเป็น
 ยังไง นี่เป็นอาชีพของปู่ย่าตายาย ถ้าไม่มีคนทำนาพวกเรา ก็ไม่มี
 ข้าวกิน เขาปลูกด้วยความยากลำบาก กินข้าวก็อย่างเหลือทิ้ง ต้องรู้
 บุญคุณชาวนา”

(ด.ช.พงศกรณ์ สันยศทัศน์ (น้องเค) อายุ 12 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2551)

จากข้อมูลข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงการสื่อสารเพื่อสร้างจิตสำนึก โดยลุง
 จันท์ใช้ทุนความรู้ ประสบการณ์ชีวิต และวัฒนธรรมในชุมชน มาทำการสื่อสาร

(7.2) ปั่นจักรยานไปวัด : สร้างสติ สมาธิ

จากการที่ลุงจันท์และป้าพรรณมีต้นทุนทางศาสนาค่อนข้างมาก ทำให้
 ให้ตระหนักถึงสายสัมพันธ์ระหว่างวัดกับเด็กในปัจจุบันที่ห่างกันมากยิ่งขึ้น ลุงป้าจึงกำหนด
 เป็นระเบียบปฏิบัติของชมรมฯ เพิ่มอีกประการหนึ่ง คือ ทุกวันอาทิตย์ที่ปั่นจักรยานอย่างน้อย
 ต้องแวะหนึ่งวัด เพื่อสวดมนต์ ไหว้พระ เพื่อฝึกการสร้างสติ สมาธิ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ
 สำหรับเด็กในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ โดยเฉพาะงานวิจัยนี้ คือ การมีสติรู้เพื่อให้นักเรียนได้
 อย่างปลอดภัย

“ตอนแรกคุณป้าก็สอนภาษาอังกฤษที่บ้าน แต่พอพาปั่นจักรยานไป
 รอบ ๆ เด็กก็ชอบกันใหญ่ ลุงป้าก็คิดว่าที่ที่ต้องไปเลยคือวัดประจำ
 ชุมชนของเรา แล้ววันแรกที่พาปั่นไปก็ปั่นไปวัดเลย แต่ไหว้พระไม่
 เป็นก็ไม่เป็นไรเราก็สอนให้ เด็กสมัยนี้ไม่ค่อยรู้เรื่องธรรมะ ลุงพาไป
 ไหว้พระ สวดมนต์ ตอนแรกใครไม่ได้ก็สอนว่าต้องสวดยังไง กราบ
 ยังไง”

(ลุงจันท์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2552)

2) กลยุทธ์การสื่อสารของผู้สูงอายุหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก จากการวิเคราะห์ถึงกิจกรรมทั้ง 3 กิจกรรมที่ผู้สูงอายุดำเนินงานร่วมกับโครงการ สสส. และจากการเก็บข้อมูลในช่วงที่ทำวิจัยเรื่องนี้ ผลการวิจัยไม่พบว่าลุงจันท์และป้าพรรณมีกลยุทธ์การสื่อสารเพิ่มขึ้นหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า เนื่องจากกิจกรรมต่างๆภายในชมรมอนุรักษ์จักรยานดำเนินไปในลักษณะเดิม และกลยุทธ์เป็นสิ่งที่แสดงออกภายใต้สถานการณ์ต่างๆ เมื่อสถานการณ์ค่อนข้างคงเดิมไม่เปลี่ยนแปลง จึงไม่เห็นกลยุทธ์การสื่อสารใหม่ๆ เกิดขึ้น

กล่าวคือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 – 2550 ที่มีการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอกหรือโครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ (สสส.) เป็นต้นมา จนกระทั่งเดือนกุมภาพันธ์ ปี 2553 ลุงจันท์และป้าพรรณผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ได้ดำเนินกิจกรรมชมรมอนุรักษ์จักรยานในลักษณะเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ คือ ช่วงเช้าวันเสาร์ให้เรียนภาษาอังกฤษ และปั่นจักรยานรอบชุมชนในเช้าวันอาทิตย์ ประกอบกับสมาชิกในชมรมรุ่นแรกๆ หยุดกิจกรรมไปเพื่อเรียนพิเศษเตรียมตัวสอบเข้าระดับอุดมศึกษา ส่งผลให้เหลือเพียงสมาชิกชมรมจำนวนน้อยที่เข้าร่วมกิจกรรมโดยสมาชิกที่เหลือส่วนใหญ่มีอายุน้อย เรียนในระดับประถมศึกษา จึงมาเรียนภาษาอังกฤษกับลุงป้าในวันเสาร์ ส่วนหนึ่งเป็นเด็กเล็กที่ยังปั่นจักรยานไม่ได้และอีกส่วนหนึ่งแม้ปั่นจักรยานได้แล้วแต่ก็เด็กเกินไปที่จะปั่นจักรยานในถนนใหญ่ ต้องใช้ความระมัดระวังมากเป็นพิเศษ ยังคงมีเหลือเพียงการไปร่วมปั่นจักรยานในงานใหญ่ๆ ที่หน่วยงานราชการหรือทางจังหวัดขอความร่วมมือมา ลุงจันท์และป้าพรรณก็จะขออาสาสมัครเด็กที่ว่างพอจะช่วยกิจกรรมได้ ต่อมาลุงจันท์และป้าพรรณได้ตัดสินใจหยุดกิจกรรมทั้งหมดในชมรมอนุรักษ์จักรยานลงในเดือนมีนาคม 2553

ดังนั้นกลยุทธ์การสื่อสารของผู้สูงอายุทั้งก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอกจึงยังคงกลยุทธ์เดิมที่ใช้อยู่ดังกล่าวนี้อยู่ทั้งหมดในหัวข้อนี้สามารถแสดงได้ดังตารางต่อไปนี้

กลยุทธ์การสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร	กลยุทธ์การสื่อสารของผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร
1. กลยุทธ์เชื่อฟังผู้อาวุโสแล้วจะได้ดี 2. กลยุทธ์ให้รุ่นพี่สอนน้อง 3. กลยุทธ์สื่อสารด้วยวินัยสร้างความปลอดภัยทั้งกลุ่ม 4. กลยุทธ์ได้ก็ตีก็คุ้ม 5. กลยุทธ์ธรรมะนำสมาธิ – สตินำทาง 6. กลยุทธ์ออกมาเพื่อเที่ยวเก็บเกี่ยวความรู้ 7. กลยุทธ์สร้างห้องเรียนเคลื่อนที่ – ชี้อกรยานไปเรียนรู้กัน	-

ตารางที่ 6.3 แสดงการวิเคราะห์เปรียบเทียบกลยุทธ์การสื่อสารของผู้สูงอายุ ก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในหัวข้อ 6.1 คือ การเปรียบเทียบความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของหน่วยงานภายนอกในการสนับสนุนด้านความรู้ให้กับผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ในการทำงานพัฒนา ซึ่งผลการวิจัยโดยสรุป พบว่าผู้สูงอายุมีทุนความรู้ใหม่ที่เพิ่มขึ้น 7 ชุดความรู้ ได้แก่ ความรู้เรื่อง ความรู้เรื่องพลังของสื่อประชาสัมพันธ์ ความรู้เรื่องกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพ ความรู้เรื่องบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ความรู้เรื่องการสื่อสารสุขภาพ ความรู้เรื่องเครือข่ายการทำงาน และมีทักษะการสื่อสารในการเลือกใช้สื่อ และทักษะด้านการวิเคราะห์ผู้รับสารเพิ่มมากขึ้น ซึ่งแม้ว่าจะไม่มีกลยุทธ์การสื่อสารเพิ่มมากขึ้นก็ตามเนื่องจาก “กลยุทธ์การสื่อสาร” เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง จึงอาจกล่าวได้ว่าเมื่อสถานการณ์การเรียนการสอนและการทำกิจกรรมภายในชมรมอนุรักษ์จักรยานเป็นเช่นเดิม ไม่มีเหตุการณ์ใหม่ๆ เกิดขึ้น จึงอาจไม่เห็นกลยุทธ์การสื่อสารที่เพิ่มขึ้นในขณะที่ทำการวิจัยนี้ โดยการเปรียบเทียบความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนและหลังการเสริมพลัง

ความสามารถทางการสื่อสารทั้งในส่วนของคุณรู้ ทักษะการสื่อสาร และกลยุทธ์การสื่อสาร สามารถแสดงได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6.4 แสดงการเปรียบเทียบความสามารถทางการสื่อสารก่อนและหลังการเสริมพลัง

ความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร	ความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุหลังเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร
1. ความรู้เชิงวิชาการ 1.1 ความรู้ด้านภาษา 1.2 ความรู้เกี่ยวกับการสอนเด็ก 1.3 ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของเด็ก 1.4 ความรู้ด้านสุขภาพ 1.5 ความรู้เรื่องการปั่นจักรยาน 1.6 ความรู้การบริหารจัดการ 1.7 ความรู้เกี่ยวกับการทำงานกับเครือข่าย 2. ความรู้ทางธรรม 3. ความรู้ด้านการสื่อสาร	1.1 ความรู้เรื่องสื่อ - ความหมายของสื่อ - ศักยภาพของสื่อชุมชนและสื่อมวลชน 1.2 ความรู้เรื่องพลังของสื่อประชาสัมพันธ์ 1.3 ความรู้เรื่องกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม 1.4 ความรู้เรื่องการใช้เทคโนโลยีเพื่อสุขภาพ 1.5 ความรู้เรื่องบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสาร 1.6 ความรู้เรื่องสื่อสารสุขภาพ 1.7 ความรู้เรื่องเครือข่ายการทำงาน
2. ทักษะการสื่อสาร 2.1 ทักษะการเลือกใช้สื่อ 2.2 ทักษะด้านเนื้อหาสาระ 2.3 ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร	2. ทักษะการสื่อสารที่เพิ่มขึ้น 2.1 ทักษะการเลือกใช้สื่อ 2.2 ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร
3. กลยุทธ์การสื่อสาร 3.1 กลยุทธ์เชื้อฟังผู้อาวุโสแล้วจะได้ดี 3.2 กลยุทธ์ให้รุ่นพี่สอนน้อง 3.3 กลยุทธ์สื่อสารด้วยวินัยสร้างความปลอดภัยทั้งกลุ่ม 3.4 กลยุทธ์เด็กดีมีคู่ 3.5 กลยุทธ์ธรรมะนำสมาธิ – สตินำทาง 3.6 กลยุทธ์ออมเพื่อเที่ยวเก็บเกี่ยวความรู้ 3.7 กลยุทธ์สร้างห้องเรียนเคลื่อนที่ – ขี่จักรยานไปเรียนรู้กัน	3. กลยุทธ์การสื่อสารที่เพิ่มขึ้น -

โดย **ด้านที่หนึ่ง** ประกอบด้วยความรู้ 2 ส่วน คือ ความรู้เรื่องสุขภาพแบบ “สร้างนำซ่อม” และ ความรู้ด้านการสื่อสาร ได้แก่ ความรู้เรื่องความหมายของสื่อ ศักยภาพของสื่อชุมชนและสื่อมวลชน ความรู้เรื่องกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพ ความรู้เรื่องบทบาทของผู้สื่อสารและผู้รับสาร **ด้านที่สอง** โครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพได้เสริมพลังให้ลุงจันท์และป้าพรรณ คือ ด้านทักษะการใช้สื่อ และทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร

6.2 บทบาทของหน่วยงานภายนอกชุมชนในการหนุนเสริมการทำงานของ ผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน

จากหัวข้อที่ 6.1 ที่ผ่านมา แสดงถึงความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุในงานวิจัยที่เพิ่มขึ้นหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอกหรือโครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ (สสส.) จึงกล่าวได้ว่า โครงการ สสส. เป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนทุนความรู้ ประกอบกับผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้เป็นกรณีที่มีข้อจำกัดในเรื่องการได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจากเครือข่ายภายในชุมชน เนื่องจากส่วนใหญ่คนในชุมชนเป็นคนที่มีความยากจน ดังนั้นจึงได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนจากเครือญาติ เพื่อน ผู้ปกครองเด็กในชุมชน และคนรู้จักในชุมชน แต่การช่วยเหลือดังกล่าวก็เป็นเพียงในระดับน้อย ดังนั้นในกรณีนี้การได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอกจึงเป็นสิ่งจำเป็น

โครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ (สสส.) ให้การสนับสนุนผู้สูงอายุในด้านความรู้ โดยเฉพาะความรู้ด้านการสื่อสาร และดังกล่าไว้ในบทที่ 5 ว่าการเสริมศักยภาพของโครงการ สสส. ให้กับผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันนั้นเป็นการใช้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งทั้งผู้เสริมศักยภาพให้และผู้รับการเสริมศักยภาพเป็นทั้งผู้ให้และรับ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าโครงการ สสส. เองก็ได้รับความรู้จากลุงจันท์และป้าพรรณเช่นกัน โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานกับเด็ก ซึ่งผู้วิจัยจะได้ถอดบทเรียนเรื่องกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับเด็กในบทที่ 7 ต่อไป

หากวิเคราะห์ถึงบทบาทของโครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ (สสส.) ในฐานะหน่วยงานภายนอก พบว่าโครงการ สสส. มีบทบาทในการ “สนับสนุน” (External Support) การทำงานของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยโครงการฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้สูงอายุในกรณีศึกษานี้ได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนการทำงานกับหน่วยงานภายนอก ดังที่กล่าว

แล้วในบทที่ 4 ที่ผ่านมามีลุงจันท์และป้าพรรณมีต้นทุนสังคมในเรื่องเครือข่ายการทำงานไม่มากนัก เนื่องจากเป็นชุมชนขนาดเล็กที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ยากจน จึงได้รับการช่วยเหลือไม่มากนัก เครือข่ายที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของลุงจันท์และป้าพรรณส่วนใหญ่จึงเป็นเครือญาติ และชาวบ้านที่ยกย่องการทำงานบนความเสียสละของลุงและป้า ได้แก่ น้องชายป้าพรรณที่อยู่อีกกรุงเทพฯ เพื่อนลุงจันท์ เจ้าของร้านจักรยาน ร้านน้ำแข็ง เป็นต้น

เมื่อได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายภายในชุมชนน้อย หรือมีทรัพยากรจำกัด ดังนั้นผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้จึงเป็นกรณีที่ต้องได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอกชุมชน เนื่องจากการทำงานกับหน่วยงานภายนอกมีความจำเป็นอย่างยิ่งอย่างน้อย 3 ด้าน คือ กำลังปัญญา กำลังเงิน และกำลังเครือข่าย (กาญจนา แก้วเทพ, 2549) งานวิจัยนี้พบว่า โครงการ สสส. ได้มีบทบาทในการเข้าไปเสริมพลังให้ผู้สูงอายุใน 3 ด้าน ดังต่อไปนี้

(1) ในมิติความรู้หรือปัญญา โครงการ สสส. มีภารกิจหลักในการให้ความรู้ด้านการสื่อสารเพื่อสุขภาพอยู่แล้ว ดังนั้นการที่ลุงจันท์และป้าพรรณเข้าร่วมกิจกรรมกับโครงการ สสส. จึงเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้ใหม่ๆ ที่แตกต่างไปจากความรู้เดิมที่มีอยู่ และเป็นการพัฒนาตนเองในการปรับประยุกต์ความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ในการทำงานเพิ่มขึ้น ซึ่งงานวิจัยนี้เน้นพิจารณาความรู้ด้านการสื่อสารที่ได้เสริมพลังให้ผู้สูงอายุผลการวิจัยพบว่า โครงการ สสส. ได้แสดงบทบาทของหน่วยงานภายนอกในการสนับสนุนด้านความรู้ให้ผู้สูงอายุในงานวิจัย ดังข้อมูลต่อไปนี้

“คุณลุงคุณป้าได้รับความรู้เพิ่มก็หลายเรื่องนะ เด็กๆ ในชมรมฯก็ได้. ป้าถามหลายคนก็บอกชอบกิจกรรมที่ทำกับสสส. ได้รู้ว่าอะไรก็เป็นสื่อได้ ป้ายยังเอาไปสอนเด็กเลยว่าต้องทำตัวเป็นเด็กดีนะเพราะพวกเธอก็เป็นสื่ออย่างหนึ่งหนึ่งนะที่คนข้างนอกชุมชนเราจะรู้จักชมรมหนูรักจักรยานก็มองที่พวกเธอแหละ”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

(2) ในมิติด้านกำลังเงินหรือทุนทรัพย์ โครงการ สสส. มีบทบาทในการเป็นผู้สนับสนุนกำลังทรัพย์ในการดำเนินกิจกรรมที่ทางโครงการฯ จัดเพื่อให้ความรู้กับ

เครือข่ายเท่านั้น ดังนั้นจึงไม่ใช่การสนับสนุนทุนทรัพย์ให้กับชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรเพื่อดำเนินกิจกรรมโดยตรง ซึ่งการเสริมหรือสนับสนุนกิจกรรมเพื่อการพัฒนาที่ผ่านมาส่วนใหญ่หากหน่วยงานภายนอกที่สนับสนุนด้านทุนทรัพย์มักพบปัญหาความไม่ยั่งยืน เพราะเมื่อหมดทุนทรัพย์หรือโครงการยุติลงแล้ว กิจกรรมการพัฒนาภายในชุมชนก็จะหยุดชะงักไปด้วย ดังนั้นหากหน่วยงานภายนอกสนับสนุนด้านทุนทรัพย์เพื่อให้เกิดความรู้จึงน่าจะเป็นสิ่งที่ยั่งยืนกว่าในแง่การนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

“ป่าต้องขอบคุณอาจารย์กับสี่สอ. ด้วย ที่ให้โอกาส
ชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรทำกิจกรรมร่วมกัน เด็กๆ ได้โอกาส
ได้ความรู้ ได้กินอิ่ม ได้เพื่อนใหม่ด้วย และที่เด็กๆ ชอบ
คือได้ของแจกตั้งมาก....ค่ารถค่าอาหารก็ออกให้
หน่วยงานอื่นเหอะ..ตอนที่ทำกิจกรรมด้วยกันเมื่อก่อนก็
ไม่ได้มีอะไรให้อย่างสี่สอ..

(ป่าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

ในการให้การสนับสนุนทุนทรัพย์เพื่อจัดกิจกรรมให้ความรู้ดังกล่าว โครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพทำหน้าที่เป็นผู้จัดกิจกรรม ลุงจันท์และป่าพรรณพร้อมกับสมาชิกชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรมีบทบาทเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรม ในฐานะผู้รับสารที่มีลักษณะกระตือรือร้น (Active audience) เนื่องจากทุกกิจกรรมที่ สสสส. จัดจะมีการประชุมกับลุงและป่าเพื่อกำหนดเนื้อหา รูปแบบกิจกรรมร่วมกันโดยใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกขั้นตอน

(3) ในมิติด้านกำลังเครือข่าย แม้ว่าภารกิจหลักของโครงการ สสสส. จะเน้นการเสริมพลังความรู้ด้านการสื่อสารให้ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ หากแต่เมื่อพิจารณาจากกิจกรรมที่จัดขึ้นพบว่า ผลที่เกิดขึ้นนอกเหนือจากความรู้แล้ว การทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างหน่วยงานภายนอกและผู้สูงอายุจะก่อให้เกิดการรู้จักเครือข่ายเพิ่มขึ้น เนื่องจากกิจกรรมที่โครงการ สสสส. ขึ้นเพื่อเสริมศักยภาพด้านความรู้ให้กับชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรนั้น เป็นการจัดกิจกรรมที่เน้นการรวมเครือข่ายหลากหลายกลุ่ม ดังนั้นชมรมลุงและป่าก็จะได้มีโอกาส

แลกเปลี่ยนและเห็นกระบวนการทำงานของเครือข่ายอื่น ขณะเดียวกันเด็กๆ ในชมรมหนูรักจักรยานก็ได้ทำกิจกรรมร่วมกับเด็กในเครือข่ายอื่นด้วย ซึ่งทางโครงการคาดหวังว่าจะมีการติดต่อประสานกันระหว่างเครือข่ายที่ทำงานกับเด็กด้วยกันต่อไปในอนาคต

“ตอนที่ไปทำกิจกรรมกับสี่สอ. ตอนนั้นเด็กๆชอบใจกันใหญ่ว่าได้
ออกทีวีด้วย คนข้างนอกก็รู้จักเรามากขึ้น ...คุณลุงกับคุณป้าก็เลย
รู้จักคนอื่นที่มาทำกิจกรรมด้วยกัน ที่จำได้ก็เป็นเด็กๆ ชมรมสี่
ล้อบ้าน..คนอื่นๆ เหมอ..จำไม่ได้ไม่ได้ติดต่อกัน”

(ป้าพรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 12 มกราคม 2552)

เนื่องจากผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีข้อจำกัดในเรื่องการได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจากเครือข่ายภายในชุมชนในระดับต่ำ เนื่องจากเป็นชุมชนที่ค่อนข้างยากจน จึงจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือและสนับสนุนจากเครือข่ายหน่วยงานภายนอก โดยโครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ (สสสส.) ให้การสนับสนุนความรู้ด้านความสามารถทางการสื่อสารเป็นหลัก โดย **ด้านที่หนึ่ง** ประกอบด้วยความรู้ 2 ส่วน คือ ความรู้เรื่องสุขภาพแบบ “สร้างนำซ่อม” และ ความรู้ด้านการสื่อสาร ได้แก่ ความรู้เรื่องความหมายของสื่อ ศักยภาพของสื่อ ชุมชนและสื่อมวลชน ความรู้เรื่องกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ความรู้เรื่องการทำแท่นสื่อเพื่อสุขภาพ ความรู้เรื่องบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสาร **ด้านที่สอง** โครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพได้เสริมพลังให้ลุงจันท์และป้าพรณ คือ ด้านทักษะการสื่อสารเพื่อการสอน **ด้านที่สาม** คือการเสริมพลังกลยุทธ์การสื่อสาร โครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพเสริมในเรื่องกลยุทธ์การทำงานกับเครือข่ายภายนอก

จากที่กล่าวมาทั้งหมด เห็นได้ว่าหน่วยงานภายนอกชุมชนมีบทบาทสำคัญในการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารให้ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะทุนความรู้ ซึ่งเป็นทุนประเภทที่มีคุณค่ามากและมีความยั่งยืนมากกว่าทุนประเภทอื่น อย่างไรก็ตามหน่วยงานภายนอกที่จะเข้าไปมีบทบาทในการหนุนเสริมพลังความสามารถให้กับผู้สูงอายุที่ทำงานพัฒนาชุมชนก็จำเป็นต้องพึงระมัดระวังด้วยว่าทุนที่เข้าไปให้หรือเสริมพลังให้นั้นตรง

กับความต้องการและสอดคล้องกับบริบทของชุมชนด้วยหรือไม่ และที่สำคัญคือทุนที่เพิ่มขึ้นนั้นผู้สูงอายุได้นำไปใช้ประโยชน์หรือไม่

แม้ว่าภายหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากโครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ (สสสส.) ที่ดำเนินกิจกรรมร่วมกับลุงจันท์และป้าพรรณจบลงในปี 2549 นั้น ชมรมนุรักษ์จักรยานก็ไม่ได้ร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานภายนอกอีก และผู้สูงอายุทั้งสองดำเนินกิจกรรมภายในชมรมนุรักษ์จักรยานในลักษณะเดิมทั้งหมด หากแต่ความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการร่วมงานกันคงเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นกำลังหนุนเสริมซึ่งกันและกันในการทำงานพัฒนาต่อไป

บทที่ 7

การผสมผสานทุนของผู้สูงอายุในการทำงาน เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

จากบทที่ 4-6 ที่ผ่าน แสดงให้เห็นถึงทุนของผู้สูงอายุ ทั้งทุนเดิมที่ติดตัวและทุนใหม่ที่เกิดจากการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร อย่างไรก็ตามแม้บุคคลนั้นจะมีต้นทุนที่ดีหรือมีมากมายเพียงใดก็ตาม จำเป็นที่บุคคลนั้นต้องสามารถดึงทุนที่มีอยู่มาใช้ได้ หรือสามารถผสมผสานทุนเก่าและใหม่ให้กลายเป็นพลังเพื่อการพัฒนาได้ด้วยจึงจะเกิดประโยชน์ ดังนั้นในบทที่ 7 นี้ จึงจะทำการวิเคราะห์ว่าลูกจันทรและป้าพรรณมีการผสมผสานทุนเดิมและทุนใหม่ในการทำงานอย่างไร เพื่อแปลงความรู้จากงานวิจัยชิ้นนี้ให้สามารถนำไปปรับใช้ได้ต่อไปในบริบทอื่นๆ

โดยคำว่า “การผสมผสาน” มีความหมายถึงการปรับประสาน (Hybridization) ลักษณะบางประการของสิ่งเก่ามาบวกผสมกับสิ่งใหม่ และสามารถนำมาใช้สื่อสารเพื่อประโยชน์ต่อการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนได้ และเมื่อทำการวิเคราะห์จึงพบว่าผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีการผสมผสานทุนทั้งใน 2 ลักษณะ คือ

- 1) การผสมผสานทุนแต่ละประเภทที่มีอยู่ ได้แก่ ทุนวัฒนธรรม ทุนเศรษฐกิจ ทุนสัญลักษณ์ ทุนสังคม
- 2) การผสมผสานทุนความรู้ต่างๆ

7.1 การผสมผสานทุนแต่ละประเภท

ผลการวิจัยพบว่า ลูกจันทรและป้าพรรณผสมผสานทุนแต่ละประเภทเข้าด้วยกัน ได้แก่ ทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนสัญลักษณ์ ทุนสังคม จากการวิเคราะห์พบว่า ลูกจันทรและป้าพรรณใช้ทุนทั้ง 4 ประเภทผสมผสานกันเพื่อวัตถุประสงค์ทางการสื่อสารใน 2 กรณี ได้แก่ กรณีแรก เพื่อรื้อฟื้นสายสัมพันธ์เก่า- สร้างสายสัมพันธ์ใหม่ และกรณีที่สอง คือ เพื่อสร้างความไว้วางใจจากผู้ปกครองเด็ก

7.1.1 การผสมผสานทุนแต่ละประเภทเพื่อรื้อฟื้นสายสัมพันธ์เก่า-สร้างสายสัมพันธ์ใหม่ เนื่องจากลุงจันทร์ซึ่งออกจากชุมชนไปบวชเรียนที่กรุงเทพฯตั้งแต่เด็ก จนกระทั่งไปใช้ชีวิตอยู่ในต่างประเทศเป็นเวลานาน เมื่อกลับมาใช้ชีวิตในชุมชนอย่างถาวรในปี 2533 ลุงจันทร์จำเป็นต้องรื้อฟื้นสายสัมพันธ์เก่ากับคนในชุมชนและสร้างสายสัมพันธ์ใหม่ ขณะเดียวกันป่าพรรณซึ่งเป็นคนนอกชุมชน แม้ว่าจะเคยแวะเวียนมาเยี่ยมเยียนครอบครัวของลุงจันทร์อย่างสม่ำเสมอมีคนรู้จักอยู่บ้างไม่มากและไม่สนิทสนมนัก ส่วนใหญ่ใช้ชีวิตอยู่ต่างประเทศกับลุงจันทร์ จนกระทั่งกลับมาดูแลพ่อแม่ของลุงจันทร์ ดังนั้นเมื่อตัดสินใจมาใช้ชีวิตเป็นคนในชุมชนบ้านหนองคู จึงจำเป็นต้องสร้างสายสัมพันธ์กับคนในชุมชนก่อน ลุงจันทร์และป่าพรรณจึงผสมผสานทุน 4 ประเภท ได้แก่ ทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนสัญลักษณ์ และทุนสังคม ที่ผู้สูงอายุทั้งสองมีอยู่เดิมเพื่อสื่อสารให้คนในชุมชนรู้จัก สร้างความเชื่อมั่น ศรัทธา และการยอมรับของคนในชุมชนในชุมชน โดยการรื้อฟื้นสายสัมพันธ์เก่าและสร้างสายสัมพันธ์ใหม่

ลุงจันทร์และป่าพรรณได้ใช้ทุนวัฒนธรรม ทุนเศรษฐกิจ ทุนสัญลักษณ์ และทุนสังคม กล่าวคือ ลุงและป่าใช้ความเป็นผู้มีจิตเสียสละและการชอบทำบุญ ทำนุบำรุงศาสนา รื้อฟื้นความสัมพันธ์กับคนในชุมชน โดยการเข้าวัดทำบุญเป็นประจำ ช่วยเหลือกิจการงานของวัดจากความรู้ทางธรรมที่มีอยู่มาก และนำทุนส่วนตัวมาซ่อมแซมวัดตลอดจนเป็นแกนนำเชิญชวนเพื่อนบ้านร่วมบูรณะวัดประจำชุมชน ส่งผลให้ความศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อลุงจันทร์ในฐานะผู้บวชเรียนมานานยิ่งมีเพิ่มมากยิ่งขึ้น

“ชาวบ้านที่นี่เขารู้กันว่าลุงบวชเรียนตั้งแต่เป็นเณร ไปอยู่กรุงเทพฯ นานก็จริง แต่ก็กลับมาช่วยซ่อมแซมวัดตลอด หลังๆ นี้ เขาก็เรียกท่านมหา ลุงเขาช่วยวัดที่นี่เยอะมาก เราอยากเข้าถึงชุมชน แบบนี้นะ คุณลุงเขาอยากจะช่วยเหลือชาวบ้าน เพราะคุณลุงคุณป้ามันหนักมาทางศาสนาใช่ไหม เลยมองเรื่องทำการสาธารณะช่วยเหลือคนอื่น มันเป็นเรื่องทางศาสนาใช่ไหม”

(ป่าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 3 ธันวาคม 2552)

นอกจากนี้ลุงจันทรป่าพรรณไใช้มนุษยสัมพันธ์ของตนซึ่งเป็นทุนวัฒนธรรมอย่างหนึ่งพูดคุยกับชาวบ้านทุกครั้งที่ปั่นจักรยานออกกำลังกายทุกเช้า ส่งผลให้ชาวบ้านรู้จักลุงและป่าทั้งในฐานะคนร่วมชุมชนและเป็นผู้ที่ดูแลเอาใจใส่สุขภาพตัวเองเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นทุนสัญลักษณ์ที่ติดตัวลุงและป่าในสายตาของชาวบ้านในชุมชน

เมื่อได้มีโอกาสพูดคุยกับชาวบ้านมากขึ้น ลุงและป่าก็มักจะแนะนำวิถีดูแลสุขภาพและเรื่องอาหารการกิน แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานทุนความรู้เรื่องสุขภาพที่ป่าพรรณไมีอยู่จากประสบการณ์การใช้ชีวิตในต่างประเทศ ส่งผลให้ชาวบ้านให้ความเชื่อถือในความรู้ด้านสุขภาพดังกล่าว โดยลุงกับป่าสื่อสารถึงความเป็นคนที่มีสุขภาพแข็งแรงและเป็นผู้มีความรู้ด้านสุขภาพให้ชาวบ้านรับรู้จากการทำให้เห็นเป็นแบบอย่าง ด้วยการปั่นจักรยานทุกวัน เป็นคนแก่ที่สุขภาพแข็งแรงไม่เจ็บไข้ได้ป่วย

“ตอนที่คุณลุงคุณป้ากลับมาดูแลพ่อแม่ เราแวะเวียนไปพูดคุยกับเพื่อนบ้าน คนที่เคยรู้จักเราเขาก็จำเราได้ หลังๆ ก็มีไปมาหาสู่กัน แต่ส่วนใหญ่จะพูดคุยกันตอนเราปั่นจักรยานออกไปซื้อของ *ที่จะพูดคุยกันมากหน่อยก็ตอนปั่นจักรยานทุกเช้าที่ไปออกกำลังกาย* เขาเห็นยังว่า คุณป้าแข็งแรงนะ”

(ป่าพรรณ ไชยพันธ์ุ, สัมภาษณ์ วันที่ 20 ธันวาคม 2552)

ขณะที่ลุงจันทรมีทุนเดิมในเรื่องการเป็นคนดั้งเดิมในชุมชนและการบวชเรียนมานานนั้น ป่าพรรณไซึ่งเป็นคนนอกชุมชนก็มีกรณีตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานต้นทุนต่างๆ ที่มีอยู่ในการสร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นและนำไปสู่การไว้วางใจและการยอมรับ โดยป่าพรรณไได้นำทุนเศรษฐกิจของตนผสมผสานกับทุนวัฒนธรรมหรือทุนความรู้เรื่องสุขภาพและทุนสัญลักษณ์ที่มีอยู่ ส่งผลให้ชาวบ้านยิ่งเชื่อมั่นและศรัทธาลุงและป่ามากขึ้น โดยเฉพาะคำแนะนำของป่าพรรณไต่อเพื่อนบ้านที่ป่วยเป็นโรคเบาหวานให้รับประทานน้ำนมถั่วเหลืองหรือน้ำเต้าหู้ที่ป่าพรรณไทำไปแจกจ่ายในระยะแรก เมื่อรับประทานแล้วดีจึงสั่งซื้อโดยป่าพรรณไปั่นจักรยานไปส่งให้ทุกเช้า

“น้ำเต้าหู้ที่ป่าทำนี่ป่าไม่ถั่วเอง ป่าก็จะเน้นเรื่องประโยชน์กับ
ความสะอาด เราทำเองไม่ซื้อข้างนอกมากิน ที่ป่าทำขายไม่ได้
กำไรอะไรหรอกอยากให้เห็นคนอื่นกินของดีๆ ตอนแรกป่าก็ทำแจก
ก่อนให้เขาได้ลอง ตอนหลังเขาบอกต่อกันว่ากินดีมีประโยชน์ ก็
มีแต่คนมาให้ทำไปส่งตอนเช้า ป่าก็ปั่นจักรยานไปส่งตามบ้าน
เดี๋ยวนี้มีลูกค้าเยอะมาก”

(ป่าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์ วันที่ 3 ธันวาคม 2552)

จากข้อมูลข้างต้น เห็นได้ว่าป่าพรรณผสมผสานทุนความรู้เรื่องอาหารและ
สุขภาพกับทุนสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นคนสูงอายุที่แข็งแรง และสื่อสารให้ชาวบ้านไว้
เนื้อเชื่อใจ (Trustworthiness) ได้นั้น ตัวป่าพรรณเองต้องทำให้เห็นเป็นตัวอย่างแล้ว ประกอบ
กับการได้รับความน่าเชื่อถือจากการเป็นผู้มีความรู้ด้านอาหารสุขภาพที่ป่าพรรณสะสมไว้ตอน
ที่อยู่ต่างประเทศและเพิ่มมากขึ้นเมื่อตอนดูแลพ่อแม่ที่ป่วย และเมื่อมีความไว้วางใจและ
ได้รับความน่าเชื่อถือดังกล่าว ส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนที่แต่เดิมบางคนไม่รู้จักป่าพรรณก็รู้จัก
เพิ่มขึ้น ทั้งยังช่วยสนับสนุนให้เกิดการรู้จักและยอมรับป่าพรรณในฐานะสมาชิกในชุมชนแบบ
“คนใน” เพิ่มขึ้น และจากการผสมผสานทุนประเภทต่างๆ ส่งผลให้เกิด “ทุนสังคม” คือ การ
ได้รับการยอมรับและเกิดสายสัมพันธ์ใหม่ขึ้นและพัฒนาไปสู่การเป็นเครือข่ายสังคมต่อไป
โดยเห็นได้ปรากฏการณ์ที่เมื่อลุงจันทร์และป่าพรรณมาทำชมรมอนุรักษ์จักรยาน ก็ได้รับความ
ช่วยเหลือจากคนรู้จักในชุมชน

“สาเหตุที่คุณป่าทำน้ำนมถั่วเหลือง คุณป่าอยากจะได้ใกล้ชิดคนในชุมชน
อยากรู้ถึงความรู้สึกของเขา ถ้าอยู่ๆเราไปนั่งคุยกะเขาไม่ได้ เลยใช้วิธีถาม
สุขภาพด้วยคุกกี้ด้วย ปรับทุกข์ด้วย บางทีน้ำเต้าหู้ก็เป็นประโยชน์ให้
เขากินให้เขาพิสูจน์ แล้วก็พอเขาได้ดีหรือเขาไม่ได้อะไรเรื่องทุกขีรอนก็
ช่วยเขา บางคนเขาไม่รู้พูดยากเนาะ ไม่รู้เป็นไรนอนไม่หลับ เอน้ำเต้าหู้ไป
กิน รับรองหลับปุ๋ยเลยถ่ายไม่ออก เอน้ำเต้าหู้ไปหายแต่ละคนหาย น้ำ
เต้าหู้อย่างเดียวต้องดูแลตัวเอง ต้องดื่มน้ำ ต้องออกกำลังกาย ช่วยเขาไป

ในตัว แล้วเขาก็แข็งแรงขึ้นบางคนก็เครียดโอ้ยอย่าไปเครียดเราก็คูญกับเขาไป เบาหวาน สองร้อยสามร้อยเครียด เหน้เอาตัวเข้าไปดื่มเบาหวานลดเหลือหนึ่งร้อย โอ้ยดีใจใหญ่”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์ วันที่ 3 ธันวาคม 2552)

7.1.2 การผสมผสานทุนแต่ละประเภทเพื่อสร้างความไว้วางใจจากผู้ปกครองเด็ก

ในช่วงแรกของการก่อตั้งชมรมหนูรักจักรยานเป็นช่วงที่ลุงจันท์และป้าพรรณต้องบุกเบิกงานชมรมหนูรักจักรยานอย่างเต็มที่ เนื่องจากมีจำนวนสมาชิกในชมรมเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ โดยในช่วงแรกเด็กๆ จะสื่อสารด้วยการบอกกันปากต่อปากว่าที่บ้านลุงจันท์และป้าพรรณมีการสอนภาษาอังกฤษและมีขนมเลี้ยงด้วย แต่เมื่อมีจำนวนเด็กเพิ่มขึ้นจนกระทั่งลุงและป้าคิดว่าต้องก่อตั้งเป็นชมรมฯ เพื่อดำเนินกิจกรรมอย่างจริงจัง เมื่อวัตถุประสงค์หลักของลุงจันท์และป้าพรรณในการก่อตั้งชมรมหนูรักจักรยานจะต้องการให้เด็กเรียนภาษาและปั่นจักรยานเพื่อให้มีสุขภาพที่ดี และเพื่อให้เด็กได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

ดังนั้นลุงและป้าจึงต้องทำการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจกับผู้ปกครอง ลุงและป้าจึงพยายามสื่อสารกับเด็กและผู้ปกครองให้เกิดความเชื่อมั่นและศรัทธา ตลอดจนเข้าใจกฎระเบียบก่อนสมัครเข้ามาเป็นสมาชิก โดยลุงจันท์และป้าพรรณผสมผสานต้นทุนสัญลักษณ์หลายประการเพื่อสื่อสารให้ผู้ปกครองไว้วางใจ ทุนดังกล่าวได้แก่ การเป็นผู้ผ่านการใช้ชีวิตและทำงานต่างประเทศมานาน และการเป็นผู้บวชเรียนมานาน ผสมผสานกับทุนวัฒนธรรม ได้แก่ ทุนความรู้เรื่องสุขภาพและการขี่จักรยาน และทุนสังคม ได้แก่ การเป็นที่รู้จักของคนในชุมชน ดังข้อมูลที่ว่า

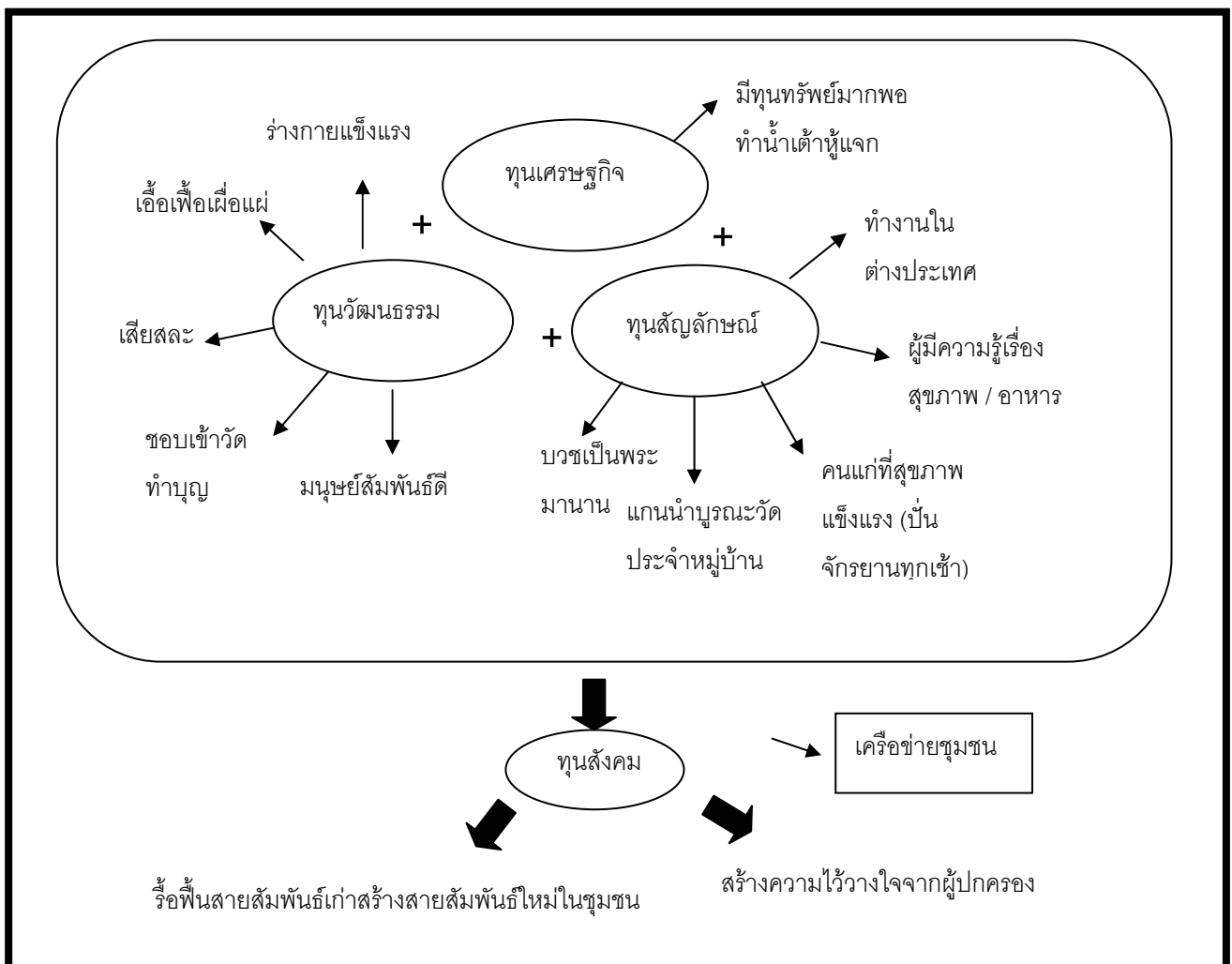
“ตอนเริ่มอาทิตย์แรก เราก็มาคิดปรับปรุงแล้วที่นี้ว่า เราน่าจะมาทำเป็นชมรมที่มันเข้าท่าที่มันดีกว่านี้น่าจะได้ ก็เริ่มด้วยวิธีหาจักรยาน แล้วก็เริ่มคุยกับเด็กคุยกับผู้ปกครอง ที่นี้คุณป้าเขาคุยเก่งอยู่แล้วก็เริ่มไปคุยกับผู้ปกครองว่าเด็กมันชอบจักรยานเราจะมีวิธีไหนที่จะสร้างเด็ก เราคุยกันจริงจังเลยก็เริ่มบอกพ่อแม่เขาว่าถ้ามีจักรยานนี่มันก็ดีแม้พ่อแม่ส่วนใหญ่เขาอยากให้ลูกมาเรียนภาษาอังกฤษ

มากกว่า เรื่องการปั้นจักรยานนี้ เด็กเข่าปั้นกันเก่งอยู่แล้ว แต่เรามีเงื่อนไขตอนหลังว่า ถ้าจะมาเรียนต้องมาร่วมกิจกรรมปั้นจักรยานกับเราทุกวันอาทิตย์ เรามีกำหนดเป็นระเบียบเลยว่าใครจะมาเรียนภาษาอังกฤษ ต้องเข้ามาเป็นสมาชิกชมรมต้องมาทำกิจกรรมร่วมกัน เด็กคนไหนอยากมาเป็นสมาชิกก็ให้พ่อแม่พามาสมัคร ต้องให้พ่อแม่เขายินยอมเพราะลูกมาอยู่กับเรา ไปไหนมาไหนกับเรา หลายคนมาคุยแล้วไว้ใจเรา หลายคนก็รู้จักเรามาก่อนแล้วว่าไปอยู่เมืองนอกมานานเรียนรู้อะไรมาเยอะ”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

จากที่กล่าวมาข้างต้นกล่าวโดยสรุป คือ ผู้สูงอายุทำการผสมผสานทุนแต่ละประเภทโดยใช้ต้นทุนที่มีอยู่เดิมทั้ง 4 ประเภท ทั้งทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนสัญลักษณ์ และทุนสังคม เพื่อวัตถุประสงค์ในสองกรณี คือ ในกรณีที่ผสมผสานทุนแต่ละประเภทเพื่อรื้อฟื้นสายสัมพันธ์เก่า- สร้างสายสัมพันธ์ใหม่ และกรณีที่ผสมผสานทุนแต่ละประเภทเพื่อสร้างความไว้วางใจจากผู้ปกครอง

ทั้งสองกรณีดังกล่าวสามารถแสดงได้ดังภาพที่ 7.1 ต่อไปนี้

ภาพที่ 7.1 แสดงถึงการผสมผสานทุนประเภทต่างๆ
(เพื่อรื้อฟื้นสายสัมพันธ์เก่าและสร้างสายสัมพันธ์ใหม่ และ สร้างความไว้วางใจจากผู้ปกครอง)

7.2 การผสมผสานทุนความรู้ต่างๆ

งานวิจัยนี้พบว่า “ความรู้” เป็นต้นทุนที่ผู้สูงอายุทั้งสองท่านมีอย่างมากมาย และเป็นข้อเด่นประการสำคัญที่ส่งผลให้ทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนได้ จากการวิเคราะห์พบว่าลุงจันท์และป้าพรรณมีการผสมผสานทุนความรู้หลายชุดความรู้ใน 2 ลักษณะ

คือ การผสมผสานความรู้เชิงวิชาการกับความรู้เชิงวิชาการ และการผสมผสานทุนความรู้เชิงวิชาการกับความรู้ทางธรรม

7.2.1 การผสมผสานความรู้เรื่องเชิงวิชาการกับความรู้เชิงวิชาการ

การผสมผสานความรู้เชิงวิชาการกับความรู้เชิงวิชาการนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เชิงวิชาการด้วยกันหรือความรู้ทางโลก ซึ่งได้จากประสบการณ์การเรียนรู้ในชีวิตนั่นเอง ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุมีการผสมผสานระหว่างความรู้ทางโลกนี้ 4 ลักษณะ ได้แก่ การผสมผสานความรู้เรื่องภาษาที่เป็นความรู้เดิมกับความรู้ด้านภาษาที่เป็นความรู้ใหม่ การผสมผสานความรู้ด้านภาษากับความรู้ด้านการสอน การผสมผสานทุนความรู้เรื่องสุขภาพกับความรู้เรื่องธรรมชาติของเด็ก และการผสมผสานทุนความรู้เรื่องสื่อที่เป็นความรู้เดิมกับความรู้เรื่องสื่อที่เป็นความรู้ใหม่

1) การผสมผสานความรู้ด้านภาษาที่เป็นความรู้เดิมและความรู้ด้านภาษาที่เป็นความรู้ใหม่ ลูกจันทร์และป้าพรรณใช้ความรู้เรื่องภาษาที่เป็นทุนเดิมที่ได้จากการเรียนในระบบการศึกษาที่โรงเรียนตั้งแต่ระดับประถมจนถึงระดับ ปวช. ในประเทศไทย มาผสมผสานเข้ากับต้นทุนความรู้ด้านภาษาที่เป็นความรู้ใหม่ซึ่งได้จากประสบการณ์การทำงานในต่างประเทศ และนำทุนดังกล่าวมาใช้สอนเด็กๆ ในชมรมอนุรักษจักรยาน

โดยความรู้ด้านภาษาที่เป็นความรู้เดิมเป็นการเรียนในระบบการศึกษาที่ในสมัยที่ป้าพรรณยังเป็นเด็ก ภาษาอังกฤษเริ่มเรียนตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ไม่ใช่ระดับอนุบาลอย่างเช่นในปัจจุบัน และเป็นระบบการเรียนแบบเน้นไวยากรณ์และการท่องจำ ขณะที่ความรู้ด้านภาษาที่เป็นความรู้ใหม่ได้จากประสบการณ์การทำงานในต่างประเทศซึ่งเป็นความรู้ที่ได้จากสถานการณ์และเน้นภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ประกอบกับป้าพรรณได้เคยไปเรียนเห็นการสอนของครูในโรงเรียนอนุบาลช่วงที่รับเลี้ยงเด็กขณะที่อยู่ออสเตรเลีย เมื่อความรู้ทั้งสองส่วนมาผสมผสานป้าพรรณนำมาใช้กับเด็กชมรมอนุรักษจักรยาน โดยเน้นการคัดตัวพยัญชนะ การออกเสียงสำเนียง การผสมคำศัพท์ ดังข้อมูลต่อไปนี้

“ป้าจะสอนเน้นการออกเสียง อย่างตัว th ต้องเอาลิ้นออกมาอยู่
ระหว่างฟันหน้า หรืออย่างตัว L ต้องเอาลิ้นแตะเพดาน ตัว r ต้อง

เอาลิ้นม้วนตอนออกเสียง ถ้าออกเสียงได้ถูกต้องเราก็เรียนรู้การผสม
คำและจำคำศัพท์นั้นได้ดีขึ้น ที่โน่นเขาไม่สอนอะไรยากๆ อย่างบ้าน
เรานะ เขาสอนที่เขาไปใช้สื่อสารได้ในชีวิตประจำวัน ”

(ป้าพรณ เชียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

2) การผสมผสานความรู้ด้านภาษากับความรู้ด้านการสอน การผสมผสานความรู้
ด้านภาษาซึ่งเป็นทุนเดิมกับความรู้ด้านการสอนซึ่งเป็นทุนใหม่นี้ ลุงจันทรและป้าพรณ
ผสมผสานทุนความรู้ด้านการสอนภาษาจากการที่เคยเรียนที่ AUA เข้ากับทุนใหม่ในการ
เรียนรู้วิธีการพูดภาษาอังกฤษจากเจ้าของภาษาเมื่อไปทำงานที่ต่างประเทศ และได้จาก
ประสบการณ์การรับเลี้ยงเด็ก จึงต้องไปรับส่งเด็กที่โรงเรียน จึงได้เห็นวิธีการสอนของครูใน
โรงเรียนเด็กอนุบาล

การผสมผสานทุนความรู้ด้านภาษาและความรู้ด้านการสอนนี้ทำให้ลุง
จันทรและป้าพรณรู้วิธีการสอนว่าจะสอนให้เด็กในชมรมหนูรักจักรยานออกเสียงอักขระหรือ
accent อย่างไร สอนโดยใช้สื่อวัตถุและบัตรคำ ลุงและป้าทราบว่าจะต้องสอนเรียงลำดับ
จาก A – Z และผสมคำอย่างไร ลุงและป้ารู้ว่าการเรียนภาษาอังกฤษให้ได้ผลต้องเรียน
ควบคู่ไปทั้งการฟัง พูด อ่าน เขียน ซึ่งในขณะที่สอนจะเน้นทั้งสี่ทักษะ โดยในขณะที่ผู้วิจัย
ร่วมสังเกตการณ์การสอนภาษาอังกฤษของป้าพรณ พบว่า ป้าพรณให้เด็กออกเสียงตามป้า
ให้ได้สำเนียงแบบอเมริกัน และให้เด็กคัดลายมืออักษรภาษาอังกฤษตามที่ป้าพรณเคยเรียน
มาเมื่อสมัยเด็ก สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานความรู้เดิมจากประสบการณ์การเรียนรู้ตั้งแต่
วัยเด็กกับความรู้ใหม่ที่ป้าพรณได้จากการไปอยู่ต่างประเทศ ดังข้อมูลที่ว่า

“คุณป้าต้องสอนเด็กทุกคนให้คัดลายมือแบบลายเส้นตัวอักษรขึ้น
เบา ลงหนัก ตอนป้าเด็กๆ ก็คัดลายมือแบบนี้ เดียวนี้ไม่ค่อยมีใคร
สอน แบบนี้แล้ว คุณป้าเห็นเด็กเดี่ยวเขาคัดตามเส้นปะจุด แต่ป้าไม่
เอา เราต้องบอกเขาว่าลากเส้นขึ้นข้างบน เบาๆ แต่ตอนลากลงก็
เน้นเส้นหนัก คัดแบบนี้ถึงถูกและสวย เวลาสอนคำศัพท์คุณป้าก็จะ
ไม่เน้นให้ไปท่องอย่างเดียว บางที่ใช้บัตรคำศัพท์ ครูฝรั่งที่โน่นเขา
สอนจากของจริง อย่างจะสอนศัพท์คำว่าแก้วน้ำ ก็จะหยิบแก้วน้ำให้

ดูก่อน พอเรียนครึ่งหน้า ก็จะมีของหลายๆอย่างมาวาง พอพูดคำว่า
แก้วน้ำแล้วก็ให้เด็กไปหยิบสิ่งของที่เป็นแก้วน้ำมาให้ถูก "

(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

นอกจากนี้ยังพบว่าลุงจันท์และป้าพรรณมีการผสมผสานความรู้ด้าน
ภาษากับความรู้เกี่ยวกับการสอนเด็ก ซึ่งเห็นได้จากการจำแนกเด็กเป็นกลุ่มตามพัฒนาการ
การเรียนรู้ภาษาเช่นเดียวกันกับการเรียนการสอนในระบบการศึกษา ดังข้อมูลที่ว่า

“คุณลุงคุณป้ามีเลือกเหมือนกันครับว่าจะให้เรียนใหม่ให้สมัครใหม่
อย่างเด็กตัวเล็กๆ คุณป้าจะไม่รับครับ แบบอนุบาล 3 นี่ก็ไม่รับแล้ว
ครับ มันชนอะครับ และพูดไม่รู้เรื่องอะครับ ก็รับตั้งแต่ ป. 3 ป.4 ขึ้น
มาแล้วสูงสุดนี่ ม.2 ม.3 ครับ ผมเรียนมา 6 ปีแล้วครับ เรียนก็คล้ายๆ
กันครับ มีแบ่งกลุ่มเด็กว่าเป็นกลุ่มเด็กที่คัด a-z ก่อน คัดเก่งแล้วก็
มาผสมคำ แล้วก็ค่อยมาผสมคำยากที่ได้ะกลมนี้อะครับ”

(ด.ช.พิชัย จินนารินทร์ (น้องต่อ), อายุ 14 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2551)

3) การผสมผสานทุนความรู้เรื่องสุขภาพกับความรู้เรื่องธรรมชาติของเด็ก ลุงจันท์
และป้าพรรณได้ผสมผสานความรู้เกี่ยวกับสุขภาพทั้งที่เป็นทุนเดิมและทุนใหม่ กลายเป็นชุด
ความรู้ด้านสุขภาพชุดใหม่ที่เป็นความรู้เฉพาะสำหรับใช้เป็นระเบียบปฏิบัติประจำชมรมหนูรัก
จักรยาน โดยลุงและป้าตั้งชื่อว่า “หลัก 5 อ.” ได้แก่ ออกกำลังกาย อาหาร อารมณ์ ออม
ทรัพย์ และ โอกาส

โดยทุนความรู้เรื่องสุขภาพของเดิมเป็นความรู้เรื่องอาหาร โรคทั่วไป และ
การดูแลคนแก่ ซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดจากการเป็นผู้ที่สนใจแสวงหาความรู้จากแหล่งต่างๆ และ
จากประสบการณ์ตรงในการดูแลลุงจันท์และคุณพ่อคุณแม่ที่เจ็บป่วยและแก่ชรา ต่อมาเมื่อ
ได้ร่วมงานกับเครือข่ายภายนอกเพิ่มขึ้น เช่น สภาวัฒนธรรม และมีโอกาสเข้าร่วมสัมมนา
ด้านสุขภาพกับมหาวิทยาลัยมหิดล และเป็นเครือข่ายสุขภาพของสำนักงานกองทุนสนับสนุน

การสร้างเสริมสุขภาพ หรือ สสส. จึงมีโอกาสร่วมกิจกรรมและสัมมนาเรื่องสุขภาพหลายครั้ง ทำให้ลุงและป้ามีทุนความรู้เรื่องสุขภาพชุดใหม่อีกหลายชุด

จากการสะสมความรู้เรื่องสุขภาพดังกล่าวข้างต้นทำให้ลุงจันท์และป้าพรรณได้สร้างสารที่เป็นชุดความรู้ใหม่ในเรื่อง 5 อ. มาใช้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับเด็กในชมรมหนูรักจักรยาน ซึ่งแต่เดิมมี 3 อ. ซึ่งเกี่ยวกับสุขภาพทั่วไปคือ อาหาร ออกกำลังกาย และ อารมณ์ ต่อมาจึงผสมผสานให้เข้ากับลักษณะของเด็กในชมรมหนูรักจักรยานที่ยากจนจึงเพิ่ม อ.ออมทรัพย์ และ อ.โอกาส เพื่อให้เด็กมีคุณภาพชีวิตดีขึ้นจากการมีทรัพย์ด้วยนอกเหนือจากสุขภาพดีเท่านั้น ดังข้อมูลต่อไปนี้

“คุณลุงคุณป้าคิดเรื่อง 5 อ. ขึ้นมาตอนเราตั้งชมรมหนูรักจักรยานแล้ว ตอนแรกก็มี อ. อาหาร อ. ออกกำลังกาย อ. อารมณ์ ตามหลักสุขภาพทั่วไป อย่างที่บอกไป...แล้วป้าเห็นว่าเด็กที่นี้ส่วนใหญ่ก็ยากจน ถ้าเราให้ อ.โอกาส กับ อ. ออมทรัพย์เพิ่มเข้าไป เด็กๆในชมรมฯก็จะมีอะไรที่ดีขึ้นทั้งสุขภาพและความเป็นอยู่ **อย่าง อ.ที่ 4 คือ ออมทรัพย์** คือเด็กทุกคนมีค่าขนมมีอยู่แล้วทุกวันแต่เอาไปกินขนมหมดเลยไม่เหลือ เราก็เลยให้เด็กมาออมทรัพย์วันละบาท เพื่อที่จะได้มี **อ.ที่ 5 คือ อ. โอกาส** ถ้าเราให้โอกาสทุกคนเท่ากัน เด็กบางคนที่นี่ก็มีขนมมากิน บางคนไม่มีก็ได้แต่มองเพื่อน แต่มาอยู่รวมในชมรมฯ ก็มีโอกาสเท่าๆ กัน ได้กินขนมเหมือนกัน ไปเที่ยวด้วยกัน ให้โอกาสไปเที่ยวที่ไกลๆ เพื่อเปิดโลกกว้าง แต่จะไปได้ต้องมีเงินคุณป้าก็บอกว่าได้จากเงินที่หนูออมไว้แหละ”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

4) การผสมผสานทุนความรู้เรื่องสื่อที่เป็นความรู้เดิมกับความรู้เรื่องสื่อที่เป็นความรู้ใหม่ ลุงจันท์และป้าพรรณเป็นผู้สูงอายุที่มีการสื่อสารในลักษณะตามธรรมชาติที่สื่อสารตามประสบการณ์ที่มี ดังนั้นความเข้าใจเรื่อง “สื่อ” ซึ่งเป็นต้นทุนเดิมนั้นผู้สูงอายุทั้งสองมองว่าจักรยานเป็นเพียง “พาหนะ” อย่างหนึ่งที่นำพาเด็กๆ ในชมรมหนูรักจักรยานไปเรียนรู้และเปิดโลกทัศน์รอบๆ ชุมชนเท่านั้น หากแต่เมื่อได้รับการเสริมศักยภาพผู้สูงอายุทั้งสองมีความ

เข้าใจคำว่า “สื่อ” ตามแนวคิดด้านการสื่อสารว่าอะไรๆ ก็เป็นสื่อได้ ซึ่งเป็นความรู้ใหม่และได้นำความรู้ดังกล่าวมาผสมผสานกัน จึงเริ่มมองเห็นว่าตัวเด็กในชมรมฯ ก็เป็นสื่อได้ เลือของชมรมฯ ก็เป็นสื่อได้ ความรู้เรื่องสื่อที่เพิ่มมาเป็นทุนความรู้ใหม่ ดังข้อมูลต่อไปนี้

“ป้าไม่รู้หรอกว่าความรู้เรื่องการสื่อสารตามหลักวิชาการเป็นยังไง อย่างตอนไปร่วมกิจกรรมครั้งแรกกับสื่อ. (โครงการ สสส.) ถึงได้รู้ว่าอะไรๆ ก็เป็นสื่อได้ กิจกรรมก็เป็นสื่อ แล้วก็รู้ว่าก่อนสอนก่อนพูดกับเด็กต้องวิเคราะห์ผู้รับสารก่อน.. คุณลุงคุณป้ารู้แต่ว่าพูดยังไงให้เด็กรู้ ทำกิจกรรมอะไรที่ไม่ให้เขาเบื่อเขาเครียด ตอนนั้นก็มีนะที่เราก็ต้องมานั่งเพิ่มขึ้นว่าเด็กของเราต้องใช้กิจกรรมอะไรดี ”

(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2552)

นอกจากนี้ผู้สูงอายุทั้งสองยังได้นำชุดความรู้ดังกล่าวมาใช้สอนให้เด็กทำตัวเป็นเด็กดีในฐานะเป็นสื่อบุคคลซึ่งสะท้อนภาพลักษณ์ของชมรมหนูรักจักรยาน โดยลุงจันทร์และป้าพรรณสื่อสารกับเด็กเพื่อสอนเรื่องกิริยามรรยาทและการวางตัวของเด็กฯ ดังข้อมูลที่ว่า

“จักรยานเป็นสื่อนี้ อันนี้คุณลุงคุณป้าไม่เคยคิดเลย แต่เพิ่งมารู้ตอนที่ไปร่วมกิจกรรมกับ สสส. รู้ว่าใช่..จักรยานเราเป็นสื่อนี้ ตอนแรกไม่รู้หรอกว่าสื่อเป็นยังไง แต่พอตอนหลังรู้ว่าอะไรก็เป็นสื่อ ได้ ถ้าให้ทำให้คนเขารู้ความหมายที่เราจะบอก ป้าเลยเอามาใช้กับเด็กนะ พยายามบอกเขานี้หนูจักรยานก็เป็นสื่อนะ เลือที่หนูใส่ เลือชมรมหนูรักจักรยานก็เป็นสื่อนะ ตัวหนูก็เป็นสื่อ แล้วเราต้องบอกเด็กว่าทราบได้ใส่เสื้อชมรมหนูรักจักรยานหนูก็ต้องเป็นสื่อที่ดี คุณป้ามาย้ำอยู่เรื่อยจนกระทั่งคนเขาบอกว่าคุณป้าคุณนะ คุณเด็กนี่กลัวหมดนะบอกเด็กว่าถ้าหนูถอดเมื่อไรไม่มีใครรู้จักหนูหรอกแต่ถ้าหนูใส่เมื่อไรต้องรู้ว่าตัวเองเป็นสื่อนะ สอนเด็กไปเลย สื่อบุคคลนี้ก็สำคัญถือว่าเป็นตัวแทนนะ เลือนี่ก็สำคัญ คุณป้าเลือกเสื้อสีเหลืองเพราะพอเราใส่เสื้อปั๊บ เขาู้เลยนี่ชมรมหนูรักจักรยาน แล้วหนูเป็น

ใคร ชมรมมีประวัติอย่างไร หนูมีมารยาทอย่างไรมันบ่งบอกให้คนอื่นเขารู้ คือตัวหนูเป็นสื่อ ออกไปข้างนอกไปทำกิจกรรมกับใครเขาก็รู้ว่าเป็นยังไง ใครเขามองชมรมฯ เราเป็นยังไงก็ดูได้จากพวกหนู”
(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์ วันที่ 29 ตุลาคม 2552)

7.2.2 การผสมผสานทุนความรู้เชิงวิชาการกับความรู้ทางธรรม ผลการวิจัย
พบว่า ลูกจันทร์ผสมผสานความรู้เชิงวิชาการกับความรู้ทางธรรม ใน 2 ลักษณะ คือ การผสมผสานความรู้เรื่องการสวดมนต์กับความรู้เรื่องกฎ การผสมผสานความรู้เรื่องความกตัญญูกับการออม

1) การผสมผสานความรู้เรื่องการสวดมนต์กับความรู้เรื่องกฎจรรยา ลูกจันทร์และป้าพรรณต้องการให้เด็กเกิดความปลอดภัยมากที่สุดในการร่วมกิจกรรมปันจรรย์าน ดังนั้นจึงนำทุนเดิมที่เป็นความรู้ทางธรรมมาผสมผสานกับความรู้เรื่องกฎจรรยาที่เป็นความรู้ใหม่ซึ่งได้จากการไปเรียนรู้การปันจรรย์านและการใช้ชีวิตในต่างประเทศ โดยให้เด็กๆ ปันจรรย์านรอบหมู่บ้านเพื่อเรียนรู้ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของชุมชนแล้วต้องแวะอย่างน้อยหนึ่งวัดเพื่อสวดมนต์ไหว้พระทำสมาธิให้จิตใจสงบ ซึ่งลูกจันทร์บอกว่าเป็นการฝึกจิตให้มีสติอยู่เสมอ ซึ่ง “สติ” เป็นสิ่งจำเป็นมากในการปันจรรย์านบนท้องถนนหากขาดสติก็เกิดอุบัติเหตุได้ง่าย ดังข้อมูลที่ว่า

“เรื่องความปลอดภัยนี้ ลูกกับป้าจะให้ความสำคัญมากที่สุด เพราะพ่อแม่เขาไว้ใจให้มาอยู่กับเรา เราต้องรับผิดชอบให้ดีที่สุด อะไรที่ป้องกันได้เราต้องดักไว้หมดไม่ให้เกิดอันตรายได้ อย่างแรกเลย คือ ตอนปันจรรย์านเราต้องให้เขามีสมาธิไม่วอกแวกซึ่งต้องฝึกจิตให้มีสติ รู้ตัวอยู่เสมอ คนที่มักเกิดอุบัติเหตุก็เพราะขาดสติไง อย่างที่สอง ต้องไม่ให้เล่นหรือหยอกล้อกันขณะที่ปันจรรย์าน สาม นี่ต้องไม่ให้กินขนม เคี้ยวอะไรไม่ได้ เราจะมีพักให้กินน้ำได้เป็นช่วงๆ อย่างที่สี่ คือ เราต้องควบคุมเด็กไปเป็นระเบียบเป็นแถวเป็นแนว นอกจากจะฝึกระเบียบแล้วเด็กเขาก็จะปลอดภัย เด็กยังต้องไปเรียนรู้เรื่องกฎ

จรรยาด้วย ตามกันไปคอยดูกัน คนหลังดูคนหน้า คนหน้าก็ต้องระวัง
หลังเพราะเป็นอะไรไปคน หรือล้มไปคนหนึ่งก็จะช่วยกันง่าย”
(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

2) การผสมผสานความรู้เรื่องความกตัญญูกับการออม ลุงจันทร์และป้าพรรณมี
ต้นทุนความรู้ทางธรรมอย่างมาก ดังนั้นจึงนำมาใช้ผสมผสานกับความรู้เรื่องอื่นๆ เสมอ
โดยเฉพาะการผสมผสานความรู้เรื่องความกตัญญูเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุทั้งสองจะพร่ำสอนอยู่
เสมอ กรณีหนึ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนถึงการผสมผสานความรู้ทางธรรมนี้กับความรู้เชิงวิชาการ
และนำมาใช้เป็นหลักปฏิบัติของสมาชิกในชมรมคือ การผสมผสานเรื่องความกตัญญูกับการ
ออม เพื่อให้เด็กๆ ได้รับผลประโยชน์ทั้งในทางโลกและทางธรรมพร้อมกัน โดยการชี้ให้เห็นถึง
ประโยชน์ของการออมทางโลกที่จะทำให้ไม่ลำบากและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ขณะเดียวกันการ
ออมก็จะทำให้เด็กได้ทดแทนบุญคุณนำเงินที่ออมนั้นมาตอบแทนเลี้ยงดูพ่อแม่ กลายเป็นบุญ
กุศลต่อไปในชาติหน้า ดังข้อมูลต่อไปนี้

“คุณลุงคอยย้ำสอนเด็กเรื่องความกตัญญู เป็นเรื่องที่เน้นเลย เพราะ
เด็กเดี๋ยวนี้ไม่เหมือนเมื่อก่อนนะ ไม่ค่อยเข้าวัด พอโตก็ทิ้งพ่อแม่ให้
เห็นอยู่บ่อยๆ คุณลุงเลยบอกนะมาอยู่ในชมรมหนูรักจักรยานแล้ว
ต้องเก็บเงิน ออมไว้ตัวเองก็ได้มีเก็บมีใช้ ถ้าพ่อแม่ขาดเหลือเราก็
เอาเงินนี้ไปช่วยได้ ได้ตอบแทนพระคุณพ่อแม่ต่อไปบุญกุศลนี้ก็จะ
ทำให้เราสบาย ชาติหน้าเกิดมาจะได้มีฐานะดี”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในบทนี้ เห็นได้ว่าผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีทุนมากมาย
โดยเฉพาะทุนความรู้ ซึ่งนำมาใช้ในการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยมีการผสมผสาน
ทุนแต่ละประเภทที่มีอยู่ ได้แก่ ทุนวัฒนธรรม ทุนเศรษฐกิจ ทุนสัญลักษณ์ ทุนสังคม และการ
ผสมผสานทุนความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในการทำงานพัฒนา

อย่างไรก็ตามจากการรวบรวมข้อมูลงานวิจัยในช่วงปี 2551-2552 พบว่า ภายหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากโครงการสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาพ (สสสส.) ที่ดำเนินกิจกรรมร่วมกับลุงจันท์และป้าพรรณจบลงในปี 2549 นั้น ชมรมหนูรักจักรยานก็ไม่ได้ร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานภายนอกอีก และผู้สูงอายุทั้งสองดำเนินกิจกรรมภายในชมรมหนูรักจักรยานในลักษณะเดิมทั้งหมด สาเหตุที่ไม่มีกิจกรรมลักษณะใหม่เกิดขึ้น เนื่องจากสมาชิกในชมรมส่วนใหญ่เติบโตขึ้นเรียนในระดับมัธยมปลาย โดยส่วนใหญ่อยู่ ม.4-ม.6 ต้องเรียนพิเศษเพื่อสอบเข้ามหาวิทยาลัย จึงหยุดการเข้าร่วมกิจกรรม ขณะที่บางคนอยู่ระดับชั้น ม.3 ก็เริ่มหยุดการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อเรียนพิเศษเตรียมขึ้นชั้นมัธยมปลาย ส่งผลให้เหลือแต่สมาชิกที่เป็นเด็กเล็กระดับประถมต้นมาเรียนภาษาอังกฤษในวันเสาร์ และสมาชิกเด็กเล็กเหล่านี้ส่วนใหญ่เล็กเกินกว่าจะให้ไปปั่นจักรยานในวันอาทิตย์ ส่งผลให้กิจกรรมการปั่นจักรยานที่ทำอยู่หยุดชะงักลง คงไว้เพียงการไปร่วมปั่นจักรยานในงานใหญ่ๆ ที่หน่วยงานราชการหรือทางจังหวัดขอความร่วมมือมา ลุงจันท์และป้าพรรณก็จะขออาสาสมัครเด็กที่ว่างพอจะช่วยกิจกรรมได้ คงมีเพียงกิจกรรมการสอนภาษาอังกฤษในวันเสาร์ให้เด็กระดับประถม ต่อมาลุงจันท์และป้าพรรณได้ตัดสินใจหยุดกิจกรรมทั้งหมดในชมรมหนูรักจักรยานลงในเดือนมีนาคม 2553

บทที่ 8

กระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน

บทที่ 8 นี้ เป็นการถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ซึ่งเกิดจากทุนต่างๆ และการผสมผสานทุนของผู้สูงอายุดังกล่าว การถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชนนั้นนับว่าเป็นการแปลงความรู้ที่ติดตัวหรือติดอยู่ในท้องถิ่น (Tacit knowledge) ของผู้สูงอายุให้กลายเป็นความรู้ที่แจ่มชัด (Explicit knowledge) เพื่อให้ผู้สูงอายุอื่นๆ ได้นำองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยนี้ไปปรับใช้ในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนในบริบทอื่นได้

“การถอดบทเรียน” ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้อาศัยกรอบแนวคิดพื้นฐานด้านการสื่อสารมาพิจารณากระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยผู้วิจัยเริ่มจากการตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชนในงานวิจัยนี้อยู่ 3-4 ประเด็นที่น่าสนใจ เช่น ทำไมต้องเป็นคนแก่กับเด็ก? การสื่อสารของคนที่แตกต่างกันสองวัยเป็นอย่างไร? ทำไมต้องเป็นสื่อจรรยาน? เป็นต้น ดังนั้นผู้วิจัยจะมองหาคำอธิบายภายใต้กรอบคำถามดังกล่าวซึ่งอาจนำไปสู่ “แบบ” (model) ของการทำงานของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ที่ผู้สูงอายุอื่นๆ สามารถนำไปปรับใช้กับเด็กในชุมชนของตนได้ต่อไป

ถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุ

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์วิธีการทำงานของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชนและถอดบทเรียนในประเด็นสำคัญดังนี้

- 8.1 กระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับผู้ปกครองของสมาชิกในชมรมหนูรักจรรยานและเครือข่ายภายในชุมชน
- 8.2 กระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับเด็กๆ ในชมรมหนูรักจรรยาน
- 8.3 กระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับหน่วยงานภายนอกชุมชน
- 8.4 การบริหารจัดการของผู้สูงอายุ
- 8.5 ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

8.1 ถอดบทเรียนเรื่องกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับผู้ปกครองสมาชิก ในชมรมและเครือข่ายภายในชุมชน

จากการวิเคราะห์พบว่าลุงจันท์และป้าพรรณมีกระบวนการทำงานกับผู้ปกครองสมาชิกชมรมหนูรักจักรยานและเครือข่ายภายในชุมชนที่น่าสนใจและผู้สูงอายุอื่นๆ อาจสามารถนำไปปรับใช้ได้ 3 ประการ ได้แก่

8.1.1 สร้างความไว้วางใจให้ผู้ปกครอง ในการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนในชมรมหนูรักจักรยานจำนวนมากถึง 148 คน (ข้อมูล ปี 2551) นับว่าเป็นความรับผิดชอบสูงมากสำหรับผู้สูงอายุที่ทำงานลำพังเพียง 2 คน โดยเฉพาะการควบคุมความปลอดภัยของเด็กจำนวนมากในการปั่นจักรยานบนถนนใหญ่

“ลูกบ้าดี๊มาก แต่เห็นลูกบ้าเขาปั่นจักรยานเขาเรียกเลย ตอนนั้นเขาเขาบวชเณรอยู่ปั่นกำแพงเรียกเลย บอกว่าจะขอปั่นด้วย ตอนนั้นก็ปั่นเณรอยู่ ที่นี้เริ่มรับตั้งแต่ ป.3 ป.4 ก็รับมา แต่เล็กเกินบางที่ไม่รู้อะไร และไปไกลเขาก็ให้ไปได้ บางที่มีงานอะไรลูกก็มาบอกว่าลุงป้าให้ไปปั่นจักรยานช่วยงานนะ... ไวใจอะ ถ้าไปไหนแล้วมีอุบัติเหตุก็ง่วงนอน ตอนนี้เป็นแผลอยู่ แต่ก็บอกลูกว่าถ้าว่างก็ไม่ต้องไปปั่นนะ”

(การะเกด ชัยวงศ์, ชาวบ้านหมู่ 2, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2552)

การสร้างไว้วางใจให้กับผู้ปกครองนั้น ลุงจันท์และป้าพรรณใช้วิธีการสื่อสารใน 2 ลักษณะคือ

(1) สื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ ผลการวิจัยพบว่าลุงจันท์และป้าพรรณทำการสื่อสารกับผู้ปกครองโดยตรง หรือที่เรียกว่า การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal communication) ซึ่งเป็นการสื่อสารสองทาง (two-way communication) ที่ผู้ส่งสารกับผู้รับสารแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันโดยการโต้ตอบกันหรือสลับบทบาทกันเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งมีการซักถามกันจนเป็นที่เข้าใจเกิดความเข้าใจในข้อมูลว่าสิ่งที่เข้ามาเป็นสมาชิกในชมรมฯ ต้องทำตามกฎระเบียบใดบ้างและเด็กๆ จะได้รับประโยชน์ใดบ้างจากการเข้าร่วมกิจกรรม

“คุณลุงคุณป้าต้องคุยกับผู้ปกครองทุกคน ถ้าเด็กคนไหนอยากมาให้พาผู้ปกครองมาคุยด้วย บอกเขาเลยว่ามาเป็นสมาชิกชมรมฯ ต้องทำกิจกรรมอะไรบ้างต้องมาจริงจังนะไม่ใช่เดี๋ยวมาเดี๋ยวยายอไม่เอานะ ยิ่งมาเรียนภาษากับคุณป้าต้องมาสม่่าเสมอ ไปป็นจักรยานต้องมาตั้งแต่ตีห้ามาได้ไหม มาอยู่รวมกันกับเด็กคนอื่นๆ ต้องทำตัวดีๆ คุณลุงคุณป้าไม่คิดค่าใช้จ่ายอะไรเลยทุกอย่างลูกเขาจะได้เรียน ได้กิน ได้เล่น ได้เพื่อน คุณลุงกับคุณป้าจะอบรมจะสอนให้ กฎชมรมฯ มีอะไรบ้างต้องบอกให้รู้ ทำได้ไหม ถ้าทำได้ก็ถึงจะรับพ่อแม่ต้องรับรู้ต้องยินยอมนะ”

(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 29 ตุลาคม 2552)

การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจกับผู้ปกครองนับว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการทำงานกับเด็กและเยาวชน ซึ่งต้องใช้ความรับผิดชอบสูงมากในการดูแลเด็กระหว่างทำกิจกรรม ดังนั้นการให้ข้อมูลข่าวสารที่มากพอจะทำให้เกิดความเข้าใจกันและเป็นข้อตกลงกันเบื้องต้นในแง่ความยินยอมพร้อมใจมอบลูกมาให้อยู่ในความดูแลของลุงและป้า

(2) สื่อสารเพื่อสร้างความเชื่อมั่น การสื่อสารเพื่อให้ผู้ปกครองเด็กมีความเชื่อมั่นว่าผู้สูงอายุทั้งสองมีความสามารถเพียงพอที่จะดูแลบุตรหลานของพวกเขาได้ โดยเฉพาะเรื่องความปลอดภัย โดยลุงจันทร์และป้าพรรณใช้วิธีการสื่อสารด้วยเนื้อหาที่ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นได้ หรือกล่าวได้ว่าเป็นการใช้กลยุทธ์ด้านเนื้อหาสาร ตัวอย่างเช่น การอธิบายถึง “ระเบียบวินัย” ที่ต้องฝึกให้เด็กมีไว้เมื่อไปป็นจักรยานเป็นกลุ่มใหญ่ จะส่งผลต่อความปลอดภัยได้ ดังข้อมูลต่อไปนี้

“ผู้ปกครองเขาทราบว่าคุณป้าก็พอมีความรู้สอนภาษาอังกฤษให้ได้ เขาก็ทราบว่าคุณลุงคุณป้าไปทำงานที่ต่างประเทศมานาน แต่เรื่องความปลอดภัยคุณลุงคุณป้าบอกว่าเราจะระวังมากที่สุด เราจะใช้ “ระเบียบวินัย” เป็นตัวสร้างความปลอดภัย ถ้าเด็กทุกคนปฏิบัติตาม เชื้อฟัง มีระเบียบวินัย คุณลุงคุณป้ารับรองว่าปลอดภัย อย่างป็นจักรยานไม่มีวินัยไม่ได้เลยเพราะเราไปกันเป็นกลุ่มใหญ่ต้องชี้

ตามกันไป ทุกคนต้องดูแลช่วยกันคอยระวังรถใหญ่ ระหว่างปั่น
จักรยานเราก็ห้ามกินขนม ห้ามหยอกกัน”
(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 29 ตุลาคม 2552)

8.1.2 สร้างการมีส่วนร่วมระหว่างผู้ปกครองและเครือข่ายภายในชุมชนกับ ชมรมอนุรักษ์จักรยาน

กระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กในชุมชนที่สำคัญคือต้องสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ทุกฝ่าย ได้แก่ ผู้ทำงานพัฒนา ผู้ปกครอง เด็ก เครือข่ายในชุมชน เพื่อให้เกิดความรู้สึกของการมีส่วนร่วมและเกิดสำนึกจิตสาธารณะต่อชุมชน ตัวอย่างเช่น การสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างผู้ปกครองและเด็กในกิจกรรมของชมรมฯ ด้วยการให้เข้าร่วมในกิจกรรม ซึ่งส่งผลให้ผู้ปกครอง เด็ก และเครือข่ายอื่นๆ ในชุมชนได้เห็นถึงกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจและกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้ใหญ่คนอื่นๆ ในการพัฒนาเด็กที่ขยายวงกว้างออกไป จากเพียงแค่ผู้ปกครองเข้าร่วมในกิจกรรม ขยายวงกว้างออกไปถึงเจ้าของร้านจักรยาน เจ้าของร้านน้ำแข็ง เจ้าของกิจกรรมรถบรรทุก เป็นต้น

“แม็กไปด้วยเวลาลูกไปเข้าค่าย แม็กเห็นว่าลูกกับป้าเขาทำทุกอย่างนะให้เด็กมีความสุขได้ไปเที่ยวได้ไปเห็นที่ที่เด็กไม่เคยไป...คุณป้าเขาว่าถ้าเด็กคนไหนอยากให้พ่อแม่ไปด้วยก็ได้จะได้ไปดูว่าเป็นยังไง ไปกันหลายคนไม่เป็นไร ลูกอายุ 14 แต่แม่ไปเป็นเพื่อนเขา ก็ไม่ห่วงนะเพราะลูกกับป้าเขาดูแลอย่างดี ...ไม่เคยเกิดอะไรอย่างปั่นจักรยานก็ไม่มีอุบัติเหตุอะไร ... แม่ได้ไปก็เห็นว่าลูกป้าเขาทำอะไร ช่วยอะไรได้ก็จะช่วยเขา เราไปก็ไปช่วยดูแลเด็กคนอื่นด้วย เดียวนี้ผู้ปกครองคนอื่นก็มีไปมากขึ้น จะได้ไปช่วยกัน”

(การะเกด ชัยวงศ์, ชาวบ้านหมู่ 2, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2552)

หรือดังข้อมูลต่อไปนี้

“ส่วนมากผมจะบริการฟรี สมัยก่อนจะบริจาคเงิน บริจาครถด้วยนานแล้ว ก็มีรถพ่วง รถจักรยาน รถมอเตอร์ไซด์ ที่ให้ไป ผมเห็นแก่ทำเพื่อ

เด็กผมเลยมาช่วย ส่วนมากก็ช่วยค่าแรง ค่าอะไหล่ เล็กๆ น้อยๆ ให้
ได้ก็ให้ ไม่คิดเงิน หรือถ้าอาจารย์เขาพาเด็กมาซื้อจักรยานจะลด
ราคาให้แทบไม่เอาค่าอะไรเลย ถ้าเป็นของชมรมฯ ส่วนมากจะฟรีหมด
เด็กไม่มีตังค์จะให้ช่วยทั้งหมดคงไม่ไหว ..ก็เชื่อใจแทนะ แกก็ทำเพื่อ
สังคมด้วย ทั้งสอนหนังสือด้วย รู้จักกับลุงแกตั้งแต่ปี 45 สมัยก่อนก็
ไปปั่นจักรยานด้วย ผมไม่ค่อยมีเวลา แต่เราช่วยอยู่เบื้องหลังได้”

(ทงศักดิ์ อี๊ดเดช, เจ้าของร้านจักรยานหงษ์ใหญ่ยนต์, สัมภาษณ์, วันที่ 29 ตุลาคม 2552)

8.1.3 เลือกใช้เครือข่ายภายใน

ผลการวิจัยพบว่าจากข้อจำกัดในเรื่องขีดความสามารถในการทำงานกับ
เครือข่ายภายนอกและบริบทของชุมชนที่เป็นชุมชนขนาดเล็กและส่วนใหญ่เป็นคนยากจน
(ดังกล่าวในบทที่ 4) ส่งผลให้ลุงจันทร์และป้าพรรณต้องเลือกใช้เครือข่ายภายในชุมชน โดย
เริ่มจากเครือข่ายที่ใกล้ชิดที่สุด ได้แก่ เครือญาติ เพื่อน คนรู้จัก ตัวอย่างเช่น การขอแรงให้
ผู้ปกครองของสมาชิกในชมรมอนุรักษ์จักรยานขับรถมอเตอร์ไซด์พ่วงเพื่อขนสัมภาระเวลาไปปั่น
จักรยานหรือมีกิจกรรมอื่นๆ นอกจากนี้ยังระดมเครือข่ายผู้ปกครองเด็กในชมรมฯ ให้ร่วมปั่น
จักรยานเวลาว่างของอำเภอ ดังข้อมูลต่อไปนี้

“เวลามีกิจกรรมลุงจันทร์ก็จะให้ผู้ปกครองของเด็กในชมรมฯ ที่ขับร
ถมอเตอร์ไซด์เป็นคนขับให้ เพราะลุงกับป้าต้องปั่นจักรยานร่วม
ไปกับเด็กๆ...เมื่อก่อนผมมาปั่นทุกวันอาทิตย์ครับ หลังๆมานี้ผม
ต้องไปเรียนพิเศษจะมาช่วยปั่นเวลาว่าง แม่ก็ปั่นจักรยานอีกคัน
หนึ่ง ที่บ้านมี 2 คัน แม่จะปั่นตอนว่างใหญ่ๆ เพราะเวลาว่าง
คุณป้าจะเรียกรวบรวมก็เลยมาปั่นกันทั้งแม่และผมครับ “

(ด.ช.พิชัย จินนารินทร์ (น้องต๋อ) ,อายุ 14 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2551)

อีกตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการเลือกใช้เครือข่ายภายในชุมชน
ตัวอย่างเช่น การใช้เครือญาติช่วยซ่อมรถมอเตอร์ไซด์พ่วง ดังข้อมูลต่อไปนี้

“รถมอเตอร์ไซด์พังได้รับบริจาคจากร้าน “นงะไพลยนต์” เป็นรถที่ใช้เป็นรถขนส่งสัมภาระของชมรมฯ คุณลุงจะวานให้คุณพ่อของน้องต่อ ซึ่งเป็นหลานเขยของลุงจันทร์เป็นคนซ่อมให้เนื่องจากเป็นช่างยนต์ พ่อของน้องต่อเขามีอู่ซ่อมรถ”

(นายพิสิฐ บุญแก้ว (น้องแบงค์), อายุ 16 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2551)

เห็นได้ว่าในการทำงานพัฒนาชุมชนนั้นหากผู้ทำงานพัฒนามีข้อจำกัดทั้งที่เป็นข้อจำกัดส่วนตัวและข้อจำกัดของบริบทชุมชนที่ส่งผลต่อการใช้เครือข่ายภายนอก จำเป็นต้องประยุกต์ใช้เครือข่ายอื่นโดยเฉพาะเครือข่ายภายในชุมชนแม้จะมีศักยภาพที่จำกัด ดังที่ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ทำ ซึ่งนับว่าเป็นความสามารถในการทำงานพัฒนาประการหนึ่ง

8.2 ถอดบทเรียนเรื่องกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับเด็ก ๆ ในชมรม หนูรักจักรยาน

หากพิจารณาถึงกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับเด็ก ๆ ในชมรม หนูรักจักรยาน ต้องวิเคราะห์จากกิจกรรมหลักของลุงจันทร์และป้าพรรณที่เลือกใช้กับเด็กในชมรม หนูรักจักรยาน โดยกิจกรรมหลักในชมรม หนูรักจักรยานประกอบด้วย 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่ กิจกรรมสอนภาษาอังกฤษ กิจกรรมปั่นจักรยาน และกิจกรรมการออม

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเริ่มจากการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของทั้งสามกิจกรรมกับลักษณะเฉพาะของเด็กก่อน เพื่อให้เห็นถึงความเชื่อมโยงสอดคล้องกันของ “กิจกรรม” กับ “เด็ก”

8.2.1 ลักษณะเฉพาะของสามกิจกรรมกับลักษณะเฉพาะของเด็ก

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรมและลักษณะเฉพาะของเด็กในชมรม หนูรักจักรยานที่ผู้สูงอายุใช้ในงานวิจัยนี้เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการทำงานผ่านกิจกรรมทั้งสามว่าสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของเด็กในชมรม หนูรักจักรยาน

ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะเฉพาะของเด็กในชมรม หนูรักจักรยานที่สำคัญ 9 ประการ ซึ่งทำให้ลุงจันทร์และป้าพรรณตัดสินใจเลือกใช้กิจกรรมต่างๆ ในการพัฒนาเด็ก เหล่านี้ให้เป็น “เด็กดี”

ประการแรก ธรรมชาติของเด็กที่ชอบกิน-เล่น โดยทั่วไปของเด็กที่ชอบกินและเล่น หากแต่เด็กๆ ในชมรมฯ กินขนมที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อร่างกายและบางอย่างทำให้เกิดโทษด้วยเช่น ขนมกรุบกรอบ ดังนั้นลุงจันท์และป้าพรรณจึงต้องสอนเรื่อง อ.อาหาร ให้เด็กเข้าใจว่าควรกินอาหารที่ดีมีประโยชน์ต่อร่างกาย

ประการที่สอง โดยวัยเด็กเป็นวัยที่มีพลังกำลังมาก ลุงจันท์และป้าพรรณจึงต้องการส่งเสริมและพัฒนาให้เด็กมีสุขภาพที่แข็งแรงร่างกายและจิตใจ จึงพัฒนาด้วยกิจกรรมการปั่นจักรยาน ซึ่งเป็นการนำพลังกำลังที่มีอยู่มาใช้อย่างสร้างสรรค์ เด็กในชมรมหนูรักจักรยานก็ได้รับการสอนให้ออกกำลังกายโดยการปั่นจักรยานเป็นประจำ แม้ว่าเด็กในชมรมฯ จะปั่นจักรยานเป็นพาหนะในชุมชนอยู่แล้ว แต่เป็นจักรยานทั่วไปที่ไม่มีเกียร์ ดังนั้นเมื่อมาปั่นจักรยานแบบมีเกียร์จึงต้องมีการเรียนรู้หลายอย่างทั้งวิธีการขี่จักรยาน กฎจราจร ระเบียบวินัยที่ต้องปฏิบัติร่วมกันในการปั่นจักรยานเป็นกลุ่มใหญ่

ประการที่สาม อยากรู้ อยากเห็น เป็นธรรมชาติของวัยเด็กอยู่แล้วที่มีความอยากรู้ อยากเห็น ดังนั้นลุงจันท์และป้าพรรณจึงเลือกกิจกรรมปั่นจักรยานในการส่งเสริมพัฒนาด้านนี้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ เนื่องจากจักรยานสามารถพาไปเรียนรู้ในพื้นที่กว้างไกลได้หรือได้เรียนรู้นอกห้องเรียน

ประการที่สี่ เป็นเพื่อนกัน เนื่องจากชุมชนบ้านหนองคูเป็นชุมชนขนาดเล็กและมีโรงเรียนเพียงหนึ่งแห่ง ดังนั้นเด็กส่วนใหญ่จึงรู้จักเป็นเพื่อนกันเกือบทั้งหมด ส่งผลให้เมื่อมาเข้าชมรมหนูรักจักรยานจึงมีความสัมพันธ์และคุ้นเคยกันอย่างรวดเร็ว เวลาทำกิจกรรมเป็นกลุ่มจึงเป็นที่สนุกสนานของเด็ก

ประการที่ห้า เคลื่อนไหวไม่อยู่นิ่ง โดยธรรมชาติของวัยเด็กที่ชอบเคลื่อนไหวไม่อยู่นิ่ง ดังนั้นกิจกรรมการปั่นจักรยานซึ่งเป็นกิจกรรมหลักของชมรมฯ จึงสอดคล้องกับลักษณะของเด็กเป็นอย่างดี

ประการที่หก สมัครเป็นสมาชิก เงื่อนไขของการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ลุงจันท์และป้าพรรณจัดขึ้นคือต้องสมัครเป็นสมาชิกชมรมฯ ก่อน ซึ่งไม่มีค่าใช้จ่ายใดๆ เพียงแต่พ่อแม่ผู้ปกครองต้องมาพบลุงกับป้าและยินยอมให้สมัครเป็นสมาชิก

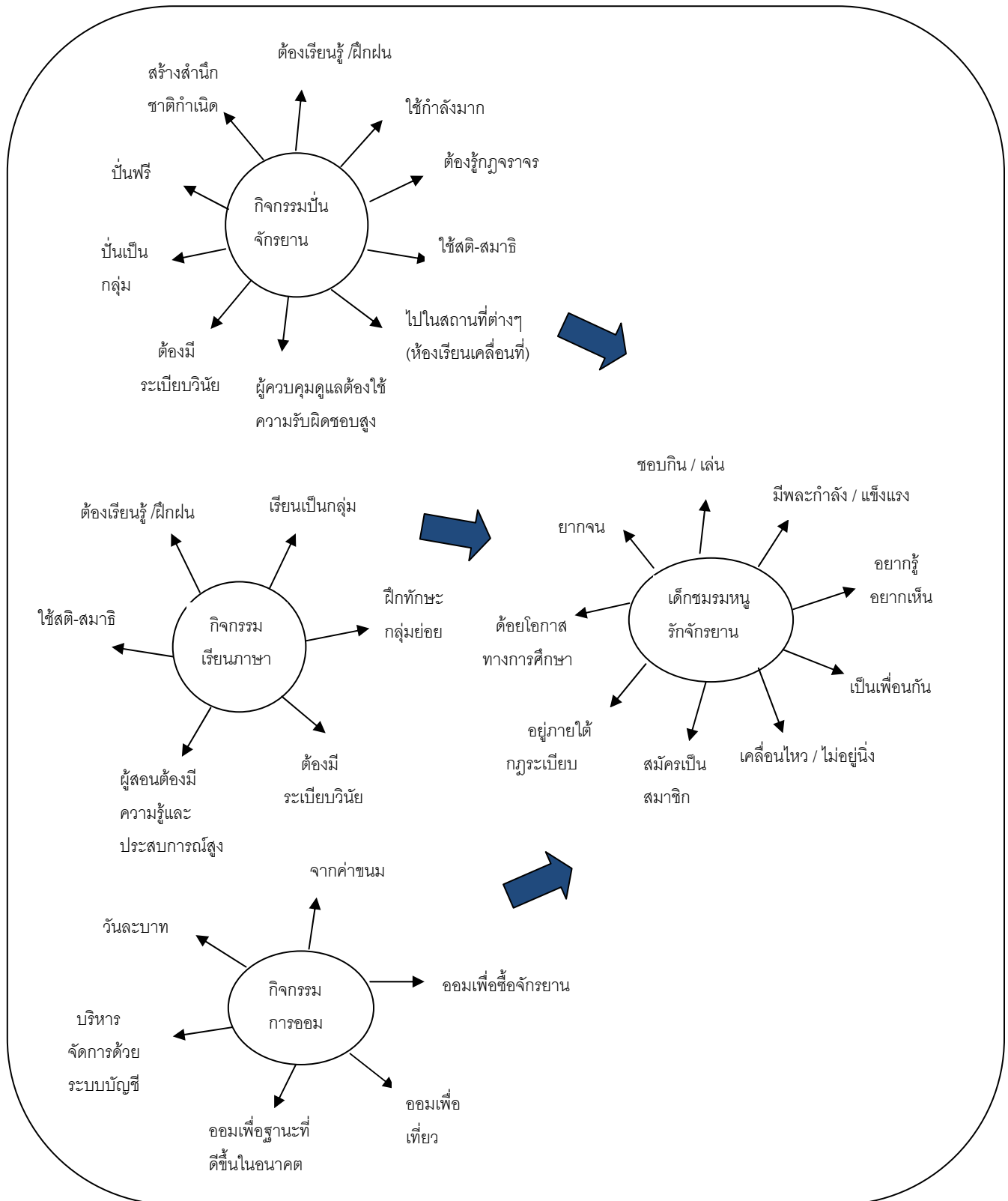
ประการที่เจ็ด อยู่ภายใต้กฎระเบียบของชมรมฯ สมาชิกชมรมหนูรักจักรยานต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของชมรมฯ คือเข้าร่วมกิจกรรมเรียนภาษา ปั่นจักรยาน และออมเงิน ตลอดจนต้องประพฤติดี

ประการที่แปด ด้วยโอกาสทางการศึกษา ลักษณะประการนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ลุงจันทรและป้าพรรณต้องการนำศักยภาพของตนที่มีอยู่มาช่วยเหลือและพัฒนาเด็กเหล่านี้โดยการสอนภาษาให้

ประการที่เก้า ยากจน ลักษณะเฉพาะข้อนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ลุงจันทรและป้าพรรณเลือกใช้กิจกรรมการออมเงินเพื่อให้เด็กฝึกนิสัยประหยัดอดออมเพื่อไม่ให้ยากจนไปตลอดและมีชีวิตที่ดีขึ้น

จากการวิเคราะห์คุณลักษณะของเด็กชมรมหนูรักจักรยานดังกล่าวหากลนำมาวิเคราะห์ร่วมกับกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรม คือ กิจกรรมปั่นจักรยาน กิจกรรมเรียนภาษาอังกฤษ กิจกรรมการออม จะทำให้เห็นหลักวิธีคิดเบื้องหลังของผู้สูงอายุในการเลือกกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กบนพื้นฐานความสอดคล้องกับลักษณะของเด็กและบริบทชุมชน ซึ่งสามารถนำเสนอได้ดังภาพที่ 8.1 ต่อไปนี้

ภาพที่ 8.1 แสดงลักษณะเฉพาะของสามกิจกรรมจักรยานกับเด็กชมรมหนูรักจักรยาน

จากภาพที่ 8.1 ข้างต้น เป็นการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของกิจกรรมหลัก และลักษณะของเด็กในชมรมฯ เพื่อให้เห็นถึงเชื่อมโยงสอดคล้องของกิจกรรมหลักทั้งสามที่ ผู้สูงอายุทั้งสองทำเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนนั้นเหมาะสมและสอดคล้องกับเด็กซึ่งจะทำให้ สามารถถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุได้ในลำดับต่อไป

ส่วนลักษณะเฉพาะของกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรมที่สอดคล้องกับลักษณะของเด็กชมรมหนูรักจักรยาน สามารถวิเคราะห์ดังนี้

(1) กิจกรรมปั่นจักรยานกับเด็กชมรมหนูรักจักรยาน

หากพิจารณากิจกรรมปั่นจักรยานกับลักษณะเด็กในชมรมหนูรักจักรยาน จะเห็นได้ว่าลุงจันท์และป้าพรรณใช้กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมหลักของชมรมหนูรักจักรยานซึ่งมีความสอดคล้องกับลักษณะของเด็กในชมรมฯ เป็นอย่างยิ่ง

ประการแรก กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่ไม่ต้องลงทุนทรัพย์หากแต่เป็นการลงแรงกาย ดังนั้นจึงเหมาะสมและสอดคล้องกับฐานะของเด็กๆ ในชมรมหนูรักจักรยานที่ค่อนข้างยากจน จึงกล่าวได้ว่าเป็นการปั่นฟรี

“ไปปั่นจักรยานนี้มันดีนะเด็กมันไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอะไร เด็กไม่ต้องเอาอะไรมาเลย คุณป้าเตรียมให้หมด น้ำอาหาร ถ้าคุณลุงคุณป้าให้เด็กทำอย่างอื่นเด็กมันก็ไม่ไหวหรอกไม่มีเงิน และเด็กจำนวนมากด้วยเราต้องเลือกที่ทำกิจกรรมด้วยกันได้”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

ประการที่สอง กิจกรรมนี้เป็นกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของเด็กในชมรมฯ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพื่อนกัน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับลักษณะของเด็กในวัยนี้ที่เริ่มติดเพื่อนและมักอยู่รวมเป็นกลุ่ม

“ตอนแรกมาเพราะพี่เขามาปั่นก่อน เพื่อนผมก็มา ก็เลยอยากมาเข้าชมรมด้วย เดียวนี้ก็มีเพื่อนมาเยอะ... ครับ รู้จักกันเกือบหมดอยู่

โรงเรียนเดียวกัน มีที่ไม่รู้จักมาก่อนเขามาจากหมู่อื่น แต่พอมาอยู่ก็
รู้จักเป็นเพื่อนกัน”

(ด.ญ.จามจุรีย์ วงศ์หมึก (น้องหญิง) อายุ 8 ปี, สัมภาษณ์ วันที่ 21 มิถุนายน 2552)

ประการที่สาม กิจกรรมนี้ต้องอาศัยระเบียบวินัยเป็นตัวควบคุมเรื่อง
ความปลอดภัย เนื่องจากเป็นการปั่นจักรยานเป็นกลุ่มใหญ่

“เวลาปั่นจักรยานไปกันมันคนเยอะไปกัน 30-40 คน คุณลุงไม่รู้เรื่อง
เพราะคุณลุงอยู่ข้างหน้า แต่ไปที่ไหนคุณลุงนำ คุณป้าอยู่ข้างหลัง
คอยดูพฤติกรรมเด็ก แล้วคุณป้าก็คิดว่ามันต้องมีกฎระเบียบ อย่าง
ต้องปั่นเป็นแนวตรงห่างกันคนละ 50 ซม. นะปั่นจักรยานต้องอย่าให้
ชนกันนะ ก็ต้องมาวางกฎ ก็มาคุยกับคุณลุงบอกว่าต่อไปนี่ไม่ได้ละ
เราต้องมีกฎระเบียบนะต้องปั่นจักรยานอย่างไรขึ้นอย่างไร คุณลุงเขา
ปั่นเป็นอยู่แล้วก็เลยสอนวิธีปั่น”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

ประการที่สี่ กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่รวมเด็กจำนวนมากบนถนนใหญ่
ซึ่งมีความเสี่ยงต่อความปลอดภัย ดังนั้นผู้ควบคุมต้องใช้ความรับผิดชอบสูงมากในการดูแลให้
กิจกรรมลุล่วงและปลอดภัยต่อชีวิตเด็กทุกคน

“เวลาปั่นคุณป้าจะอยู่ข้างหลังก็จะมองเห็นพฤติกรรมของเด็กหมด
เลยว่าเด็กคนไหนเป็นอย่างไร แล้วคุณป้าจะกลัวที่สุดเลยถ้าเด็กเป็น
อะไรแล้วเราต้องรับผิดชอบเขา”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

ประการที่ห้า เป็นกิจกรรมที่นำพาเด็กๆ ไปในสถานที่ต่างๆ สอดคล้อง
กับลักษณะของเด็กที่ในวัยนี้ที่มีความอยากรู้อยากเห็น ดังนั้นการได้ไปเรียนรู้สิ่งต่างๆ นอก
สถานที่เสมือนเป็นห้องเรียนเคลื่อนที่ จึงช่วยเสริมโอกาสให้กับเด็กในชุมชนนี้ซึ่งด้อยโอกาส
ทางการศึกษา เนื่องจากมีโรงเรียนประจำชุมชนเพียงโรงเรียนเดียวและมีครูไม่กี่คน

“ที่แรกสุดที่ไปวัดบ้านเหล่าเพราะเป็นวัดที่ศักดิ์สิทธิ์ ตามที่ชาวบ้านในชุมชนเขาเชื่อถือใจ ก็เลยอยากพาเด็กไป มันเหมือนเป็นสถานที่สำคัญของชุมชน เด็กเขาก็ตื่นเต้นแล้วปกติถ้าไม่มีงานจริงๆ ผู้ปกครองก็จะไม่พาไปอยู่แล้วเพราะมันไกล วัดบ้านเหล่าเป็นวัดสำคัญ ทุกปีจะมีงานสงฆ์ เด็กจะได้ไปแค่วันนั้น ธรรมเนียมถึงเด็กปั่นจักรยานเป็นก็ไม่ได้ไปหรอกก็ปั่นอยู่แถวนี้ มันก็เหมือนพาเด็กไปนอกหมู่บ้าน โดยปั่นจักรยานไปมันก็ตื่นเต้น เหมือนได้ไปเที่ยว เพราะสำหรับเด็กไปที่บ้านเหล่า หมู่ 2 ตอนนั้นก็ถือว่าไกลแล้วละ”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

กิจกรรมการปั่นจักรยานนี้จึงพาเด็กไปเรียนรู้นอกสถานที่ซึ่งนอกจากเป็นการให้โอกาสเด็กในการเรียนรู้นอกห้องเรียนแล้วยังเป็นการเปิดโลกทัศน์และส่งเสริมจินตนาการเด็กอีกด้วย

“بابอกพ่อแม่เขาอย่ามองโลกแคบๆ ต้องส่งลูกไปสู่โลกกว้าง แต่ก่อนส่งไปต้องเตรียมพร้อมลูกให้แข็งแรงก่อนปล่อยเขาออกไปเผชิญโลก อย่าคิดแต่ว่าเขาจะอยู่ตรงนี้ ต้องให้เขาไปเจอโลกกว้าง”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 5 มิถุนายน 2551)

ประการที่หก กิจกรรมนี้ต้องใช้สติ-สมาธิ เนื่องจากการปั่นจักรยานของเด็กกลุ่มใหญ่บนถนนที่มีรถใหญ่วิ่งหากวอกแวกหรือคุยเล่นหยอกล้อกันตามประสาเด็กอาจได้รับอันตรายถึงชีวิตได้ ดังนั้นลุงจันทร์และป้าพรรณจึงให้ปั่นจักรยานไปสวนมนต์ไหว้พระและฟังเทศน์ที่วัดเพื่อให้เกิดสติสมาธิ

“เรื่องคุยกันไม่ได้เลย คุณลุงคุณป้าจะห้ามเด็กเขาขอบหยอกกันเสียสมาธิ เราต้องให้มีวินัยปั่นเรียงกันเป็นแถวเป็นแนวตามกันไป คนหลังคอยระวังคันหน้า คนข้างหน้าก็คอยระวังคนหลังระยะห่างแต่ละคันต้องมี เราฝึกให้เขา ไซ้...สติสมาธิต้องดี ไม่งั้นก็ชนกันเองด้วย”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 5 มิถุนายน 2551)

ประการที่เจ็ด กิจกรรมนี้ต้องเรียนรู้กฎจราจร เนื่องจากการปั่นจักรยานนี้เป็นการปั่นไปเรียนรู้โดยรอบชุมชนและสถานที่ต่างๆ เพื่อสร้างจิตสำนึกถึงถิ่นกำเนิดและรักชุมชน ดังนั้นด้วยระยะทางไกล สมาชิกทุกคนต้องมีชำนาญในการปั่นจักรยานมากพอสมควร หากแต่การใช้เพียงทักษะอย่างเดียวมันไม่เพียงพอ ผู้สูงอายุทั้งสองท่านจะการปั่นที่และทุกเดือนต้องอบรมกฎจราจรและชมกิจกรรมของตำรวจจราจรที่ สภ.อ.ป่าซาง จ.ลำพูน

“คุณลุงจะประสานกับที่ตำรวจขอพาเด็กไปรับความรู้ ให้ความรู้ให้ช่วยอธิบายกฎจราจร เดือนนี้เราก็กพาไป ยิ่งถ้ามีเด็กใหม่มาเข้าชมรมฯ เราก็กต้องพาไป ไม่ได้หรือไม่รู้กฎจราจร ออกถนนใหญ่อันตราย”

(ป้าพรณ เขียวพันธุ์,สัมภาษณ์, วันที่ 5 มิถุนายน 2551)

ประการที่แปด กิจกรรมนี้ต้องใช้กำลังมาก และต้องแข็งแรง ดังนั้นจึงเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับวัยเด็กที่กำลังเติบโตซึ่งเป็นวัยที่ควรออกกำลังกายเพื่อพัฒนากล้ามเนื้อส่วนต่างๆ นอกจากนี้ยังเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัยเด็กที่ยังมีพลังกำลังและเป็นวัยที่ไม่อยู่นิ่งต้องเคลื่อนไหว

“แรกสุดที่เด็กปั่นจักรยานนั้น เราจะให้เด็กปั่นให้เก่งที่สุด คือ ปั่นอย่างถูกวิธีมีวินัย เพราะแรกๆสุด คุณป้าจะบอกเลยว่าจากวงในให้อ้อมออกไปเรื่อยๆ เป็นวงกลม หมายถึงจากวงแคบๆนี่หนูต้องกว้างออกไปเรื่อยๆ จนกระทั่งหนูจะมีโอกาสไปที่อื่นได้ เพราะฉะนั้นหนูต้องแข็งแรงทุกคน”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์,สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

ประการที่เก้า กิจกรรมนี้ต้องเรียนรู้ฝึกฝน เนื่องจากการปั่นจักรยานที่มีเกียร์ขึ้นลงที่สูงชันได้ ต้องเรียนรู้วิธีที่ถูกต้อง ซึ่งลุงจันทร์และป้าพรณได้เรียนรู้วิธีการขี่จักรยานประเภทนี้มาจากประเทศออสเตรเลียจึงนำมาถ่ายทอดแก่เด็กๆ

“ลุงสอนว่าผู้ซบซมมือใหม่ต้องเรียนรู้อ การล้มให้เป็น เวลาจรจักรยานล้มต้องไม่เอาข้อมือลง ให้เอาหัวไหล่หรืออวัยวะของร่างกายที่คิดว่าหนาแน่น จะได้เจ็บน้อยลง เวลาล้มต้องเอียงลงด้านซ้ายเสมอ รถใหญ่ที่ตามมาจะได้ไม่ทับเอา”

(สัมภาษณ์ ลุงจันทร เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 6 มิถุนายน 2551)

ประการที่สิบ กิจกรรมเพื่อสร้างสำนึกชาติกำเนิดของตน ลักษณะประการนี้เป็นลักษณะเฉพาะที่ลุงจันทรและป้าพรรณกำหนดไว้เป็นวัตถุประสงค์หนึ่งของการปั่นจักรยานเฉพาะในชมรมหนูรักจักรยาน เนื่องจากเห็นว่าการสำนึกถึงชาติกำเนิดของคนรุ่นหลังลดน้อยลง

“ซึ่งจักรยานวันอาทิตย์จะไปวัดสวดมนต์ ทำสมาธิ ฟังเทศน์บ้าง บางทีไปชมสวนเกษตร ดูสภาพแวดล้อมในหมู่บ้าน ทำให้มีจิตสำนึกถึงชาติกำเนิดที่เป็นเกษตรกรรม สำนึกว่าเราเป็นใคร มาจากไหน ไม่อย่างนั้นอีกหน่อยคนก็ไม่คิดกันแล้ว ลุงอยากให้เด็กที่นี่เขาสำนึกไว้”

(ลุงจันทร เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 6 มิถุนายน 2551)

(2) กิจกรรมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ

กิจกรรมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษนี้หากวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะพบว่า เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของเด็กๆ ในชมรมหนูรักจักรยาน 6 ประการ ได้แก่

ประการแรก เป็นกิจกรรมที่ต้องเรียนรู้ฝึกฝน เนื่องจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศดังนั้นจึงต้องเรียนรู้ฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ จึงจะสามารถฟังพูดอ่านเขียนได้

ประการที่สอง เป็นกิจกรรมที่เรียนเป็นกลุ่ม เนื่องจากกิจกรรมนี้มีเพียงป้าพรรณคนเดียวที่สอน ดังนั้นเด็กทั้งหมดจึงมาเรียนรวมกันเป็นกลุ่ม โดยป้าพรรณจะสอนรวมทั้งกลุ่มเมื่อเน้นทักษะการอ่านและพูด แต่อย่างไรก็ตามก็มีการแบ่งกลุ่มย่อยในขณะทำกิจกรรมที่ฝึกฝนทักษะการเขียน

ประการที่สาม เป็นกิจกรรมที่ฝึกทักษะเป็นกลุ่มย่อย เนื่องจากเด็กที่มาเรียนภาษาอังกฤษนี้มีตั้งแต่ระดับชั้นประถมต้นระดับประถม 3-4 ไปจนถึงระดับมัธยม ดังนั้น

จึงมีการแบ่งกลุ่มย่อยเพื่อฝึกแต่ละทักษะแตกต่างกันไป โดยการฝึกอ่านออกเสียงก็จะฝึก
รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ เมื่อฝึกทักษะการเขียนหรือการผสมคำศัพท์ก็จะแยกเป็นกลุ่มย่อย เช่น
เด็กที่หัดคัด A-Z ก็จะแยกไปฝึกเป็นกลุ่มหนึ่ง เด็กที่เริ่มผสมคำศัพท์ก็แยกเป็นอีกกลุ่มหนึ่ง
 เป็นต้น

“คือแม่ผมเห็นคนเขาเรียนภาษาอังกฤษกันก็เลยอยากให้มาเรียน
เลยพามาสมัคร เพราะจะได้ความรู้มากขึ้น ...ก็เวลามาเรียนป้าจะ
สอนให้ออกเสียง ให้คัดลายมือ ใครเก่งก็แยกอีกกลุ่มหนึ่ง เด็กเล็กมาก็
อีกกลุ่มหนึ่งครับ”

(ด.ช.พงศกรณ์ สันยศทัศน์ (น้องเค) อายุ 12 ปี, สัมภาษณ์ 12 ตุลาคม 2551)

ประการที่สี่ เป็นกิจกรรมที่ต้องใช้ระเบียบวินัย เนื่องจากเป็นการเรียน
กลุ่มใหญ่เด็กประมาณ 40-50 คน ดังนั้นลุงจันท์และป้าพรรณจึงใช้ระเบียบวินัยเป็น
ตัวกำหนดและควบคุมชั้นเรียน เช่น ต้องมาเรียนอย่างสม่ำเสมอ ห้ามคุยกันระหว่างเรียน มี
ช่วงเวลาพักให้กินขนมหรือวิ่งเล่นภายในบริเวณบ้านได้ เป็นต้น

“อะไรที่ทำด้วยกันคนหลายๆ นี่ก็ต้องใช้ระเบียบใช้วินัยมาควบคุม
ไม่อย่างนั้นสองคนเราไม่ไหว ก็ที่ทำอยู่ทั้งสองภาษา ปันจรรย์าน เรา
ก็ใช้วินัยกำหนดไว้”

(ลุงจันท์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 6 มิถุนายน 2551)

ประการที่ห้า เป็นกิจกรรมที่ผู้สอนต้องมีความรู้และประสบการณ์สูง
เนื่องจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศ ซึ่งผู้สูงอายุทั้งสองท่านมีต้นทุนด้านนี้อยู่และ
นำมาใช้เป็นกิจกรรมหลักของชมรมฯ เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน จึงสอดคล้องกับเด็กในชุมชนที่
นับได้ว่าด้อยโอกาสทางการศึกษาหรือมีข้อจำกัดเรื่องโอกาสในการเรียนภาษาต่างประเทศ

“ตอนไปอยู่ออสเตรเลียไปเฝ้าภาษาแล้ว ที่ออสเตรเลียทุกคนที่ไป
ทำงานต้องไปเริ่มเรียนภาษาเขาใหม่หมด ป้าไปเรียนชั่วโมงเดียวเขา
บอกเธอไม่ต้องมาเรียนแล้วพรุ่งนี้ไปทำงานได้เลย ที่จริงมันมีเทคนิค

บางคนมีความรู้อยู่แล้วแต่ไม่รู้เทคนิค ไม่ยอมมาอยู่กับป้าพักเดียว
อย่างนายทหารเรือมาจากเมืองไทยไปต่อโทที่โน่นยังต้องมาขอให้
ช่วย ป้าบอกมาอยู่กับป้าเลยไม่นานก็ได้ ภาษาอังกฤษไม่ต้องสนใจ
ไวยากรณิดคิดแต่จะทำยังไงพูดให้รู้เรื่องฟังให้รู้เรื่อง”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 6 มิถุนายน 2551)

ประการที่หก เป็นกิจกรรมที่ต้องใช้สติสมาธิ เนื่องจากเป็นภาษาที่ต้อง
ใช้ความพยายามฝึกฝนทั้งการฟังพูดอ่านเขียนอย่างสม่ำเสมอ ประกอบกับการเรียนเป็นกลุ่ม
ใหญ่ที่เป็นกลุ่มเด็กที่ย่อมมีการพูดคุยเสียงดัง จึงต้องใช้สมาธิในการเรียนสูง

“เวลาเด็กมาเรียนครั้งหนึ่งก็หลายสิบคน มีตั้งแต่ประถม..ก็มีนะที่คุย
กันแต่คุณป้าก็ต้องบอก ให้ตั้งใจเรียน ที่นี้ถ้าไม่เชื่อฟังก็ไม่เอา ไม่ให้
อยู่ในชมรมฯ แต่ที่นี้เด็กไม่ค่อยดีหรืออกถ้ามานี้”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 21 มิถุนายน 2552)

(3) กิจกรรมการออมเงิน

จากการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของกิจกรรมการออมที่ลุงจันท์และป้า
พรรณใช้ในการพัฒนาเด็กและเยาวชน สอดรับกับเด็กในชมรมหนูรักจักรยาน 4 ประการ
ได้แก่

ประการแรก ออมวันบาท เนื่องจากเด็กส่วนใหญ่เป็นเด็กยากจน ดังนั้น
กิจกรรมนี้จึงเป็นกิจกรรมที่พัฒนาเด็กและเยาวชนในการสร้างวินัยการประหยัดและอดออม
ได้เป็นอย่างดี ซึ่งการออมเพียงวันละหนึ่งบาทไม่ส่งผลกระทบต่อเด็กมากนัก ทำให้เด็กไม่ฝืน
กับการออมและปฏิบัติได้สม่ำเสมอ

ประการที่สอง ออมจากค่าขนม เนื่องจากเด็กต้องได้ค่าขนมจากพ่อแม่ไป
โรงเรียนอยู่แล้วการหักเงินค่าขนมมาออมจึงเพียงปลดภาระกินขนมลง ไม่ได้ไปขอเงินจากพ่อแม่
เพิ่ม จึงไม่กระทบต่อผู้ปกครอง

ประการที่สาม ออมเพื่อซื้อจักรยาน เป็นจุดประสงค์แรกเริ่มของ
ผู้สูงอายุทั้งสองท่านที่ต้องการให้เด็กที่ยังไม่มีจักรยานสามารถเข้าร่วมกิจกรรมการปั่น
จักรยานได้

ประการที่สี่ ออมเพื่อไปเที่ยว เมื่อเด็กทุกคนในชมรมฯ มีจักรยานแล้ว ลูกจันท์และป้าพรรณขยายการออมให้กว้างขึ้นโดยการกำหนดวัตถุประสงค์ใหม่ด้วยการออมเพื่อไปเที่ยว ส่งผลให้เด็กบางคนมาออมมากขึ้นจากวันละบาทเป็น 10 บาท

ประการที่ห้า ออมเพื่อฐานะที่ดีขึ้นในอนาคต ผู้สูงอายุทั้งสองกล่าวกับนักวิจัยว่า “บอกกับเด็กๆ เสมอว่าคนที่จน ถ้าไม่ออมก็ไม่มีวันเลิกจน” ดังนั้นกิจกรรมการออมเงินนั้นนอกจากเป็นการสร้างนิสัยการประหยัดมัธยัสถ์ให้เด็กแล้ว ยังเป็นวิธีทางหนึ่งที่ทำให้มีฐานะที่ดีขึ้น

ประการที่หก บริหารจัดการด้วยระบบบัญชี การออมเงินเพื่อซื้อจักรยาน ส่งผลให้เด็กในชมรมฯ มีระเบียบวินัยทางการเงิน เพราะทุกวันที่เหลือเงินค่าขนมต้องมาออมกับป้าพรรณ ซึ่งจะมีสมุดบัญชีลงยอดเงินออมของเด็กแต่ละคน เนื่องจากต้องนำมาชำระค่าจักรยานที่ลูกและป้าออกเงินซื้อให้ก่อนแล้วค่อยมาผ่อนคืน

จากการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของกิจกรรมหลักทั้งสามกิจกรรมและลักษณะเฉพาะของเด็กในชมรมหนูรักจักรยานที่มีความสอดคล้องกันดังกล่าว สามารถถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับเด็กในชมรมหนูรักจักรยาน โดยค้นพบกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ในการทำงานกับเด็กและเยาวชนที่น่าสนใจ 6 วิธี ดังนี้

วิธีทำงานของผู้สูงอายุกับเด็ก

(1) การทำงานเป็นกลุ่ม

ผลการวิจัยพบว่า ลูกจันท์และป้าพรรณใช้วิธีการทำงานเป็นกลุ่ม ซึ่งส่งผลให้เด็กมีจิตวิญญาณการทำงานเป็นกลุ่ม (Team Spirit) เห็นได้จากกิจกรรมที่ลูกและป้าใช้ในการพัฒนาเด็กในชมรมหนูรักจักรยาน เช่น กิจกรรมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ กิจกรรมการปั่นจักรยานเป็นกลุ่ม กิจกรรมการฝึกซ้อมและเล่นดนตรีไทย เป็นต้น ซึ่งกระบวนการทำงานของลูกและป้าในลักษณะแบบกลุ่มนี้ นับว่าเป็นวิธีที่เหมาะสมและสอดคล้องกับเด็กๆ ในปัจจุบันซึ่งถูกรุมเร้าด้วยเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมรอบตัวให้มีความเป็นปัจเจกชนนิยม (Individualism) สูงมาก เห็นได้จากปรากฏการณ์ที่เด็กๆ ใช้เวลาในแต่ละวันกับการฝังตัวอยู่ในร้านเกม การเล่นเกมออนไลน์

“ตอนที่ม่ได้ก่มาบ้านคุณลุงเพิ่มมากขึ้น คุณลุงคุณป้าก็คุยกันว่าจะทำอะไรที่เป็นกลุ่มดี เลยคิดว่าถ้าเอามาเป็นชมรมอะไรสักอย่างก็ทำจะดีนะ ก็มองว่าเด็กจะทำอะไรร่วมกันเป็นกลุ่มดี เลยคิดว่าป็นจักรยานนั่นแหละเลยเป็นที่มาของชมรมหนูรักจักรยาน..ถ้าถามว่าทำไมป้าจึง ต้องตั้งชมรม ก็เพราะคุณลุงกับคุณป้าเราคิดถึงเด็กเป็นหลักนะ คิดว่าถ้าเด็กมากๆ จะทำอะไรที่ทำด้วยกันพร้อมๆ กันได้ ให้ทุกคนมีส่วนร่วมในสิ่งที่ทำด้วยกัน ให้เขามีโอกาสเหมือนๆ กัน ใช.. เรียกว่าทำงานเป็นกลุ่ม คุณป้าจะเน้นที่สุดเรื่องให้โอกาสเด็ก ถึงมี อ.โอกาส ใน 5 อ.ใจ”

(ลุงจันทร์ และป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 22 มีนาคม 2553)

จากข้อมูลที่ว่า “ทุกคนมีส่วนร่วมในสิ่งที่ทำด้วยกัน ให้เขามีโอกาสเหมือนๆ กัน” สะท้อนให้เห็นถึงหลักคิดเรื่อง “การทำงานเป็นกลุ่ม” ของลุงจันทร์และป้าพรรณที่เอา “เด็กเป็นตัวตั้ง” หรือเน้นประโยชน์ที่เด็กจะได้รับเป็นสำคัญ นับได้ว่าเป็นกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง

(2) ควบคุมโดยใช้กฎระเบียบของกลุ่ม/ชมรม

การเป็น “ชมรม” เป็นการรวมกลุ่มคนจำนวนมากทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งมีกฎระเบียบที่เป็นกติกาปฏิบัติของคนทั้งกลุ่ม เห็นได้ว่าลุงจันทร์และป้าพรรณมีวิธีคิดอย่างเป็นระบบ มีการเตรียมและวางแผนไว้หมดว่าการปั่นจักรยานเด็กต้องเรียนรู้อะไรบ้างเพื่อให้กลายเป็นต้นทุนความรู้ที่สามารถทำให้การปั่นจักรยานเป็นไปอย่างราบรื่น โดยเฉพาะการเน้นเรื่องความปลอดภัย ดังนั้นลุงจันทร์จึงกำหนดให้เด็กๆ เข้าอบรมกฎจราจรและชมกิจกรรมของตำรวจจราจรที่ สภ.อ.ป่าซาง จ.ลำพูน ในทุกวันอาทิตย์แรกของเดือน การสร้างวินัยการปั่นจักรยานให้เป็นแถวเป็นแนว ตลอดจนห้ามรับประทานของกิน หรือพูดคุยกันระหว่างปั่นจักรยาน

“เวลาปั่นจักรยานเนี่ย คุณป้าจะทำอาหารให้กิน กินพร้อมกันและเรายังจะสั่งห้ามด้วยว่าห้ามรับของกินจากที่อื่นด้วย ใครให้ขนม

กลางทางห้ามรับนะ เพราะกลัวว่าถ้าเด็กเป็นอะไรไปนี่เราแย่เลย
เราเลยมีระเบียบบอกว่า เวลาไปปั่นจักรยานนี่เราจะให้เขาไปได้
อย่างเดียวคือ น้ำดื่ม”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

หรือดังข้อมูลที่ว่า

“เราจะใช้ระเบียบกับเด็ก ถ้าเด็กมีระเบียบก็ไม่น่าจะมีอะไรเกิดขึ้น
เราสองคนก็ปรึกษากันนะว่าไม่ว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นเราก็ตำ เพราะเรา
ตั้งใจทำให้เด็กในชุมชน แต่ก็เตรียมการและระวังอย่างที่สุดเรื่อง
ความปลอดภัยนี้ต้องรับผิดชอบเต็มที่ แต่ตั้งแต่ตั้งชมรมฯ มาไม่เคย
เกิดอุบัติเหตุเลยนะ เดียวนี้เขาก็เห็นกันแล้วว่าไม่มีอะไร เราทำได้
เขาก็เอากลูมาเข้าชมรมเพิ่ม”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

(3) การทำงานแบบอาสาสมัคร

จากการถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุ พบว่า
กระบวนการทำงานที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ลุงจันทร์และป้าพรรณใช้ทำงานกับเด็กในชมรม
อนุรักษ์จักรยาน คือ “การทำงานแบบอาสาสมัคร” ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงหลักคิดที่เอา “เด็กเป็น
ตัวตั้ง” และ “การเอาใจเขามาใส่ใจเรา” ที่ผู้สูงอายุทั้งสองท่านได้ยึดถือปฏิบัติมาตามต้นทุน
ความรู้ทางธรรมที่มีอยู่มาก โดยทั้งสองท่านจะไม่ได้บังคับเด็กว่าต้องมาร่วมทุกกิจกรรม
หรือแม้แต่กิจกรรมที่มีคนขอให้ไปช่วย เช่น การเล่นดนตรีไทยในงานศพ เป็นต้น และจาก
การรวบรวมข้อมูลพบว่าเด็กส่วนใหญ่ที่เป็นสมาชิกชมรมในรุ่นแรกๆ โตมากขึ้นเรียนในระดับ
ที่สูงขึ้นต้องไปเรียนพิเศษ หรือใกล้สอบเข้ามหาวิทยาลัยใครว่างก็เข้าร่วมกิจกรรมปั่นจักรยาน
หรือเล่นดนตรีไทยตามสะดวกเท่าที่จะทำได้

“มาเล่นของเล่นที่บ้านคุณลุงก่อน ... บ้านคุณลุงมีของเล่น
เยอะแยะเพราะลุงป้าทำงานโรงงานของเล่น ตอนหลังค่อยสอน
ขี่จักรยาน ... ตอนนั้นผมยังเพิ่ง 8 ขวบก็สนุก เพื่อนๆ ก็มาเรียน

ด้วย ตอนนี้อะไรไม่ได้มาแล้วเพราะเรียน ม.5 จะสอบเข้า
มหาวิทยาลัยแล้ว แต่ถ้ามีงานก็มารวมกลุ่มปั่นจักรยานให้”

(พิสิฐ บุญแก้ว (แบงค์) สมาชิกรุ่นแรก, อายุ 17 ปี, สัมภาษณ์ วันที่ 12 กันยายน 2552)

หรือดังข้อมูลต่อไปนี้

“ตอนแรกสอนภาษาอังกฤษอย่างเดียวกับปั่นจักรยาน ต่อมาลุงป้า
เห็นว่าเด็กหลายคนก็เรียนเครื่องดนตรีไทยที่โรงเรียน ที่บ้านป้าก็มี
พวกซอสามสาย ซออู้ ซอด้วง อยู่แล้วก็เลยมารวมเด็กๆทำเป็นวงปี่
พาทย์ และเด็กบางคนเขาก็เรียนอยู่ที่โรงเรียน ตอนหลังขอทุนทาง
จังหวัดให้ช่วยซื้อเครื่องดนตรีไทยขึ้นอีกเพิ่ม เวลามีงานศพ งานของ
จังหวัด เราก็ไปเล่นให้ บางทีเขาก็ได้แต่เลี้ยงอาหารเด็ก บางทีต้อง
ไปบอยเด็กไม่อยากไป ป้าบอกว่าเราก็ต้องช่วยเหลือชุมชนเหมือนกัน
อย่างงานศพนี้ควรไปเล่น ถ้างานอย่างอื่นเราก็แล้วแต่เขา ถ้าใครไม่
อยากไปก็ไม่ต้องไป”

(สัมภาษณ์ ป้าพรรณ เขียวพันธ์, สัมภาษณ์, วันที่ 29 ตุลาคม 2552)

จากข้อมูลข้างต้นที่ว่า “บางทีต้องไปบอยเด็กไม่อยากไป ป้าบอกว่าเราก็
ต้องช่วยเหลือชุมชนเหมือนกัน อย่างงานศพนี้ควรไปเล่น ถ้างานอย่างอื่นเราก็แล้วแต่เขา ถ้า
ใครไม่อยากไปก็ไม่ต้องไป” สะท้อนให้เห็นอีกประเด็นหนึ่งว่า “การทำงานแบบอาสาสมัคร” นั้น
เป็นกระบวนการทำงานที่สำคัญยิ่งในการใช้เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน เพราะนอกจากทำให้
เด็กได้ “การตัดสินใจเอง” แล้ว ยังเป็นการฝึกให้ตัดสินใจบนเหตุผลที่เหมาะสมและนี่ถึงการ
ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน ไม่ใช่การตัดสินใจบนเหตุผลหรือความรู้สึกของตนแต่เพียงฝ่าย
เดียว

(4) กระบวนการทำงานที่เน้น “ผู้รับสาร” เป็นตัวตั้ง (Audience-centered)

ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมต่างๆ ที่ลุงจันท์และป้าพรรณสร้างขึ้นมาให้
เด็กๆ ในชมรมอนุรักษ์จักรยานนั้นเกิดขึ้นจากวิธีคิดที่ให้ความสำคัญกับเด็กๆ เป็นอันดับแรก

กระบวนการทำงานของลุงและป้าจึงเอาผู้รับสารเป็นตัวตั้ง ซึ่งหากพิจารณาในมิติการสื่อสาร สามารถวิเคราะห์กระบวนการทำงานที่เอาผู้รับสารเป็นตัวตั้งได้ 3 ลักษณะ คือ

(4.1) เลือกสื่อในการสอนที่ตรงกับลักษณะธรรมชาติของเด็ก

ผลการวิจัยพบว่าลุงจันท์และป้าพรรณทราบดีว่าลักษณะเฉพาะของเด็กคือ “ชอบเล่น” จึงเลือกใช้สื่อที่ตรงกับลักษณะของเด็ก โดยใช้สื่อเกมและไฟในการสอนเด็กคิดเลข เพื่อให้สัมฤทธิ์ผลในการสื่อสาร ดังข้อมูลต่อไปนี้

“ตอนที่ทำงานกับบริษัทที่ผลิตของเล่นที่ออสเตรเลีย ทำให้คุณลุง กับคุณป้ามีความรู้เกี่ยวกับของเล่นรู้ว่าของเล่นแบบไหนเหมาะกับเด็กวัยไหน ของเล่นแต่ละชิ้นผลิตมาเพื่อใช้กับเด็กให้เกิดพัฒนาการอะไรไว้สำหรับพัฒนากล้ามเนื้อมือ พัฒนาความคิด พัฒนาสายตา อย่างฝรั่งเขาต้องใช้ความรู้มากเลยเกี่ยวกับเด็กก่อนจะมาผลิตของเล่น ป้าขายของพวกนี้ก็เลยรู้ อย่างไฟนี่นะที่โน่นฝรั่งเขาเอามาใช้พัฒนาสมองได้ ให้เด็กเล่นสนุกด้วยบวกเลขเก่งด้วย ไม่ใช่ให้เด็กเล่นเป็นการพนันนะ”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์ วันที่ 3 ธันวาคม 2552)

หรือดังข้อมูลที่ว่า

“การสอนของลุงนะไม่เหมือนคนอื่นหรอก บางครั้งคุณลุงเอาเด็กมาเล่นไฟนะ ชาวบ้านเขาก็ว่าคุณลุงเอาเด็กไปเล่นไฟทำไม เล่นการพนัน แต่ลุงก็บอกว่าการเล่นไฟ ลุงสอนเล่นผสมสิบของตัวเลขพวกนี้ให้เด็กคิดเลขเก่งนะมันหัวไว ลุงสอนเล่นเกมด้วย...เวลาเด็กมันมาเล่นสื้ห่าคนก็มานั่งเล่นกับคุณลุง วันเสาร์อาทิตย์มันคลายเครียดไง มันไม่มีเงินทองอะไรทั้งนั้น นั่งเล่นโดยใช้สมองก็คุณลุงสอนเด็กเล่นไฟผสมสิบ แม่เขามาเล่าให้คุณป้าฟังว่าอู๋..น้องนุ๊ก คิดเลขเก่งน่าดูเลย เวลาขายของมันคิดได้เสร็จเลยไม่ต้องมีเครื่องคิดเลขสอนวิธีคิดเลขให้มันไวนะ นี่ไงเราไม่ได้สอนในวิชาการ แต่เราสอนให้ปฏิบัติ

คือเราสอนประสบการณ์นะ สอนให้คิด คิดในสิ่งที่เราเห็นมาจาก
เมืองนอก เราก็มาสอนเด็กให้มันรู้ทัน”

(ป้าพรรณ เชี่ยวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2553)

(4.2) เลือกกิจกรรมตามลักษณะธรรมชาติของเด็ก หากวิเคราะห์จากกิจกรรมที่ลุงจันท์และป้าพรรณใช้กับเด็ก จะเห็นได้ว่า “กิจกรรมการปั่นจักรยาน” ในวันอาทิตย์ เป็นกิจกรรมที่เน้นเอาผู้รับสารเป็นตัวตั้ง โดยมองว่าธรรมชาติของเด็กชอบเรียนรู้สิ่งแปลกใหม่ ไม่อยู่นิ่งกับที่ และต้องการความเพลิดเพลิน ดังนั้นการปั่นจักรยานไปเรียนรู้โดยรอบชุมชนจึงเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับกับธรรมชาติของเด็กดังกล่าว

(4.3) เลือกกิจกรรมเข้ากับฐานะของเด็ก ผลการวิจัยพบว่าลุงจันท์และป้าพรรณไม่เพียงแต่คำนึงถึงลักษณะธรรมชาติของเด็กเท่านั้น หากแต่ให้ความสำคัญกับฐานะของเด็กที่จะทำกิจกรรมด้วย ซึ่งจากการวิจัยพบว่าทั้ง 3 กิจกรรมหลักคือ กิจกรรมการปั่นจักรยาน กิจกรรมการเรียนภาษา กิจกรรมการออมเงินของชมรมฯ ที่ลุงและป้าจัดให้นั้นสอดคล้องเป็นอย่างดีกับฐานะของเด็กในชุมชนที่มีความยากจน

“ก็มีบางคนบ่นคุณลุงคุณป้าตรงที่ชอบบังคับเด็กมากเกินไป บางที่เด็กไม่ตั้งใจเรียนเขาก็ไม่เอาไม่ให้อยู่ในชมรมฯนะอย่างเรื่องมาซื้อจักรยานมาขอให้เด็กได้ผ่อนง่าย แกก็จะเลือกว่าใครที่จนที่สุด ช่วยคนที่จนก่อน คนมีตังค์ไว้ทีหลัง”

(ทองศักดิ์ อืดเดช, เจ้าของร้านจักรยานหงะไหล่ยนต์, สัมภาษณ์, วันที่ 29 ตุลาคม 2552)

กล่าวได้ว่ากิจกรรมปั่นจักรยาน เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับเด็กชุมชนนี้ เนื่องจากเด็กในชมรมหนูรักจักรยานเป็นเด็กยากจน การเลือกกิจกรรมปั่นจักรยานจึงเหมาะสมมาก เนื่องจากจักรยานเป็นพาหนะที่ราคาไม่แพงนักสามารถออมเงินจากค่าขนมเก็บไว้ซื้อได้ นอกจากนี้การปั่นจักรยานไม่ต้องใช้ทุนทรัพย์ในการทำกิจกรรม ลงเพียงแต่แรงในการปั่น ทำให้เด็กได้เคลื่อนไหวร่างกายและส่งผลต่อความแข็งแรงของร่างกาย

“รู้มัยว่าทำไมเราต้องให้ปั้นจักรยาน จริงๆ แล้วเราคุยกันสองคนว่า ถ้าเด็กมาเรียนแต่ภาษาอังกฤษ อย่างอื่นเด็กมันก็ได้อะไร และ ปั้นจักรยานมันก็**ปั่นฟรี** เพราะฉะนั้นเราจะต้องให้เด็กมันได้อะไรหลายๆ อย่าง”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

นอกจากนี้กิจกรรมการออมเงินก็เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ผู้สูงอายุเลือกได้ สอดรับกับฐานะของเด็กในชุมชน เนื่องจากเด็กมีฐานะยากจน การที่จะทำให้อยู่อย่างไม่ขัดสน ในอนาคตต้องพึ่งการออมเท่านั้นเป็นหนทาง ดังที่ผู้สูงอายุให้ข้อคิดเห็นว่าการออมเพียงน้อย นิดวันละบาทแม้ไม่ได้ทำให้รวยขึ้น แต่ก็ไม่จนไปกว่าเดิม

“ที่让孩子ออมเงินเป็นความตั้งใจของลุงกับป้าที่ต้องการให้เด็กรู้จัก เก็บเงินไว้เพราะส่วนใหญ่ที่บ้านยากจน ถ้าไม่สอนให้รู้จักออมก็ไม่มี วันมีฐานะดีขึ้น คุณลุงกับคุณป้าบอกเด็กๆ นะว่าถ้าออมมากๆ จะได้ช่วยพ่อแม่ช่วยที่บ้านได้ในอนาคต คุณลุงจะเน้นสอนเรื่องความ กตัญญูกับเด็กมาก..การออมเงินจึงเป็นกิจกรรมที่เด็กทุกคนต้องทำ ตามกฎของชมรมฯ ไม่ได้ทำยากเย็นอะไรเลย เพราะเด็กทุกคนต้อง ได้ค่าขนมจากผู้ปกครองอยู่แล้ว ก็เอาที่เหลือจากค่าขนมนั้นแหละ หรือก็ต้องกินขนมน้อยลง ไม่ได้ขอจากผู้ปกครองเพิ่ม”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

(5) กระบวนการทำงานพัฒนาแบบ Multifunction

กระบวนการทำงานพัฒนาแบบ Multifunction นี้เป็นกระบวนการทำงาน เพื่อพัฒนาที่ใช้กิจกรรมหลากหลายเพื่อพัฒนาเด็กในหลายๆ ด้านไปพร้อมกัน หรือกล่าวได้ว่า เป็นการพัฒนาเด็กให้เป็นเด็ก “ดี” ในทุกด้านทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ โดยเห็นได้จากการใช้กิจกรรมการสอนภาษา การปั้นจักรยาน การออมเงิน ตลอดจน **หลักปฏิบัติ 5 อ.** ได้แก่ ออกกำลังกาย อาหาร อารมณ์ ออมทรัพย์ และ โอกาส

การทำงานพัฒนาแบบ Multifunction นี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุทั้งสองท่านมีการใช้ต้นทุนต่างๆ ที่มีอยู่ โดยเฉพาะทุนความรู้ที่มีอย่างมากมาหลายชุดความรู้มาผสมผสานจนเกิดกิจกรรมที่หลากหลายที่สามารถมาใช้ในกระบวนการทำงาน ดังข้อมูลต่อไปนี

“แล้วรู้มั๊ยว่าทำไมเราต้องให้ปิ่นจักรยาน จริงๆ แล้วเราคุยกันสองคนว่าถ้าเด็กมาเรียนแต่ภาษาอังกฤษแล้วอย่างอื่นเด็กมันก็ไม่ได้อะไร และปิ่นจักรยานมันก็ปิ่นฟรี เพราะฉะนั้นเราจะต้องให้เด็กมันได้อะไรหลายๆ อย่าง คุณป้าก็เลยคิดเรื่อง 5 อ. ขึ้นมา มี **อ.1 คือ ออกกำลังกาย** เด็กทุกคนต้องออกกำลังกาย อย่างเรื่องเรียนภาษาอังกฤษนี้ไม่ต้องพูดถึง เพราะงั้นทุกคนก็อยากมาเรียนอยู่แล้ว **อ.ที่ 2 อาหาร** เราสอนเด็กให้กินอาหารมีประโยชน์เวลาไปปิ่นจักรยานป้าก็เตรียมอาหารไปให้ **อ.ที่ 3 คือ อ. อารมณ์** เพราะเด็กๆ นี่อารมณ์มันต้องสมกับวัยเด็ก เรียนมา 5 วันนี่ก็เครียดมากแล้ว เพราะฉะนั้นสองวันที่มาอยู่กับเราก็อยากให้เขาสนุกให้สมกับวัย **อ.ที่ 4 คือ อ. ออมทรัพย์** เด็กทุกคนมีค่าขนมอยู่แล้วทุกคน แต่เอาไปกินขนมหมดเลยไม่เหลือ เราก็เลยให้เด็กมาออมทรัพย์วันละบาท เพื่อที่จะได้มี **อ.ที่ 5 คือ อ. โอกาส** ในที่นี้หมายถึง ว่าเราต้องพาเด็กออกไปนอกสถานที่ ไม่ใช่ให้อยู่แต่ในหมู่บ้านหรือรู้แต่ในชุมชนเราอย่างนี้ไม่ได้ เพราะว่ามันแคบเกินไปสำหรับเด็ก ต้องขยายโอกาสไปกว้างๆ มันก็คือ อ.โอกาส แต่ อ. โอกาสนี้จะมีได้ก็ต้องมาจาก **อ.ที่ 4 คือ ออมเงิน** เงินก็มาจากไหนล่ะ ก็เขามีอยู่แล้วก็คือค่าขนม เขาไม่ต้องขอ ผู้ปกครองให้เขาอยู่แล้ว”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

(6) สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้พยายามสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนโดยชักชวนผู้ปกครองและคนอื่นๆ เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งการมีส่วนร่วมดังกล่าวเป็นไปโดยสมัครใจ ส่งผลให้หลายคนเข้าร่วมปิ่นจักรยานด้วย หลายคนก็เข้ามาช่วยเหลือเล็กๆ น้อยๆ ตามความถนัดหรือ

สิ่งที่สามารถช่วยเหลือได้ เช่น พ่อของเด็กชาย พิชัย จิตนารินทร์ ซึ่งเป็นสมาชิกคนหนึ่งของชมรมฯ มีความสามารถด้านช่างยนต์จึงช่วยต่อรถพ่วงไว้ใช้ขนส่งสัมภาระและอาหารเวลาสมาชิกในชมรมพากันไปปั่นจักรยานทุกวันอาทิตย์ หรือ ผู้ปกครองของสมาชิกชมรมฯ ที่มีความสามารถในการเย็บผ้าก็จะช่วยเย็บเสื้อผ้าและหมวกให้สมาชิกชมรมอนุรักษ์จักรยานในราคาถูก สะท้อนให้เห็นถึง “การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน” ซึ่งเกิดจากการให้การยอมรับและความศรัทธาลงจันท์และป่าพรรณ ซึ่งเป็นทุนสัญลักษณ์ดังกล่าวมาข้างต้น นำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในลักษณะเป็น “เครือข่าย” ที่เรียกว่า “ทุนสังคม” (Social capital)

“ตอนนี้มีเครือข่ายชมรมอนุรักษ์แล้ว เป็นพวกผู้สูงอายุในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียงพวกเขاب้านจักรยานกันลงเห็นชนมาปั่นด้วยกัน พอดีทางจังหวัดมีงานรณรงค์เลือกตั้ง พอลงบอกเขาวันนี้พรุ่งนี้มากัน 45 คันเลย กลุ่มนี้ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุเป็นรองนายก อบจ. อายุเท่าคุณลุง 68 ปี เป็นกลุ่มจักรยานผู้สูงอายุที่กลุ่มใหญ่มากกว่า 500 คน”

(ลุงจันท์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

โดยเครือข่ายที่ให้ความช่วยเหลือลุงจันท์และป่าพรรณในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน ได้แก่ ร้านน้ำแข็งช่วยให้น้ำแข็งฟรีในช่วงหน้าร้อนเวลาเด็กไปปั่นจักรยาน ร้านนงอะไหลยนต์ช่วยเหลือค่าอะไหล่จักรยาน และขายจักรยานให้ราคาถูกตลอดจนบริจาครถพ่วงให้ชมรมฯ เจ้าของรถหกล้อช่วยเหลือโดยการให้เช่าราคาถูกเวลาเด็กไปทำกิจกรรมในต่างจังหวัด เป็นต้น

อย่างไรก็ตามการได้รับความช่วยเหลือจากเครือข่ายภายในชุมชน ลุงจันท์และป่าพรรณก็ตอบแทนน้ำใจโดยการนำน้ำเต้าหู้ไปให้เพื่อสานสัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอ

“แรกๆ ก็เอาน้ำเต้าหู้ไปให้เขาก่อน ที่นี้กินบ่อยเข้าเขาก็เกรงใจ ก็ขอซื้อบ้างถ้าอย่างนั้นก็ขายในราคาทุน ขอค่าน้ำตาล ค่าแก๊ส

อะไรบ้าง ถูกละห้บาทสองแก้วถูกละห้บาทได้สองแก้ว ให้เขา
กินดู บางทีก็หนึ่งถูกกินสองผิวเมียถ้ามีเงินน้อยหน่อยเนาะ กิน
ให้สม่ำเสมอคือคิดว่ากินเป็นอาหารกินแทนยา อย่ากินยาแทน
อาหารเพราะอายุมากแล้วตอนนี้ลูกค้าคุณป้าหนึ่งร่อยกว่าคน”
(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

8.3 ถอดบทเรียนเรื่องกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับหน่วยงาน ภายนอกชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า เนื่องจากระยะเริ่มแรกของการก่อตั้งชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรนั้น
ลุงจันทร์และป้าพรรณทำงานกับเครือข่ายในระดับที่เป็นเครือข่ายภายในชุมชนเท่านั้น ต่อมา
เมื่อชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรเป็นที่รู้จักมากขึ้น ส่งผลให้หน่วยงานด้านสุขภาพและด้านวัฒนธรรม
เข้ามาติดต่อขอความร่วมมือให้พาเด็กๆ ไปป็นิจกรรมร่วมในงานรณรงค์ต่างๆ มาโดยตลอด
ทำให้ลุงและป้าเริ่มเรียนรู้การทำงานกับหน่วยงานภายนอกชุมชน อย่างไรก็ตามลุงจันทร์และ
ป้าพรรณก็ได้รับประสบการณ์การทำงานกับหน่วยงานภายนอกบางหน่วยงานที่ไม่ประทับใจ
ก่อให้เกิดความรู้สึกว่ามาเอาเปรียบเด็ก

“ตอนที่ทำกิจกรรมกับป้าเหม่ม ป้าต้องออกเองหมด ตอนหลัง
เขาเอากิจกรรมเราเอาโครงการไปยื่นขอทุนต่างประเทศได้เงินเยอะ
แต่ให้เด็กเราห่อข้าวไปกินเอง อาหารเขาก็ไม่ให้ ป้าเลยไม่เอา ป้า
บอกว่าตั้งแต่ทำชมรมมาไม่เคยให้เด็กห่อข้าวไปกินเองยากดีมีจน
อย่างไรก็ต้องหาให้เด็กกินให้อิ่ม ถ้าหิวเด็กจะไม่เอาเลยไม่อยากร่วม
กิจกรรม”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 21 มิถุนายน 2552)

บทเรียนที่ผู้สูงอายุทั้งสองได้นับส่งผลให้กระบวนการทำงานกับเครือข่าย
ภายนอกเป็นเรื่องที่ต้องระมัดระวังมากขึ้น สามารถวิเคราะห์กระบวนการทำงานของผู้สูงอายุ
กับหน่วยงานภายนอกชุมชน ได้ดังนี้

1) วิธีการเลือกและตัดสินใจร่วมงานกับหน่วยงานภายนอกชุมชน

จากการวิเคราะห์พบว่าลุงจันท์และป้าพรรณเมื่อได้ร่วมงานกับหน่วยงานภายนอกชุมชน เกิดประสบการณ์การทำงานหลากหลายทั้งประสบการณ์ที่ประทับใจและไม่ประทับใจ ส่งผลให้ลุงจันท์และป้าพรรณได้เรียนรู้เรื่องการทำงานกับบุคคลภายนอกที่ยังไม่เคยรู้จักมาก่อน ตัวอย่างเช่น ครั้งแรกที่โครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ (สสสส.) ติดต่อกับลุงจันท์และป้าพรรณ เพื่อจัดกิจกรรมเสริมความรู้ด้านสื่อและสุขภาพให้ชมรมอนุรักษ์จักรยาน หากไม่มี “ตัวเชื่อม” ที่เป็นคนทั้งลุงจันท์และป้าพรรณรู้จักมาก่อน ลุงจันท์และป้าพรรณก็ไม่เลือกทำงานด้วย เป็นต้น ดังข้อมูลต่อไปนี้

“บางคนที่บ้านเคยร่วมงานด้วยเอาเปรียบเด็กๆ มาก ทั้งๆ ที่เขาได้ทุนจากต่างประเทศมาก็เพราะเอาชมรมอนุรักษ์จักรยานของเรานี้แหละ ไปนำเสนอว่าเขาทำกิจกรรมเพื่อเด็ก มีถ้ายรูปส่งไปขอทุนที่เมืองนอก.. ก็ร่วมงานกันอยู่หลายครั้ง เด็กๆ ก็ไม่ได้อะไร บางทีเด็กมันก็เบื่อ เอาไปนั่งฟังเขาพูด บางทีไม่มีอาหารให้เด็กกิน เราต้องห่อข้าวไปเอง ตอนหลังป้าไม่ให้ไปอีกแล้วเซ็ด หรืออย่างสี่สอ (สสสส.) เหมือนกัน ถ้าเข้ามาติดต่อเองป้าก็ไม่เอา ไม่ขอเข้าร่วมกิจกรรมด้วย พอติดต่อแรกอาจารย์वासนามาบอกก่อน..รู้จักกันมาก่อนมาติดต่อ ตอนหลังได้คุยกับอาจารย์เงาะ(อมรรัตน์) ถึงได้รู้จักกับ สี่สอ. เลยร่วมงานกันอีกหลายครั้ง“

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์,สัมภาษณ์, วันที่ 12 มกราคม 2553)

จากข้อมูลข้างต้นหากวิเคราะห์ถึงกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในการเลือกและตัดสินใจร่วมงานกับหน่วยงานภายนอกจะเห็นว่า ลุงจันท์และป้าพรรณใช้ “บทเรียน” จากประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาเป็นปัจจัยในการพิจารณาว่าจะร่วมงานกับหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาติดต่อหรือไม่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยสำคัญ 3 ประการ ที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญในการพิจารณาเลือกและตัดสินใจร่วมงานกับหน่วยงานภายนอก คือ **ปัจจัยแรก** ลุงจันท์และป้าพรรณให้ความสำคัญกับความเป็น “คนรู้จักคุ้นเคยมาก่อน” โดยสะท้อนวิธีคิดของคนในสมัยก่อนเรื่อง คนรู้จัก-คนแปลกหน้า ซึ่งส่งผลให้เกิด **ปัจจัยประการที่สอง** คือ “ความไว้วางใจ” ซึ่งความไว้วางใจเป็นสิ่งที่ต้องเกิดจากการรู้จักหรือเคยร่วมงาน

กันและเกิดการยอมรับหรือรู้สึกดีต่อกันมาก่อนในระยะเวลาหนึ่ง **ปัจจัยประการที่สาม** คือ “ประโยชน์ที่เด็กจะได้รับ” จากประสบการณ์การทำงานร่วมกับคนภายนอกชุมชนที่ผ่านมา ลุงและป้าได้ร่วมงานกับบุคคลภายนอกชุมชนแล้วพบว่าการเอาใจเขามาใส่ใจเรา และลุงกับป้าได้เรียนรู้ว่ามีควรร่วมงานกับบุคคลที่ไม่ตักตวงผลประโยชน์จากเด็กในชุมชนฯ แต่เพียงฝ่ายเดียว หากแต่เมื่อให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมแล้วอย่างน้อยเด็กๆ ควรได้รับประโยชน์ด้วยเช่นกัน เช่น ให้เด็กได้รับความรู้ ได้สนุก สนานกับกิจกรรม และมีอาหารกินอิ่มท้อง เป็นต้น

2) **ขีดความสามารถในการทำงานกับเครือข่ายเป็นปัจจัยสำคัญในการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน** การทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนในชุมชนอย่างชมรมอนุรักษ์จักรยานนี้เป็นเรื่องไม่ง่ายเลยสำหรับผู้สูงอายุเพียงลำพัง 2 คน ดังนั้นการเลือกใช้เครือข่ายภายในและภายนอกชุมชนเป็นเรื่องจำเป็น โดยเฉพาะงานวิจัยนี้พบว่าลุงจันทรและป้าพรรณอยู่ในชุมชนที่มีข้อจำกัดในเรื่องเครือข่ายภายในที่จำนวนไม่มากนัก คนในชุมชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ดังนั้นจึงเป็นกรณีที่ต้องพึ่งพาเครือข่ายภายนอกให้สนับสนุนในด้านต่างๆ แต่ข้อจำกัดหนึ่งของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ดังกล่าวไว้ในบทที่ 4 คือ มีขีดความสามารถในการทำงานได้เพียงกับเครือข่ายภายในชุมชน ยังขาดความสามารถในการสื่อสารและประสานงานกับเครือข่ายภายนอก ดังที่กล่าวไว้แล้วว่าทั้งสองท่านทำงานในเชิงตั้งรับมากกว่าเชิงรุกในการติดต่อกับหน่วยงานภายนอก ตลอดจนขาดทักษะในการเขียนทุนขอโครงการต่างๆ จากหน่วยงานทุนภายนอก ดังนั้นผู้สูงอายุทั้งสองต้องเพิ่มเติมศักยภาพในการสื่อสารเพื่อติดต่อและประสานงานกับเครือข่ายภายนอกให้ได้มากขึ้น

ดังข้อมูลต่อไปนี้

“เราไม่ได้ไปติดต่อกับหน่วยงานข้างนอก เพราะคุณลุงคุณป้าคิดว่าเราก็อำนาจกิจกรรมของเราเพื่อเด็กไป ทำกันแบบที่เราทำได้... ถ้าจากข้างนอกมาให้เราช่วยกิจกรรมก็จะเป็นแบบให้เราพาเด็กไปปั่นจักรยานเข้าวัด ไหว้พระสวดมนต์ ตอนนั้นเป็นมูลนิธิของป้าหม่อม เขาจัดเพื่อจะเอากิจกรรมนี้ไปขอทุนที่ต่างประเทศ เขาให้ชมรมฯ เราเป็นตัวตั้งเพราะเรามีเด็กมาก แต่ก็มีชาวบ้านอื่นๆ มารวมด้วย เอาเครือข่ายที่อื่นมารวม มีเครือข่าย

เด็กโรงเรียนบ้าง ชาวบ้านบ้างมาร่วมกัน มาปั้นจักรยานแล้วก็
เข้าวัด เราเป็นคนหาคนเข้าไปร่วม เราก็ไม่ได้อะไร”
(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

8.4 ถอดบทเรียนเรื่องการบริหารจัดการของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและ เยาวชน

จากข้อมูลทีกล่าวนำทั้งหมดในบทนี้ เห็นได้ว่าผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ทำงาน
พัฒนาเด็กและเยาวชนจำนวนน้อยกว่าคนโดยลำพังสองคน นับว่ามีความสามารถเป็นอย่างยิ่ง
ซึ่งผู้วิจัยตั้งเป็นข้อสังเกตว่า “การบริหารจัดการ “ น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ลำพังเพียง
ผู้สูงอายุสองคนสามารถทำงานพัฒนาเด็กจำนวนมากๆ ด้วยกิจกรรมที่หลากหลายนี้ได้ต้องม
ีความสามารถในการบริหารจัดการที่ดีเยี่ยม ผู้วิจัยจึงทำการถอดบทเรียนเกี่ยวกับการบริหาร
จัดการของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชนใน 3 ด้าน คือ การบริหารจัดการคน การ
บริหารจัดการกิจกรรม และ การบริหารจัดการเงิน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) **การบริหารจัดการคน** ในงานวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาการทำงานของ
ผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ดังนั้นการบริหารจัดการคนในที่นี้จึงหมายถึงการบริหาร
จัดการเด็กๆ ในชมรมหนูรักจักรยาน ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุมีการบริหารจัดการคน 2
ประการ ได้แก่ การใช้กฎเกณฑ์การรับสมาชิก การจัดแบ่งประเภทของสมาชิก

(1.1) **การใช้กฎเกณฑ์การรับสมาชิก** ในการรับสมัครเด็กเข้าเป็น
สมาชิกของชมรมหนูรักจักรยาน ลุงจันทร์และป้าพรรณใช้เกณฑ์ 2 ข้อ ได้แก่ อายุ ความ
ยินยอมพร้อมใจของเด็กและผู้ปกครอง ดังข้อมูลต่อไปนี้

“ถ้าเด็กเล็กมาอย่าง 4 -5 ขวบลงกับป้าเขาไม่รับครับ เพราะพูดกันไม่
รู้เรื่อง ชนด้วยอะครับ ถ้าซัก 7-8 ขวบก็มาเป็นสมาชิกได้เพราะบัน
จักรยานพอได้แล้ว และโตขึ้นมาหน่อยก็ไม่ค่อยดี้อครับ”

(พิสิฐ บุญแก้ว (แบงค์) สมาชิกรุ่นแรก, อายุ 17 ปี, สัมภาษณ์ วันที่ 12 กันยายน 2552)

หรือดังข้อมูลต่อไปนี้

“ถ้าอยากมาเป็นสมาชิก ก็ต้องพาพ่อแม่มาคุยกับคุณลุงคุณป้าก่อน
มารับรู้ว่ามีกฎระเบียบอะไรบ้าง ก็มีเหมือนกันที่ได้ยกอยากมาเข้า
ชมรมฯ แต่พ่อแม่ก็ยังห่วงอยู่พอมาคุยก็ให้มาเข้าชมรมฯ พ่อแม่ต้อง
ยินยอมด้วยสำคัญค่ะ”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 10 ตุลาคม 2551)

(1.2) การจัดแบ่งประเภทของสมาชิก เนื่องจากลุงจันท์และป้า

พรรณทำการพัฒนาเด็กและเยาวชนโดยเริ่มต้นจากหลานและเพื่อนของหลานก่อน ต่อมาก็มี
สมาชิกเพิ่มมากขึ้นแต่ก็เป็นเด็กในหมู่บ้านที่ใกล้เคียงหรือมีพื้นที่ติดกันได้แก่ หมู่ 1 หมู่ 2 และ
หมู่ 8 ต่อมาเริ่มมีเด็กนอกพื้นที่มาสักรเพิ่ม ดังนั้นลุงจันท์และป้าพรรณจึงใช้เกณฑ์เรื่องพื้นที่
ในการจัดแบ่งประเภทของสมาชิกเพื่อการบริหารจัดการเรื่องความปลอดภัยในการเดินทาง
มาร่วมกิจกรรม หากเป็นเด็กที่อยู่นอกพื้นที่หรืออยู่ไกล ผู้ปกครองต้องผลัดกันมาส่งในตอนเช้า
มีด

“เรื่องความปลอดภัยนี้คุณป้าให้ความสำคัญมากอย่างวันอาทิตย์
ต้องมารวมกันที่บ้านนี้ดีห่ายังมีดมาก เด็กที่อยู่ไกลหรืออย่างฝั่ง
แม่น้ำตรงข้ามโนน คุณป้าก็จะให้ผู้ปกครองเขาตกลงกันให้เด็ก
รวมตัวมาพร้อมกันให้พ่อแม่ผลัดกันมาส่ง ถ้าไม่ช่วยกันผลัดกันมา
ส่ง คุณป้าก็ไม่รับนะมันอันตราย”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 12 ตุลาคม 2552)

2) การบริหารจัดการกิจกรรม เนื่องจากการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและ
เยาวชนของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นการทำงานของสูงอายุสองท่านโดย
ลำพัง ดังนั้นลุงจันท์และป้าพรรณจึงบริหารจัดการกิจกรรมบนต้นทุนที่มีอยู่ของตนเองดังนี้

(2.1) แบ่งความรับผิดชอบแต่ละกิจกรรมตามความถนัดและต้นทุน
ที่มีอยู่ จากกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมปั่นจักรยาน กิจกรรมการสอนภาษา
กิจกรรมการออม ลุงจันท์และป้าพรรณบริหารจัดการโดยแต่ละกิจกรรมโดยใช้ความถนัด
และต้นทุนที่ตนเองมีอยู่ ใครมีความถนัดเรื่องใดก็สอนเรื่องนั้น ดังนั้นกิจกรรมการสอน

ภาษาอังกฤษ ป้าพรรณซึ่งมีทุนความรู้ด้านการสอนและความรู้ด้านภาษาอังกฤษนั้นมากกว่าลุงจันทร์ ขณะที่ลุงจันทร์มีทุนความรู้ทางธรรมมากกว่าป้าพรรณก็จะเป็นผู้อบรมเรื่องธรรมะ ส่วนกิจกรรมการปั่นจักรยานผู้สูงอายุทั้งสองช่วยกันบริหารจัดการเนื่องจากมีความถนัดทั้งสองคน และประกอบกับจำนวนเด็กมีมากการบริหารจัดการในขณะปั่นจักรยานจึงต้องช่วยกัน

“คุณลุงเขาบวชเรียนมานานมากก็อบรมสั่งสอนเรื่องทางธรรมไป ส่วนคุณป้าก็สอนภาษาอังกฤษไปเพราะคุณป้าเรียนและฝึกมาก่อน คุณลุง ไปอยู่ที่โน่นก่อน เคยมีคนไทยไปอยู่ที่โน่นไปเรียนปริญญาโท เลยแต่ภาษาไม่ได้สักที ป้าจะช่วยแนะนำเลยว่าจะต้องฝึกยังไง ไม่นานก็คล่องเลย...ถ้าการปั่นจักรยานต้องช่วยกันดูคุณลุงอยู่ข้างหน้าคุณป้าก็ปั่นอยู่ข้างหลังปิดท้ายแถว ช่วยกันคอยดู

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 10 ตุลาคม 2551)

(2.2) จัดกิจกรรมสอดรับกับเด็กและบริบทชุมชน การเลือกกิจกรรมที่สอดรับกับเด็กและบริบทชุมชนนับว่าเป็นความสามารถในการบริหารจัดการอย่างหนึ่ง ตัวอย่างเช่น ลุงจันทร์และป้าพรรณเลือกกิจกรรมการปั่นจักรยานเพราะการปั่นจักรยานเป็นพาหนะประจำชุมชนอยู่แล้ว ประกอบกับทั้งสองท่านมีต้นทุนความรู้เรื่องการปั่นจักรยานมาจากต่างประเทศ และการปั่นจักรยานเป็นกิจกรรมที่มีการเคลื่อนไหวใช้กำลังมากซึ่งสอดคล้องกับลักษณะธรรมชาติของเด็ก หรือกิจกรรมการออมเงินก็เป็นกิจกรรมที่สอดรับกับเด็กในชุมชนที่มีความยากจน

“คุณลุงกับคุณป้าคิดอย่างแรกเลยว่าเมื่อเด็กส่วนใหญ่เขาอยากจน การออมจะช่วยเด็กพวกนี้ได้ แต่ก็ต้องสอนให้รู้ว่าออมแล้วจะดียังไง แต่ถ้าบอกอย่างเดียวก็อาจจะออมบ้างไม่ออมบ้าง ต้องให้เขาได้เอาเงินที่ออมไปใช้เขาถึงจะเห็นประโยชน์ของการออม คุณลุงคุณป้าเลยให้ออมเพื่อไปเที่ยว....”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 9 ตุลาคม 2551)

3) การบริหารจัดการเงิน เมื่อพิจารณาจากการทำงานของลุงจันทร์และป้าพรรณพบว่าในการดำเนินกิจกรรมชมรมหนูรักจักรยาน การบริหารจัดการเงินที่ชัดเจนเห็น

ได้จากกิจกรรมการออมเงิน โดยป้าพรรณรับผิดชอบเรื่องเงินออมของเด็กๆ ในชมรมหนูรักจักรยาน โดยบริหารจัดการด้วยการใช้ระบบบัญชี เด็กๆ สมาชิกชมรมหนูรักจักรยานจะทำการออมเงินวันละบาท เมื่อครบสัปดาห์ก็จะนำมาให้ป้าพรรณจดเป็นบัญชีไว้ บางคนก็ออมมากกว่าวันละสิบบาท

“คุณป้าต้องจดไว้หมดเลยของเด็กแต่ละคน ป้าเรียนบัญชีมาก่อนสมัยที่เรียน ปวช. ...ต้องจดหมดว่าใครมาฝากไว้วันไหนเท่าไรเวลาจะไปเที่ยวก็เอามาให้ดูเลย ว่าหนูมีอยู่เท่าไร”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 12 มกราคม 2552)

นอกจากนี้การบริหารจัดการเงินของผู้สูงอายุทั้งสองท่านยังครอบคลุมไปถึงการบริหารจัดการเงินที่หน่วยงานภายนอกให้มาจัดกิจกรรมด้วย ซึ่งจากการให้ข้อมูลของลุงจันทร์พบว่าส่วนใหญ่ไม่ขอรับเงิน เพราะส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่เข้าไปทำร่วมกับวัด

“มีอยู่วันหนึ่งสภาวัฒนธรรมจังหวัด มาช่วยให้พวกเราไปปั่นจักรยานของจังหวัด เขามึงบเกี่ยวกับศาสนาของกรมการศาสนาเขาให้มา 10000 บาท ให้มาจัดกิจกรรม แต่คุณลุงไม่รับเงิน แต่ให้เขาจัดกิจกรรมที่เรียกว่า “ธรรมะทัศนจักร” โดยใช้จักรยานปั่นพาเด็กไปฟังเทศน์ให้พระท่านอบรม”

(ลุงจันทร์ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2552)

8.5 ถอดบทเรียนเรื่องลักษณะของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

จากข้อมูลการถอดบทเรียนทั้งหมดที่กล่าวมาในบทนี้ทำให้เห็นถึงความสามารถของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ในการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าน้อยคนที่จะทำงานพัฒนาเด็กได้เช่นนี้ จึงหมายความว่าไม่ใช่ผู้สูงอายุทุกคนจะทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนได้ หากแต่ต้องเป็นผู้สูงอายุที่มีลักษณะพิเศษบางประการหรือเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ ดังนั้นเพื่อให้งานวิจัยนี้เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานต่างๆ ในการมองหา

ผู้สูงอายุที่สามารถพัฒนาให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนได้ต่อไป ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ถอดบทเรียนลักษณะเฉพาะของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน ดังนี้

จากงานวิจัยนี้พบว่า ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน ประกอบไปด้วยลักษณะ 5 ประการ ดังนี้

1) **ผู้สูงอายุที่ร่างกายแข็งแรง** ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้เป็นคนที่มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เวลาไปแนะนำชาวบ้านเรื่องการออกกำลังกายหรืออาหารเพื่อสุขภาพจึงได้รับความเชื่อถือ ขณะเดียวกันผู้สูงอายุทั้งสองท่านก็ปฏิบัติตนให้เห็นเป็นแบบอย่างโดยการทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์และทำน้ำเต้าหู้ขาย

2) **ผู้สูงอายุที่มีต้นทุนหลากหลายและมากพอ** จากงานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นแล้วผู้สูงอายุที่ทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนนั้นต้องมีทุนหลายประเภททั้งทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนสัญลักษณ์ และทุนสังคม โดยเฉพาะทุนความรู้ต้องมีมากพอที่จะใช้ในการสร้างกิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนซึ่งมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันตามบริบทชุมชน

3) **ผู้สูงอายุที่มีจิตสาธารณะและจิตสำนึกรักถิ่นกำเนิด** จากผลการวิจัยในทุกบทที่ผ่านมามีสะท้อนให้เห็นถึง “จิตสาธารณะ” ของลุงจันทร์และป้าพรรณได้เป็นอย่างดี โดยทั้งสองท่านเสียสละกำลังกายกำลังทรัพย์และเวลาที่ผู้สูงอายุในวัยนี้ควรใช้ไปในการพักผ่อน แต่กลับนำมาใช้ดำเนินกิจกรรมที่ต้องเหนื่อยและความรับผิดชอบสูง ลุงจันทร์และป้าพรรณต้องการช่วยเด็กๆ ในชุมชนที่ด้อยโอกาสเหล่านี้เนื่องจากเป็นอนาคตของชุมชน ในภายหน้า สะท้อนให้เห็นถึงจิตสำนึกรักถิ่นกำเนิด ซึ่งเป็นลักษณะประการสำคัญหนึ่งของผู้สูงอายุที่ควรมีหากจะทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน ดังข้อมูลต่อไปนี้

“ความหวังสูงสุดของคุณลุงเขาเลย ต้องการให้เด็กในชุมชนเป็นเด็กดี มีความเป็นอยู่ดี เราสองคนมีความรู้อะไรช่วยพัฒนาเด็กพวกนี้ได้ เราก็ทำ เด็กที่นี่ชอบด่ากัน คุณป้าก็สงสารเขาไม่มีเวลาอบรม ลูกหลาน ส่วนใหญ่ก็ต้องไปทำมาหากิน เราก็อยากให้เด็กได้ดีนะ เลยต้องสอนให้พูดจาดีๆ ให้กตัญญู ให้เป็นคนดี ป้าเลยต้องอบรมมาก”

(ป้าพรรณ เขียวพันธุ์, สัมภาษณ์, วันที่ 12 มกราคม 2552)

4) **ผู้สูงอายุที่มีความสามารถทางการสื่อสาร** ในบทที่ 6 ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงความรู้ ทักษะการสื่อสาร และกลยุทธ์การสื่อสาร ที่ผู้สูงอายุทั้งสองท่านมีอย่างมากมาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนนั้นจำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถทางการสื่อสาร โดยเฉพาะเป็นการทำงานพัฒนาที่ผู้สูงอายุต้องทำการสื่อสารกับผู้รับสารที่มีความแตกต่างกันระหว่างวัยเป็นอย่างมาก

5) **ผู้สูงอายุที่มีความสามารถในการบริหารจัดการ** จากการถอดบทเรียนเรื่องการบริหารจัดการของผู้สูงอายุในหัวข้อที่ผ่าน สะท้อนให้เห็นถึงการบริหารจัดการคน การบริหารจัดการกิจกรรม และการบริหารจัดการเงิน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กิจกรรมต่างๆ ภายในชมรมอนุรักษ์จักษยานดำเนินไปได้ ดังนั้นผู้สูงอายุที่จะทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนควรมีคุณสมบัติประการนี้ ซึ่งจะเอื้อต่อประสิทธิภาพในการทำงานพัฒนาได้อย่างมากทีเดียว

กล่าวโดยสรุปแล้ว การถอดบทเรียนในบทนี้เป็นเพียงแค่มุมมองด้านการสื่อสารของนักวิจัย โดยการมองหาวิธีการทำงานที่น่าสนใจและคาดว่าจะสามารถนำไปปรับใช้กับการพัฒนาเด็กในบริบทอื่นได้ จึงเป็นการถอดบทเรียนการทำงานกับแต่ละฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จึงได้เห็นกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับผู้ปกครองและเครือข่ายในชุมชน การทำงานของผู้สูงอายุกับเด็ก การทำงานของผู้สูงอายุกับเครือข่ายภายนอกชุมชน และการบริหารจัดการของผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตามการถอดบทเรียนในมุมมองนี้อาจจะเป็นเพียงแค่ส่วนเดียวที่เห็น ซึ่งงานวิจัยอื่นอาจถอดบทเรียนได้ในมุมมองที่แตกต่าง ได้

ทั้งหมดที่ได้นำเสนอในบทนี้เป็นการถอดบทเรียนถึงการทำงานของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุที่จะทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนได้นั้นจำเป็นต้องมีศักยภาพมาก ต้องสามารถนำต้นทุนที่มีอยู่มาใช้ ต้องสามารถผสมผสานทุนเดิมและทุนใหม่ได้ ต้องสามารถบริหารจัดการคน กิจกรรม เงิน ได้เป็นอย่างดี ต้องมีความสามารถทางการสื่อสาร ตลอดจนถึงต้องเป็นผู้สูงอายุที่มีลักษณะเฉพาะหลายประการที่เอื้อต่อการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนได้ โดยเฉพาะต้นทุนที่เป็นความรู้ และต้นทุนเรื่องจิตสาธารณะ และจิตสำนึกรักถิ่นกำเนิด เนื่องจากในปัจจุบันวิถีคิดเรื่องความเสียสละและการรักถิ่นกำเนิดของชนลดน้อยลงทุกที เมื่อมีผู้สูงอายุที่มีวิถีคิดเช่นนี้และสามารถนำมาถ่ายทอดปลูกฝังให้เด็กเยาวชนมีสำนึกดังกล่าวจะช่วยให้สังคมดีขึ้น

อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพดังกล่าวข้างต้นก็จำเป็นต้องเพิ่มเติมทุนความรู้ด้วยการพัฒนาตนเองในฐานะ “สื่อบุคคล” อยู่เสมอ เพื่อให้เป็นผู้นำพาความรู้เพื่อพัฒนาเด็กๆ และชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป

บทที่ 9

สรุป อภิปรายผลการวิจัย และ ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน : กรณีชมรมหนูรักจักรยาน อ.ป่าซาง จังหวัดลำพูน” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ต้องการตอบวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ

ประการแรก เพื่อศึกษาวิธีการผสมผสานทุนในมิติต่างๆ ได้แก่ ทุนเศรษฐกิจ ทุนสัญลักษณ์ ทุนวัฒนธรรม ทุนสังคม ทั้งที่เป็นต้นทุนเดิมและต้นทุนใหม่ของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

ประการที่สอง ผู้วิจัยต้องวิเคราะห์เปรียบเทียบความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสาร ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของหน่วยงานภายนอกในการเป็นผู้สนับสนุนการทำงานของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน

ประการที่สาม งานวิจัยนี้ต้องการการถอดบทเรียนเรื่องกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน เพื่อให้ผู้สูงอายุอื่นๆ ได้ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเด็กและเยาวชนในชุมชนอื่นต่อไป

ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดในบทที่ 4-8 ที่ผ่านมา มานำเสนอโดยแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ ดังนี้

9.1 สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน : กรณีชมรมหนูรักจักรยาน อ.ป่าซาง จังหวัดลำพูน” นี้ ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์ทุนของลุงจันท์และป้าพรณ เชี่ยวพันธุ์ ผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษาของงานวิจัยนี้ เพื่อชี้ให้เห็นว่ามีใช้ว่าผู้สูงอายุทุกคนจะสามารถทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนได้เสมอไป หากแต่ในกระบวนการทำงานพัฒนานั้นผู้สูงอายุจำเป็นต้องมี “ต้นทุน” ต่างๆ ที่ช่วยหนุนเสริมการทำงาน และสามารถผสมผสานทุนที่มีอยู่ทั้งที่เป็นทุนเดิมและทุนใหม่ได้

1) ผลการวิจัยเรื่องทุนของผู้สูงอายุ

จากการวิเคราะห์พบว่า ผู้สูงอายุมีทุนสำคัญ 2 ส่วน คือ 1) ทุนที่เกิดจากตัวผู้สูงอายุเองและปัจจัยภายในชุมชน และ 2) ทุนที่เกิดจากการเสริมพลังจากหน่วยงานภายนอกชุมชน

1) ทุนที่เกิดจากตัวผู้สูงอายุเองและปัจจัยภายในชุมชน

ผลการวิจัยพบว่าจากประวัติชีวิตและประสบการณ์การทำงานอันยาวนานของลุงจันทร์และป้าพรรณ เขียวพันธุ์ ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีทุนครบทั้ง 4 ประเภท ตามแนวคิดเรื่องทุน ของ บูร์ดิเยอ คือ **ทุนเศรษฐกิจ** ได้แก่ เงินสะสมจากการทำงานที่ประเทศออสเตรเลีย บ้าน รถยนต์ จักรยาน สวนลำไย เป็นต้น **ทุนวัฒนธรรม** ได้แก่ ความรู้เชิงวิชาการ ผู้มีความเสียสละ มัธยัสถ์-อดออม อดทน มีเมตตา ชอบแบ่งปัน แจกจ่าย เป็นต้น โดยเฉพาะทุนความรู้ ผู้สูงอายุทั้งสองมีอยู่มากมายและเป็นทุนที่นำมาใช้ในการทำงานกับเด็ก ได้แก่ ความรู้ด้านบริหารจัดการ ความรู้ด้านการเงินการบัญชี ความรู้ด้านการสื่อสาร ความรู้ด้านการสอน ความรู้เรื่องสุขภาพ ความรู้ด้านโภชนาการ ความรู้เรื่องการขี่จักรยานที่ถูกต้อง ความรู้ด้านภาษา ความรู้เกี่ยวกับเด็ก ความรู้เรื่องการเล่น ความรู้จากประสบการณ์ในการใช้ชีวิตในต่างประเทศ **ทุนสัญลักษณ์** ได้แก่ ผู้ผ่านการทำงานและใช้ชีวิตในต่างประเทศ นักโภชนาการประจำชุมชน (ทำน้ำเต้าหู้/น้ำธัญพืช) ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ สุขภาพแข็งแรง ได้รับการยอมรับจากชุมชนและนอกชุมชน เป็นต้น **ทุนสังคม** ได้แก่ เครือข่ายครอบครัว เครือข่ายเพื่อนในชุมชน เครือข่ายจักรยาน เป็นต้น

นอกจากทุนที่ติดตัวหรือทุนเดิมของผู้สูงอายุดังกล่าวแล้ว ปัจจัยภายในชุมชนก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุมีต้นทุนเพิ่มขึ้นหรือส่งผลต่อกระบวนการสะสมทุน

บริบทชุมชน ชุมชนบ้านหนองคูเป็นชุมชนชาวมอญที่มีขนาดเล็ก เป็นชุมชนที่มีลักษณะของเครือญาติที่มีสายสัมพันธ์ของ “ความเป็นคนมอญ” เหมือนกัน ซึ่งเป็นทุนสังคมของชุมชน บริบทชุมชนดังกล่าวส่งผลให้ลุงจันทร์ ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ แม้จะไปใช้ชีวิตอยู่กรุงเทพฯ และต่างประเทศเป็นเวลานานหากแต่เมื่อกลับมาใช้ชีวิตถาวรที่ชุมชน สายสัมพันธ์ของความเป็นคนมอญก็ยังคงอยู่ เช่นเดียวกันกับที่ บูร์ดิเยอ กล่าวว่า ทุนสังคมนั้นถือเป็นเสมือนทรัพยากรอย่างหนึ่งที่สามารถเลือกอำนวยความสะดวกให้ได้และสำหรับทุนสังคมนี้อาจกระจายอยู่ตามระบบต่างๆ เช่น เพื่อนร่วมรุ่น เพื่อนโรงเรียนเดียวกัน คนหมู่บ้านเดียวกัน คนแซ่เดียวกัน เป็นต้น

นอกจากนี้สภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชนเอื้อต่อการใช้จักรยานเป็นยานพาหนะ ส่งผลให้ลุงจันท์และป้าพรรณสามารถใช้ทุนความรู้เรื่องการปั่นจักรยานมาใช้เป็นกิจกรรมพัฒนาเด็กและเยาวชนภายใต้ชื่อชมรมหนูรักจักรยาน ซึ่งเป็นการแปลงทุนความรู้ให้เป็นทุนสัญลักษณ์และทุนสังคมในเวลาต่อมา

ในมิติด้านการสื่อสารของชุมชนบ้านหนองดู่ หมู่ 1 นี้ ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารแบบปากต่อปาก เนื่องจากเป็นชุมชนขนาดเล็ก บ้านเรือนส่วนใหญ่อยู่ในซอย ส่งผลให้ชาวบ้านใช้การปั่นจักรยานหรือรถจักรยานยนต์ไปมาหาสู่กัน บริบทชุมชนดังกล่าวส่งผลให้เมื่อผู้สูงอายุทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน จึงมีการบอกกันปากต่อปาก ส่งผลให้มีจำนวนเด็กมาเป็นสมาชิกชมรมฯ เพิ่มมากขึ้น และชมรมหนูรักจักรยานเป็นที่รู้จักมากขึ้นทั้งในและนอกชุมชน ตลอดจนตัวผู้สูงอายุทั้งสองก็เป็นที่รู้จักมากขึ้น ส่งผลให้มีการสะสมทุนสัญลักษณ์และทุนสังคมเพิ่มขึ้น

ชมรมหนูรักจักรยาน นับว่าเป็นปัจจัยภายในชุมชนหนึ่งที่ส่งผลต่อทุนของผู้สูงอายุ โดยจุดเริ่มต้นของชมรมหนูรักจักรยานเริ่มจากหลานวัน 8 ปีของลุงจันท์ซึ่งบ้านอยู่ใกล้กันมักแหวะเวียนมาเล่นที่บ้านลุงจันท์เนื่องจากมีของเล่นหลากหลาย ป้าพรรณจึงคิดจะสอนภาษาอังกฤษให้หลานๆ จากเดิมที่มีเพียงหลานและเพื่อนอีก 2-3 คนมาเรียนก็เริ่มเพิ่มจำนวนมากขึ้น ภายในเดือนเดียวเป็น 14 คน หลังจากนั้นก็เพิ่มจำนวนมากขึ้นลุงจันท์และป้าพรรณจึงคิดว่าควรทำกิจกรรมกลุ่มสำหรับเด็กให้เป็นเรื่องเป็นราว หลังจากนั้นเพียงสามเดือนจึงได้ก่อตั้ง “ชมรมหนูรักจักรยาน” อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2543 โดยชมรมฯ ตั้งอยู่ ณ บ้านเลขที่ 113 บ้านหนองดู่ หมู่ 1 ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน ซึ่งเป็นบ้านของลุงจันท์และป้าพรรณ เขียวพันธุ์ บนเนื้อที่ประมาณเกือบ 2 ไร่ อยู่ติดริมแม่น้ำปิง

กิจกรรมส่วนใหญ่ดำเนินอยู่ใต้ถุนบ้านในทุกวันเสาร์ โดยเป็นลานเรียนภาษาอังกฤษ เมื่อก่อตั้งชมรมหนูรักจักรยานแล้ว ลุงจันท์และป้าพรรณได้วางกฎระเบียบของชมรมในเบื้องต้นไว้ 3 ประการ คือ ประการแรก เด็กที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต้องสมัครเป็นสมาชิกอย่างเป็นทางการโดยต้องได้รับอนุญาตจากพ่อแม่ และพ่อแม่ต้องเป็นผู้พามาสมัครโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายในการสมัคร ประการที่สอง สมาชิกทุกคนต้องมาเรียนภาษาอังกฤษในทุกวันเสาร์ ส่วนช่วงบ่ายทำกิจกรรมร่วมกัน ประการที่สาม หากเด็กคนใดที่ปั่นจักรยานได้ให้ทำกิจกรรมการปั่นจักรยานร่วมกันเพื่อให้สุขภาพแข็งแรงและเกิดความสามัคคี โดยให้เด็กนำจักรยานที่มีอยู่มาใช้ สมาชิกชมรมหนูรักจักรยาน ตั้งแต่ปี 2543 – 2551 มีจำนวน 148

คน ซึ่งส่วนใหญ่สมาชิกชมรมเป็นเด็กในหมู่ 8 หมู่ 1 และหมู่ 2 ที่มีพื้นที่ติดกัน นอกจากนี้มี ส่วนหนึ่งที่มาจากหมู่บ้านอื่นในตำบลเดียวกัน มีสมาชิกชมรมฯ อีกจำนวนหนึ่งประมาณ เกือบ 10 คน ที่มาจากอำเภอสันป่าตอง จ.เชียงใหม่ กิจกรรมหลักที่สมาชิกในชมรมอนุรักษ์ จักรยานต้องทำร่วมกันอย่างสม่ำเสมอมี 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่ กิจกรรมการปั่นจักรยาน กิจกรรมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ กิจกรรมการออมเงิน เมื่อก่อตั้งชมรมอนุรักษ์จักรยานและ ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ชื่อเสียงของ ลุงจันท์และป้าพรรณในการเป็นผู้สูงอายุที่ทำงาน พัฒนาเด็กและชุมชนด้วยความเสียสละเริ่มเป็นที่รับรู้มากยิ่งขึ้นทั้งในและนอกชุมชน ส่งผลให้ เกิดทุนสัญลักษณ์และทุนสังคมเพิ่มมากขึ้น

ข้อเด่นและข้อจำกัดของผู้สูงอายุ

ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีข้อเด่นและข้อจำกัดที่ส่งผลต่อ กระบวนการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยมี **ข้อเด่น** ที่เอื้อประโยชน์ในการทำงาน พัฒนาเด็กและเยาวชน 5 ประการ ได้แก่ **ประการแรก** ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีต้นทุน หลากหลายครบทุกประเภทตามแนวคิดของ บุรดิเยอ ได้แก่ ทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุน สัญลักษณ์ และทุนสังคม **ประการที่สอง** ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีทุนเศรษฐกิจมีมากพอ **ประการที่สาม** ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีทุนวัฒนธรรมที่เป็น “ทุนความรู้” อย่างหลากหลาย ได้แก่ ความรู้เชิงวิชาการ ความรู้ทางธรรม ความรู้ทางการสื่อสาร **ประการที่สี่** ผู้สูงอายุใน งานวิจัยนี้มีทุนวัฒนธรรมประเภท Embodied form หลายประการที่เป็นคุณสมบัติของสื่อ บุคคล เช่น ความเสียสละ ความเมตตา ความอดทน **ประการที่ห้า** ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มี ทุนสัญลักษณ์และทุนสังคมหลายประการที่จำเป็นต่อการทำงานพัฒนา เช่น อำนาจ บารมี ความเกรงใจ การยอมรับ ความไว้วางใจ เชื่อใจ ความน่าเชื่อถือ เครือข่าย

ขณะที่ผู้สูงอายุทั้งสองก็มี **ข้อจำกัด** ที่ส่งผลต่อการทำงานพัฒนาเด็กและ เยาวชนเช่นกัน สามารถวิเคราะห์ได้ 6 ประการ ได้แก่ **ประการแรก** ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มี รูปแบบการทำงานแบบเดี่ยว เมื่อชมรมฯ เติบโตมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น ลุงและป้าก็ไม่ได้หา เครือข่ายช่วยเหลือหรือสืบทอดตัวแทน ซึ่งการทำงานในลักษณะแบบฉายเดี่ยวเช่นนี้ ทำให้ ขาดการหนุนเสริมจากหน่วยงานอื่นๆ จึงอาจเป็นปัญหาได้ในอนาคตหากชมรมอนุรักษ์จักรยาน มีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้นอีก **ประการที่สอง** ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ขาดกลยุทธ์การสื่อสาร เชิงรุกกับหน่วยงานภายนอก จากการวิเคราะห์ถึงการทำงานที่ผ่านมาของลุงจันท์และป้า พรรณ พบว่าผู้สูงอายุทั้งสองท่านทำงานในลักษณะ “การตั้งรับ” โดยมีลักษณะของการรอให้ หน่วยงานภายนอกเข้ามาติดต่อร่วมกิจกรรม ดังนั้นการได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนด้านทุน

ทรัพย์และความรู้จึงมีอย่างจำกัด ซึ่งโดยธรรมชาติหน่วยงานภายนอกส่วนใหญ่เมื่อหมดระยะเวลาดำเนินโครงการหรือหมดทุนก็หยุดกิจกรรมไป ประการที่สาม ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีขีดความสามารถในการทำงานได้เพียงกับเครือข่ายในชุมชน จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าลุงจันท์และป้าพรรณมีประสบการณ์การทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอกที่ไม่ประทับใจและเลิกเข้าร่วมกิจกรรมกัน ทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีการเอาตัวเขาเปรียบเด็กและการหาผลประโยชน์ จึงเกิดความไม่ไว้วางใจหน่วยงานภายนอกที่ติดต่อเข้าร่วมกิจกรรมกับชมรมหมั่นจักรยาน ส่งผลให้ไม่ได้ติดต่อเข้าร่วมงานกับเครือข่ายภายนอก คงมีเพียงแต่หาหน่วยงานภายนอกหน่วยงานใดติดต่อมา ลุงจันท์และป้าพรรณจะพิจารณาว่าจะร่วมงานด้วยหรือไม่ ประการที่สี่ ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ขาดกลยุทธ์การสื่อสารที่หลากหลายในการทำกิจกรรม ตัวอย่างเช่น ในการสอนภาษาวันเสาร์จะให้เด็กให้ฝึกปฏิบัติตาม เช่น อ่านออกเสียงตาม การคัดลายมือ หรือสอนคำศัพท์โดยการให้ดูรูปภาพ เป็นต้น ซึ่งหากได้รับการเสริมความรู้ด้านนี้เพิ่มเติมคาดว่าผู้สูงอายุทั้งสองท่านจะมีความสามารถทางการสื่อสารเพิ่มขึ้น อาจเลือกใช้สื่ออื่นๆ และปรับเปลี่ยนเนื้อหา และวิธีการสอนที่หลากหลายขึ้น ประการที่ห้า ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีเครือข่ายภายในชุมชนจำนวนน้อย เนื่องจากเป็นชุมชนเกษตรกรรมขนาดเล็ก ชาวบ้านมีฐานะยากจนถึงปานกลาง บริบทชุมชนดังกล่าวส่งผลให้ชมรมหมั่นจักรยานมีเครือข่ายที่จะให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนในด้านทุนทรัพย์ ความรู้ และด้านอื่นๆ อย่างจำกัด จึงมีเพียงเครือญาติ เพื่อน คนรู้จัก ของลุงจันท์และป้าพรรณที่ช่วยเหลือบริจาคสิ่งของให้ชมรมหมั่นจักรยานเล็กๆ น้อยๆ ประการที่หก ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ขาดทักษะในการเขียนโครงการเพื่อขอทุน ส่งผลให้ไม่สามารถดำเนินการขอทุนหรือการสนับสนุนจากภายนอกเอง ส่งผลให้ขาดการสนับสนุนด้านความรู้และทุนทรัพย์ ที่สำคัญคือ ขาดโอกาสในการได้เรียนรู้และร่วมงานกับเครือข่ายต่างๆ

จากข้อเด่นและข้อจำกัดดังกล่าวข้างต้น เห็นได้ว่านอกจากทุนที่เกิดจากการสะสมติดตัวผู้สูงอายุเองแล้ว บริบทชุมชนยังเป็นปัจจัยหนึ่งส่งผลให้เกิดข้อเด่นและข้อจำกัดต่อการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนได้

2) ทุนที่เกิดจากการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก

จากข้อจำกัดของผู้สูงอายุหลายประการ แสดงให้เห็นว่าลำพังการทำงานเพียงผู้สูงอายุและเครือข่ายในชุมชนที่มีจำนวนน้อยและส่วนใหญ่ฐานะยากจนนั้นอาจทำให้ประสิทธิภาพของการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนเป็นไปอย่างจำกัด ดังนั้นการได้รับการ

สนับสนุนช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกจึงเรื่องจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุในกรณีศึกษาของงานวิจัยนี้

ดังนั้นเมื่อหน่วยงานภายนอกชุมชนที่ชื่อว่า “โครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ” (สสสส.) เข้ามามีบทบาทในการหนุนเสริมความรู้ที่เอื้อต่อการทำงานเพื่อการพัฒนาชุมชน หรือที่เรียกว่า “การเสริมศักยภาพหรือการเสริมพลัง” (Empowerment) โดยเน้นการเสริมพลังความรู้ด้านการสื่อสารให้กับผู้สูงอายุ ผู้วิจัยจึงทำการค้นหาว่าผู้สูงอายุทั้งสองมีความสามารถทางการสื่อสารเพิ่มขึ้นหรือไม่ อย่างไร โดยโครงการ สสสส. ได้เสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารผ่านกิจกรรมร่วมกัน 3 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมค่ายปันจักรยานสร้างสรรค์ของเล่นพื้นบ้าน 2) กิจกรรมรณรงค์สงกรานต์นี้..ไม่มีแอลกอฮอล์ 3) กิจกรรมค่ายเยาวชน “รู้ทันตนเอง รู้เก่งใช้สื่อ” โดยทั้งสามกิจกรรมดังกล่าวเน้นกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ดังนั้นทั้งโครงการ สสสส. และผู้สูงอายุจึงเป็นทั้ง “ผู้ให้และผู้รับ” โครงการฯ ได้เสริมความรู้เรื่องต่างๆ ได้แก่ ความรู้เรื่องสุขภาพแบบ “สร้างนำซ่อม” ความรู้เรื่อง “การรู้เท่าทันสื่อ” ความรู้เรื่องบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ความสำคัญและพลังของสื่อชุมชน พลังของการทำงานร่วมกันแบบเครือข่าย ความรู้เรื่องสื่อและการผลิตสื่อนอกจากนี้ผู้สูงอายุทั้งสองยังได้เห็นกระบวนการทำงานของโครงการ สสสส. ที่ใช้ “การประชุมเป็นเครื่องมือ” ขณะเดียวกันโครงการ สสสส. ก็ได้รับความรู้จากผู้สูงอายุเช่นกันในเรื่องกระบวนการทำงานกับเด็กและเยาวชน

2) ผลการวิจัยเรื่องความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุเปรียบเทียบก่อนและหลังการเสริมพลังจากหน่วยงานภายนอก

การวิเคราะห์เปรียบเทียบความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารในส่วนนี้เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงทุนเดิมและทุนใหม่ของผู้สูงอายุในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็ก ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มี ความรู้ ทักษะการสื่อสาร และกลยุทธ์การสื่อสารก่อนเสริมความสามารถทางการสื่อสารในระดับสูง และเมื่อเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารแล้วมีความรู้และทักษะการสื่อสารเพิ่มขึ้น ดังนี้

1) **ความรู้ของผู้สูงอายุก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก** ผู้สูงอายุทั้งสองท่านมีชุดความรู้เป็นทุนเดิมก่อนการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอกอยู่หลากหลายชุดสามารถแบ่งได้ 3 ด้าน คือ ความรู้ทางวิชาการ ความรู้ทางธรรม และ ความรู้ด้านการสื่อสาร

ความรู้เชิงวิชาการ หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิตในสังคม ลูกจันทร์และป้าพรรณได้เรียนรู้จากการใช้ชีวิตและการทำงานจนเกิดเป็นความรู้เชิงวิชาการ 7 ชุดความรู้ที่ใช้ในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ได้แก่ ความรู้ด้านภาษา ความรู้เกี่ยวกับการสอนเด็ก ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติเด็ก ความรู้ด้านสุขภาพ ความรู้เรื่องการปั่นจักรยาน ความรู้ด้านการบริหารจัดการ และ ความรู้เกี่ยวกับการทำงานกับเครือข่าย

ความรู้ทางธรรม หมายถึง ความรู้ที่เป็นหลักธรรมนำมาสู่หลักคิด และหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีความรู้ทางธรรมเป็นทุนเดิมอย่างมากมาย

ความรู้ด้านการสื่อสาร ลูกจันทร์และป้าพรรณมีความรู้ด้านการสื่อสารในระดับหนึ่งแม้ไม่ได้ใช้หลักการสื่อสารตามทฤษฎี หากแต่เป็นการสื่อสารตามธรรมชาติ(by nature) เหมือนผู้สูงอายุที่สื่อสารกับลูกหลานตามประสบการณ์ของผู้สูงอายุเอง

ส่วน **ความรู้ใหม่** ที่เพิ่มขึ้นหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอกหรือโครงการ สสส. พบว่าผู้สูงอายุมีชุดความรู้ใหม่ 7 ชุดความรู้ ได้แก่ ความรู้เรื่องสื่อ ความรู้เรื่องพลังของสื่อประชาสัมพันธ์ ความรู้เรื่องกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ ความรู้เรื่องบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ความรู้เรื่องการสื่อสารสุขภาพ ความรู้เรื่องเครือข่ายการทำงาน

2) **ทักษะการสื่อสารก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก** ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุมีทักษะการสื่อสารเป็นทุนเดิมก่อนเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก 3 ทักษะ ได้แก่ ทักษะการเลือกใช้สื่อ ทักษะด้านเนื้อหาสาร ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร

ทักษะการเลือกใช้สื่อ ลูกจันทร์และป้าพรรณมีทักษะการเลือกใช้สื่อได้อย่างหลากหลาย ได้แก่ การใช้สื่อจักรยานในการสอนเรื่องสุขภาพ การใช้สื่อกิจกรรมการซ่อมดนตรีไทยที่บ้านในการสอนเรื่องจิตสำนึกเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน การใช้สื่อกิจกรรมการปั่นจักรยานไปวัดในการสอนเรื่องสติ-สมาธิ กิจกรรมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ เป็นต้น นอกจากนี้ลูกและป้ายังใช้ สื่อวัตถุและสื่อสัญลักษณ์ ได้แก่ ป้ายข้อความ ธงผ้า หมวก เสื้อ เป็นต้น โดยใช้สื่อเหล่านี้เพื่อสื่อสารกับผู้ขับขี่ยานพาหนะอื่นให้คำนึงถึงความปลอดภัยของเด็กๆ ที่ปั่นจักรยาน

ทักษะด้านเนื้อหาสาระ จากการวิเคราะห์การทำงานของลุงจันท์และป้าพรรณพบว่าผู้สูงอายุทั้งสองมีทักษะการสื่อสารด้านเนื้อหาสาระใน 2 ด้าน คือ การเลือกเนื้อหาสาระ และการสร้างสาร กล่าวคือ ลุงจันท์และป้าพรรณมีความสามารถในการเลือกชุดความรู้เดิมที่มีอยู่มาใช้เป็นเนื้อหาสอนเด็ก และรู้ว่าชุดความรู้ใดเหมาะกับผู้รับสารที่เป็นเด็ก ตัวอย่างเช่น ลุงจันท์และป้าพรรณเลือกเนื้อหาทางธรรมที่คิดว่าเด็กจะรับได้ จึงเลือกเนื้อหาสาระที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก และไม่ยากนักสำหรับที่เด็กจะเข้าใจ เช่น การสอนเรื่องบาปเรื่องความกตัญญูต่อพ่อแม่ เป็นต้น นอกจากนี้ผู้สูงอายุทั้งสองท่านยังความสามารถนำชุดความรู้ที่มีอยู่อย่างหลากหลายมาผสมผสานหรือคิดสร้างสรรค์เป็นชุดความรู้ใหม่ ซึ่งในทางการสื่อสาร เรียกว่า “ทักษะการสร้างสาร” เห็นได้จากการที่ลุงจันท์และป้าพรรณได้สร้างชุดความรู้เรื่องสุขภาพแบบ 5 อ. และ ชุดความรู้เรื่องสติ-สมาธิในการปั่นจักรยาน มาใช้สื่อสารกับเด็กๆ

ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุทั้งสองมีทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสารจากทุนความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของเด็กและจากประสบการณ์การทำงานกับเด็ก ทำให้รู้จักและเข้าใจเด็ก ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร คือ การจัดสรรเวลาในการเรียนและทำกิจกรรมให้เด็กในชมรมฯ

ภายหลังได้รับการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มี**ทักษะการสื่อสารเพิ่มขึ้น**คือ ทักษะการเลือกใช้สื่อและทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร

3) กลยุทธ์การสื่อสารก่อนและหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีกลยุทธ์การสื่อสารก่อนได้รับการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงาน 7 กลยุทธ์ จำแนกได้ 2 ส่วนคือ **กลยุทธ์การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับผู้ส่งสาร** ประกอบด้วย กลยุทธ์เชื้อฟังผู้อาวุโสแล้วจะได้ดี กลยุทธ์ให้รุ่นพี่สอนน้อง ส่วนที่สอง คือ **กลยุทธ์การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา และช่องทาง** ประกอบด้วย กลยุทธ์การสื่อสารด้วยวินัยสร้างความปลอดภัยทั้งกลุ่ม กลยุทธ์คนดีมีคู่ กลยุทธ์ธรรมะนำสมาธิ – สตินำทาง กลยุทธ์หอมเพื่อเที่ยวเก็บเกี่ยวความรู้ กลยุทธ์สร้างห้องเรียนเคลื่อนที่ – ขี่จักรยานไปเรียนรู้อีก

กลยุทธ์เชื้อฟังผู้ใหญ่แล้วจะได้ดี เป็นกลยุทธ์สำคัญที่กล่าวได้ว่าเหมาะสมและสอดคล้องกับการต้องอยู่ร่วมกันของ “คนแก่กับเด็ก” คนสองวัยที่มีความแตกต่างกันอย่างมาก ดังนั้นเมื่อคนแก่และเด็กต้องทำกิจกรรมร่วมกันจึงต้องมีจุด “เกรงใจ” ที่

ทำให้ปกครองดูแลกันได้ด้วย ผู้สูงอายุจึงจำเป็นต้องสร้าง “อำนาจ” บางอย่างให้เด็กเกิดความเคารพและเชื่อฟัง โดยลุงป้าได้เลือกใช้ เรื่อง “อาวโง” ที่มีข้อเด่นในเรื่องประสบการณ์ที่เหนือกว่าหรือที่เรียกว่า “อาบน้าร้อนมาก่อน” มาใช้กับเด็กในชมรมหนูรักจักรยาน

กลยุทธ์ให้รุ่นพี่สอนน้อง เป็นกลยุทธ์การสื่อสารหนึ่งที่สูงอายุใช้ในกระบวนการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยให้อำนาจกับรุ่นพี่ในระดับที่จะควบคุมน้องให้อยู่ในระเบียบวินัยได้ในบางเรื่อง เช่น ให้รุ่นพี่สอนการบ้านให้รุ่นน้อง เป็นต้น

กลยุทธ์การสื่อสารด้วยวินัยสร้างความปลอดภัยทั้งกลุ่ม เป็นกลยุทธ์ที่สูงอายุใช้เรื่อง “วินัย” มาสื่อสารเพื่อให้ผู้ปกครองเกิดความเชื่อมั่นในความปลอดภัยของเด็ก

กลยุทธ์คนดีมีคู่ เป็นกลยุทธ์การสื่อสารที่ใช้ความเชื่อเรื่องสิ่งลี้ลับ เช่น เรื่องกุมารทองมาใช้ในการสื่อสารกับเด็กๆ ให้เชื่อฟังและประพฤติดี

กลยุทธ์ธรรมะสร้างสมาธิ – สตินำทาง เป็นกลยุทธ์ที่ใช้เนื้อหาทางธรรมมาใช้ในการนำไปสู่ความปลอดภัย โดยใช้กิจกรรมการปั่นจักรยานพาเด็กไปสวนมนต์ไหว้พระ หรือไปฟังเทศน์ที่วัดขณะปั่นจักรยาน และสอนเด็กอยู่เสมอว่าสวนมนต์แล้วจะช่วยฝึกเรื่องสมาธิ และฝึกให้มีสติขณะปั่นจักรยาน

กลยุทธ์ออมเพื่อเที่ยวเก็บเกี่ยวความรู้ กลยุทธ์นี้เป็นกลยุทธ์ที่ใช้เงื่อนไขหรือรางวัล ล่อให้ออมเงิน เพื่อไปเที่ยว ซึ่งสะท้อนให้เห็นต้นทุนเรื่องทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสารของลุงและป้าได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการไปเที่ยวเป็นแรงจูงใจที่สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กที่อยากรู้อยากเห็นเป็นอย่างดี

กลยุทธ์สร้างห้องเรียนเคลื่อนที่ – ขี่จักรยานไปเรียนรู้กัน กลยุทธ์นี้เป็นกลยุทธ์ที่สื่อสารความรู้ให้กับเด็กผ่านกิจกรรมการปั่นจักรยานไปต่างสถานที่ต่างๆ **ประการแรก** ต้องการสอนเด็กให้สำนึกในชาติกำเนิดของตน **ประการที่สอง** เพื่อสอนเรื่องการมีสติรู้อยู่เสมอเพื่อการปั่นจักรยานอย่างปลอดภัย กลยุทธ์นี้ผู้สูงอายุทั้งสองต้องการสร้างบรรยากาศใหม่ๆ ในการเรียน โดยใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Child center)

ภายหลังการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอกแล้ว ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุไม่มีกลยุทธ์การสื่อสารเพิ่มมากขึ้นจากเดิม เนื่องจากกิจกรรมต่างๆภายในชมรมหนูรักจักรยานดำเนินไปในลักษณะเดิม และกลยุทธ์เป็นสิ่งที่แสดงออกภายใต้สถานการณ์ต่างๆ เมื่อสถานการณ์ค่อนข้างคงเดิมไม่เปลี่ยนแปลง จึงไม่เห็นกลยุทธ์การสื่อสารใหม่ๆ เกิดขึ้น

3) ผลการวิจัยเรื่องการผสมผสานทุนของผู้สูงอายุในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีการผสมผสานทุนทั้งใน 2 ลักษณะ คือ การผสมผสานทุนแต่ละประเภทที่มีอยู่ ได้แก่ ทุนวัฒนธรรม ทุนเศรษฐกิจ ทุนสัญลักษณ์ ทุนสังคม การผสมผสานทุนความรู้

การผสมผสานทุนแต่ละประเภท ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ผสมผสานทุนแต่ละประเภทเข้าด้วยกัน ได้แก่ ทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนสัญลักษณ์ ทุนสังคม จากการวิเคราะห์พบว่าลุงจันท์และป้าพรรณใช้ทุนทั้ง 4 ประเภทผสมผสานกันเพื่อวัตถุประสงค์ทางการสื่อสารใน 2 กรณี ได้แก่ **กรณีแรก** เพื่อรื้อฟื้นสายสัมพันธ์เก่า- สร้างสายสัมพันธ์ใหม่ และ **กรณีที่สอง** คือ เพื่อสร้างความไว้วางใจจากผู้ปกครองเด็ก

การผสมผสานทุนความรู้ งานวิจัยนี้พบว่า “ความรู้” เป็นต้นทุนที่ผู้สูงอายุทั้งสองท่านมีอย่างมาก และเป็นข้อเด่นประการหนึ่งที่ส่งผลให้ทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยผลการวิเคราะห์พบการผสมผสานทุนความรู้ใน 2 ลักษณะคือ การผสมผสานความรู้เชิงวิชาการกับความรู้เชิงวิชาการหรือการผสมผสานความรู้ทางโลก และการผสมผสานความรู้เชิงวิชาการกับความรู้ทางธรรม

(1) การผสมผสานความรู้เรื่องเชิงวิชาการกับความรู้เชิงวิชาการ เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เชิงวิชาการด้วยกันหรือความรู้ทางโลก ซึ่งได้จากประสบการณ์การเรียนรู้ในชีวิตนั่นเอง ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุมีการผสมผสานระหว่างความรู้ทางโลกนี้ 4 ลักษณะ ได้แก่ การผสมผสานความรู้เรื่องภาษาที่เป็นความรู้เดิมกับความรู้ด้านภาษาที่เป็นความรู้ใหม่ การผสมผสานความรู้ด้านภาษากับความรู้ด้านการสอน การผสมผสานทุนความรู้เรื่องสุขภาพกับความรู้เรื่องธรรมชาติของเด็ก และการผสมผสานทุนความรู้เรื่องสื่อที่เป็นความรู้เดิมกับความรู้เรื่องสื่อที่เป็นความรู้ใหม่

การผสมผสานความรู้ด้านภาษาที่เป็นความรู้เดิมและความรู้ด้านภาษาที่เป็นความรู้ใหม่ ลุงจันท์และป้าพรรณใช้ความรู้เรื่องภาษาที่เป็นทุนเดิมที่ได้จากการเรียนในระบบการศึกษาที่โรงเรียนตั้งแต่ระดับประถมจนถึงระดับ ปวช. ในประเทศไทย มาผสมผสานเข้ากับต้นทุนความรู้ด้านภาษาที่เป็นความรู้ใหม่ซึ่งได้มาประสบการณ์การทำงานในต่างประเทศ และนำทุนดังกล่าวมาใช้สอนเด็กๆ ในชมรมหนูรักจักรยาน

การผสมผสานความรู้ด้านภาษากับความรู้ด้านการสอน การผสมผสานความรู้ด้านภาษาซึ่งเป็นทุนเดิมกับความรู้ด้านการสอนซึ่งเป็นทุนใหม่นี้ ลุงจันท์และป้าพรรณ

ผสมผสานทุนความรู้ด้านการสอนภาษาจากการที่เคยเรียนที่ AUA เข้ากับทุนใหม่ในการเรียนรู้วิธีการพูดภาษาอังกฤษจากเจ้าของภาษาเมื่อไปทำงานที่ต่างประเทศ และได้จากประสบการณ์การรับเลี้ยงเด็ก จึงต้องไปรับส่งเด็กที่โรงเรียน จึงได้เห็นวิธีการสอนของครูในโรงเรียนเด็กอนุบาล

การผสมผสานทุนความรู้ด้านภาษาและทุนความรู้ด้านการสอนนี้ทำให้ลุงจันท์และป้าพรรณรู้วิธีการสอนว่าจะสอนให้เด็กในชมรมหนูรักจักรยานออกเสียงอักขระหรือ accent อย่างไร สอนโดยใช้สื่อวัตถุและบัตรคำ ลุงและป้าทราบว่าจะต้องสอนเรียงลำดับจาก A – Z และผสมคำอย่างไร ลุงและป้ารู้ว่าการเรียนภาษาอังกฤษให้ได้ผลต้องเรียนควบคู่ไปทั้งการฟัง พูด อ่าน เขียน ซึ่งในขณะที่สอนจะเน้นทั้งสี่ทักษะ

การผสมผสานทุนความรู้เรื่องสุขภาพกับทุนความรู้เรื่องธรรมชาติของเด็ก ลุงจันท์และป้าพรรณได้ผสมผสานความรู้เกี่ยวกับสุขภาพทั้งที่เป็นทุนเดิมและทุนใหม่กลายเป็นชุดความรู้ด้านสุขภาพชุดใหม่ที่เป็นความรู้เฉพาะสำหรับใช้เป็นระเบียบปฏิบัติประจำชมรมหนูรักจักรยาน โดยลุงและป้าตั้งชื่อว่า “หลัก 5 อ.” ได้แก่ ออกกำลังกาย อาหาร อารมณ์ ออมทรัพย์ และ โอกาส

การผสมผสานทุนความรู้เรื่องธรรมชาติของเด็กกับทุนความรู้เรื่องสื่อ ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ผสมผสานทุนความรู้เรื่องธรรมชาติของเด็กเป็นทุนความรู้เดิมกับทุนความรู้เรื่องสื่อซึ่งเป็นทุนใหม่ ว่า “อะไรๆ ก็เป็นสื่อได้”

(2) การผสมผสานทุนความรู้เชิงวิชาการกับทุนความรู้ทางธรรม ผลการวิจัยพบว่า ลุงจันท์ผสมผสานทุนความรู้เชิงวิชาการกับทุนความรู้ทางธรรม ใน 2 ลักษณะ คือ การผสมผสานทุนความรู้เรื่องสวดมนต์กับทุนความรู้เรื่องกฎ การผสมผสานทุนความรู้เรื่องความกตัญญูกับการออม

การผสมผสานทุนความรู้เรื่องสวดมนต์กับทุนความรู้เรื่องกฎจรรยา ลุงจันท์และป้าพรรณต้องการให้เด็กเกิดความปลอดภัยมากที่สุดในการร่วมกิจกรรมปั่นจักรยาน ดังนั้นจึงนำทุนเดิมที่เป็นความรู้ทางธรรมมาผสมผสานกับทุนความรู้เรื่องกฎจรรยาที่เป็นความรู้ใหม่ที่ได้จากการไปเรียนรู้การปั่นจักรยานและการใช้ชีวิตในต่างประเทศ โดยให้เด็กๆ ปั่นจักรยานรอบหมู่บ้านเพื่อเรียนรู้ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของชุมชนแล้วต้องแวะอย่างน้อยหนึ่งวัดเพื่อสวดมนต์ไหว้พระทำสมาธิให้จิตใจสงบ

การผสมผสานทุนความรู้เรื่องความกตัญญูกับการออม ลุงจันท์และป้าพรรณมีต้นทุนความรู้ทางธรรมอย่างมาก ดังนั้นจึงนำมาใช้ผสมผสานกับทุนความรู้เรื่องอื่นๆ เสมอ โดยเฉพาะการผสมผสานทุนความรู้เรื่องความกตัญญูเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุทั้งสองจะพร่ำสอนอยู่

เสมอ กรณีหนึ่งที่เราเห็นได้อย่างชัดเจนถึงการผสมผสานความรู้ทางธรรมนี้กับความรู้เชิงวิชาการ และนำมาใช้เป็นหลักปฏิบัติของสมาชิกในชมรมคือ การผสมผสานเรื่องความกตัญญูกับการ ออม เพื่อให้เด็กๆ ได้รับผลประโยชน์ทั้งในทางโลกและทางธรรมพร้อมกัน โดยการชี้ให้เห็นถึง ประโยชน์ของการออมทางโลกที่จะทำให้ไม่ลำบากและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ขณะเดียวกันการ ออมก็จะทำให้เด็กได้ทดแทนบุญคุณนำเงินที่ออมนี้มาตอบแทนเลี้ยงดูพ่อแม่ กลายเป็นบุญ กุศลต่อไปในชาติหน้า

4) การถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในการทำงานพัฒนาเด็กและ เยาวชน

จากการถอดบทเรียนพบว่ากระบวนการทำงานของผู้สูงอายุที่น่าสนใจ 5 ประเด็น ได้แก่ (1) กระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับผู้ปกครองของสมาชิกในชมรมหนูรัก จักรยานและเครือข่ายภายในชุมชน (2) กระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับเด็กๆ ในชมรมหนู รักจักรยาน (3) กระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับหน่วยงานภายนอกชุมชน (4) การบริหาร จัดการของผู้สูงอายุ (5) ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพกับการทำงานพัฒนาเด็ก

(1) ถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับผู้ปกครองสมาชิกใน ชมรมฯ และเครือข่ายภายในชุมชน

ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีกระบวนการทำงานกับผู้ปกครอง สมาชิกชมรมหนูรักจักรยานและเครือข่ายภายในชุมชนที่น่าสนใจ 3 ประการ ได้แก่ การ สร้างความไว้วางใจ สร้างการมีส่วนร่วมระหว่างผู้ปกครองและเครือข่ายภายในชุมชนกับ ชมรมหนูรักจักรยาน

(1.1) การสร้างความไว้วางใจให้ผู้ปกครอง เนื่องจากลักษณะกิจกรรม เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนนี้เป็นงานที่ต้องใช้ความรับผิดชอบสูงมากในเรื่องการควบคุม ความปลอดภัยของเด็กจำนวนมากในการปั่นจักรยานบนถนนใหญ่ การสร้างความไว้วางใจ ให้กับผู้ปกครองจึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง ผู้สูงอายุทั้งสองจึงใช้วิธีการสื่อสารใน 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรก สื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ โดยเน้นสื่อสารกับผู้ปกครองโดยตรงให้ทราบ ข้อมูลเรื่องกฎระเบียบต่างๆ ของชมรมฯ ลักษณะที่สอง สื่อสารเพื่อสร้างความเชื่อมั่น เป็น การสื่อสารที่เน้นการใช้กลยุทธ์ด้านเนื้อหาสาระเพื่อให้ผู้ปกครองเด็กมีความเชื่อมั่นว่าผู้สูงอายุ ทั้งสองมีความสามารถเพียงพอที่จะดูแลบุตรหลานของพวกเขาได้ โดยเฉพาะเรื่องความ

ปลอดภัย โดยผู้สูงอายุทั้งสองใช้วิธีการสื่อสารด้วย “เนื้อหา” เกี่ยวกับ “ระเบียบวินัย” ที่ต้องฝึกให้เด็กมีไว้เมื่อไปบ้นจักรยานเป็นกลุ่มใหญ่จะส่งผลต่อความปลอดภัยได้

(1.2) สร้างการมีส่วนร่วมระหว่างผู้ปกครองและเครือข่ายภายในชุมชนกับชมรมอนุรักษ์จักรยาน การสร้างการมีส่วนร่วมนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาเด็ก ผู้สูงอายุทั้งสองใช้วิธีการให้ผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้องเหลือกิจกรรมของชมรมฯ เข้าร่วมกิจกรรมการปั่นจักรยานและไปเที่ยวร่วมกับเด็กๆ เพื่อให้เกิดความรู้สึกของการมีส่วนร่วมและเกิดสำนึกจิตสาธารณะต่อชุมชน

(1.3) เลือกใช้เครือข่ายภายใน สืบเนื่องมาจากข้อจำกัดในเรื่องขีดความสามารถในการทำงานกับเครือข่ายภายนอกและบริบทของชุมชนที่เป็นชุมชนขนาดเล็กและส่วนใหญ่เป็นคนยากจน ส่งผลให้ผู้สูงอายุทั้งสองท่าน เลือกใช้เครือข่ายภายในชุมชน โดยเริ่มจากเครือข่ายที่ใกล้ชิดที่สุด ได้แก่ เครือญาติ เพื่อน คนรู้จัก

(2) ถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับเด็ก ๆ ในชมรมอนุรักษ์จักรยาน

ผลการวิจัยพบว่า จากกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรมที่ผู้สูงอายุใช้ในการพัฒนาเด็กในชมรมอนุรักษ์จักรยาน ได้แก่ กิจกรรมสอนภาษาอังกฤษ กิจกรรมปั่นจักรยาน และกิจกรรมการออม สามารถเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสอดคล้องกันของ “กิจกรรม” กับ “เด็ก” ซึ่งส่งผลให้สามารถถอดบทเรียนเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับเด็กได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของกิจกรรมหลักทั้งสามกิจกรรมและลักษณะเฉพาะของเด็กชมรมอนุรักษ์จักรยาน เพื่อนำไปสู่การถอดบทเรียนเกี่ยวกับกระบวนการทำงานต่อไป

ผลการวิจัยพบว่าลักษณะเฉพาะของเด็กชมรมอนุรักษ์จักรยานวิเคราะห์ได้ 9 ประการ ประการแรก ธรรมชาติของเด็กที่ชอบกิน-เล่น เมื่อมาอยู่ในชมรมได้ทั้งกินและเล่น ประการที่สอง เด็กเป็นวัยที่มีพลังกำลังมาก กิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กจึงเน้นการนำพลังกำลังที่มีอยู่นั้นมาใช้อย่างสร้างสรรค์ ประการที่สาม อยากรู้ อยากเห็น เป็นธรรมชาติของวัยเด็กอยู่แล้วที่มีความอยากรู้อยากเห็น กิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กด้วยการปั่นจักรยานจึงเน้นการส่งเสริมพัฒนาการนี้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ เนื่องจากจักรยานสามารถพาไปเรียนรู้ในพื้นที่กว้างไกลได้ หรือได้เรียนรู้นอกห้องเรียน ประการที่สี่ เป็นเพื่อนกัน เด็กส่วนใหญ่จึงรู้จักเป็นเพื่อนกันเกือบทั้งหมด ส่งผลให้เมื่อมาเข้าชมรมอนุรักษ์จักรยานจึงมีความสัมพันธ์และคุ้นเคยกันอย่างรวดเร็ว เวลาทำกิจกรรมเป็นกลุ่มจึงเป็นที่สนุกสนานของเด็ก ประการที่ห้า เคลื่อนไหวไม่อยู่นิ่ง กิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กจึงสอดคล้องลักษณะของวัยเด็กที่ชอบเคลื่อนไหวไม่อยู่นิ่ง ประการที่

นก สมัครเป็นสมาชิก เป็นเงื่อนไขของการเข้าร่วมกิจกรรม ประการที่เจ็ด อยู่ภายใต้กฎระเบียบของชมรมฯ คือ เข้าร่วมกิจกรรมเรียนภาษา ปั่นจักรยาน และออมเงิน ตลอดจนต้องประพฤติดี ประการที่แปด ด้วยโอกาสทางการศึกษา ลักษณะประการนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้จันทร์และป้าพรรณต้องการนำศักยภาพของตนที่มีอยู่มาช่วยเหลือและพัฒนาเด็กเหล่านี้โดยการสอนภาษาให้ ประการที่เก้า ยากจน ลักษณะเฉพาะข้อนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ผู้จันทร์และป้าพรรณเลือกใช้กิจกรรมการออมเงินเพื่อให้เด็กฝึกนิสัยประหยัดอดออมเพื่อไม่ให้ยากจนไปตลอดและมีชีวิตที่ดีขึ้น

ส่วนลักษณะเฉพาะของกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรมที่สอดคล้องกับลักษณะของเด็กชมรมหนูรักจักรยาน สามารถอธิบายได้ดังนี้

กิจกรรมปั่นจักรยานกับเด็กชมรมหนูรักจักรยาน เมื่อพิจารณากิจกรรมปั่นจักรยานกับลักษณะเด็กในชมรมหนูรักจักรยานพบว่ามีคุณสมบัติคล้องกัน 6 ประการ ได้แก่ ประการแรก เป็นกิจกรรมที่ไม่ต้องลงทุนทรัพยากรหากแต่เป็นการลงแรงกาย ดังนั้นจึงเหมาะสมและสอดคล้องกับฐานะของเด็กๆ ในชมรมหนูรักจักรยานที่ค่อนข้างยากจน จึงกล่าวได้ว่าเป็นการปั่นฟรี ประการที่สอง กิจกรรมนี้นับเป็นกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของเด็กในชมรมฯ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพื่อนกัน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับลักษณะของเด็กในวัยนี้ที่เริ่มติดเพื่อนและมักอยู่รวมเป็นกลุ่ม ประการที่สาม กิจกรรมนี้ต้องอาศัยระเบียบวินัยเป็นตัวควบคุมเรื่องความปลอดภัย เนื่องจากเป็นการปั่นจักรยานเป็นกลุ่มใหญ่ ประการที่สี่ กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่รวมเด็กจำนวนมากบนถนนใหญ่ซึ่งมีความเสี่ยงต่อความปลอดภัย ดังนั้นผู้ควบคุมต้องใช้ความรับผิดชอบสูงมากในการดูแลให้กิจกรรมลุล่วงและปลอดภัยต่อชีวิตเด็กทุกคน ประการที่ห้า เป็นกิจกรรมที่นำพาเด็กๆ ไปในสถานที่ต่างๆ สอดคล้องกับลักษณะของเด็กในวัยนี้ที่มีความอยากรู้อยากเห็น ดังนั้นการได้ไปเรียนรู้สิ่งต่างๆ นอกสถานที่เสมือนเป็นห้องเรียนเคลื่อนที่ จึงช่วยเสริมโอกาสให้กับเด็กในชุมชนนี้ซึ่งด้วยโอกาสทางการศึกษา ประการที่หก กิจกรรมนี้ต้องใช้สติ-สมาธิ เนื่องจากการปั่นจักรยานของเด็กกลุ่มใหญ่บนถนนที่มีรถใหญ่วิ่ง หากวอกแวกหรือคุยเล่นหยอกล้อกันตามประสาเด็กอาจได้รับอันตรายถึงชีวิตได้

กิจกรรมการเรียนภาษาอังกฤษ กิจกรรมการเรียนภาษาอังกฤษนี้หากวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะพบว่าเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของเด็กๆ ในชมรมหนูรักจักรยาน 6 ประการ ได้แก่ ประการแรก เป็นกิจกรรมที่ต้องเรียนรู้ฝึกฝน เนื่องจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศดังนั้นจึงต้องเรียนรู้ฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ จึงจะสามารถฟังพูดอ่านเขียนได้ ประการที่สอง เป็นกิจกรรมที่เรียนเป็นกลุ่ม เมื่อเน้นทักษะการอ่านและ

พูด ประการที่สาม เป็นกิจกรรมที่ฝึกทักษะเป็นกลุ่มย่อย เนื่องจากเด็กที่มาเรียนภาษาอังกฤษนี้มีตั้งแต่ระดับชั้นประถมต้นระดับประถม 3-4 ไปจนถึงระดับมัธยม ดังนั้นจึงมีการแบ่งกลุ่มย่อยเพื่อฝึกทักษะการเขียน ประการที่สี่ เป็นกิจกรรมที่ต้องใช้ระเบียบวินัยโดยให้เป็นตัวกำหนดและควบคุมชั้นเรียน เนื่องจากการเรียนกลุ่มใหญ่ ประการที่ห้า เป็นกิจกรรมที่ผู้สอนต้องมีความรู้และประสบการณ์สูง เนื่องจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศ ซึ่งผู้สูงอายุกองสองท่านมีต้นทุนด้านนี้อยู่และนำมาใช้เป็นกิจกรรมหลักของชมรมฯ เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน จึงสอดคล้องกับเด็กในชุมชนที่นับได้ว่าด้อยโอกาสทางการศึกษา ประการที่หก เป็นกิจกรรมที่ต้องใช้สติสมาธิ เนื่องจากการเป็นภาษาที่ต้องใช้ความพยายามฝึกฝนทั้งการฟังพูดอ่านเขียนอย่างสม่ำเสมอ ประกอบกับการเรียนเป็นกลุ่มใหญ่ที่เป็นกลุ่มเด็กที่ย่อมมีการพูดคุยเสียงดัง จึงต้องใช้สมาธิในการเรียนสูง

กิจกรรมการออมเงิน จากการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของกิจกรรมการออมที่ลูกจันท์และป่าพรรณใช้ในการพัฒนาเด็กและเยาวชน พบว่า ประการแรก ออมวันละบาท เนื่องจากเด็กส่วนใหญ่เป็นเด็กยากจน ดังนั้นกิจกรรมนี้จึงเป็นกิจกรรมที่พัฒนาเด็กและเยาวชนในการสร้างวินัยการประหยัดและอดออมได้เป็นอย่างดี ประการที่สอง ออมจากค่าขนม เนื่องจากเด็กต้องได้ค่าขนมจากพ่อแม่ไปโรงเรียนอยู่แล้วการหักเงินค่าขนมมาออมจึงเพียงไปลดการกินขนมลง ไม่ได้ไปขอเงินจากพ่อแม่เพิ่ม จึงไม่กระทบต่อผู้ปกครอง ประการที่สาม ออมเพื่อซื้อจักรยาน เป็นจุดประสงค์แรกเริ่มของผู้สูงอายุกองสองท่านที่ต้องการให้เด็กที่ยังไม่มีจักรยานสามารถเข้าร่วมกิจกรรมการปั่นจักรยานได้ ประการที่สี่ ออมเพื่อไปเที่ยว เมื่อเด็กทุกคนในชมรมฯ มีจักรยานแล้ว ลูกจันท์และป่าพรรณขยายการออมให้กว้างขึ้นโดยการกำหนดวัตถุประสงค์ใหม่ด้วยการออมเพื่อไปเที่ยว ส่งผลให้เด็กบางคนมาออมมากขึ้นจากวันละบาทเป็น 10 บาท ประการที่ห้า ออมเพื่อฐานะที่ดีขึ้นในอนาคต กิจกรรมการออมเงินนั้นนอกจากเป็นการสร้างนิสัยการประหยัดมัธยัสถ์ให้เด็กแล้ว ยังเป็นวิถีทางหนึ่งที่ทำให้มีฐานะที่ดีขึ้น ประการที่หก บริหารจัดการด้วยระบบบัญชี การออมเงินเพื่อซื้อจักรยาน ส่งผลให้เด็กในชมรมฯ มีระเบียบวินัยทางการเงิน เพราะทุกวันที่เหลือเงินค่าขนมต้องมาออมกับป่าพรรณ ซึ่งจะมีสมุดบัญชีลงยอดเงินออมของเด็กแต่ละคน เนื่องจากต้องนำมาชำระค่าจักรยานที่ลูกและป่าออกเงินซื้อให้ก่อนแล้วค่อยมาผ่อนคืน

วิธีการทำงานของผู้สูงอายุกับเด็ก

จากการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของกิจกรรมหลักทั้งสามกิจกรรมและลักษณะเฉพาะของเด็กในชมรมหนูรักจักรยานที่มีความสอดคล้องกันดังกล่าวข้างต้น

สามารถถอดบทเรียนเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุ และพบว่าผู้สูงอายุมีกระบวนการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนที่น่าสนใจ 6 วิธี คือ

1) **การทำงานเป็นกลุ่ม** ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ใช้วิธีการทำงานเป็นกลุ่ม ซึ่งส่งผลให้เด็กมีจิตวิญญาณการทำงานเป็นกลุ่ม (Team Spirit) ที่เน้น “เด็กเป็นตัวตั้ง” หรือเน้นประโยชน์ที่เด็กจะได้รับเป็นสำคัญ นับได้ว่าเป็นกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง

2) **ควบคุมโดยใช้กฎระเบียบของกลุ่ม/ชมรม** การเป็น “ชมรม” เป็นการรวมกลุ่มคนจำนวนมากทำกิจกรรมร่วมกัน จำเป็นต้องมีกฎระเบียบที่เป็นกติกาปฏิบัติของคนทั้งกลุ่ม สะท้อนวิธีคิดอย่างเป็นระบบและมีการเตรียมและวางแผนไว้หมดว่าการป็นกิจกรรมเด็กต้องเรียนรู้อะไรบ้างเพื่อให้กลายเป็นต้นทุนความรู้ที่สามารถทำให้การป็นกิจกรรมเป็นไปอย่างราบรื่นโดยเฉพาะการเน้นเรื่องความปลอดภัย

3) **การทำงานแบบอาสาสมัคร** สะท้อนให้เห็นถึงหลักคิดที่เอา “เด็กเป็นตัวตั้ง” และ “การเอาใจเขามาใส่ใจเรา” ที่ผู้สูงอายุทั้งสองท่านได้ยึดถือปฏิบัติมาตามต้นทุนความรู้ทางธรรมที่มีอยู่มาก โดยไม่ได้บังคับเด็กว่าต้องมาร่วมทุกกิจกรรม “การทำงานแบบอาสาสมัคร” นั้นเป็นกระบวนการทำงานที่สำคัญยิ่งในการใช้เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน เพราะนอกจากทำให้เด็กได้ “การตัดสินใจเอง” แล้ว ยังเป็นการฝึกให้ตัดสินใจบนเหตุผลที่เหมาะสมและนึกถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน ไม่ใช่การตัดสินใจบนเหตุผลหรือความรู้สึกของตนแต่เพียงฝ่ายเดียว

4) **กระบวนการทำงานที่เน้น “ผู้รับสาร” เป็นตัวตั้ง (Audience-centered)** กิจกรรมต่างๆ ในชมรมอนุรักษ์จักรยานนั้นเกิดขึ้นจากวิธีคิดที่ให้ความสำคัญกับเด็กๆ หรือเน้นผู้รับสารเป็นตัวตั้งใน 3 ลักษณะ คือ เลือกสื่อในการสอนที่ตรงกับลักษณะธรรมชาติของเด็ก โดยใช้สื่อเกมและไฟในการสอนเด็กคิดเลข เพื่อให้สัมฤทธิ์ผลในการสื่อสาร เลือกกิจกรรมตามลักษณะธรรมชาติของเด็ก เช่น “กิจกรรมการป็นจักรยาน” ในวันอาทิตย์เป็นกิจกรรมที่เน้นเอาผู้รับสารเป็นตัวตั้ง โดยมองว่าธรรมชาติของเด็กชอบเรียนรู้สิ่งแปลกใหม่ ไม่อยู่นิ่งกับที่ การป็นจักรยานไปเรียนรู้โดยรอบชุมชนจึงเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับกับธรรมชาติของเด็กดังกล่าว เลือกกิจกรรมเข้ากับฐานะของเด็ก ทั้ง 3 กิจกรรมหลัก คือ กิจกรรมการป็นจักรยาน กิจกรรมการเรียนรู้ภาษา กิจกรรมการออมเงินของชมรมฯ ที่สูงและป้าจัดให้นั้นสอดคล้องเป็นอย่างยิ่งกับฐานะของเด็กในชุมชนที่มีความยากจน

5) **กระบวนการทำงานพัฒนาแบบ Multifunction** กระบวนการทำงานพัฒนาแบบ Multifunction นี้เป็นกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาที่ใช้กิจกรรมหลากหลายเพื่อ

พัฒนาเด็กในหลายๆ ด้านไปพร้อมกัน หรือกล่าวได้ว่าเป็นการพัฒนาเด็กให้เป็นเด็ก “ดี” ในทุกด้านทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ โดยเห็นได้จากการใช้กิจกรรมการสอน ภาษา การปั้นจักรยาน การออมเงิน ตลอดจน *หลักปฏิบัติ 5 อ.* ได้แก่ ออกกำลังกาย อาหาร อารมณ์ ออมทรัพย์ และ โอกาส ซึ่งการทำงานพัฒนาแบบ Multifunction นี้ ผู้สูงอายุต้องใช้ต้นทุนต่างๆ ที่มีอยู่ โดยเฉพาะทุนความรู้ที่มีอย่างมากมายหลายชุดความรู้มาผสมผสานจนเกิดกิจกรรมที่หลากหลายที่สามารถมาใช้ในการกระบวนการทำงาน

6) สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้พยายามสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนโดยชักชวนผู้ปกครองและคนอื่นๆ เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งการมีส่วนร่วมดังกล่าวเป็นไปโดยสมัครใจ ส่งผลให้หลายคนเข้าร่วมปั่นจักรยานด้วย หลายคนก็เข้ามาช่วยเหลือเล็กๆ น้อยๆ ตามความถนัดหรือสิ่งที่สามารถช่วยเหลือได้ เช่น พ่อของเด็กชาย พิชัย จิตนารินทร์ ซึ่งเป็นสมาชิกคนหนึ่งของชมรมฯ มีความสามารถด้านช่างยนต์จึงช่วยต่อรถพ่วงไว้ใช้ขนส่งสัมภาระและอาหารเวลาสมาชิกในชมรมพากันไปปั่นจักรยานทุกวันอาทิตย์ หรือ ผู้ปกครองของสมาชิกชมรมฯ ที่มีความสามารถในการเย็บผ้าก็จะช่วยเย็บเสื้อและหมวกให้สมาชิกชมรมหนูรักจักรยานในราคาถูก ร้านน้ำแข็งช่วยให้น้ำแข็งฟรีในช่วงหน้าร้อนเวลาเด็กไปปั่นจักรยาน ร้านนงอะไหล่ยนต์ช่วยเหลือค่าอะไหล่จักรยาน และขายจักรยานให้ราคาถูก ตลอดจนบริจาครถพ่วงให้ชมรมฯ เจ้าของรถหกล้อช่วยเหลือโดยการให้เช่าราคาถูกเวลาเด็กไปทำกิจกรรมในต่างจังหวัด เป็นต้น

(3) ถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับหน่วยงานภายนอกชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า เนื่องจากระยะเริ่มแรกของการก่อตั้งชมรมหนูรักจักรยานนั้น ลูกจันท์และป้าพรอนทำงานกับเครือข่ายในระดับที่เป็นเครือข่ายภายในชุมชนเท่านั้น ต่อมาเมื่อชมรมหนูรักจักรยานเป็นที่รู้จักมากขึ้น ส่งผลให้หน่วยงานด้านสุขภาพและด้านวัฒนธรรมเข้ามาติดต่อขอความร่วมมือให้พาเด็กๆ ไปปั่นจักรยานร่วมในงานรณรงค์ต่างๆ มาโดยตลอด ทำให้ลูกและป้าเริ่มเรียนรู้การทำงานกับหน่วยงานภายนอกชุมชน หากแต่ผู้สูงอายุทั้งสองก็มีข้อจำกัดในเรื่องขีดความสามารถในการทำงานกับเครือข่ายภายนอกชุมชน ดังนั้นสามารถถอดบทเรียนเรื่องกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับหน่วยงานภายนอกชุมชนเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานพัฒนาอื่นๆ ได้ดังนี้

ประการแรก วิธีการเลือกและตัดสินใจร่วมงานกับหน่วยงานภายนอกชุมชน ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุมีวิธีในการเลือกและตัดสินใจร่วมงานกับหน่วยงาน

ภายนอกโดยพิจารณาจากปัจจัยสำคัญ 3 ประการ คือ ความเป็น “คนรู้จักคุ้นเคยมาก่อน” “ความไว้วางใจ” และ “ประโยชน์ที่เด็กจะได้รับ” **ประการที่สอง** **ขีดความสามารถในการทำงานกับเครือข่ายเป็นปัจจัยสำคัญในการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน** เนื่องจากผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีข้อจำกัดในเรื่องเครือข่ายภายในที่จำนวนไม่มากนัก คนในชุมชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ดังนั้นจึงเป็นกรณีที่ต้องพึ่งพาเครือข่ายภายนอกให้สนับสนุนในด้านต่างๆ แต่ข้อจำกัดหนึ่งของผู้สูงอายุ คือ มีขีดความสามารถในการทำงานได้เพียงกับเครือข่ายภายในชุมชน ยังขาดความสามารถในการสื่อสารและประสานงานกับเครือข่ายภายนอก ดังนั้นผู้สูงอายุทั้งสองต้องเพิ่มเติมศักยภาพในการสื่อสารเพื่อติดต่อและประสานงานกับเครือข่ายภายนอกให้ได้มากขึ้น

(4) ถอดบทเรียนเรื่องการบริหารจัดการของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน

เมื่อลำพังเพียงผู้สูงอายุสองคนกับการทำงานกับเด็กจำนวนมาก แม้ผู้สูงอายุจะมีความสามารถทางการสื่อสารในระดับดีก็ตามแต่ก็เป็นเรื่องไม่ง่ายนัก ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตว่า “การบริหารจัดการ “ น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุทั้งสองสามารถทำงานพัฒนาเด็กจำนวนมากๆ ด้วยกิจกรรมที่หลากหลายนี้ได้ ผู้วิจัยจึงทำการถอดบทเรียนเกี่ยวกับการบริหารจัดการของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชนใน 3 ด้าน ได้แก่ การบริหารจัดการคน การบริหารจัดการกิจกรรม และการบริหารจัดการเงิน ดังนี้

การบริหารจัดการคน ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุมีการบริหารจัดการเด็กในชมรมฯ โดยการใช้กฎเกณฑ์การรับสมาชิก และการจัดแบ่งประเภทของสมาชิก เพื่อให้ได้สมาชิกที่มีความพร้อมและเหมาะสมแก่การพัฒนา โดยใช้เกณฑ์เรื่องอายุ ความยินยอมของผู้ปกครอง และพื้นที่ใกล้เคียงในการเดินทาง เป็นเกณฑ์พิจารณารับเข้าเป็นสมาชิก

การบริหารจัดการกิจกรรม เนื่องจากการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นการทำงานของผู้สูงอายุสองท่านโดยลำพัง ดังนั้นผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้จึงบริหารจัดการกิจกรรมบนต้นทุนที่มีอยู่ของตนเอง **ประการแรก** บริหารจัดการโดยแบ่งความรับผิดชอบแต่ละกิจกรรมตามความถนัดและต้นทุนที่มีอยู่ กล่าวคือ ใครมีความถนัดเรื่องใดก็สอนเรื่องนั้น ดังนั้นกิจกรรมการสอนภาษาอังกฤษ ป่าพรรณซึ่งมีทุนความรู้ด้านการสอนและความรู้ด้านภาษาจึงถนัดมากกว่าลุงจันทร์ ขณะที่ลุงจันทร์มีทุนความรู้ทางธรรมมากกว่าป่าพรรณก็จะเป็นผู้อบรมเรื่องธรรมะ ส่วนกิจกรรมการปั่นจักรยานผู้สูงอายุทั้งสองช่วยกันบริหารจัดการเนื่องจากมีความถนัดทั้งสองคน และประกอบกับ

จำนวนเด็กมีมากการบริหารจัดการในขณะปั่นจักรยานจึงต้องช่วยกัน ประการที่สอง บริหารจัดการโดยจัดกิจกรรมสอดรับกับเด็กและบริบทชุมชน ตัวอย่างเช่น ลูกจันทร์และป่าพรณเลือกกิจกรรมการปั่นจักรยานเพราะการปั่นจักรยานเป็นพาหนะประจำชุมชนอยู่แล้ว ประกอบกับทั้งสองท่านมีต้นทุนความรู้เรื่องจักรยานมาจากต่างประเทศ และการปั่นจักรยานเป็นกิจกรรมที่มีการเคลื่อนไหวใช้กำลังมากซึ่งสอดคล้องกับลักษณะธรรมชาติของเด็ก หรือกิจกรรมการออมเงินก็เป็นกิจกรรมที่สอดรับกับเด็กในชุมชนที่มีความยากจน

การบริหารจัดการเงิน การบริหารจัดการเงินที่ชัดเจนเห็นได้จากกิจกรรมการออมเงิน โดยป่าพรณรับผิดชอบเรื่องเงินออมของเด็กๆ ในชมรมหนูรักจักรยาน โดยบริหารจัดการด้วยการใช้ระบบบัญชี เด็กๆ สมาชิกชมรมหนูรักจักรยานจะทำการออมเงินวันละบาท เมื่อครบสัปดาห์ก็จะนำมาให้ป่าพรณจดเป็นบัญชีไว้

(5) ถอดบทเรียนเรื่องลักษณะของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

จากข้อมูลการถอดบทเรียนทั้งหมดที่กล่าวมาในบทนี้ทำให้เห็นถึงความสามารถของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ในการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าน้อยคนที่จะทำงานพัฒนาเด็กได้เช่นนี้ จึงหมายความว่าไม่ใช่ผู้สูงอายุทุกคนจะทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนได้ หากแต่ต้องเป็นผู้สูงอายุที่มีลักษณะพิเศษบางประการหรือเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ ดังนั้นเพื่อให้งานวิจัยนี้เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานต่างๆ ในการมองหาผู้สูงอายุที่สามารถพัฒนาให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนได้ต่อไป ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ถอดบทเรียนลักษณะเฉพาะของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน ดังนี้

ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน ประกอบไปด้วยลักษณะ 5 ประการ ได้แก่ ประการแรก ผู้สูงอายุที่ร่างกายแข็งแรง ประการที่สอง ผู้สูงอายุที่มีต้นทุนหลากหลายและมากพอ ประการที่สาม ผู้สูงอายุที่มีจิตสาธารณะและจิตสำนึกรักถิ่นกำเนิด ประการที่สี่ ผู้สูงอายุที่มีความสามารถทางการสื่อสาร ประการที่ห้า ผู้สูงอายุที่มีความสามารถในการบริหารจัดการ

กล่าวโดยสรุป จากการถอดบทเรียนถึงการทำงานของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ได้สะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุที่จะทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนได้นั้นจำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีศักยภาพ ต้องสามารถนำต้นทุนที่มีอยู่มาใช้ ต้องสามารถผสมผสานทุนเดิมและทุนใหม่ ต้องสามารถบริหารจัดการคน กิจกรรม เงิน ได้เป็นอย่างดี ตลอดจนต้องเป็นผู้สูงอายุที่มีลักษณะเฉพาะหลายประการที่เอื้อต่อการทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชน เช่น

ต้องมีต้นทุนที่หลากหลายและมากพอ โดยเฉพาะทุนความรู้ ต้องเป็นผู้ที่มีจิตสาธารณะ และจิตสำนึกรักถิ่นกำเนิด ต้องมีความสามารถทางการสื่อสาร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพดังกล่าวข้างต้นก็จำเป็นต้องเพิ่มเติมทุนความรู้ด้วยการพัฒนาตนเองในฐานะ “สื่อบุคคล” อยู่เสมอ เพื่อให้เป็นผู้นำพาความรู้เพื่อพัฒนาเด็กๆ และชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป

9.2 การอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง “การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน : กรณีชมรมอนุรักษ์จักรยาน อ.ป่าซาง จังหวัดลำพูน” ทั้งหมดในบทที่ 4-8 ดังที่กล่าวมา สะท้อนให้เห็นถึงข้อค้นพบของงานวิจัยและประเด็นที่น่าถกเถียงอภิปรายดังต่อไปนี้

1) ทุนของผู้สูงอายุและการผสมผสานทุนในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

ประการแรก ข้อค้นพบเรื่อง “ทุน” ของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นคุณลักษณะประการสำคัญลำดับต้นๆ ของผู้สูงอายุที่จะทำงานพัฒนาว่าควรมีต้นทุนที่หลากหลายประเภท หรือหากมีครบทั้งสี่ประเภทตามแนวคิดเรื่องทุนของ บูร์ดิเยอ ยิ่งเป็นการดี เพราะหากพิจารณาถึงทุนแต่ละประเภทแล้ว เห็นได้ว่าทุนทุกประเภทมีความสำคัญต่อบุคคลที่จะทำงานพัฒนาทั้งสิ้น หากแต่ทุนแต่ละประเภทอาจมีความสำคัญลดหลั่นกันไป ในงานวิจัยนี้ผู้สูงอายุมีทุนครบทุกประเภท ได้แก่ ทุนวัฒนธรรม ทุนเศรษฐกิจ ทุนสัญลักษณ์ ทุนสังคม หากแต่ผู้สูงอายุทั้งสองนี้มีทุนวัฒนธรรม แบบ embodied form ได้แก่ ความรู้ความสามารถ อย่างมากมาย ทั้งความรู้เชิงวิชาการ (ทางโลก) และความรู้ทางธรรม ดังนั้นจึงพบว่ามี การนำทุนประเภทความรู้มาใช้ในการทำงานมากกว่าทุนประเภทอื่นๆ และทุนความรู้ทั้งเชิงวิชาการและความรู้ทางธรรมที่ผู้สูงอายุทั้งสองมีอย่างมากมายนี้ก็ขยายกลายเป็นทุนประเภทอื่น เช่น ทุนเศรษฐกิจ ทุนสัญลักษณ์ และทุนสังคม ตัวอย่างเช่น ความรู้เรื่องอาหารและสุขภาพของป้าพรรณส่งผลให้เกิดความเชื่อถือคำแนะนำให้ดื่มน้ำเต้าหู้ ต่อมาชาวบ้านก็สั่งซื้อน้ำเต้าหู้ของป้าพรรณร่วมร้อยคน เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการสั่งสมทุนที่ผู้สูงอายุทำการผลิตซ้ำ (reproduction) เพื่อเพิ่มพูนทุนต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนความรู้ ทุนสัญลักษณ์ และทุนสังคม ซึ่งสอดคล้องกับที่ บูร์ดิเยอ (อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ, 2550) ที่กล่าวไว้เช่นกันว่าทุนวัฒนธรรม ทุนสัญลักษณ์ (Cultural capital / Symbolic capital) ก็ต้องมีกระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดเช่นเดียวกันกับทุนเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ตามทุนประเภททุนสัญลักษณ์และทุนสังคม ก็เป็นทุนที่สำคัญและส่งผลต่อการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้เช่นกัน โดยทุนสัญลักษณ์ที่เป็นข้อเด่นของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ คือ “การเป็นผู้สูงอายุที่ผ่านประสบการณ์การใช้ชีวิตและประสบการณ์การทำงานจากต่างประเทศ” ส่งผลให้เกิดความเชื่อถือในความสามารถ (credibility) เช่น ความสามารถในการสอนภาษาอังกฤษ เป็นต้น

การมีต้นทุนที่หลากหลายประเภทและต้องมีทุนมากเพียงพอเพื่อใช้ในการทำงานพัฒนาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องสมรรถนะด้านการสื่อสารของสื่อบุคคลในการระดมพลังการพัฒนา ของ อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ และคณะ (2547) ที่พบว่า ข้อเด่นประการหนึ่งของสื่อบุคคลที่ทำงานพัฒนาชุมชนในตำแหน่งประธานชุมชนคือมีทุนความรู้และประสบการณ์การทำงานในต่างประเทศมาก จึงเอื้อต่อการทำงานพัฒนาชุมชน ส่งผลให้เกิดผลประสิทธิภาพในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาได้เป็นอย่างดี

ประการที่สอง ข้อค้นพบเรื่องการผสมผสานทุนของผู้สูงอายุในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุมีการผสมผสานทุนในลักษณะต่างๆ ได้แก่ การผสมทุนแต่ละประเภทเข้าด้วยกัน และการผสมผสานทุนความรู้ ทั้งการผสมผสานความรู้เชิงวิชาการกับความรู้เชิงวิชาการเหมือน การผสมผสานความรู้เชิงวิชาการกับความรู้ทางธรรม การผสมผสานทุนในหลายลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุใช้ “เป้าหมาย” ในการทำงานเป็นตัวตั้ง ดังเช่นกรณีการผสมผสานทุนแต่ละประเภทที่ผู้สูงอายุมีอยู่ทั้งทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนสัญลักษณ์ และทุนสังคมเพื่อสื่อสารให้ผู้ปกครองไว้วางใจนำเด็กมาสมัครเข้าชมรม หรือกรณีที่ผู้สูงอายุผสมผสานทุนความรู้ต่างๆ ทั้งทางวิชาการและความรู้ทางธรรมก็เพื่อต้องการสื่อสารเพื่อพัฒนาเด็กให้เป็น “เด็กดี” ทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่น การผสมผสานความรู้เรื่องการออมเงินกับเรื่องความกตัญญูต่อพ่อแม่ เป็นต้น ซึ่งการนำชุดความรู้ต่างๆ มาผสมผสานกันนี้ผู้สูงอายุเลือกใช้ชุดความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาเด็กในชมรมฯ ทั้งสิ้น เช่น ชุดความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของเด็ก ชุดความรู้เกี่ยวกับของเล่นและเกม ชุดความรู้เรื่องสุขภาพ ชุดความรู้เรื่องการปั่นจักรยาน เป็นต้น

ประเด็นที่น่าสนใจคือ ผู้สูงอายุที่มีทุนความรู้ทางธรรมมากเช่นผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ มักนำความรู้ทางธรรม (sacred) นี้เข้าไปผสมผสานกับความรู้เชิงวิชาการในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาเด็กทุกกิจกรรมของชมรมหนูรักจักรยาน กล่าวได้ว่าเป็นการผสมผสานทุนความรู้ทางธรรม (sacred) ควบคู่กับความรู้ทางวิชาการหรือทางโลก (secular)

เสมอ ดังตัวอย่างเช่น การสอนวิธีปั่นจักรยานควบคู่ไปกับการสอนเรื่องสถิติสมาธิ การสอนเรื่องการออมเงินควบคู่ไปกับการสอนเรื่องความกตัญญูต่อพ่อแม่ เป็นต้น

การที่ผู้สูงอายุใช้ชุดความรู้ทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไปอยู่เสมอ เหตุผลประการแรก คือ ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีการสั่งสมประสบการณ์ชีวิตอย่างมากมายจึงมีต้นทุนทั้งทางโลกและทางธรรมสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้บวชเรียนตั้งแต่เด็กและใช้ชีวิตในเพศบรรพชิตยาวนานถึง 30 ปี ขณะที่ความรู้ทางวิชาการหรือทางโลกที่มีสะสมมากมายก็เพราะได้ไปใช้ชีวิตและทำงานที่ต่างประเทศ 10 ปี ประการที่สอง ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีความสามารถในการผสมผสานทุนและนำมาประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดีหรือกล่าวได้ว่ามีความสามารถทางการสื่อสารในระดับสูง ดังนั้นจึงมีการนำความรู้ต่างๆ ที่มีมาผสมผสานใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ได้หลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ กำจร หุละยะพงศ์ (2551) ที่ทำการศึกษาถึงอัตลักษณ์และความสามารถในการสื่อสารของแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งก็พบว่าผู้สูงอายุมีความรู้ทางโลกและทางธรรมในระดับสูงและมีความสามารถทางการสื่อสารในการนำความรู้ดังกล่าวมาผสมผสานเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในชมรม

ข้อค้นพบในเรื่องทุนและการผสมผสานทุนของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ ในทัศนะของผู้วิจัยมีความเห็นว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในชุมชนหากไม่หยุดอยู่นิ่ง แต่ยังคงทำกิจกรรมเพื่อการพัฒนาตามกำลังต้นทุนที่ตนมีอยู่ นอกจากจะทำให้ไม่ถดถอยทั้งร่างกาย สติปัญญา จิตใจ และได้พัฒนาศักยภาพทั้งกำลังกาย กำลังความคิด และทำให้มีคุณค่าในชีวิตและสังคมแล้ว การทำกิจกรรมการพัฒนายังจะทำให้มีการสั่งสมเพิ่มทุนประเภทต่างๆ ต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากยังทำกิจกรรมมากยิ่งขึ้นเกิดการเพิ่มทุนสัญลักษณ์และทุนสังคมต่อไปอย่างไม่หยุดนิ่ง

2) ความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

งานวิจัยนี้ได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุ 3 ประเด็น ที่น่าสนใจ ประเด็นแรก ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีความสามารถทางการสื่อสารสูงมาก ซึ่งทำให้สามารถทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนได้ โดยเป็นผู้สูงอายุที่มีทุนความรู้ที่เป็นทุนเดิมก่อนได้รับการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารถึง 8 ชุดความรู้ ซึ่งเป็นชุดความรู้ที่นำมาใช้ในการพัฒนาเด็ก ได้แก่ ความรู้ด้านภาษา ความรู้เกี่ยวกับการสอนเด็ก ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติเด็ก ความรู้ด้านสุขภาพ ความรู้ด้านการสื่อสาร ความรู้เรื่องการปั่น

จักรยาน ความรู้ด้านการบริหารจัดการ และ ความรู้เกี่ยวกับการทำงานกับเครือข่าย นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังมีทักษะการสื่อสารเป็นทุนเดิม 3 ทักษะ ได้แก่ ทักษะการเลือกใช้สื่อ ทักษะด้านเนื้อหาสาร ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร

ส่วนกลยุทธ์การสื่อสาร ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีเป็นทุนเดิมมากถึง 7 กลยุทธ์ ได้แก่ **กลยุทธ์การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับผู้ส่งสาร** ประกอบด้วย กลยุทธ์เชื้อพึงผู้อาวุโสแล้วจะได้ดี กลยุทธ์ให้รุ่นพี่สอนน้อง ส่วนที่สอง คือ **กลยุทธ์การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาและช่องทาง** ประกอบด้วย กลยุทธ์การสื่อสารด้วยวินัยสร้างความปลอดภัยทั้งกลุ่ม กลยุทธ์คนดีมีคัม กลยุทธ์ธรรมะนำสมาธิ – สตินำทาง กลยุทธ์ยอมเพื่อเที่ยวเก็บเกี่ยวความรู้ กลยุทธ์สร้างห้องเรียนเคลื่อนที่ – ขี่จักรยานไปเรียนรู้กัน

ความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ กัจจร หลุยยะพงศ์ (2551) ที่พบว่าผู้สูงอายุจำเป็นต้องมีความสามารถทางการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองและชุมชน แม้ว่างานวิจัยของ กัจจร จะพบกลยุทธ์การสื่อสารที่แตกต่างจากงานวิจัยนี้ เนื่องจากกลยุทธ์การสื่อสารเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความสามารถเฉพาะบุคคลในการประยุกต์ใช้ทุนความรู้และทักษะการสื่อสารในแต่ละสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ตลอดจนงานวิจัยของ กัจจร เป็นการค้นพบกลยุทธ์การสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารเป็นผู้สูงอายุเหมือนกัน ขณะที่งานวิจัยนี้เป็นกลยุทธ์การสื่อสารที่ผู้สูงอายุใช้ในการสื่อสารกับผู้รับสารที่เป็นเด็กซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างมาก

ประเด็นที่สอง ภายหลังได้รับการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารจากหน่วยงานภายนอก ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีความรู้ด้านการสื่อสารเพิ่มขึ้น 7 ชุดความรู้ ได้แก่ ความรู้เรื่องสื่อ ความรู้เรื่องพลังของสื่อประชาสัมพันธ์ ความรู้เรื่องกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ ความรู้เรื่องบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ความรู้เรื่องการสื่อสารสุขภาพ ความรู้เรื่องเครือข่ายการทำงาน ซึ่งผู้สูงอายุได้นำไปใช้ในการสื่อสารกับเด็กเพียงบางชุดความรู้เท่านั้น ได้แก่ ชุดความรู้เรื่องสื่อ ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ เนื่องจากเป็นความรู้ใหม่ที่ผู้สูงอายุทั้งสองยังไม่เคยทราบมาก่อน ส่วนชุดความรู้อื่นๆที่เสริมให้นั่นเป็นความรู้ที่ผู้สูงอายุมีความรู้มาบ้าง ส่วนทักษะการสื่อสาร ผู้สูงอายุมีเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว 3 ทักษะ ภายหลังเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารแล้วมีทักษะการสื่อสารเพิ่มขึ้น คือ ทักษะการเลือกใช้สื่อ และ ทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสาร ส่วนกลยุทธ์การสื่อสารของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีหลากหลายกลยุทธ์ที่ใช้ในกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนอยู่แล้วสามารถวิเคราะห์ได้ถึง 7 กลยุทธ์ ภายหลังเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารแล้วไม่พบว่าผู้สูงมีการใช้กลยุทธ์การสื่อสารเพิ่มเติมในการทำ

กิจกรรมและการสื่อสารกับเด็ก เนื่องจากผู้สูงอายุทั้งสองทำกิจกรรมในลักษณะเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ

3) บทบาทของหน่วยงานภายนอกในการเสริมพลังความสามารถของผู้สูงอายุในการพัฒนาเด็กและเยาวชน

จากผลการวิจัยถึงการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารให้ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ ประเด็นที่น่าสนใจคือ ประการแรก ผู้สูงอายุที่ทำงานพัฒนาต้องรู้จักเลือกใช้เครือข่าย งานวิจัยนี้ค้นพบว่า ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีข้อจำกัดในเรื่องขีดความสามารถในการทำงานกับเครือข่ายภายนอกชุมชน ประกอบกับบริบทชุมชนเป็นชุมชนเครือญาติที่มีขนาดเล็กและชาวบ้านส่วนใหญ่ยากจน ส่งผลให้มีเครือข่ายภายในชุมชนน้อย และให้ความช่วยเหลือได้ไม่มากนัก ดังนั้นผู้สูงอายุที่ทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนดังเช่นกรณีนี้จึงจำเป็นต้องมีเครือข่ายช่วยสนับสนุนการทำงาน อย่างน้อยเป็นเครือข่ายภายในชุมชนก็ยังดี และหากมีเครือข่ายภายนอกเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนด้านอื่นๆ เพิ่ม เช่น เสริมด้านความรู้ ยิ่งเป็นการดียิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องดังที่พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (2547) กล่าวถึงความจำเป็นในการเสริมสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนาศักยภาพของฝ่ายต่างๆ เพื่อให้เกิดการพึ่งพาอาศัย เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคม และเพื่อประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม

ประการที่สอง ข้อค้นพบอีกประการหนึ่งในเรื่องบทบาทของหน่วยงานภายนอกในการสนับสนุนการทำงานพัฒนาเด็กของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ คือ หน่วยงานภายนอกที่เข้ามาเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารให้ผู้สูงอายุนั้น ควรเป็นการเสริมพลังความรู้ ซึ่งจะกลายเป็นต้นทุนความรู้ที่เก็บไว้ใช้ได้ไม่สูญหายหรือหมดไปเหมือนการสนับสนุนด้วยทุนทรัพย์ นอกจากนี้การเข้าไปมีบทบาทเป็น “ผู้สนับสนุน” (Supporter) ด้านความรู้ของหน่วยงานภายนอกควรกระทำบทบาทเป็นทั้ง “ผู้ให้และผู้รับ” (Give and Take) เพราะจะส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และได้ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย โดยผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีความรู้ และทักษะการสื่อสารเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันหน่วยงานภายนอกได้แก่โครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ (สสส.) ไม่เพียงเป็นผู้ให้ หากแต่เป็นผู้รับความรู้ด้วยเช่นกัน โดยได้เรียนรู้กระบวนการทำงานกับเด็กในอีกมิติหนึ่ง

อย่างไรก็ตามการเสริมพลัง “ความรู้” จำเป็นต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง หากแต่ข้อจำกัดที่มักเกิดขึ้นคือ การยุติโครงการเมื่อหมดทุนสนับสนุน เช่นเดียวกันกับโครงการ สสส. ที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สสว.) เมื่อ

หมดสัญญาทันและไม่มีการดำเนินการต่อ การเสริมศักยภาพให้ผู้สูงอายุดังกล่าวก็ยุติลงด้วยเช่นกัน

4) กระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

ข้อค้นพบที่น่าสนใจเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้คือ ประการแรก ผู้สูงอายุมีความสามารถในการผสมผสานทุนของตนเองและตัดเย็บกิจกรรมให้เข้ากับเด็กเป็นอย่างดี เห็นได้จากลักษณะเฉพาะของกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรมที่ผู้สูงอายุใช้ในการพัฒนาเด็กมีความสอดคล้องกับลักษณะของเด็กชมรมอนุรักษ์จักรยานเป็นอย่างดี ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสารและทักษะในการออกแบบกิจกรรมของผู้สูงอายุเป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น กิจกรรมปั่นจักรยานที่ผู้สูงอายุใช้ในการพัฒนาเด็กเป็นกิจกรรมที่ไม่ต้องลงทุนทรัพยากรหากแต่เป็นการลงแรงกายทุกครั้งที่ทำกิจกรรมหรือที่ผู้สูงอายุกล่าวว่า “ปั่นฟรี” จึงเหมาะและสอดคล้องกับฐานะของเด็กๆ ในชมรมอนุรักษ์จักรยานที่ค่อนข้างยากจน นอกจากนี้การปั่นจักรยานเป็นกิจกรรมที่น่าพาเด็กๆ ไปในสถานที่ต่างๆ ซึ่งก็สอดคล้องกับลักษณะของเด็กในวัยนี้ที่มีความอยากรู้อยากเห็น ดังนั้นการได้ไปเรียนรู้สิ่งต่างๆ นอกสถานที่เสมือนเป็นห้องเรียนเคลื่อนที่ จึงช่วยเสริมโอกาสให้กับเด็กในชุมชนนี้ที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา ในขณะที่กิจกรรมการสอนภาษาอังกฤษก็เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ผู้สูงอายุเลือกมาใช้ในการพัฒนาเด็กและเยาวชน เนื่องจากมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับต้นทุนความรู้ของผู้สูงอายุและสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของเด็กๆ ในชมรมอนุรักษ์จักรยาน กล่าวคือผู้สูงอายุทั้งสองมีต้นทุนความรู้ด้านภาษาเป็นอย่างดี และเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับเด็กในชุมชนที่นับได้ว่าด้อยโอกาสทางการศึกษา ส่วนกิจกรรมการออมเงิน เป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุเลือกมาใช้ในการพัฒนาเด็กในชุมชนซึ่งมีฐานะยากจน โดยสร้างนิสัยการออมเพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในอนาคต

การเลือกกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนที่ใช้หลักการความเหมาะสมและสอดคล้องกับเด็กดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุมณา พานิช (อ้างถึงใน ปานทิพย์ ลิกะไชย : 2548) ที่พบเทคนิคในการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กประการหนึ่งคือควรเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับประสบการณ์ตรงของเด็ก ขณะที่งานวิจัยของ ปานทิพย์ ลิกะไชย (2548) ก็พบว่ากิจกรรมที่สร้างเสริมสุขภาพของเด็กควรเป็นกิจกรรมที่ผู้ใหญ่คอยสนับสนุนและให้คำแนะนำ ตลอดจนมีส่วนร่วมหรือเรียนรู้คู่กับเด็ก

ประการที่สอง กิจกรรมต่างๆ ของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ ผู้สูงอายุมีการออกแบบกิจกรรมและสอดแทรกเนื้อหาเพื่อพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม ระเบียบวินัย การ

ออม และคุณค่าของความเป็นเด็กไทย เช่น ความกตัญญู การเชื่อฟังพ่อแม่ การเคารพนบนอบผู้ใหญ่ สร้างจิตสำนึกรักถิ่นกำเนิด เป็นต้น กล่าวได้ว่าเป็นกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเด็กให้เป็น “เด็กดี” ซึ่งในปัจจุบันการอบรมบ่มเพาะดังกล่าวนับวันจะค่อยลดน้อยลงไปทุกที

ประการที่สาม เมื่อถอดบทเรียนเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของผู้สูงอายุกับเด็กในชมรมอนุรักษ์จักรยาน พบว่าผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีกระบวนการทำงานที่น่าสนใจ 6 วิธี ได้แก่ การทำงานเป็นกลุ่ม ควบคุมโดยใช้กฎระเบียบของกลุ่ม/ชมรม การทำงานแบบอาสาสมัคร กระบวนการทำงานที่เน้น “ผู้รับสาร” เป็นตัวตั้ง กระบวนการทำงานพัฒนาแบบ Multifunction สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

วิธีการทำงานกับเด็กดังกล่าวข้างต้นส่งผลให้เด็กมีจิตวิญญาณการทำงานเป็นกลุ่ม (Team Spirit) อยู่ในกฎระเบียบของกลุ่มหรือส่วนรวม เด็กจะได้รับการพัฒนาหลากหลายด้านและได้ประโยชน์สูงสุดอย่างเหมาะสม ตัวอย่างเช่น กระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม ซึ่งการพัฒนาเด็กและเยาวชนจำเป็นต้องเน้น “กิจกรรมกลุ่ม” ซึ่งจะส่งเสริมพัฒนาการในหลายด้าน ประการแรก ส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคม ทำให้เด็กๆ ได้เรียนรู้ทำงานร่วมกับผู้อื่นๆ ในกลุ่ม ฝึกการสร้างปฏิสัมพันธ์และมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่น เรียนรู้และฝึกฝนเรื่องวินัยหรือกฎกติกาในการอยู่ร่วมกันในกลุ่ม เรียนรู้การแก้ปัญหา ตลอดจนฝึกจิตสำนึกเรื่อง “ส่วนรวม” และความสามัคคี

ประการที่สอง ส่งเสริมพัฒนาการด้านจิตใจ ทำให้เด็กๆ คิดถึงแต่ตัวเองน้อยลง และเรียนรู้ที่จะเข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การทำงานในลักษณะเป็นกลุ่มดังกล่าวเป็นวิธีที่เหมาะสมและสอดคล้องในการช่วยลดปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กๆ ในปัจจุบันซึ่งถูกรุมเร้าด้วยเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมรอบตัวให้มีความเป็นปัจเจกชนนิยม (Individualism) สูงมาก เห็นได้จากปรากฏการณ์ที่เด็กๆ ใช้เวลาในแต่ละวันกับการฝังตัวอยู่ในร้านเกมและการเล่นอินเทอร์เน็ต ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ (2549, หน้า 252) กล่าวว่า “โรคปัจเจกชนนิยมที่ปรากฏอาการออกมาเป็นชอบทำอะไรเอาเด่นเอาดังคนเดียว (one man show) คิดถึงแต่ตัวเองไม่ค่อยคำนึงถึงผลที่จะเกิดต่อคนอื่น (altruism) โรคแบบนี้ปิดกั้นการรู้จักทำงานร่วมกับผู้อื่น ไม่รู้จักการเป็นผู้นำ/ผู้ตาม ไม่สนใจความเป็นไปของกลุ่ม ขาดจิตวิญญาณและทักษะในการทำงานร่วมกับคนอื่น”

ประการที่สาม จากวิธีการทำงานของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการทำงานของผู้สูงอายุขึ้นอยู่กับความสามารถทางการสื่อสารที่ผู้สูงอายุมี ไม่ว่าจะเป็นการเลือกใช้กิจกรรม การดำเนินกิจกรรม การบริหารจัดการ การระดมเครือข่ายภายในชม

ชน ตลอดจนการสื่อสารกับเด็กในชมรมฯ ล้วนแล้วแต่ต้องใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญทั้งสิ้น

5) ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน

จากกรอบแนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่กล่าวถึงบทบาทของผู้สูงอายุในบริบทสังคมตั้งแต่อดีตพบว่าผู้สูงอายุได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ที่สั่งสมประสบการณ์ต่างๆ อย่างมากมาย จึงมีบทบาทการเป็นครูผู้สอน การเป็นที่ปรึกษา ผู้นำในด้านต่างๆ หากทว่าในปัจจุบันบทบาทของผู้สูงอายุได้มีบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากมีหลายสถาบันเข้ามาทำบทบาทหน้าที่แทน เช่น บทบาทความเป็นครูของผู้สูงอายุ มีสถาบันการศึกษาเข้ามาทำหน้าที่แทน มีสถาบันสื่อสารมวลชนเกิดขึ้นส่งผลให้บทบาทหน้าที่บางประการกลายเป็นของสื่อมวลชน เช่น บทบาทการให้ความรู้ การถ่ายทอดข่าวสาร เป็นต้น และบทบาทของผู้สูงอายุในปัจจุบันที่พบมากในสังคมชนบท คือ บทบาทในการเลี้ยงดูหลาน (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2539) ส่งผลให้มุมมองที่มีต่อผู้สูงอายุกลายเป็นบุคคลที่มีสภาพร่างกายที่เสื่อมถอย ต้องการความช่วยเหลือดูแล และไม่สามารถทำประโยชน์ต่อสังคมได้ ดังข้อค้นพบจากงานวิจัยของนุชนาฏ ยูธันเงาะ และ โสภา อ่อนโอบาส (2545) ที่พบว่าผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษาล้วนแต่เผชิญกับภาวะล้มสลายทางภาคเกษตรและเข้ามาอยู่ในชุมชนเมืองที่แออัด ประกอบอาชีพเก็บขยะ จึงมองตนเองเป็นคนจนต่ำต้อย ผู้คนอาจรังเกียจ แต่ไม่ไร้คุณค่า เพราะยังเป็นที่พึ่งของสมาชิกในครอบครัว

หากเมื่อพิจารณาในอีกด้านหนึ่งจะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุเป็นวัยเกษียณที่มีเวลาว่างมาก จึงสามารถทำกิจกรรมเพื่อสังคมในรูปของอาสาสมัครได้มากขึ้น ดังนั้นอีกบทบาทหนึ่งที่น่าสนใจคือ บทบาทของการเป็นผู้นำด้านการสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม แก่ผู้สูงอายุด้วยกัน หรือกลุ่มเด็กและเยาวชน อย่างไรก็ตามแม้ว่างานวิจัยที่ผ่านมาจะพบว่าบทบาทของผู้สูงอายุลดลงและผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องพึ่งพิงและต้องการความช่วยเหลือก็ตาม หากแต่มีงานวิจัยบางชิ้นที่พบว่าผู้สูงอายุสามารถใช้ศักยภาพที่มีอยู่ส่งเสริมคุณค่าของผู้สูงอายุและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในสังคมไทยปัจจุบันนี้ผู้สูงอายุที่มีเป็นจำนวนมากนั้น มิใช่จะเป็นผู้สูงอายุที่เสื่อมถอยทางร่างกายและไร้ประโยชน์เสียทั้งหมด ยังมีผู้สูงอายุอีกมากที่เป็นผู้มีศักยภาพที่ต้องช่วยกันค้นหาและส่งเสริม สนับสนุน ตลอดจนพัฒนาศักยภาพเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์ได้ ดังตัวอย่างงานวิจัยของ กำจร หลุยยะพงศ์ (2552) เรื่อง อัตลักษณ์และความสามารถในการสื่อสารของแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ในการทำงานกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองและชุมชน งานวิจัยดังกล่าวได้ข้อค้น

พบว่า ภายใต้บริบทสังคมรวมถึงบริบทชุมชนที่กำหนดอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในด้านลบและบวกระคนกัน โดยที่ภาพด้านลบจะมาจากมิติความทันสมัยและสังคมอุตสาหกรรมที่มักจะลดบทบาทและคุณค่าผู้สูงอายุ แต่ในด้านบวกจะมาจากวิถีคิดเคารพผู้สูงอายุจากสังคมไทยในอดีตและประสบการณ์ตรงที่คนในชุมชนมีต่อผู้สูงอายุที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ

หากแต่ผู้สูงอายุแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ใช้ความสามารถทางการสื่อสารในระดับสูงเพื่อที่จะสื่อสารและตอรองให้เห็นอัตลักษณ์ตนเองในด้านบวก โดยกำหนดอัตลักษณ์ของตนคือ “ผู้สูงอายุที่เข้มแข็งและช่วยเหลือสังคม” นอกจากนั้นยังขยายสู่ “ผู้เชี่ยวชาญ” “ผู้เสียสละ” “ผู้มีความคิดสร้างสรรค์” “ผู้สืบทอด” ฯลฯ และเมื่อพิจารณาผู้สูงอายุในชมรมก็พบว่า ผู้สูงอายุจะอยู่ในฐานะ “อ่อนแอแต่ช่วยเหลือสังคม” รวมถึงขยายสู่ “ผู้มีความสามัคคี” หรือหากมองโดยรวมก็จะพบว่า อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในกลุ่มนี้จะมีลักษณะค่อนข้างบวก อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุทั้งแกนนำและสมาชิกในชมรมก็ตระหนักถึงความอ่อนแอของร่างกายผู้สูงอายุและบริบทสังคมที่มองตนในแง่ลบ จึงรวมตัวกันทำกิจกรรมภายใต้ “ชมรมผู้สูงอายุ” เพื่อต่อสู้ ตอรองความหมาย เพื่อพัฒนาให้กลุ่มแกนนำและสมาชิกในชมรมมีความเข้มแข็ง จนในที่สุดเมื่อเข้มแข็งแล้วก็นำไปสู่การพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็งควบคู่ไปด้วย

เช่นเดียวกันกับงานวิจัยเรื่อง “การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน : กรณีชมรมหนูรักจักรยาน อ.ป่าซาง จังหวัดลำพูน” นี้ ผลการวิจัยได้แสดงให้เห็นว่า ลุงจันทร์และป้าพรรณ เขียวพันธุ์ ผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงบทบาทของผู้นำทางสังคมที่ทำกิจกรรมเพื่อสงเคราะห์แก่เด็กและเยาวชน ซึ่งกิจกรรมที่ผู้สูงอายุได้ดำเนินการนั้นส่งผลให้ตัวผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกว่าตนเองยังคงมีคุณค่าต่อสังคม เช่นเดียวกันกับที่งานวิจัยของ ปรีชา อุบโยคินและคณะ (2538) ที่พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังเป็นผู้สูงอายุที่ต้องการให้สังคมเห็นคุณค่าของพวกเขาด้วยการทำงานเพื่อไม่ให้เป็นการระต่อสังคม โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่ยอมรับว่าตนเองเป็นผู้สูงอายุแต่ไม่ยอมหยุดทำงานที่เคยทำมาก่อนและไม่ยอมละบทบาททางสังคม โดยเชื่อว่าผู้สูงอายุแม้จะอายุเกิน 60 ปีแต่ก็ยังสามารถทำหน้าที่การทำงานได้อย่างปกติ โดยเฉพาะหากเป็นผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดียังคงต้องการมีบทบาททางสังคม เศรษฐกิจต่อไป

ประเด็นที่น่าสนใจ คือ ผู้สูงอายุที่ที่แข็งแรงสุขภาพดีและยังสามารถจะทำงานทำกิจกรรมเพื่อสังคมได้นั้นเป็นผู้สูงอายุที่สามารถทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนได้เสมอไปหรือไม่ ? ผู้วิจัยจึงต้องเป็นข้อสังเกตว่า ผู้สูงอายุแบบไหนหรือมีลักษณะอย่างไรจึงจะสามารถทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนได้ และงานวิจัยเรื่อง “การเสริมพลังความสามารถทางการ

สื่อสารของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน : กรณีชมรมอนุรักษ์จักรยาน อ.ป่าซาง จังหวัดลำพูน” นี้ ค้นพบว่าผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนควรมีลักษณะหรือคุณสมบัติในการทำงาน 5 ประการ ได้แก่ ประการแรก ผู้สูงอายุที่ร่างกายแข็งแรง ประการที่สอง ผู้สูงอายุที่มีต้นทุนหลากหลายและมากพอ โดยเฉพาะทุนประเภทความรู้ ประการที่สาม ผู้สูงอายุที่มีจิตสาธารณะและจิตสำนึกรักถิ่นกำเนิด ประการที่สี่ ผู้สูงอายุที่มีความสามารถทางการสื่อสาร ประการที่ห้า ผู้สูงอายุที่มีความสามารถในการบริหารจัดการคน กิจกรรม และการเงิน

ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นในมิติการสื่อสารใน 2 ด้าน ด้านที่หนึ่ง ชี้ให้เห็นว่า “ผู้สูงอายุที่จะทำงานพัฒนาเด็กต้องมีคุณลักษณะบางประการที่เชื่อมโยงสอดรับระหว่างผู้ส่งสาร กิจกรรม และผู้รับสาร” กล่าวคือคุณลักษณะของผู้สูงอายุดังกล่าวต้องมีจุดร่วมหรือ “จุดลงตัว” ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในการทำกิจกรรม ขณะเดียวกันผู้สูงอายุต้องสามารถเลือกกิจกรรมที่ลดข้อจำกัดเรื่องความแตกต่างระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กได้เช่นกัน ซึ่งผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีคุณลักษณะดังกล่าว จึงได้สร้างกิจกรรมการปั่นจักรยาน เป็นกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กในชุมชน ตัวอย่างเช่น หากเป็นผู้สูงอายุที่ร่างกายแข็งแรงก็จะสามารถทำกิจกรรมปั่นจักรยานกับเด็กได้ เนื่องจากกิจกรรมเพื่อพัฒนานี้เป็นกิจกรรมปั่นจักรยานที่ต้องใช้กำลังมาก ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับเด็กที่เป็นวัยที่มีกำลังมาก แต่เป็นกิจกรรมที่ค่อนข้างหนักสำหรับผู้สูงอายุ เป็นต้น

ด้านที่สอง คุณลักษณะหลายประการของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้เป็นคุณลักษณะของ สื่อบุคคล ที่พบในงานวิจัยสื่อบุคคลเพื่อการพัฒนา จึงสะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุที่จะทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนจำเป็นต้องมีคุณสมบัติดังกล่าว ได้แก่ ต้องได้รับความไว้วางใจ (Trustworthiness) มีความน่าเชื่อถือ (Credibility) มีความสามารถทางการสื่อสาร (Communication Competence) มีจิตสาธารณะ (Voluntarism) มีทุนหลากหลายและมากเพียงพอ (Capital) โดยคุณลักษณะของสื่อบุคคลดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการทำงานพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้เป็นผู้ส่งสารที่มีความแตกต่างระหว่างวัยกับผู้รับสารเป็นอย่างมาก ดังนั้นผู้สูงอายุที่ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารจึงจำเป็นต้องมีความรู้ ทักษะการสื่อสาร และกลยุทธ์การสื่อสารที่ใช้กับเด็กได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกันการจะมีความสามารถทางการสื่อสารในระดับสูงนั้นผู้สูงอายุก็ต้องมีต้นทุนความรู้ที่มากพอด้วย ซึ่งผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้มีอย่างมากมาย และคุณลักษณะอีกประการหนึ่งที่สำคัญของสื่อบุคคลในการทำงานพัฒนา คือต้องมีต้นทุนที่หลากหลายและมากพอ ซึ่งผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ก็มิอย่างเต็มเปี่ยม เห็นได้จากการอุทิศทั้งกำลังกาย กำลังความรู้

ความสามารถ และเวลา มาใช้กับการพัฒนาเด็กๆ เพื่อแลกกับความสุขใจและความรู้สึกของคนแก่ที่อยู่อย่างมีคุณค่า ที่สำคัญที่สุดคือต้นทุนของผู้สูงอายุดังกล่าวไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ต่อเด็กๆ แล้ว ยังช่วยธำรงรักษาจิตสำนึกความเป็นท้องถิ่นและรักษาความเป็นชุมชนไว้ได้ เช่นเดียวกันกับที่ R.Putnum (อ้างใน Rennie,2006) กล่าวว่า ต้นทุนของสื่อบุคคล คือ “จิตสาธารณะ” (Voluntarism) ผู้สูงอายุที่มีลักษณะจิตสาธารณะจะเป็นส่วนสำคัญที่ธำรงรักษาความเป็นชุมชนเอาไว้ได้ และปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการธำรงรักษาความเป็นชุมชนไว้ได้คือ ลักษณะจิตสาธารณะของบุคคลในชุมชนนั้นที่ทำให้มีตัวบุคคลที่เอาใจใส่เป็นธุระกับกิจการของส่วนรวม เป็นคนที่มีสำนึกแบบ “ชุมชนนิยม” (Communitarianism)

คุณลักษณะของสื่อบุคคลในงานวิจัยนี้จึงสอดคล้องกับงานวิจัยเกี่ยวกับสื่อบุคคล ของ อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ (2547) ที่ได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับคุณลักษณะสื่อบุคคลตำแหน่งประธานชุมชนที่มีคุณลักษณะเหมือนกับผู้สูงอายุในงานวิจัยเช่นกัน

นอกจากนี้คุณลักษณะของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับคุณลักษณะของผู้สูงอายุที่ทำงานพัฒนาเด็กในงานวิจัยของ รัตติกาล เจนจิต (2548) ที่พบว่า คุณลักษณะของผู้สูงอายุที่ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านให้แก่เด็กๆ ได้เป็นอย่างดีนั้นต้องมีคุณลักษณะ 9 ประการ ได้แก่ รักเด็ก เข้าใจเด็ก เข้าใจธรรมชาติของเด็ก ใจดีและอารมณ์ดี ใจเย็น มีความรู้ในเรื่องที่จะทำการถ่ายทอด บำนาญเป็นอย่างดี มีความสามารถที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญา มีความพร้อมที่จะทำการถ่ายทอด มีเทคนิคในการสอน เด็กเข้าถึงง่าย โดยลักษณะดังกล่าวหากกล่าวในมิติการสื่อสารก็คือความสามารถทางการสื่อสารนั่นเอง

จากลักษณะของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนข้างต้นชี้ให้เห็นว่าไม่ใช่ผู้สูงอายุโดยทั่วไปหรือใครๆ ก็จะสามารถทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนได้ หากแต่ต้องมีคุณลักษณะหลายประการและมีต้นทุนที่มากเพียงพอ อย่างไรก็ตามการใช้ต้นทุนที่มีอยู่นั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ต้องขึ้นอยู่กับบริบทชุมชนและปัจจัยอื่นๆ ด้วยเช่นกัน

9.3 ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยและข้อค้นพบทั้งหมดในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยคาดว่าความรู้บางบางส่วนจะสามารถนำไปปรับใช้ในงานวิจัยอื่นๆ ขณะเดียวกันบางส่วนอาจเป็นแรงกระตุ้นทางความคิดให้ผู้สูงอายุอื่นๆ ที่ทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนในการปรับปรุงและเสริม

ศักยภาพของตน อย่างไรก็ตามงานวิจัยนี้ผู้วิจัยทราบว่ายังมีข้อบกพร่องหลายประการในการเขียน ซึ่งผู้วิจัยเองก็ต้องพัฒนาฝึกฝนต่อไป ท้ายที่สุดคงฝากไว้ถึงข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางให้นักวิจัยอื่นได้ต่อยอดต่อไป

ประการแรก งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาผู้สูงอายุในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นกรณีที่ค่อนข้างประสบความสำเร็จ หากนักวิจัยอื่นๆ ได้ทำการศึกษาผู้สูงอายุในกรณีอื่นๆ จะช่วยให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานกับเด็กขยายมากขึ้นกว่างานวิจัยนี้

ประการที่สอง เนื่องจากงานวิจัยนี้ทำการศึกษาหลายแง่มุมในเวลาจำกัด ทั้งเรื่องต้นทุนของผู้สูงอายุ การผสมผสานทุนในการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน กลยุทธ์การสื่อสาร กระบวนการทำงานของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็ก ส่งผลให้ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยนี้อาจมีความลุ่มลึกไม่มากพอในทุกประเด็น ดังนั้นหากมีการศึกษาวิจัยเจาะจงเฉพาะแง่มุมเพื่อให้เกิดความลึกขององค์ความรู้เพิ่มมากขึ้นจะช่วยเพิ่มคุณภาพและปริมาณของงานวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุและการพัฒนาเด็กออกไปอีก

ประการที่สาม ในอนาคตข้างหน้าผู้สูงอายุจะมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นอีก ดังนั้นหากมีการศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพของผู้สูงอายุเพื่อเป็นแนวทางการใช้และพัฒนาผู้สูงอายุเหล่านี้ในฐานะสื่อบุคคลได้ในอนาคต

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กาญจนา แก้วเทพ. **เครื่องมือการทำงานพัฒนาแนววัฒนธรรมศึกษาชุมชน**. กรุงเทพฯ :

สภาคทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (สคทพ.) 2538.

กาญจนา แก้วเทพ. “ไตร่ตรองและมองใหม่เมื่อจะใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนา.” ใน บรรณานา

จันทร์พันธุ์ (บรรณาธิการ). **สื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข**. นนทบุรี: โครงการสื่อพื้นบ้านเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพชุมชน (สพส.). 2548.

กาญจนา แก้วเทพ. **ปฐมบทแห่งองค์ความรู้เรื่องสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข**. กรุงเทพฯ:

โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส.). สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ภายใต้มูลนิธิมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ (มจร.วช.ชม.) 2549.

กาญจนา แก้วเทพ. **นักทฤษฎีวัฒนธรรมวิพากษ์ : ปีแอร์ บูร์ดิเยอ**. เอกสารอัดสำเนา

2550.

กาญจนา แก้วเทพ. **ยึดหลักปักแน่นกับงานสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุขภาวะ**. กรุงเทพฯ:

โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส.). สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ภายใต้มูลนิธิมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ (มจร.วช.ชม.) 2549.

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. **สื่อเพื่อชุมชน: การประมวลองค์ความรู้**. สำนักงานกองทุน

สนับสนุนการวิจัย (สกว.) 2543.

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. “การบริหารจัดการวัฒนธรรมพื้นบ้านแบบมีส่วนร่วมด้วย

นวัตกรรมการวิจัย” ศูนย์สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.)

โครงการเมธีวิจัยอาวุโส ฝ่ายวิชาการ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ศูนย์สหวิทยาการชุมชนศึกษา (สชศ.)

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2553.

กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุขหินวิมาน. **สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์
การเมืองกับการสื่อสารศึกษา**. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์
2551.

กำจร หลุยยะพงศ์. **อัตลักษณ์และความสามารถทางการสื่อสารของแกนนำชมรม
ผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเอง
และชุมชน**. รายงานการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2551.

คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล. **ที่มาและความหมายของ
Empowerment**. บทความพิเศษ นิตยสารหมอชาวบ้าน เล่มที่ 368 เดือน 12 ปี
2552.

โครงการการรู้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพ . **รายงานการประชุมโครงการสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาพ.
ครั้งที่ 2 ปีที่ 3 วันที่ 14 พฤศจิกายน 2548**.

โครงการการรู้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพ. **รายงานการประชุมโครงการสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาพ.
ครั้งที่ 3 ปีที่ 3 วันที่ 22 มกราคม 2549**.

โครงการการรู้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพ. **รายงานความก้าวหน้าโครงการการรู้เท่าทันสื่อเพื่อ
สุขภาพ. (MLH) ปีที่ 2 เฟส 4 ระยะดำเนินงาน 2 เดือน (สิงหาคม-ตุลาคม 2548)**

โครงการสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาพ. **รายงานการประชุมโครงการสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาพ. ครั้งที่
4 ปีที่ 3 วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2549**.

โครงการสื่อสารสร้างสรรค์เพื่อสุขภาพ (AMH). **เอกสารรายงานสรุปกิจกรรม ค่าย ปัน
จักรยานสร้างสรรค์สร้างของเล่นเพื่อสุขภาพ. วันที่ 21-22 มกราคม 2549**.

โครงการการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม. **แนวคิดและทฤษฎี สังคม การสื่อสาร กับ
การเปลี่ยนแปลงสังคม**. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท
มหาวิทยาลัยมหิดล 2549.

จรรยา สุวรรณทัต. **หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย**.วารสาร
สมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย. ฉบับที่ 43 (3) หน้า 226-39 ปี 2541.

จินตนา สงค์ประเสริฐ. **ผู้สูงอายุ เชียงใหม่**. กรุงเทพฯ : พงษ์สวัสดิ์การพิมพ์ 2538.

ชนิดา เสงี่ยมไพศาลสุข.(แปล) **เศรษฐกิจของทรัพย์สินเชิงสัญลักษณ์**. กรุงเทพฯ:

โครงการจัดพิมพ์คบไฟ 2550.

ทัศนีย์ เจนวิถีสุข. **ความสามารถด้านการสื่อสารของพระพิศาลธรรมพาที**. สนับสนุนทุน

วิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) 2547.

น.พ.พนัส พฤษสุณันท์ และคณะ. **เอกสารการประชุมวิชาการกรมอนามัย เรื่องการ**

สร้างพลังชุมชน. การประชุมวิชาการครั้งที่ 2/2547 วันที่ 11-13 กุมภาพันธ์

2545 ณ โรงแรมทีเค พาเลส กรุงเทพฯ.

นุชนาฏ ยูอันเงาะ และ โสภา อ่อนโอภาส. **ผู้สูงอายุ : พางเส้นสุดท้ายของครอบครัวใน**

ชุมชนเมืองเขตกรุงเทพมหานคร. บทความวิจัย วารสาร มจร.วิชาการ 11,

2545.

ประเวศ วะสี. **คุณภาพผู้สูงอายุที่พึงปรารถนา**. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ

แห่งชาติว่าด้วยผู้สูงอายุ กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการ

สังคม สมาคมพุดาวิทยาและเวชศาสตร์ผู้สูงอายุไทย และสมาคมสภาผู้สูงอายุ

แห่งประเทศไทย 2542.

ปานทิพย์ ลิขะไชย. **กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกิจกรรมสร้างเสริม**

สุขภาพของเด็ก. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2548.

ปิยากร หวังมหาพร. “บทบาทรัฐและเอกชนในการดูแลผู้สูงอายุไทย” **กรุงเทพธุรกิจ**. 14

เมษายน 2550.

ปรีชา อุปโยคิน และ คณะ. **ไม้ใกล้ฝั่ง สถานภาพและบทบาทผู้สูงอายุไทย**. งานวิจัย

โครงการการศึกษาวิจัยครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล 2538.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร. **เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**. โครงการ

เสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) 2547.

มัลลิกา มติโก และคณะ. **ร่วมโพธิ์ร่วมไทร : สถานภาพและบทบาทในสังคมของผู้สูงอายุ**

พื้นที่ศึกษาในเขตภาคเหนือ. 2542.

ยศ วัชรเสถียร. “ประวัติจักรยาน”. เคล็ดไทย. 2521.

- รชพร จันทรส์ว่าง. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับนันทนาการและการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ**. ในเอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการนันทนาการและการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ หน่วยที่ 1 หน้า 5,8-9,15 นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิทยาการจัดการ 2548.
- รัตติกาล เจนจัด. **ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย**. วิทยานิพนธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2548.
- ละเอียด แจ่มจันทร์. **“ผู้สูงอายุ : ความเชื่อที่เปลี่ยนไป” วารสารการศึกษาพยาบาล**. ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 เมษายน-กรกฎาคม. 2542.
- วันเพ็ญ สุทธิโกมินทร์ และคณะ. **การศึกษาผลการใช้กระบวนการเสริมพลังในการปรับ เปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของเจ้าหน้าที่ศูนย์อนามัยที่ 8 นครสวรรค์**. กระทรวงสาธารณสุข 2549.
- สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก. **อิทธิพลของสังคมต่อการพัฒนาการเด็กที่ตำบลนาป่า อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี**. เล่ม 2. 2510.
- สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก. **อิทธิพลของสังคมต่อการพัฒนาการเด็กที่หมู่บ้านพรายเหมือน จังหวัดอุดรธานี**. เล่ม 3. 2512.
- สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก. **อิทธิพลของสังคมต่อการพัฒนาการเด็กที่หมู่บ้าน อุเม็ง จังหวัดเชียงใหม่**. เล่ม 3. 2512.
- สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์. **แบบฉบับการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่กำลังเปลี่ยนแปลงของครอบครัวรายได้น้อยในตัวเมือง**. รายงานการวิจัยฉบับที่ 24. 2524.
- สมชาติ กิจยรรยง. **เกมและกิจกรรมเพื่อพัฒนาคนและองค์กร กรุงเทพมหานคร ซีเอ็ดยูเคชั่น** 2540.
- สมศักดิ์ ศรีสันติกุล. **สังคมวิทยาภาวะสูงอายุ : ความเป็นจริงและการคาดการณ์สังคมไทย**. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2539.
- ศรีเรือน แก้วกังวาน. **จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย**. พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2538.

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. **สวัสดิการผู้สูงอายุ**. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2544.

องค์การยูนิเซฟ. **สื่อมวลชนกับสิทธิเด็ก THE MEDIA AND CHILDREN'S RIGHTS**.
องค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย 2546.

อภิรักษ์ ธรรมเสนา. **กระบวนการใช้สื่อกิจกรรม “ค่าย” เพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน
: กรณีศึกษาชุดโครงการการสื่อสารเพื่อสุขภาพ (C4H)**. รายงานการวิจัย
สนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวง
วัฒนธรรม 2552.

อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ และคณะ. **สมรรถนะด้านการสื่อสารของสื่อบุคคลกับการระดมพลัง
การพัฒนา**. สนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
2547.

อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ. **รู้ทันตนเองรู้เท่าทันสื่อ: แนวคิดใหม่ของการรู้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพ**.
นนทบุรี: โครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ (สสสส.). 2550.

ภาษาอังกฤษ

Ralph E.Cooley & Deborah A.Roach. “Competence in Communication” in Robert
N.Bostrom (ed.) **Competence in Communication**. SAGE Publications
,Inc.,1984.

Rennie Ellie. **Community Media: A Globl Introduction**. Rowman & Littlefield
Publishers, Inc., 2006.

Riggs,K.E. **Mature Audiences**. New Jersey : Rutger University Press,1998.

Robert N.Bostrom. **Competence in Communication**. SAGE Publications Ltd ,1984.

Smith,Peter (ed.) **Ageing and development**. Goldsmiths College, University of
London,2004.

Tulloch,J. “Approaching the Audience : the Elderly”, in E.Switer et al (eds) **Remote
Control**. London : Routledge., 1989.

WHO. "Aging Exploding the myths" Aging and Health Program Publishing. (99.1),
1999.

Website

<http://kmpolsci.blogspot.com/2008/06/empowerment.html>

webindex.sanook.com/ ข่าวสารเกี่ยวกับชมรมจักรยานต่างๆ

www.thaibike.com/ ชมรมจักรยานไทย

www.thaicycling.com/ ชมรมจักรยานเพื่อสุขภาพแห่งประเทศไทย

ภาคผนวก

ภาคผนวก

รายชื่อสมาชิกชมรมอนุรักษ์จักรยาน

(ข้อมูล ปี 2543-2551)

เลขที่	ชื่อ-สกุล	ปี พ.ศ.	ที่อยู่
1	ด.ญ. คัชรินทร์ เขียวพันธุ์	2543	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
2	ด.ช. กิตติคุณ กัณฑาศักดิ์	2543	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
3	ด.ช. พิสิฐ บุญแก้ว	2543	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
4	ด.ญ. ถนอมขวัญ รอนใหม่	2543	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
5	ด.ญ. พงนี้อย์ สร้อยคำ	2543	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
6	ด.ญ. เฉลิมขวัญ อนันนทชัย	2543	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
7	ด.ญ. จิตติพร โชควรรณา	2543	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
8	ด.ญ. ธิดารัตน์ ไชสีนวล	2543	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
9	ด.ญ. วณิชชา ประทีปทอง	2543	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
10	ด.ช. วีรวัฒน์ หล้าพระบาง	2543	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
11	ด.ช. ภาสกร วรรณหนอง	2543	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
12	ด.ช. กิติเดช เกตุบัว	2543	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
13	ด.ช. จิตติพงศ์ โชควรรณา	2543	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
14	ด.ช. สุวัฒน์ พิมสาร	2543	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
15	ด.ช. วีรนนท์ บุญช่วย	2543	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
16	ด.ญ. ทศนี้อย์ สมบูรณ์	2543	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
17	ด.ญ. รุ่งนภา ธานีคำ	2543	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
18	ด.ญ. กุลวดี เล่ห์แสน	2543	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
19	ด.ญ. ปาริฉัตร บันดอนทอง	2543	บ้านป่อควา หมู่ 8
20	ด.ญ. กรรณิการ์ นวลปั้นยอง	2544	บ้านป่อควา หมู่ 8

21	ด.ญ. อัมพร	บุญท้าวแก้ว	2544	บ้านป่อเตา หมู่ 8
22	ด.ช. วัฒนพงศ์	จอมขันเงิน	2544	บ้านป่อเตา หมู่ 8
23	ด.ช. นันทสิน	อุตสาสาร	2544	บ้านป่อเตา หมู่ 8
24	ด.ช. วสันต์	ท่ายนาวา	2544	บ้านหนองดู่ หมู่ 1
25	ด.ช. ชัยวัฒน์	บุญท้าวแก้ว	2544	บ้านหนองดู่ หมู่ 1
26	ด.ช. สุรัชย์	กลางนอก	2544	บ้านหนองดู่ หมู่ 1
27	ด.ช. จีรวัดน์	ไชยสาร	2544	บ้านหนองดู่ หมู่ 1
28	ด.ช. อานนท์	พวงมาลัย	2544	บ้านหนองดู่ หมู่ 1
29	ด.ญ. อรัญญา	วงศ์ดี	2544	บ้านหนองดู่ หมู่ 1
30	ด.ญ. จิราภรณ์	ศรีสถิตยธรรม	2544	บ้านหนองดู่ หมู่ 1
31	น.ส. อัญชลี	สร้อยคำ	2544	บ้านหนองดู่ หมู่ 1
32	น.ส. พรรณิภา	นันทา	2544	บ้านหนองดู่ หมู่ 1
33	ด.ช. วาสกรี	อยู่เย็น	2544	บ้านหนองดู่ หมู่ 1
34	ด.ช. ธวัชชัย	สร้อยคำ	2544	บ้านหนองดู่ หมู่ 1
35	ด.ช. นนท์พิศิษฐ	ชูศรีบุตร	2544	บ้านหนองดู่ หมู่ 1
36	ด.ช. วีรเชียรรัตน์	ชูศรีบุตร	2544	บ้านหนองดู่ หมู่ 1
37	ด.ญ. อภิญา	ชามยอง	2545	บ้านป่อเตา หมู่ 8
38	ด.ช. ศุภชัย	แก้วแสง	2545	บ้านป่อเตา หมู่ 8
39	ด.ญ. จุฑามาศ	ปัญญา	2545	บ้านป่อเตา หมู่ 8
40	ด.ญ. นิภาวรรณ	โพธิหงษา	2545	บ้านป่อเตา หมู่ 8
41	ด.ญ. อัมพรณ	บุญท้าวแก้ว	2545	บ้านป่อเตา หมู่ 8
42	ด.ญ. ยวดี	ชมภูพงศ์	2545	บ้านป่อเตา หมู่ 8
43	ด.ญ. เนตรนภา	ศิริสุภา	2545	บ้านป่อเตา หมู่ 8
44	ด.ช. วีรศักดิ์	ศิริสุภา	2545	บ้านป่อเตา หมู่ 8
45	ด.ช. เกษม	กัณฑ์รินทร์	2545	บ้านป่อเตา หมู่ 8
46	ด.ญ. ศิริพร	โพธิหงษา	2545	บ้านป่อเตา หมู่ 8
47	ด.ญ. สุนิตสา	พังสาลี	2545	บ้านเหล่า หมู่ 2
48	ด.ญ. แสงระวี	อุตสาสาร	2545	บ้านสัน หมู่ 2

49	ด.ช.	ทวิสิน	บันคำ	2545	บันสัน หมู่ 2
50	ด.ญ.	เสาวลักษณ์	อูนันต์	2545	บันสัน หมู่ 2
51	ด.ญ.	แสงสุนีย์	อุตสาสาร	2545	บันสัน หมู่ 2
52	ด.ช.	ณัฐพงศ์	อุนเรือน	2545	บันสัน หมู่ 2
53	ด.ช.	พานเพชร	พิมรา	2545	บันสัน หมู่ 2
54	ด.ช.	อดิสร	คำดีบ	2545	บ้านสบทา ป่าช้าง
55	ด.ญ.	สุภาภรณ์	คำดีบ	2545	บ้านสบทา ป่าช้าง
56	ด.ญ.	สุดาร์ตน์	คำดีบ	2545	บ้านสบทา ป่าช้าง
57	ด.ญ.	ภาณุมาส	บุตรดวงดีบ	2545	บ้านสบทา ป่าช้าง
58	ด.ญ.	ฐาวดี	พรมมาแบน	2545	บ้านป่าช้าง
59	น.ส.	สุภาภรณ์	ศิริสุภา	2545	บ้านบ่อควา หมู่ 8
60	ด.ช.	พิชัย	จิตนารินทร์	2546	บ้านหนองดู่ หมู่ 1
61	ด.ช.	ธนวิทย์	วรรณหนอง	2546	บ้านหนองดู่ หมู่ 1
62	ด.ช.	เจษฎาวัฒน์	มอนขุนทด	2546	บ้านหนองดู่ หมู่ 1
63	ด.ญ.	สายชล	เขียวพันธุ์	2546	บ้านหนองดู่ หมู่ 1
64	ด.ช.	เจตจุฬา	ทรงหงษา	2546	บ้านบ่อควา หมู่ 8
65	ด.ช.	อัคนนท์	ทรงหงษา	2546	บ้านบ่อควา หมู่ 8
66	ด.ช.	ชัยทัตสรวง	จันทะเกตุ	2546	บ้านเหล่า หมู่ 2
67	ด.ญ.	ศิริรัตน์	สุยะพงศ์	2546	บ้านเหล่า หมู่ 2
68	ด.ญ.	พัชราภรณ์	ไชยวงศ์	2546	บ้านเหล่า หมู่ 2
69	ด.ช.	ณัฐพงศ์	ประทุมทา	2546	บ้านเหล่า หมู่ 2
70	ด.ญ.	รัตนพร	ปาใหม่	2546	บ้านเหล่า หมู่ 2
71	ด.ญ.	ฐิติภรณ์	พวงมาลัย	2546	บ้านหนองดู่ หมู่ 1
72	ด.ญ.	ปวีณา	กาวิแหง	2546	บ้านหนองดู่ หมู่ 1
73	ด.ญ.	หทัยทิพย์	จันทร์ตาใหม่	2546	บ้านหนองดู่ หมู่ 1
74	ด.ญ.	ปิยมาภรณ์	ยาแบ่ง	2546	บ้านหนองดู่ หมู่ 1
75	ด.ช.	พงศกรณ	สันยศทัศน์	2546	บ้านหนองดู่ หมู่ 1
76	ด.ช.	พงษ์พัฒน์	ปิ่นสำรอง	2546	บ้านหนองดู่ หมู่ 1

77	ด.ช. สรศักดิ์	บุญช่วย	2546	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
78	ด.ญ. จิตติพร	ดวงสมบัติ	2546	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
79	ด.ญ. สุภามาส	แช่ล้อย	2546	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
80	ด.ญ. นิสากร	พรรณนา	2546	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
81	ด.ญ. อรอนงค์	ปัญญา	2546	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
82	ด.ญ. วรรณณี	ติ่งงาม	2546	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
83	ด.ช. กิตติกวิน	เล่ห์แสน	2546	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
84	ด.ช. ทินวัฒน์	วรรณทอง	2546	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
85	ด.ช. ภาณุเดช	ปัญญา	2546	บ้านหนองตู๋ หมู่ 1
86	ด.ช. พุทธิพงศ์	เทพวงศ์	2546	บ้านท่าตันจิว
87	นาย อานนท์	พวงมาลัย	2546	บ้านหนองตู๋
88	นาย อนุชิต	กุลนะ	2546	บ้านหนองตู๋
89	นาย ภาณุภูมิ	จอมขันเงิน	2546	บ้านปอขาว หมู่ 8
90	ด.ช. นรชัย	ประทีปทอง	2547	บ้านหนองตู๋
91	ด.ช. ชานูพงศ์	นันทา	2547	บ้านหนองตู๋
92	ด.ช. อังคาร	กิจสกุลณี	2547	บ้านก้อง
93	ด.ช. อรรถกร	ใจสุขะ	2547	บ้านก้อง
94	ด.ช. สุวัฒน์	ศรีสถิตย์ธรรม	2547	บ้านหนองตู๋
95	ด.ญ. พรพกา	บุญท้าวแก้ว	2547	บ้านหนองตู๋
96	ด.ช. ธนวัฒน์	วรรณทอง	2547	บ้านหนองตู๋
97	ด.ช. ทินภัท	เล่ห์แสน	2547	บ้านหนองตู๋
98	ด.ช. ทัดพงศ์	เล่ห์แสน	2547	บ้านหนองตู๋
99	ด.ช. กล้าณรงค์	ไชยวงศ์	2548	บ้านเหล่า หมู่ 2
100	ด.ช. ปฐมพร	เอวจักร	2548	บ้านปอขาว หมู่ 2
101	ด.ช. ณัฐภัณฑ์	พรมมาแบน	2548	บ้านปอขาว หมู่ 2
102	น.ส. มยุรี	ดีใหม่	2548	บ้านหนองตู๋
103	น.ส. ดวงพร	วงศ์เติง	2548	บ้านหนองตู๋
104	น.ส. พัชรารณณ์	กันทะชาว	2548	บ้านหนองตู๋

105	น.ส.	วาทีณี	ปัญญารัตน์	2548	บ้านหนองดู่
106	น.ส.	กัลยา	ศิริสุภา	2548	บ้านหนองดู่
107	น.ส.	กนกวรรณ	ทรงหงษา	2548	บ้านบ่อคาว
108	น.ส.	พิกุล	ฉิมกุล	2548	บ้านหนองดู่
109	น.ส.	พัชราพรรณ	จิตนารินทร์	2548	บ้านหนองดู่
110	น.ส.	อัมพิกา	ศิริสุภา	2548	บ้านหนองดู่
111	นาย	दनัย	วงศ์เต็ง	2548	บ้านหนองดู่
112	นาย	ปดิษฐ์	วงศ์เต็ง	2548	บ้านหนองดู่
113	ด.ญ.	กัญญา	ณตะป้า	2549	บ้านบ่อคาว
114	ด.ญ.	พรรณราย	ทอสาร	2549	บ้านบ่อคาว
115	ด.ญ.	ณัฐธิดา	ตะเวียง	2549	บ้านบ่อคาว
116	ด.ช.	พลกร	มูลไว	2549	บ้านหนองครอบ (เชียงใหม่)
117	ด.ช.	ณัฐพล	สาวิพันธ์	2549	บ้านหนองครอบ (เชียงใหม่)
118	ด.ช.	ชวณัฐ	ดั่งทรง	2549	บ้านป่าเบะ
119	ด.ญ.	กัญญารัตน์	ดั่งทรง	2549	บ้านป่าเบะ
120	ด.ช.	นรุตชัย	ใจเอ	2549	บ้านหนองครอบ (เชียงใหม่)
121	ด.ช.	ณัฐวัฒน์	ปาใหม่	2549	บ้านเหล่า หมู่ 2
122	ด.ช.	ณัฐนนท์	กาญจนาไพริน	2550	บ้านหนองครอบ (เชียงใหม่)
123	ด.ช.	ไตรรัตน์	ปลัดคุณ	2550	บ้านหนองครอบ (เชียงใหม่)
124	ด.ญ.	เพริศพรัง	ปลัดคุณ	2550	บ้านหนองครอบ (เชียงใหม่)
125	ด.ช.	ก้องเกียรติ	โนมงาม	2550	บ้านหนองครอบ (เชียงใหม่)
126	ด.ช.	ภาคภูมิ	แสนระแหง	2550	บ้านหนองสลัก

127	ด.ช.	ธารินทร์	คำปัน	2550	บ้านหนองสลิก
128	ด.ช.	ภาณุวัฒน์	ไชยนะ	2550	บ้านหนองสลิก
129	ด.ช.	อนุวัตร	อินทรจักร	2550	บ้านเหล่า
130	ด.ช.	ภาณุวัฒน์	หริมเทศ	2550	บ้านเหล่า
131	ด.ช.	ขจรเกียรติ	ยาแบ่ง	2550	บ้านเหล่า
132	ด.ญ.	สมปรารถนา	ดงปาลี	2550	บ้านเหล่า
133	ด.ญ.	สาทิสรัตน์	ญาณะหงษา	2550	บ้านหนองตู
134	ด.ญ.	ตรีรัตน์	ปัญญารัตน์	2550	บ้านหนองตู
135	ด.ญ.	เยาวลักษณ์	ชิณญาณ	2550	บ้านเหล่า
136	ด.ญ.	ธัญพร	จันทร์เหนือ	2551	บ้านอินทิล ป่าซาง
137	ด.ช.	ศุภชัย	จิตนารินทร์	2551	บ้านหนองตู
138	ด.ช.	ธงชัย	ประทุมธา	2551	บ้านเหล่า
139	ด.ญ.	กมลวรรณ	เถาเทศ	2551	บ้านเหล่า
140	ด.ญ.	สายฝน	คุณยศยิ่ง	2551	บ้านเหล่า
141	ด.ญ.	กาญจนา	บุญมี	2551	บ้านเหล่า
142	ด.ญ.	ชาสินี	สิทธิสุนทร	2551	บ้านเหล่า
143	ด.ญ.	สุภานัน	มู,ยอง	2551	บ้านเหล่า
144	ด.ญ.	สุมิตรา	ไต้สกลุ	2551	บ้านเหล่า
145	ด.ช.	อภิชนันท์	เดชเล็ง	2551	บ้านเหล่า
146	ด.ช.	ภาณุวัฒน์	วงศ์ยา	2551	บ้านเหล่า
147	ด.ญ.	จามจุรี	วงศ์หมึก	2551	บ้านหนองตู
148	ด.ญ.	อนงค์ภัทรยา	ปัญญารัตน์	2551	บ้านหนองตู